

Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку

Навчально-методичний посібник

Полтава — 2009

УДК 159.922-053.4
ББК 74.3
П 86

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Протокол № 9 від 27. 03. 2008 р.).

Рецензенти:

К. Л. Крутій доктор педагогічних наук, професор, проректор із наукової роботи КЗ „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради.

Л. І. Січка директор ДНЗ /ясла-садка/ „Малятко” № 59, Центру ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів м. Полтави.

П 86

Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку: Навчально-методичний посібник / За науковою редакцією Л. О. Федорович. Укладачі О. В. Гнітій, І. В. Макаренко, Л. О. Федорович — Кременчук: Християнська Зоря, 2008. – 217 с.

ISBN 966-8031-62-5

Науково-методичний посібник висвітлює теоретичні й практичні питання організації психолого-педагогічної діагностики психофізичного розвитку дітей раннього дошкільного віку з метою забезпечення умов особистісно орієнтованого навчання і виховання, повноцінного особистісного розвитку, а також виявлення дітей з проблемами психофізичного і мовленнєвого розвитку в умовах ДНЗ, ПМПК та сім'ї.

Посібник призначений на допомогу педагогам, психологам, медичним і соціальним фахівцям, причетним до вирішення життєво важливих питань навчання і виховання дітей раннього віку, а також батькам.

ISBN 966-8031-62-5

© Оформлення обкладинки, макет
видавництва „Християнська Зоря”, 2008

Зміст

Передмова	5
Розділ I. Науково-методичні засади психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей раннього дошкільного віку	
1.1. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей – складова педагогічного процесу	6
1.2. Особливості перебігу розвитку дитини до народження.....	16
1.3. Особливості дітей з порушеннями психофізичного розвитку	22
Розділ II. Методичне забезпечення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей першого року життя	
2.1. Загальна характеристика психофізичного розвитку дитини першого року життя.....	25
2.2. Показники психофізичного розвитку дитини першого року життя.....	28
2.3. Комплексна методика спостереження й обстеження розвитку дитини першого року життя за лініями розвитку й критерії його оцінки	40
2.3.1. Комплекс методик для спостереження і визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини першого року життя.....	43
2.3.2. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини першого року життя	77
2.4. Комплексні абілітаційні програми для розвитку дітей першого року життя.....	
Розділ III. Методичне забезпечення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей другого року життя	
3.1. Загальна характеристика психофізичного розвитку дитини другого року життя.....	98
3.2. Показники психофізичного розвитку дитини другого року життя.....	100
3.3. Комплексна методика спостереження й обстеження розвитку дитини другого року життя за лініями розвитку й критерії його оцінки.....	105
3.3.1. Комплекс методик для спостереження і визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини другого року життя.....	107
3.3.2. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини другого року життя	140
3.4. Комплексні абілітаційні програми для розвитку дітей другого року життя.....	150
Розділ IV. Методичне забезпечення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей третього року життя	
4.1. Загальна характеристика психофізичного розвитку дитини третього року життя.....	160
4.2. Показники психофізичного розвитку дитини третього року життя	162
4.3. Комплексна методика спостереження й обстеження розвитку дитини третього року життя за лініями розвитку й критерії його оцінки	169
4.3.1. Комплекс методик для спостереження і визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини третього року життя	170
4.3.2. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини третього року життя.....	195
4.4. Комплексні абілітаційні програми для розвитку дітей третього року життя	208
Список рекомендованої літератури.....	217

„Дитина, подібно до рослини, творить себе зсередини, і цей процес строго індивідуальний. Такий один із законів життя. Зовнішні умови слугують дитині, як і рослині, „матеріальною базою”, де вона черпає ресурси, необхідні для її живлення і росту. На нас лежить обов’язок наблизити до неї ці ресурси, створити для неї сприятливе поживне середовище”.

(С. Френе)

Передмова

Зміни в суспільстві викликали нові соціальні процеси, що торкнулися питань уваги й ставлення держави до сім'ї, до дітей, усвідомлення необхідності прогнозування перспектив розвитку кожної дитини з раннього віку. Визнання Конвенції ООН про права дитини, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, законів „Про дошкільну освіту”, „Про охорону дитинства” сприяє забезпеченню оптимальних умов, як важливого базису повноцінного розвитку особистості майбутнього громадянина з раннього віку.

Саме ранній вік є унікальним і визначальним для всього подальшого розумового, фізичного, мовленнєвого й емоційного розвитку дитини. Це період становлення функціональних систем, формування вищих кіркових функцій у результаті взаємодії дитини з навколишнім середовищем, що особливо інтенсивно відбувається в перші три роки життя. В цей період удосконалюються здібності мозку приймати сигнали із зовнішнього світу, переробляти і берегти інформацію, формуються процеси сприйняття, наочно-дієвого і наочно-образного мислення, пам'яті, уваги, що створює базу для подальшого психічного розвитку. Тому відхилення в моторному, психічному, мовленнєвому і емоційному розвитку, які виявляються вже в ранньому віці, негативно впливають на подальший розвиток дитини, викликаючи труднощі в оволодінні читанням, письмом і рахунком, є причиною появи вторинних психологічних нашарувань і шкільної дезадаптації.

У зв'язку з цим особливого значення набуває психодіагностика як галузь психології, спрямована на всебічний аналіз психічного, фізичного і мовленнєвого й особистості в цілому з метою виявлення та подолання недоліків розвитку. Основні завдання психодіагностики у спеціальній педагогіці й психології – встановлення первинного дефекту й цілеспрямована корекція виявлених порушень та попередження можливих вторинних наслідків. Саме раннє втручання з метою виявлення й подолання відхилень у розвитку дітей раннього віку й попередження їх наслідків є сьогодні актуальним і спонукає до розробки й систематизації діагностичних методик та дидактичних матеріалів для роботи з дітьми раннього віку в умовах ДНЗ, ПМПК та сім'ї.

Пропонований посібник висвітлює методики спостереження й обстеження, спрямовані на своєчасне вивчення рівня психофізичного розвитку дітей раннього віку, зокрема першого, другого і третього року життя, й надає можливість виявити передумови можливого відхилення та визначити стратегію подальшого педагогічного впливу. Поданий комплекс методик спостереження психофізичного розвитку і обстеження пізнавального розвитку ґрунтується на багаторічному досвіді дослідницької й практичної діяльності психолого-медико-педагогічного консультування дітей раннього дошкільного віку, дозволяє здійснювати контроль за ходом психофізичного розвитку таких дітей, що виховуються і навчаються в різних умовах, та своєчасно виявляти несприятливі чинники, що впливають на формування їх психіки. Посібник рекомендується до широкого впровадження у педагогічну практику.

Розділ I. Науково-методичні засади психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей раннього дошкільного віку

1.1. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей – складова педагогічного процесу

Орієнтація національної освіти на особистість дитини зумовлює нову стратегію виховання на основі гуманістичних засад, що передбачає визнання особистості дитини найвищою суспільною цінністю. Особистість дитини – це продукт усього суспільства. У вітчизняній дитячій психології і дошкільній педагогіці давно визнана необхідність здійснення систематичного контролю за ходом психічного розвитку дітей, оскільки в період раннього і дошкільного дитинства відбувається активне формування особистості дитини, яке безпосередньо залежить від його соціально-культурних умов. Узгодити педагогічний процес із сучасними суспільними вимогами до дитини, що стрімко змінюються, допоможе, на думку вчених (Л. Артемова, І. Бех, Н. Гавриш, О. Кононко, Ю. Пінчук, Н. Побірченко, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.), оновлення дидактичних засад освіти шляхом упровадження стратегії суб'єкт-суб'єктного виховання, здійснення особистісно орієнтованого підходу.

Діагностування дітей раннього віку – загальний підхід до організації особистісно орієнтованого процесу виховання, спрямованого на забезпечення повноцінного індивідуального розвитку кожної дитини.

Оскільки, починаючи з раннього дитинства, необхідно формувати особистість, здатну перемагати труднощі, орієнтуватися у нових ситуаціях, то діагностування розвитку дітей раннього віку покликане допомагати педагогам і батькам правильно будувати педагогічний процес. Адже з раннього віку закладається тип людини, котра все життя зберігає здатність змінюватися, активно будувати та перебудовувати свій внутрішній світ. Тому надзвичайно важливо уважно вивчити всі сторони розвитку дитини в ранньому віці, бо, як стверджує Масару Ібука (Японія) – „після трьох – уже запізно”.

У зв'язку з цим *діагностування дітей раннього віку потрібно розглядати як загальний підхід до організації особистісно орієнтованого процесу виховання, спрямованого на забезпечення повноцінного індивідуального розвитку кожної дитини від народження.* Крім цього, необхідно розрізняти діагностику як загальний підхід і діагностування – як складову процесу практичної педагогічної діяльності.

Діагностика – це обґрунтування всіх аспектів дидактичного процесу, спрямоване на визначення його результатів. Діагностування є своєчасне виявлення, оцінювання та аналіз перебігу як навчально-виховного процесу, так й індивідуального розвитку дитини. На необхідність такого діагностування вказують, зокрема, вчені Л. Божович, Л. Венгер, З. Гільбух, В. Мухіна, Н. Карпенко, Н. Серебрякова, О. Стребелева, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.

В обстеженні дітей раннього віку використовуються, як правило, *нестандартизовані методики*, а саме ігрові методики зі знайомими дитині

предметами – пірамідками, кубиками та ін. Процес обстеження проводиться у довільній формі, *провідним методом є спостереження*.

Отже, діагностування розвитку дитини раннього віку – це цілеспрямоване, доброзичливе спостереження за дитиною в різних видах діяльності, застосування різноманітних індивідуальних завдань.

Застосування в педагогічному процесі діагностичних методик по вивченню рівня сформованості провідної діяльності дитини покликані виявити природно породжені новоутворення, що піднімуть дитину з попереднього рівня вікового розвитку на наступний. Наповнюючись у процесі розвитку новим змістом, переломлюючись через особливості індивідуальності дитини, вони поступово утворюють унікальний ансамбль якостей майбутньої особистості.

Проте дослідження останніх років показали, що формування особистості дитини, яке включає формування особистісного ставлення до оточуючого предметного та соціального світу, а також до самого себе, починається з перших місяців життя й повинне спиратися на збір інформації про дитину, як правило – це дані анамнезу життя батьків, розвитку дитини, з'ясовані зі слів батьків у процесі бесіди. Об'єктивний анамнез є частиною обстеження, базою для побудови плану обстеження й вибору методик. Тому, фахівець, що проводить обстеження, повинен добре орієнтуватися у вікових нормах розвитку та враховувати індивідуальні умови розвитку дитини.

Діагностування окремих сторін психічного розвитку та рівня психічного розвитку займає особливо важливе місце у сучасній педагогічній практиці, бо діти до трьох років переважно виховуються у сім'ї (відпустка матері по догляду за дитиною подовжена) і не охоплені системою суспільного виховання, де діагностування є складовою педагогічного процесу. Педагоги і батьки повинні орієнтуватися на образ дитини як особистості, керованої зсередини, як особи активної, самостійної й творчої, здатної приймати рішення щодо власного життя. Тому діагностування потрібно розглядати як:

- обов'язковий процес у сімейному і суспільному вихованні дітей;
- засіб здійснення особистісно орієнтованого підходу у вихованні;
- основу створення умов для індивідуального й особистісного розвитку та самореалізації кожної дитини;
- провідну умову попередження виникнення інтелектуальних, мовленнєвих і соціальних порушень, проблем адаптації особистості дитини в сучасному швидко змінному суспільстві;
- спосіб перевірки доцільності й результативності педагогічного впливу сім'ї, дошкільної установи й соціальних інституцій на дитину.

Перелічене робить діагностування складовою практичної діяльності дітей, педагогів і батьків. Як вважає О. Савченко, діагностуванням повинен володіти кожен педагог, бо психологічна компетентність педагога є умовою гуманізації навчально-виховної роботи та гарантією ефективності педагогічного процесу й розширює можливості педагогів самостійно розв'язувати педагогічні проблеми. Сучасність вимагає від педагога глибокого дослідження особливостей та врахування індивідуальності дитини. Предметом діагностування можуть бути: фізичний, психічний, мовленнєвий і соціальний

розвиток, емоції, поведінка, а також індивідуальні особливості.

Отже, визначаємо діагностування як основну умову особистісно орієнтованого навчання і виховання дітей раннього дошкільного віку, що дає змогу виявити динаміку розвитку, передбачити результативність організації педагогічного впливу корекційних і профілактичних заходів.

У ранньому віці важливий не тільки рік, але навіть місяць, тиждень і день. Тому дефіцит виховання в ранньому віці супроводжується невинними втратами. Якщо дорослі на першому році життя не подбають про те, щоб дитина з 2-х місяців почала діяти з предметами й розвивала рухи пальців рук, то це на другому році життя істотно позначиться як на розвитку мовлення і мислення, так і на подальших успіхах дитини в будь-якій практичній і пізнавальній діяльності, бо відставання в психомоторному розвитку дітей раннього віку не компенсуються повною мірою в подальші періоди її життя.

Довгий час в Україні тривав спад у народженні дітей, що призвів до зникнення у багатьох дошкільних закладах ясельних груп. Сьогодні спостерігається поступове зростання темпів народжуваності, але молоді батьки, зазвичай, „не обтяжені” знаннями про власних дітей із питань виховання та розвитку новонароджених, дітей раннього віку, зокрема з особливостями у психомоторному, мовленнєвому, емоційному розвитку, що зумовлюють негативний вплив на подальше шкільне навчання дитини і є причиною шкільної дезадаптації.

Практика переконує в тім, що в сучасному суспільстві чисельність дітей із порушеннями розвитку різко збільшилася, зокрема відчутна тенденція як до погіршення здоров'я дорослого населення, так і здоров'я дітей раннього віку – у 70% випадків сучасні діти народжуються з наслідками патології вагітності матері; у 60-75% дітей зафіксовано порушення в ранньому віці розвитку тощо. При цьому спостерігаються якісні й кількісні зміни категорій дітей, об'єднаних поняттям „діти з проблемами в розвитку”. Крім кількісного збільшення порушень розвитку, вони все частіше носять множинний характер, торкаючись як фізичної, так і психічної сфер, викликаючи порушення поведінки, деформуючи особистість дітей та ін. У зв'язку з цим підвищується значущість психологічних знань, у першу чергу батьків, медичних працівників, педагогів, психологів та інших причетних до цього процесу фахівців, а також психолого-медико-педагогічних служб, що надають комплексну допомогу дітям із проблемами в розвитку.

Однією з таких моделей служб, успішно апробованою й впровадженою в Україні, стала психолого-медико-педагогічна консультація (ПМПК). Ця служба в своїй діяльності керується Конвенцією ООН про права дитини, чинним законодавством, займає важливе місце в системі навчання і виховання дітей із проблемами в розвитку. У вітчизняній спеціальній психології диференціальна діагностика будується на основі комплексного психолого-педагогічного і клінічного вивчення дитини. Саме ПМПК вирішує проблеми дитини на міжвідомчому рівні, поєднуючи зусилля фахівців різних відомств: охорони здоров'я, освіти і соціального захисту населення. Метою діагностичного обстеження психомоторного розвитку дітей раннього віку є: визначення рівня

розвитку дитини; планування педагогічної роботи, що передбачає подальший розвиток дитини й створення їй відповідних умов або корекційна робота з дітьми з проблемами у розвитку.

Раннє втручання фахівців і активна участь батьків може попередити або виключити необхідність компенсуючого навчання в старшому дошкільному віці. Тому одне із важливих практичних завдань сьогодення – раннє виявлення дітей із порушеннями психічного розвитку, або *дизонтогенезу*, їх диференціальна діагностика. В понятійно-термінологічному словнику подається лаконічне визначення поняття „дизонтогенез” (від грецьк. *dis* – розлад, *ontos* – суще, *genesis* – походження, розвиток) – порушення індивідуального розвитку організму. Вперше поняття „дизонтогенез” запропонував Швальбе в 1927 р. для позначення відхилення внутрішньоутробного формування структур організму від нормального розвитку, але пізніше його стали вживати більш широко.

Поняття „*норма*” передбачає таке поєднання особистості та соціуму, коли вона безконфліктно й продуктивно опановує провідною діяльністю, задовольняє свої основні потреби, що відповідають при цьому вимогам соціуму відповідно до її віку, статі й психосоціального розвитку. Орієнтація на норму важлива на етапі виявлення недоліків у розвитку з метою визначення напрямку й обсягу спеціальної допомоги.

Дослідники вважають *дитину нормальною за наступних умов*:

— коли рівень її розвитку відповідає рівню більшості дітей її віку або старшого віку, з урахуванням умов розвитку суспільства, членом якого вона є;

— коли дитина розвивається своїм власним природним шляхом, що сприяє розвитку її індивідуальних властивостей, здібностей і можливостей, долаючи можливі негативні впливи зі сторони власного організму та середовища;

— коли дитина розвивається у відповідності з вимогами суспільства, що визначає як певний інтелектуальний рівень, форми поведінки, так і подальші перспективи її адекватного творчого соціального функціонування в період зрілості (Л. Пожар).

В основі аномального розвитку завжди лежать органічні або функціональні порушення нервової системи або периферичні порушення окремого аналізатора. Порушення розвитку, пов'язані з органічним ураженням ЦНС, називають *органічними*. Дефекти розвитку можуть бути *функціональними*, тобто викликані функціональними причинами (соціально-педагогічна занедбаність, емоційна депривація та ін.). Як правило, функціональні порушення зворотні й при своєчасному проведенні корекційної роботи зникають. Кожен дефект розвитку має власну структуру. Поняття „*структура дефекту*” ввів Л.Виготський, вказуючи, що будь-який дефект складний за структурою: первинний симптом у складному синдромокомплексі складає ядро, тобто симптом, що витікає з біологічно зумовленого дефекту. Вторинними проявами є психологічні новоутворення, зумовлені первинним порушенням. Під структурою будь-якого дефекту розуміється стійка сукупність симптомів, характерних для конкретного порушення.

Аномальні діти або діти з порушеннями психофізичного розвитку (від грец. *anomalos* – неправильний) – це діти, які мають суттєві відхилення від нормального, природного перебігу фізичного чи психічного розвитку, зумовлені впливом вроджених вад або набутих унаслідок несприятливих умов зовнішнього середовища, і потребують спеціальних умов навчання і виховання.

Як би не називали дітей із порушеннями психофізичного розвитку, слід сказати, що *це – не менш розвинені діти, а своєрідно, інакше розвинені*. За Л.Виготським, розвиток психіки аномальних дітей має такі ж основні закономірності, які спостерігаються у розвитку нормальної дитини, а саме:

- циклічність психічного розвитку;
- нерівномірність психічного розвитку;
- розвиток окремих психічних функцій на базі сформованих раніше;
- пластичність нервової системи;
- співвідношення біологічних та соціальних чинників у процесі психічного розвитку.

При виявленні відхилень та класифікації порушень розвитку (як указують А. Лурія, Б. Зейгарник, В. Лебединський та ін.) потрібно виходити із закономірностей нормального онтогенезу, тобто враховувати єдність закономірностей нормального і аномального розвитку. Значущим у вивченні нормального і аномального онтогенезу було виділення Л. Виготським двох взаємопов'язаних ліній розвитку: біологічної і соціально-психологічної: порушення однієї – біологічної, створює перепони для психічного розвитку – засвоєння знань і умінь, формування особистості. На основі цих положень було виділено В. Лебединським ряд патопсихологічних параметрів, що визначають характер психічного дизонтогенезу:

— функціональна локалізація порушення, що передбачає розрізнення основних видів дефекту: перший – осібний, зумовлений дефіцитом окремих функцій (гнозису, праксису, мовлення та ін.), другий – загальний, пов'язаний із порушенням регуляторних систем;

— залежність від часу ураження й тривалості стану, зокрема в першу чергу страждають ті функції, що знаходяться у сенситивному періоді формування, потім ті, що пов'язані з пошкодженням. Чим раніше виникло ураження, тим більш стійкі явища регресу і розпаду;

— характер взаємовідносин між первинним і вторинним дефектом: первинні порушення і вторинні, що виникають опосередковано у процесі соціального розвитку, як наслідки первинного;

— порушення міжфункціональної взаємодії систем у процесі аномального системогенезу, зокрема, у нормальному онтогенезі виділяють кілька типів: явища часової незалежності функцій, асоціативні та ієрархічні зв'язки.

Перераховані параметри по-різному проявляються у різних варіантах дизонтогенезу інтелектуальної, моторної й сенсорної сфер. Із позицій патогенезу порушеного розвитку особистості Г. Сухарева розрізняє три види психічного дизонтогенезу: *затриманий, пошкоджений і викривлений розвиток*; Л. Каннер вирізняє *недорозвиток і викривлений розвиток*; на думку Г. Ушакова і В. Ковальова, основними клінічними типами психічного дизонтогенезу є два:

ретардація – уповільнений і стійкий психічний недорозвиток, як загальний, так і окремий, та *асинхронія*, як нерівномірний, дисгармонійний розвиток, що охоплює ознаки ретардації та акселерації. В. Лебединським визначено такі типи порушення психічного розвитку: *недорозвиток, затриманий розвиток, пошкоджений розвиток, дефіцитарний розвиток, викривлений розвиток, дисгармонійний розвиток* – тобто, шість видів дизонтогенезу. Їхні особливості:

— *Стійкий недорозвиток*. Характеризується раннім пошкодженням, незрілістю мозкових структур. Прикладом стійкого недорозвитку є олігофренія.

— *Затриманий розвиток*. Характеризується затриманим темпом розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфер. Прикладом затриманого розвитку – затримка психічного розвитку (ЗПР), варіантами якої є: конституційна (гармонійний і дисгармонійний інфантилізм), соматогенна, психогенна, церебральна (церебрально-органічна).

— *Пошкоджений розвиток*. Характеризується пошкодженням розвитку після 2-3 років. Прикладом пошкодженого розвитку є органічна деменція.

— *Дефіцитарний розвиток*. Характеризується тяжкими порушеннями окремих аналізаторних систем: зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату.

— *Викривлений розвиток*. Спостерігається поєднання загального, затриманого, пошкодженого та прискореного розвитку окремих психічних функцій. Прикладом викривленого розвитку є дитячий аутизм.

— *Дисгармонійний розвиток*. Характеризується диспропорційністю розвитку в емоційно-вольовій сфері. Прикладом дисгармонійного розвитку є психопатія, патологічне формування особистості.

Усі ці види дизонтогенезу поділяються на *три основні групи дизонтогенезу*:

— *I група – відхилення за типом ретардації* (затриманий розвиток) та *дисфункції дозрівання*. Цю групу становлять: загальний стійкий недорозвиток (розумова відсталість); затриманий розвиток.

— *II група – відхилення за типом пошкодження*. Групу становлять: пошкоджений розвиток (органічна деменція); дефіцитарний розвиток (тяжкі порушення аналізаторних систем: зору, слуху, опорно-рухового апарату, мовлення; розвиток в умовах хронічних соматичних захворювань).

— *III група – відхилення за типом асинхронії з перевагою емоційно-вольових порушень*. До групи належать: викривлений розвиток (ранній дитячий аутизм); дисгармонійний розвиток (психопатії).

Отже, при обстеженні дитини, що має той або інший дефект, у центрі уваги психолога стоїть питання про психологічну класифікацію розладів, їх структуру і ступінь вираженості. Проводиться оцінка відхилень від стадії вікового розвитку, на якій знаходиться дитина, тобто особливостей дизонтогенезу, викликаного хворобливим процесом або його наслідками.

У нормативно-правових документах використовується декілька понять, що визначають контингент дітей, які підлягають навчанню і вихованню в системі спеціального навчання. Це такі поняття, як „діти з порушеннями у розвитку”, „діти з відхиленнями в психофізичному розвитку”, „діти з

обмеженими можливостями здоров'я”, „діти з особливими освітніми потребами”. Найбільш усталеним на сьогодні у вітчизняній літературі та державних документах є поняття „діти з порушеннями психофізичного розвитку”, що охоплює такі групи:

- діти з порушеннями інтелекту (розумово відсталі)
- діти з відхиленнями у пізнавальному розвитку (діти із ЗПР);
- діти з порушеннями аналізаторів (із порушеннями зору або слуху);
- діти з порушеннями опорно-рухового апарату;
- діти з порушеннями мовлення;
- діти з емоційними розладами, в тому числі із РДА;
- діти з порушеннями поведінки і діяльності;
- діти з комбінованими (складними) порушеннями (поєднання порушень ЦНС та аналізаторів).

Як зазначалося, психічний розвиток аномальної, як і нормальної, особи охоплює становлення пізнавальної, емоційно-вольової сфер психіки особистості, діяльності та спілкування. *В осіб із особливими освітніми потребами зберігаються найзагальніші закономірності розвитку психіки людей, які не мають відхилень.*

Зокрема, також мають місце:

- *усі стадії онтогенезу* (немовля, ранній, дошкільний, молодший шкільний, підлітковий, юнацький вік тощо);
- *сензитивні*, тобто найсприятливіші для становлення певних психічних функцій, *періоди*;
- *провідні види діяльності та їх послідовність* – гра, навчання, праця.

Однак, при цьому *змінюються: темп розвитку; його терміни; якісні та кількісні характеристики.*

Визначальним у психічному розвитку аномальної, як і нормальної, дитини є соціальний фактор, її навчання та виховання, опора на зону актуального та найближчого розвитку, на сензитивний період. Водночас, розвиток аномальних дітей характеризується своєрідністю, зумовленою органічним чи функціональним порушенням їх нервової системи або аналізатора, ступенем пошкодження, часом виникнення дефекту, його структурою, соціальною ситуацією розвитку (час виявлення дефекту, своєчасність і наявність спеціального педагогічного впливу, компенсаторний шлях розвитку) та ін.

Контроль за психічним розвитком дитини з метою своєчасного виявлення порушень в онтогенезі дає можливість організувати роботу з корекції, компенсації і попередження вторинних відхилень у розвитку. Рання діагностика порушень пізнавальної діяльності дітей надзвичайно складна і в той же час украй необхідна. В даний час доведено, що, чим раніше починається цілеспрямована робота з дитиною, тим більш ефективною можуть виявитися корекція і компенсація порушень, а в деяких випадках можливе і попередження вторинних відхилень розвитку. Необхідність ранньої діагностики визначається найважливішою властивістю нервової системи дитини – пластичністю, тобто

нервова система молодого організму гнучко реагує на зовнішні впливи й ні в якій інший період добитися позитивного впливу й повноцінної компенсації практично неможливо.

Вихідними позиціями для психолого-педагогічного обстеження дітей раннього і дошкільного віку є положення вітчизняних психологів про те, що психіка дитини розвивається через засвоєння суспільного досвіду в процесі її активної діяльності. При цьому враховувалося, що провідною діяльністю в ранньому віці є предметна, а в дошкільному – ігрова, в надрах яких відбувається розвиток моторики, мислення, мовлення.

При підході до відбору методик для психолого-педагогічного обстеження враховувався той факт, що для дитини раннього віку провідним способом засвоєння досвіду є наслідування діям дорослого. При оцінці дій дитини важливою теоретичною основою є концепція Л. Виготського про два рівні розумового розвитку: актуальний (досягнення на даний момент) і потенційний (пов'язаний із зоною найближчого розвитку). Останній визначається здатністю дитини до співпраці з дорослими, засвоєння нових способів дій та просування на більш високий ступінь розумового розвитку. Зона найближчого розвитку є важливим показником перспектив розвитку дитини під впливом навчання, але і має велике диференціально-діагностичне значення з погляду розрізнення дітей із затримкою психічного розвитку і розумово відсталих. У зв'язку з цим необхідне наукове розуміння вікової діагностики психічного розвитку, розробки принципів відбору методик для психолого-педагогічного обстеження дитини, а також параметрів оцінки психічного розвитку, різнобічне вивчення особливостей розвитку дітей раннього віку, основних типів нормального і аномального розвитку в їх різноманітті. В даний час вітчизняні дослідники застосовують комплексне вікове вивчення дитини з урахуванням соціальної ситуації її розвитку.

Сучасні методи обстеження з використанням варіантів діагностичного навчання дозволяють виявити порушення у дітей вже в ранньому дошкільному віці. Дані диференціально-діагностичних методик мають особистісно орієнтовану спрямованість і припускають проведення соціально-психологічного аналізу умов життя і розвитку дитини. При обстеженні проблемних дітей необхідно виявити структуру і ступінь первинних порушень, а також вторинні відхилення в розвитку. Фахівці повинні враховувати, що при різних первинних порушеннях вторинні відхилення мають схожий характер. Разом із тим, різні види порушень впливають на розвиток дитини, визначаючи його специфічні особливості.

На сучасному етапі необхідно відзначити важливий аспект діагностичної діяльності – це консультування, яке здійснює, переважно, консультативно-діагностична служба (ПМПК). Робота повинна бути спрямована, перш за все, на активну пропаганду психологічних знань серед вихователів, медичних працівників і батьків, на розробку рекомендацій щодо організації коректувально-педагогічної роботи з дітьми й питань профілактики відхилень у розвитку.

Робота з батьками здійснюється в двох формах – індивідуальній та груповій. Тривалість індивідуальної консультації від 1 години до 1,5 години, проте із них 20-30 хв. займає безпосереднє обстеження дитини, а далі – бесіда з батьками та спостереження за довільними іграми дитини. Обстеження дитини проводиться в присутності батьків та за їх згодою. Така форма доцільна й зумовлена, перш за все, психологічними особливостями віку дитини: дитина раннього віку психологічно невідривна від матері чи особи, яка її виховує. Збільшення тривалості обстеження допустиме за рахунок зміни видів діяльності дитини та відбору й використання методичних прийомів збереження інтересу до процесу.

При використанні індивідуальної форми роботи у батьків формуються навички співпраці з дитиною і прийоми коректувально-виховної роботи з нею. При груповій формі даються психолого-педагогічні знання про основи виховання дитини в сім'ї, педагогічні технології взаємодії з нею батьків.

Основною метою психолого-педагогічного консультування є здійснення контролю за ходом психічного розвитку дитини на основі уявлень про нормативний зміст і періодизацію цього процесу. З цією метою виділяються конкретні завдання психолого-педагогічного обстеження дітей:

- раннє виявлення відхилень у розвитку, їх корекція і профілактика порушень у поведінці й діяльності;
- виявлення причин і характеру первинних порушень у розвитку обстежуваної дитини, визначення ступеня тяжкості цього порушення;
- виявлення індивідуально-психологічних особливостей розвитку обстежуваної дитини (особистісних й інтелектуальних);
- визначення умов виховання дитини;
- обґрунтування педагогічного прогнозу;
- розробка індивідуальної програми коректувальної роботи;
- організація коректувальної роботи з батьками і дітьми.

Специфіка психолого-педагогічного обстеження полягає в системному аналізі явищ дитячого розвитку. Це вивчення соціальної ситуації розвитку дитини, розгляд ієрархії діяльності й психологічних новоутворень у сфері її свідомості й особистості. Вирішення будь-яких проблем, що стосуються розвитку, навчання і виховання дитини, не може бути успішним без уважного розгляду їх під кутом зору змісту й умов конкретного вікового етапу, без урахування закономірностей онтогенезу в цілому.

Засвоєння суспільного досвіду відбувається в процесі активної діяльності самої дитини – спілкування, предметної діяльності, гри, навчання. В той же час, для аналізу процесів індивідуального розвитку особливо важливо, що структура діяльності дитини може бути якісно різною, бо та чи інша діяльність складається залежно від певних соціальних умов. До числа таких умов, необхідних для психічного розвитку, відноситься спілкування й тісна практична взаємодія дитини з дорослим.

Відповідно до зміни вікових етапів розвитку, в дитини на першому етапі формуються сумісні дії з дорослими, на другому – наслідування. Згодом вони поступаються місцем самостійній діяльності й набувають характеру творчості.

Тому при консультуванні перед батьками розкриваються ті або інші особливості дитини, що відображають конкретну систему її взаємин із дорослими: спочатку спілкування дитини з дорослим, формою прояву якого стає „комплекс пожвавлення”. Надалі воно змінюється наочно-дійовим, а потім і мовленнєвим спілкуванням. Психічний розвиток дитини і становлення її особистості найтіснішим чином пов’язані з процесом навчання і виховання. Відомо, що формування уявлень про довколишнє відбувається двома шляхами: стихійно-практичною взаємодією дитини з навколишнім світом і з однолітками та цілеспрямованим навчанням, організованим дорослим. Обидва шляхи – кожний по-своєму – вносять свій вклад у організацію психіки дитини. Виникає необхідність аналізу всіх її уявлень про навколишню дійсність, способів організації активності дитини дорослим та форм організації самостійної діяльності й спілкування дитини.

Отже, стратегічна лінія діагностування полягає у здійсненні контролю за ходом, змістом та умовами психічного розвитку дитини й наданні допомоги з організації оптимальних форм її діяльності і спілкування.

Діагностика порушень у розвитку дітей, на думку О. Стребелевої, враховує низку принципів, головним з яких є *принцип комплексного підходу* до вивчення дитини. Він означає вимогу різнобічного обстеження й оцінки особливостей розвитку дитини та охоплює не тільки пізнавальну діяльність, але й поведінку, емоції, а також стан зору, слуху, рухової сфери, неврологічний статус, соматичний стан. Діагностика пізнавального розвитку дітей показує їх реальні досягнення, що склалися в ході виховання і навчання, з урахуванням ведучої ролі навчання для розвитку психіки. При цьому слід зважати, що при фактах порушення психічного розвитку необхідно застосовувати не тільки *метод психолого-педагогічного експерименту*, але й інші методи: вивчення анамнезу дитини, спостереження за поведінкою, грою; в складних випадках – клінічне, нейрофізіологічне, патопсихологічне та інше вивчення.

Ураховуючи сучасний підхід до діагностики психічного розвитку і комплексний характер вивчення порушень у розвитку дитини, визначені основні параметри оцінки пізнавальної діяльності дитини: визначення завдання, спроби виконання завдання, навчання в процесі обстеження, ставлення до результату своєї діяльності. Ці параметри складають якісну оцінку результатів обстеження дітей. Такий підхід до оцінки дій дитини дозволяє визначити не тільки актуальний рівень розвитку, але й потенційний, тобто зону найближчого розвитку. Це, в свою чергу, дає можливість скласти індивідуальну програму коректувального навчання і виховання для кожної дитини. Основними завданнями даної програми є:

— профілактика небажаних негативних тенденцій особистісного й інтелектуального розвитку;

— корекція відхилень у психічному розвитку на основі створення оптимальних умов для розвитку особистісного й інтелектуального потенціалу дитини, які можуть бути визначені тільки на основі повної діагностики і оцінки найближчого прогнозу вірогідності розвитку, що позначається поняттям „зона найближчого розвитку”.

Від первинних порушень і ступеня їх вираженості залежить зміст індивідуальної програми коректувального навчання і виховання, розвитку особистості й профілактики вторинних відхилень. Невід'ємною частиною корекційної роботи є також ефективне лікування соматичних і нервово-психічних захворювань, надання психіатричної допомоги за наявності поведінкових, особистісних, психопатичних проявів.

Психолого-медико-педагогічне консультування дітей проводиться поетапно.

На першому етапі фахівець проводить коротку бесіду з батьками, вислуховуючи і фіксуючи перші скарги.

Другий етап присвячений обстеженню дитини. Спочатку вивчається рівень пізнавальної діяльності, потім, при необхідності, проводиться обстеження слуху, і на закінчення проводиться обстеження мовлення.

Вибір методик для обстеження пізнавальної сфери дітей раннього дошкільного віку зумовлений їх віковими особливостями і поведінкою в нових умовах. Фахівці звертають увагу на поведінку дитини в новій обстановці, спілкування на основі матеріалів діагностичних методик, емоційний контакт із новим дорослим.

На третьому етапі збираються анамнестичні відомості про сім'ю, розвиток дитини. Уточнюються умови виховання в ранньому віці, мікроклімат у сім'ї, розуміння батьками проблем розвитку дитини.

На четвертому етапі даються рекомендації щодо створення умов життя дитини в сім'ї. Важливо підвести батьків до розуміння значущості сім'ї у вихованні дитини й використати педагогічні можливості самих батьків у навчанні і вихованні дитини, допомогти їм оволодіти технологією найпоширеніших форм педагогічної роботи з дитиною, навичками сімейного спілкування.

П'ятий етап передбачає складання індивідуальної коректувальної програми розвитку дитини і робиться педагогічний прогноз.

Отже, обстеження розвитку дітей раннього віку є необхідним і доцільним, дозволяє скласти об'єктивну характеристику як рівня розвитку, так і динаміки розвитку при повторних обстеженнях (контрольні обстеження до 1 року проводяться 4 рази на рік, після 1 року – 2 рази, після 2 років – 1 раз на рік), чим забезпечує попередження виявлення затримки чи відставання.

1.2. Особливості перебігу внутрішньоутробного розвитку дитини

Чинники розвитку – це постійно наявні обставини, умови, що викликають стійкі зміни у психофізичному розвитку. До умов нормального розвитку індивіда вчені Г. Дульнев, А. Лурія, відносять:

— нормальну роботу головного мозку і його кори, бо патогенні впливи порушують нормальне співвідношення процесів збудження та гальмування, аналіз і синтез інформації, що поступають у мозок, взаємодію між блоками мозку, що відповідають за різні аспекти психічної діяльності людини;

— нормальний фізичний розвиток дитини й пов'язане з ним збереження нормальної працездатності, нормального тонуусу нервових процесів;

- збереженість органів чуття, що забезпечують нормальний зв'язок дитини з оточуючим світом;
- систематичність і послідовність навчання дитини у сім'ї, у ДНЗ і в загальноосвітній школі.

Відповідно, брак кожної з зазначених умов призводить до порушення нормального розвитку дитини. Розвиток аномальної, як і нормальної, дитини в цілому визначається поєднанням *біологічних* та *соціальних* умов. Розмежовуючи сутність біологічних та соціальних чинників, важливо зауважити: біологічні чинники є природною, а соціальні – провідною умовою розвитку дитини, що доведено дослідженнями. Відповідно, причини, чинники порушеного розвитку можуть бути пов'язані з кожною з цих умов, які починають діяти на дитину ще до її народження.

До біологічних чинників виникнення порушень психофізичного розвитку в дитини зараховують:

- хромосомно-генетичні відхилення в організмі дитини;
- ендокринні захворювання матері (наприклад, діабет та ін.);
- інфекційні та вірусні захворювання матері під час вагітності (краснуха, токсоплазмоз, грип та ін.);
- венеричні захворювання батьків (гонорея, сифіліс) та ін.;
- розбіжність резус-факторів;
- біохімічні шкідливі впливи: радіація; екологічні забруднення навколишнього середовища важкими металами (ртуть, свинець та ін.); використання харчових добавок, неправильне використання медичних препаратів; споживання фруктів, овочів, зелені, вирощених на землі, надмірно насиченій штучними добривами. Особливо шкідливими ці впливи є для батьків до вагітності жінки, на жінку під час вагітності та дитину в постнатальний період;
- алкоголізм і наркоманію батьків, особливо матері;
- гіпоксію (кисневу недостатність);
- токсикоз матері під час вагітності, особливо у другій її половині;
- патологічний перебіг пологової діяльності жінки, особливо травматизацію головного мозку дитини;
- серйозні відхилення у соматичному здоров'ї матері (в тому числі недоїдання, соматична ослабленість, гіповітаміноз, переохолодження та ін.);
- мозкові травми у дитини, тяжкі інфекційні та токсико-дистрофічні захворювання у постнатальний період;
- хронічні захворювання дитини в ранньому та дошкільному віці (діабет, захворювання крові, серцево-судинні хвороби, астма, туберкульоз та ін.).

Соціальні впливи на розвиток дитини також мають місце ще до її народження. Сучасними дослідженнями доведено, що у внутрішньоутробний період на дитину негативно впливають не лише патогенні біологічні чинники, а й несприятливі соціальні ситуації, в яких перебуває мати дитини і які спрямовані проти самої дитини, а саме: бажання позбутися вагітності,

негативні чи тривожні почуття, пов'язані з майбутнім материнством, тощо. Найбільш патогенними є довготривалі негативні переживання матері, що позначається на звуженні судин кровоносної системи плода, відповідно – на утрудненні живлення головного мозку киснем; плід розвивається в умовах гіпоксії, й може розпочатися відшарування плаценти та передчасні пологи. Не менш патогенними є сильні короточасні стреси, що зумовлюють переживання, негативний настрій, сльози та ін. Велике значення має і психологічний стан матері під час пологів.

Вплив соціальних умов розвитку дитини зростає ще більше, коли вона народжується. Визнання впливу біологічних та соціальних умов на її розвиток зумовлює розгляд істинних патологічних впливів, які сприяють виникненню певного виду дизонтогенезу. За даними Г. Сухаревої, М. Певзнер, В.Лебединського, Е. Симерницької та інших, характер дизонтогенезу визначається такими параметрами: *часом патогенних впливів; етіологією порушень; розповсюдженістю порушення; ступенем порушення міжфункціональних зв'язків.* Оскільки патогенні впливи можуть відбуватися у пренатальний період (до початку пологової діяльності у жінки), натальний (під час пологової діяльності), постнатальний (після пологів жінки і до трьох років дитини), то вважаємо за доцільне розглянути особливості розвитку дитини на початку вагітності жінки, коли можливе виникнення найбільшого недорозвитку.

Вагітність – період з моменту зачаття до народження – є фактом біологічного життя плоду в утробі матері й у середньому складає 266 днів. Дослідження О. Кочерги свідчать, що це дуже важливий етап у житті дитини, й вагітність у своєму розвитку поділяється на три етапи:

I етап – яйце (від зачаття й до кінця другого тижня). Через кілька годин після запліднення клітини інтенсивно діляться, рухаючись по одній із труб до матки. Вони перетворюються на бластоцист (кулькоподібне скупчення клітин), заповнений рідиною. Під час руху його клітини діляться, утворюючи майбутні тканини, які виконують різні функції. Входячи до порожнини матки, бластоцист уже має 200 клітин. Упродовж кількох днів він перебуває у вільному плаванні. Потім прикріплюється до стінки матки. Процес закріплення закінчується на 10-14 день, бластоцист перетворюється на ембріон. Через два дні, після повного проникнення в слизову оболонку матки і закріплення в ній, відбувається затримка менструації, тому що цей маленький ембріон виділяє гормони, диктує умови свого життя мільярдам клітин жіночого організму, підпорядковуючи їхню діяльність собі.

II етап – ембріон (від кінця другого тижня до кінця другого місяця). У цей період в ембріоні формується плідна бульбашка, плацента та пуповина. Плідна бульбашка заповнена навколоплідною рідиною (омніоном), яка підтримує постійне тепло, температуру ембріона. Плацента починає розвиватися з моменту імплантації (занурення бластоцисти у стінку матки) і продовжує рости приблизно до сьомого місяця вагітності. Плацента виконує велику роботу, беручи на себе функцію легенів, нирок, кишечника, печінки і

гормональних залоз. Вона забезпечує обмін речовин між організмом матері та ембріоном, затримує великі інеродні утворення, але пропускає поживні речовини. Плацента пов'язана із ембріоном пуповиною. Пуповина має дві артерії, які переносять із кров'ю продукти розпаду з ембріона у плаценту, та одну вену, яка, в свою чергу, доставляє з кров'ю кисень і харчові продукти, речовини. Важливо зазначити, що кровоносна система організму матері та ембріона не є спільною. Протягом усіх шести тижнів ембріонального розвитку зародок швидко росте, змінюючись щодня. Після імплантації ембріона, загуснувши, маса клітин, із якої утворюється бластоцист, розпадається, диференціюючись на три шари: *ектодерму* (зовнішній зародковий пелюсток) – зовнішній шар, який пізніше перетворюється на шкіру, волосся, нігті, частину зубів, нервову систему, органи чуттів; *ентодерму* (внутрішній зародковий пелюсток) – основу кишково-шлункового тракту, щитоподібної, слинної, підшлункової залоз, євстахієвих труб, трахей, бронхів, легенів, печінки; *мезодерму* (середній зародковий пелюсток) – утворюється дерма (внутрішній шар шкіри), який дає початок м'язовій тканині, скелету, кровоносній системі, органам виділення.

III етап – плід (від початку третього місяця до народження). З моменту зачаття дитина поважчала у мільйон разів та у довжину витяглася у двісті сорок разів. Плід може відкривати рот, вдихати й видихати. З'являється здатність ковтати (навколоплідну рідину – омніон), випиває в наступні місяці до півлітра за день. Збільшення ваги в останні три місяці досягається головним чином за рахунок підшкірного жиру, що забезпечує належну температуру тіла дитини після народження. В останні місяці плід росте повільніше. Наприкінці вагітності плід займає положення вниз головою.

Більшість сучасних психологічних концепцій розвитку особистості прискіпливо розглядають початковий етап життя людини, пов'язуючи його успішність із подальшим становленням особистості. Тому вважаємо за доцільне помісячно розглянути внутрішньоутробне життя дитини.

Перший місяць внутрішньоутробного життя – період найбільш інтенсивного росту в житті людини: порівняно із зиготою (клітина, що утворюється внаслідок злиття чоловічої й жіночої статевих клітин), ембріон збільшується у 10 000 разів. Кров уже тече в артеріях та венах ембріона, хоча їхній розмір ще занадто малий. Серце ембріона за розміром дорівнює рядковій літері, частота серцебиття – 65 поштовхів за хвилину. На цьому етапі вже є зачатки головного мозку, нирок, печінки та стравоходу. Починає діяти пуповина – місточок між ембріоном та матір'ю. Під мікроскопом на голові ембріона можна роздивитись кілька випуклостей, які перетворюються на очі, вуха, ніс та рот. Визначити стать дитини ще неможливо.

Другий місяць внутрішньоутробного життя. Довжина ембріона від 21 мм до 2,5 см, маса від 1 г до 2,1 г. Голова вдвічі менша від усього тіла. Чітко диференціюються частини обличчя, з'являються зачатки зубів та язика. На руках виділяються кисті та пальці, на ногах – коліна, гомілки та стопи. Хоча плід має тоненьку шкіру, вже можна отримати відбитки пальців рук та ніг. Кісткові клітини формуються на восьмому тижні внутрішньоутробного

розвитку. Мозок координує функціонування органів. Розвиваються статеві органи. Серцевий ритм стабільний. У шлунку виробляються травні соки, у печінці утворюються кров'яні клітини, у нирках кров очищується від сечовини. Шкіра реагує на тактильні подразнення. На грубе механічне подразнення (удар) плід восьми тижнів реагує згинанням тулуба, підніманням голови та відведенням рук назад.

Третій місяць внутрішньоутробного життя. На кінець третього місяця вага плоду досягає 28 г, довжина 70,5 мм. Плід має нігті, вії (поки заплющені), голосові зв'язки, губи та ніс, що виступає. Голова плоду залишається великою – близько 1/3 всієї довжини, характерне високе чоло. Стать майбутньої дитини в цей період уже визначити легко. Органи вже функціонують: плід може дихати (заковтувати рідину амніону в легені та випускати її назовні), іноді відбувається сечовиділення. У ребрах та хребті з'єднувальна тканина змінюється на хрящову. Рефлекси плоду різноманітні: він рухає ногами, руками, великими пальцями рук та головою; рот плоду відкривається та закривається, здійснює ковтальні рухи. Коли торкаються вії, плід мружить, коли долоні – часто стискає кисть у кулачок; дотик до губ викликає смоктальний рефлекс; під час удару по п'ятах пальці ніг розгинаються. Ці рефлекси є у новонародженого і зникають протягом перших місяців.

Четвертий місяць внутрішньоутробного життя. Тіло росте швидше, ніж голова, і пропорція голови до тіла стає 1:4 (як у новонародженого). Довжина плоду 20-25 см, вага 170 г. Пуговина приблизно дорівнює довжині плоду і збільшується разом із ним. У цей період завершується розвиток плаценти. Мати починає відчувати рухи плоду – так звані ворухіння, які в деяких країнах та релігійних школах вважають початком людського життя. Рефлекси плоду стають жвавішими внаслідок розвитку м'язової системи.

П'ятий місяць внутрішньоутробного життя. Вага плоду в цей період коливається в межах 340-450 г, довжина тіла досягає 310 мм. З'являються індивідуальні риси зовнішності, притаманні лише цьому плоду. Стабілізується зміна станів, подібних до сну та неспання, особливе положення плоду (передлежання). Збільшується рухова активність: плід штовхається, потягається, чухається. Якщо прикласти вухо до живота матері, то можна почути серцебиття дитини. Почали функціонувати потові та сальні залози. Система дихання плоду ще не пристосована до самостійного дихання поза маткою; діти, які народилися в цей період, як правило, не виживають. Майбутні матері повинні не перевантажувати хребет. Плід чує гучні крики довкола, чітко реагує на мамин настрій.

Шостий місяць внутрішньоутробного життя. Швидкість росту плоду дещо уповільнюється, і на кінець шостого місяця він має довжину близько 350 мм, масу тіла – 560 г. З'являється підшкірна жирова клітковина. Завершується розвиток очей: вони розплющуються, заплющуються та дивляться у всіх напрямках. Плід здатен чути, плакати, міцно стискати руку в кулачок. Діти, які народилися на шостому місяці, мають невеликий шанс залишитися живими,

оскільки формування їхнього дихального апарата ще не завершено. Між тим, відомі випадки, коли дитина, народжена в цей період, виживає.

Сьомий місяць внутрішньоутробного життя. На кінець сьомого місяця довжина плоду досягає 400 мм, маса тіла коливається від 1400 до 2300 г. Рефлекси в цей період остаточно сформовані. Плід дихає, ковтає, робить рухи, схожі на крик, може смоктати великий палець руки. Лануго (шовковисте волосся, що росте по всьому тілу) може зникнути або залишитися до народження. Волосся на голові продовжує рости. У плоду функціонують шлунок, кишковик – дитина ковтає навколоплідні води і в них же вивільняє продукти обміну. Плід здійснює поодинокі дихальні рухи. В цей період дитина починає реагувати на гучні звуки, на голоси батьків. Тому подружжю віднині треба особливо пильнувати за своїм мовленням, уникати сварок, образливих слів, адже до вас прислухається і у вас вчиться ваше дитя. Мати помічає, що дитина менше звичайного ворухиться, причому рухи відчутні тільки в певній частині матки. Причина проста – малюк уже досить великий, тому не може вільно перевертатися, як раніше. А наприкінці сьомого місяця вагітності він набуває сталого положення – зазвичай (у 85 % вагітних) донизу головою, і рідше – сідницями. Така поза несе певний ризик пологових ускладнень – оскільки тазові кістки дитини значно вужчі за об'єм черепа, голова може застрягти під час виходу плоду із шийки матки, внаслідок чого травмуються і малюк, і мати. Тому жінкам із таким розміщенням плоду на 31-му тижні вагітності призначають комплекс гімнастики, завдяки котрій малюк до 34-го тижня ще може перевернутися в потрібну позу. Наприкінці сьомого місяця рекомендовано зробити останнє УЗД, мета котрого – встановити положення плоду, визначити ступінь зрілості плаценти й перевірити, чи немає обвиття пуповиною. Починаючи із цього періоду, майбутня мати повинна обмежувати навантаження як фізичні, так і розумові, – їй треба більше відпочивати. Шанси плоду вагою як мінімум 1 500 г на виживання достатньо великі за умови інтенсивних медичних заходів. Плід дорощують в умовах ізоляції від зовнішнього середовища (кювезе) до досягнення ним маси тіла 2 300 г.

Восьмий місяць внутрішньоутробного життя. Восьмимісячний плід досягає 450-500 мм у довжину з вагою 2 300-3 200 г. Йому стає мало місця, тому рухова активність знижується. Упродовж цього і наступного місяців по всьому тілу триває формування жирової клітковини, яка допоможе дитині пристосуватися до зміни зовнішньої температури після народження.

Дев'ятий місяць внутрішньоутробного життя. Приблизно за тиждень до народження плід припиняє рости, досягаючи у довжину 500 мм, маса плоду приблизно дорівнює 3400 г. Хлопчики, зазвичай, трішки довші й важчі за дівчаток. Продовжує формуватися жирова клітковина, підвищується ефективність роботи різних систем органів, частота серцевих скорочень, через пуповину починає виводитися велика кількість продуктів обміну. Колір шкіри спочатку червоний, далі стає блідішим. На момент народження загальний строк перебування плоду в утробі матері дорівнює приблизно 266 днів, хоча, зазвичай, вагітність триває 280 днів, оскільки більшість лікарів починає відрахунок від останнього менструального циклу матері.

Оцінка якості стану новонародженого за шкалою Апгар

Критична характеристика	Оцінка, бали		
	2	1	0
Шкіряний покрив	Рожевий	Рожевий, кінцівки синюшні	Синюшний або блідий
Дихання	Глибоке, ритмічне, крик голосний	Поверхове, неритмічне, не кричить або кричить слабо	Дихання і крик відсутні
Частота пульсу	Вище 100	Ниже 100	Відсутній
М'язовий тонус	Помірний	Слабкий	Виражена гіпотонія
Рефлекторна реакція на катетер У носі	Кашель або чхання	Гримаса	Не відповідає

Вказана оцінка якості стану новонародженого повинна бути зрозумілою і усвідомленою батьками. В пологовому будинку протягом перших хвилини після народження За п'ятьма основними клінічними ознаками здійснюється оцінка адаптації новонародженої дитини до позаутробних умов існування за шкалою Апгар. У залежності від вираженості кожної функції ставлять оцінки в балах і отримані результати складають. Нормальною вважається оцінка за шкалою Апгар у 9-10 балів. Якщо оцінка трохи знижена і відповідає 7-8 балам, то це свідчить про резидуальну енцефалопатію або легку асфіксію плода, що в подальшому призводить до мінімальної мозкової дисфункції та цереброастенічного синдрому.

Оцінка 7 балів і вище за шкалою Апгар вказує на хороший прогноз як у відношенні життєздатності дитини, так і її нервово-психічного розвитку.

Низькі оцінки, особливо 5 балів, відносять до фактору ризику стосовно смертності і розвитку неврологічних порушень.

1.3. Особливості дітей із порушеннями психофізичного розвитку

У новонародженої дитини часто порушення психофізичного розвитку помітні з перших годин життя, перш за все, відсутністю психофізіологічних реакцій на годування, положення тіла, природні подразники та ін. У зв'язку з цим, у ході спостереження й обстеження обов'язково відмічається фізичний розвиток (загальний моторний, дрібної та артикуляційної моторики) дітей із раннього віку. У дітей першого року життя з психофізичними порушеннями часто фізичний розвиток затримується на тривалий термін, зокрема відзначається несвоєчасне утримання голівки (в межах норми до 3 місяців), оволодіння положенням лежачи на боку, сидінням (у межах норми до 6

місяців), вертикальним положенням та ходьбою (в межах норми до 12 місяців), іноді до кінця раннього віку. Крім того, їх рухи, як правило, відрізняються від рухів дітей із нормальним розвитком. У них спостерігається нестійкість, незграбність ходи, сповільненість або імпульсивність рухів.

Відмічаються особливості психічних процесів, як-от: встановлення контакту між дитиною і дорослим (контакт повинен встановлюватися не більше як за 15-20 хв. з дітьми до 1,5-2 років та 5-10 хв. з дітьми до 3 років); інтерес до іграшок та ігор; наявність позитивних емоцій у процесі гри й ступінь їх вираженості, активність психічної моторної діяльності в процесі гри та ступінь її вираженості; увага, її стійкість (до року – 5 хв.; до 3 років – 10-15 хв.; після 3 років – 15-20 хв.), переключення й об'єм уваги; характер ігрової діяльності, зокрема маніпуляція з предметами й адекватність їх використання, та ін. Якщо дитина має ризик відставання, то обстеження варто проводити кілька разів на рік.

У дітей із порушеннями розвитку предметна діяльність також не формується своєчасно. Деякі з них не виявляють цікавості до предметів, у тому числі й до іграшок. В одних випадках вони взагалі не беруть іграшки в руки, не маніпулюють ними або ці маніпуляції мають неадекватний характер. Діяльність дитини з порушеннями розвитку відрізняється від діяльності дитини, що нормально розвивається, тим, що календарний вік змінюється, а фізичний і психічний стан зазнають змін надто повільно, не відповідають об'єктивно визначеним показникам або взагалі загальмовані. Її характерними рисами є: відсутність інтересу до оточуючого, переважання неадекватних дій, байдужість та ін. Не формуються види дитячої діяльності – спілкування, елементарна гра, елементарні реакції на обслуговування. У багатьох проблемних дітей спостерігається виражена затримка формування навичок охайності, самостійності.

Відставання в розвитку мовлення починається у таких дітей з народження і продовжує нагромаджуватися в ранньому дитинстві. Не сформовані такі передумови мовленнєвого розвитку, як інтерес до оточуючих, зокрема емоційне спілкування з дорослими, не сформований фонемний слух, не розвинений артикуляційний апарат. Багато дітей із психофізичними порушеннями починають говорити тільки після трьох років. Мовлення настільки слабо розвинене, що не може здійснювати функцію спілкування. На жаль, недорозвинення комунікативної функції мовлення не компенсується й іншими засобами спілкування, зокрема міміко-жестукулярними, дитина здатна застосовувати лише примітивні стандартні жести, що відрізняють розумово відсталих дітей від безмовленнєвих дітей з іншими порушеннями.

Оскільки психологічна діагностика є галуззю спеціальної психології, яка розробляє методи виявлення й вивчення, а також принципи, шляхи й прийоми розпізнавання, оцінки й виміру індивідуально-психологічних особливостей дитини раннього віку, то психодіагностичні методики повинні швидко і надійно забезпечити збір інформації про обстежуваних, а саме про ступені вираженості відхилень у розвитку порівняно з нормою; виявити вторинні психопатологічні явища, які визначають структуру дефекту; розглянути можливість

компенсаторних механізмів із урахуванням збережених психічних властивостей, що можуть слугувати базою для корекційного впливу; з'ясувати індивідуальні особливості; та ін. з метою встановлення об'єктивного діагнозу й визначення шляхів допомоги дитині. У процесі спостереження, при аналізі результатів обстеження основну увагу треба приділяти оцінці можливостей дитини до сприйняття допомоги, тобто її навчання.

Багато дітей раннього віку з відхиленнями в розумовому розвитку недостатньо володіють мовленням, тому пропонувані завдання мають невербальну форму виконання й пропонуються з урахуванням поступового зростання рівня складності – від найлегших до складніших. Окремі завдання дублюються, тобто дається декілька завдань аналогічної складності. Це робиться для того, щоб виключити окремі привнесені чинники, а саме необхідність прояву певного м'язового зусилля, яке для деяких дітей могло стати непереборною перешкодою (розбір і складання мотрійки).

Завдання передбачають просте переміщення предметів у просторі, де виявляється просторова залежність, співвідношення предметів за формою, величиною, кольором та з'ясування рівня розвитку зорового співвідношення. При цьому треба враховувати, що сенсорні порушення завжди впливають на психічний розвиток дитини, тому потрібно проводити обстеження слуху і зору.

Розділ II. Методичне забезпечення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей першого року життя

2.1. Загальна характеристика психофізичного розвитку дитини першого року життя

Велика залежність розвитку дитини першого року життя (немовляти) від дій дорослої людини, насамперед батьків, є особливістю цього етапу. Тому постійна взаємодія й спілкування з батьками – необхідна потреба дитини вже в перші дні життя, джерело її подальшого розвитку. Швидкий темп і нерівномірність розвитку визначають розподіл етапу першого року життя на якісно різні періоди з виділенням у кожному періоді умінь, що мають істотне значення для подальшого розвитку дитини. Ці уміння є провідними, і саме на них повинно бути спрямована виховна дія дорослих. Для діагностики дітей даного віку підбирається діагностичний матеріал невеликого об'єму, бо діагностування проводиться у формі гри з дорослим, оснований на наочно-дійовому мисленні.

У періоді новонародженості (перший місяць життя) можна виділити характерні основні завдання виховання: ретельний гігієнічний догляд, що забезпечує благополуччя і спокій дитини; формування чіткого режиму годування, виховання позитивних і попередження негативних звичок (смоктання пальців, колисання, безладне годування та ін.). До кінця першого місяця формується добовий ритм із концентрацією сну в нічний час, а бадьорості – в денний. З кінця періоду новонародженості до 3 місяців збільшується тривалість бадьорості, формується чітке чергування сну і бадьорості вдень, виховується позитивне ставлення до годування, укладання спати, гігієнічних процедур. Провідним у розвитку дитини є формування зорових і слухових орієнтовних і відповідних емоційно-позитивних реакцій. Розвивається вміння зосереджувати погляд на іграшки, що висить, на обличчі дорослого, предметі, що рухається. Дитина прислухається до звуків (мовлення, співу, звучання брязкальця), розвивається „мовленнєвий слух”, вміння встановлювати зв'язок між зоровими і слуховими враженнями, сприймати подразники на відстані.

На початку 2-го місяця з'являється усмішка при спілкуванні з дорослим, починає формуватися провідна діяльність – емоційне спілкування з дорослим, що до 6 місяців переростає в основну форму – особистісне спілкування. Спілкування характеризується нерозривністю їх єдності, у якій дорослий виступає умовою розвитку немовляти, посередником між дитиною і оточуючим світом.

На 3-му місяці немовля здатне втримувати голівку, формується комплекс пожвавлення: радіючи, дитина випрямляє руки, розтискає пальці, натрапляє при цьому на іграшку, відтворює звуки (гукає, белькоче).

У віці 4-х місяців продовжує збільшуватися тривалість бадьорості, формується позитивне ставлення до процесів, розвивається активність при годуванні. Провідними в цьому віковому періоді є подальший розвиток зорових і слухових орієнтовних реакцій, на основі яких пізніше формується розуміння

мовлення, предметна діяльність, сенсорне сприймання і складна поведінка. На 4-му місяці вдосконалюються спостережливість, слухове і зорове зосередження в будь-якому положенні (лежачи на спині, на животі, на руках у дорослого). Встановлюються зорові, слухові, рухові, тактильні взаємозв'язки: дитина знаходить поглядом джерело звуку (локалізує звук у просторі), тривало розглядає предмет, картину, яскраву пляму, іншу дитину, що привернула увагу. Це формує здатність спостерігати і спілкуватися дітей одне з одним.

У 4-5 міс. дитина здатна розрізнити інтонацію зверненого мовлення, мелодію (танцювальну, спокійну), голос знайомих і незнайомих дорослих, упізнавати матір або іншу близьку людину. До 5 міс. дитина реагує на нову обстановку: в незнайомих умовах, побачивши чужих людей, перестає усміхатися, тривало і напружено їх розглядає, може заплакати. Якщо з нею строго говорять, вона хмуриється, стискає губи, проявляє незадоволеність. У 6 місяців дитина по звучанню впізнає своє ім'я.

Провідними у віці 4-6 місяців є розвиток рухів руки: її основні функції – уміння хапати, тримати, обмацувати, до 5 міс. – акт хапання, цілеспрямований рух рук, в 6 міс. дитина сама бере іграшки і маніпулює ними. На основі цих рухів формуються ігрові дії з предметами; дитина пізнає оточуюче, набуває життєвий досвід. Рухи руки багато в чому сприяють формуванню умінь у процесі годування і основних рухів у другому півріччі.

У цей період провідним є розвиток підготовчих етапів активного мовлення. В цьому віці бурхливо розвивається гуління і з'являються передумови лепету. В 4 міс. дитина тривало гулить. До 5 міс. це переходить у співуче гуління, забарвлене різною інтонацією. До 5-6 міс. дитина починає вимовляти приголосні звуки (губні, піднебінні — [н, б, т, д, н] та ін.) і перші склади – поєднання голосного і губного або піднебінного приголосного звуку [па, ба, ма] та ін., тобто з'являється белькіт. **При цьому велику роль відіграє артикуляційний апарат і слухове зосередження у розвитку мовного слуху.** Дитина чує звуки, вимовлені дорослим, слухає сама себе і починає вимовляти звуки і склади повторно, що сприяє вимовлянню перших слів у другому півріччі життя.

Отже, домовленнєвий період, яким вважається вік від 0 до 8 місяців життя дитини, є основним у формуванні психофізіологічних основ мовлення й характеризується виникненням крику і лепету, що забезпечують підготовку для мовленнєвого сприймання і відтворення мовлення.

До 6 міс. дитина лежить на животі, спираючись на долоні випрямлених рук, перевертається із спини на живіт і назад, підповзає, міцно упирається ніжками при підтримці. До кінця першого півріччя дитина може гратися самостійно, активно і тривало.

У віці 7-9 міс. тривалість бадьорості збільшується до 2-2,5 год. Дитина переходить на режим із трьома періодами денного сну. По мірі розвитку ускладнюється її поведінка в режимних процесах. Вона п'є з чашки, яку тримає дорослий, а у 9 міс. притримує її руками, тримає в руці скориночку хліба. Провідними в цьому віці є розвиток рухів, і перш за все, оволодіння повзанням. До 7 міс. дитина добре повзає. Це міняє її поведінку, вона стає більш активною

і самостійною, починає орієнтуватися в оточуючому. Повзання позитивно впливає на фізичний розвиток; у дитини зміцнюються м'язи ніг, рук, спини, червеного пресу, шиї, формується правильна постава.

До 8 міс. дитина набуває вертикального положення, вміє сідати, лягати, вставати, сидіти, стояти, переступати, тримаючись за бар'єр. У період 7-9 міс. вона починає розуміти мовлення дорослого. Це змінює її поведінку, характер діяльності, рухів, впливає на активне мовлення. До 7 міс. дитина на прохання дорослого шукає поглядом предмет, що знаходиться в постійному місці. З 8 міс. вона знаходить названі дорослим предмети, починає виконувати на його прохання прості дії (без показу) – „Ладусі-ладусі”, „Бувай-бувай”. До 9 міс. вона розуміє назви кількох предметів, знаходить їх у будь-якому місці, використовуючи при цьому вказівний жест, знає своє ім'я, на прохання дає іграшку, що знаходиться у неї в руках. Дитина розуміє слова-назви режимних процесів, виконує на прохання дорослого рухи й дії („сідай”, „пий”, „дай ручку”). Мовлення дорослого починає регулювати дії дитини. В цьому віці розвивається здатність наслідувати мовлення і дії з предметами.

У віці 10-12 міс. дитина активна в процесах і починає проявляти самостійність у годуванні. Розвиваються рухи. Вона ще повзає, але часто встає, багато ходить, підіймається, до 12 міс. ходить не тримаючись, тривало, у різних напрямках.

Багато нового набуває дитина з розвитком розуміння мовлення. До 10 міс. вона на прохання дорослого знаходить і приносить знайому іграшку, якщо вона в полі її зору, до 11 міс. знаходить названу іграшку серед багатьох інших, а до 12 міс. на прохання дорослого знаходить декілька однорідних предметів, якщо вони зовні трохи розрізняються (різні ляльки, м'ячі різних розмірів і кольорів та ін.). До кінця року деякі слова в мовленні дорослого починають набувати для дитини узагальненого характеру. Дитина розуміє слово „ні”, якщо воно вимовляється відповідно до ситуації. Стає можливим впливати через мовлення на її поведінку. Збільшується число зрозумілих слів, що позначають назви іграшок, одягу, меблів, дій, рухів, імена дорослих і дітей, частини тіла та ін. Дитина може виконувати прості доручення, адекватно реагувати на слова „можна”, „добре”, „погано”.

У період 10-12 міс. формується активне мовлення, дитина опановує першими словами. В основі їх вимовлення лежить розуміння мовлення, здатність белькотати і наслідувати. До року дитина вимовляє близько 10 простих слів, якими вона починає позначати певні поняття. Дитина багато лепече, супроводжуючи лепетом свої дії, рухи. Окремі слова і звуки, підкріплені мімікою, починають слугувати засобом спілкування з дорослими і дітьми. Під впливом розуміння мовлення ускладнюються дії з предметами. В 10-12 міс. дитина вчиться виконувати дії за показом і словом дорослого. Вони стають більш різноманітними і носять цілеспрямований характер. Координуються рухи рук. Дитина виконує дії, що мають на меті досягнення результату: закрити, відкрити, вкласти, вийняти, зняти, надіти. Вона накладає цеглинку на цеглинку, знімає і надягає кільця, качає по жолобку кулі. Збільшується число дій, виконуваних з одним предметом; дитина вчиться

переносити дії, освоєні з одним предметом, на інші. Збільшується число іграшок, що використовуються дитиною. Її дії стають стійкими: вона прагне досягнення мети, радіє отриманому результату. Спостерігається наслідування дорослому в діях із сюжетними іграшками. Вона на прохання дорослого відтворює те, чому її навчили: катає машину, годує ляльку та ін. З'являються передумови гри. Це період розвитку предметної діяльності на основі наслідування й відтворення.

2.2. Показники психофізичного розвитку дитини першого року життя

Показники психофізичного розвитку дитини першого року життя базуються на науковому доробку вітчизняних та зарубіжних психологів, педагогів, медичних працівників, і висвітлені в Програмі розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”, що дозволяє орієнтуватися в динаміці змін та термінах виникнення новоутворень. Обстеження рівня розвитку дитини першого року життя здійснюється за такими основними лініями розвитку: фізичний, емоційно-соціальний, пізнавальний розвиток, розвиток мовлення, екологічний та художньо-естетичний. Таке виокремлення ліній є умовним, оскільки між лініями простежується певний взаємозв'язок, зумовлений напрямками розвитку, а саме: психічного, сенсорного, розумового і фізичного. Проте кожна лінія базується на конкретних знаннях, уміннях і навичках дитини, що характеризують його розвиток у цій лінії на даному віковому етапі.

2.2.1. Показники фізичного розвитку дитини першого року життя

Показники фізичного розвитку дитини в 1-2 місяці:

- піднімає голову й утримує її протягом кількох секунд, лежачи на животі та знаходячись на руках у матері;
- координує рухи очей і голови;
- відчуває комфорт, лежачи з матір'ю поряд і маючи можливість за потреби **ссати** її грудь;
- може просинатися для сечовипускання.

Показники фізичного розвитку дитини у 3 місяці:

- підтягується на руках, упирається ногами, відштовхується від опори, намагається піднятися;
- тривалий час утримує голову;
- качає прес, стоїть із підтримкою під пахвами, перебирає ногами;
- на руках у матері знаходиться в сидячому положенні;
- повертається з живота на бік;
- під час годування груддю захоплює її руками, мгне;
- радіє воді; позитивно сприймає загартовуючі процедури;
- висаджування періодично виявляється успішним.

Показники фізичного розвитку дитини у 4 місяці:

- перевертається зі спини на живіт, із живота на спину;
- лежачи на животі, піднімається на руках;
- стає рачки, розгойдується;
- лежачи на спині й тримаючи дорослого за руку, підтягується;

- притискає груди матері яснами;
- спостерігає за їжею дорослих;
- охоче купається, почувається у воді комфортно;
- почуває задоволення після перевдягання у чистий одяг.

Показники фізичного розвитку дитини у 5 місяців:

- стоїть при підтримці під пахвами;
- сидить при підтримці за обидві руки;
- „пританцьовує” на руках у дорослого;
- виявляє все більший інтерес до дорослої їжі;
- самостійно утримує в руках шматок яблука, сухарик;
- час від часу відволікається на стороннє від **ссання** груді;
- кращим стає контроль за сечовипусканням.

Показники фізичного розвитку дитини у 6 місяців:

- стає на коліна, піднімається на ноги, тримаючись за опору;
- сидить протягом 1-2 хвилин;
- стоїть, спершись грудьми на опору, маніпулюючи однією або двома руками;
- повзе, може переповзти невелику перепону;
- під час грудного годування впирається в маму руками, відштовхується від неї;
- пробує дорослу їжу, жує і ковтає її;
- час від часу просить, щоб її висадили.

Показники фізичного розвитку дитини у 7 місяців:

- вправно і швидко проповзає невелику відстань;
- спираючись однією рукою на опору, другою маніпулює;
- ходить, тримаючись за руку матері;
- розмахує головою, мовби говорить „ні”;
- під час **ссання** груді прикушує її;
- упізнає і позитивно ставиться до основних гігієнічних та загартувальних процедур;
- небайдужа до схвалення дорослим її бажання бути чистою.

Показники фізичного розвитку дитини у 8 місяців:

- стоїть при підтримці дорослого;
- самостійно підводиться та опускається;
- ходить, тримаючись за опору;
- балансує декілька хвилин без опори;
- сидячи змінює положення;
- обережно долає невисокий поріг;
- мене та щипає груди матері під час годування, варіює пози;
- висаджування успішне під час сну і після нього; відмовляється від нього, коли не хоче.

Показники фізичного розвитку дитини у 9 місяців:

- стоїть без опори, ходить, тримаючись за опору;
- перелізає через перешкоду, залізає на диван, крісло;
- переступає вбік переставним кроком;

- піднімається та опускається з похилої гірки;
- на рівні свого зросту та піднятої руки дістає предмети та речі;
- жує тверду дорослу їжу, ковтає її;
- повідомляє про фізіологічні потреби; радіє успішному висаджуванню;
- імітує окремі гігієнічні процедури (вмивається, сідає на горщик, витирає носовичком ніс, миє руки тощо).

Показники фізичного розвитку дитини у 10 місяців:

- стоїть без підтримки;
- робить перші кроки без опори;
- самостійно присідає, піднімається;
- долає невелику відстань;
- під час грудного годування варіює пози, поводить на власний розсуд;
- охоче жує тверду їжу, ковтає її; радіє участі у спільній з дорослими трапезі;
- знає призначення носовичка, серветки, горщика, гребінця;
- контролює процеси сечовипускання та дефекації.

Показники фізичного розвитку дитини в 11 місяців:

- робить спроби йти без підтримки у певному напрямі;
- йде за опорою, що рухається;
- залізає на невисокі предмети, підповзає під них;
- піднімається пологими східцями та спускається з них, тримаючись за опору;
- активно пробує дорослу їжу, охоче жує тверду;
- радіє приємним та теплячим чекає не дуже приємних гігієнічних процедур;
- переважна більшість висаджувань успішна;
- чутлива до схвалення акуратності.

Показники фізичного розвитку дитини у 12 місяців:

- активно пересуває речі поперед себе;
- досить швидко ходить;
- впевнено залізає на невисокі предмети, використовує підставки;
- кличе дорослого, коли виникають труднощі;
- цікавиться процедурою приймання дорослими їжі;
- тримає чашку за ручку, п'є з неї;
- самостійно сідає за стіл і виходить з-за столу;
- дякує за їжу;
- уважно спостерігає за виконанням дорослими гігієнічних процедур, імітує виконання деяких із них;
- знає призначення носовичка, серветки, гребінця.

2.2.2. Показники емоційно-соціального розвитку дитини першого року життя

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 1-2 місяців:

- володіє способами комунікації та передачі інформації матері з допомогою різних звукових сигналів, усмішки, сміху, плачу, крику;
- виявляє інтерес до оточуючого, просить, щоб її носили на руках "стовпчиком" для широти огляду;
- розрізняє своїх і чужих (на перших реагує посмішкою, радісним пожвавленням, на останніх – плачем);
- переживає багатий спектр емоцій (радість, роздратування, відчай, спокій, образ, біль), виражає їх доступними способами;
- виявляє елементи самоусвідомлення і самоствердження;
- з'являється зворотний зв'язок: реагує на звернене до неї мовлення;
- починає наслідувати крики й мовлення дорослих та старших дітей.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 3 місяці:

- протягом 10-15 хвилин спокійно обходиться без мами;
- проявляє інтерес до рук та верхніх частин свого тіла та тіла матері;
- виявляє ознаки почуття гумору, образи й ніяковості;
- домінує веселе, спокійне, товариське самопочуття під час неспання;
- диференціює „своїх” і „чужих”, адекватно реагує на них;
- звуками повідомляє про свої потреби;
- позитивно ставиться до спілкування з рідними дорослими, ініціює готовність із ними контактувати „очі в очі”.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини в 4 місяці:

- обмацує свої ноги, ссе великі пальці ніг, хапає свої геніталії;
- дзвінко сміється, активно виражає радість;
- самостверджується (притискає яснами груди матері, ініціює паузи між годуванням і бавленням, відвертається у відповідь на звернення до нього дорослого);
- виявляє зацікавленість кимось або чимось (складає губи „трубочкою”, часто дихає, зосереджено тягнеться до предмета уваги);
- охоче слухає звернене до неї мовлення;
- стимулює дорослого до спілкування, вдається до жестового мовлення.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 5 місяців:

- повідомляє дорослому про своє бажання бути на його руках або займатися самостійно;
- може протягом 15-30 хвилин спокійно гратися, якщо дорослого немає поруч;
- робить спроби наслідувати поведінку дорослого;
- намагається ознайомитися з властивостями предметів;
- активно досліджує власне тіло та обличчя дорослого;
- вибірково ставиться до оточуючих людей;
- виявляє ніжність, пестливість, прихильність до матері (батька);
- співзвучна емоційному стану дорослого;

— використовує різноманітні засоби спілкування з дорослим.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 6 місяців

— виявляє інтерес до людського обличчя і тіла;

— наполегливо прагне досягти мети, сердиться, якщо не виходить;

— знаходиться переважно в бадьорому настрої;

— активно спілкується з рідними дорослими, вдається до різноманітних засобів;

— радіє, коли називають приємну людину, плаче, коли згадують неприємну;

— відгукується на власне ім'я, радіє йому.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 7 місяців:

— на прохання матері (батька) показує знайомі іграшки;

— виявляє інтерес до власної голови, вух, волосся;

— проявляє ніжні почуття до рідних, обіймає й цілує їх;

— слідує за матір'ю по п'ятах по всій квартирі;

— швидко заспокоюється після образи або удару;

— ревнує, коли мати приділяє увагу комусь іншому;

— диференційовано ставиться до своїх і чужих.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 8 місяців:

— починає за власним бажанням відмовлятися від перебування на руках у матері;

— протягом певного часу не потребує допомоги і присутності дорослого;

— досліджує голову, тіло, обличчя, волосся (своє і дорослого);

— наполегливо досягає іграшки або предмета на відстані 1-2 метрів;

— боїться чужих, плаче при спробі наблизитися або взяти на руки;

— реагує на власне ім'я, відгукується на нього;

— спілкуючись із дорослим, вдається до жестів руками (до побачення, привіт).

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 9 місяців:

— прагне дослідити соціальне довкілля;

— наслідує, намагається повторити за рідними дорослими окремі предметні дії;

— може самостійно займатися протягом 30-50 хвилин;

— використовує у спілкуванні з рідними дорослими жестове мовлення, виразну міміку;

— відгукується на власне ім'я, радіє йому.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 10 місяців:

— виявляє ознаки наслідувальної поведінки;

— наполеглива у досягненні мети;

— грається та виконує елементарні предметні дії разом із дорослими;

— на прохання рідних показує свої частини тіла;

— у громадських місцях прагне утриматися від плачу, адекватно реагує на прояви прихильності до неї людей;

— використовує різноманітні засоби спілкування з рідними

дорослими;

- володіє навичками поведінки під час годування груддю;
- виявляє інтерес до процесів сечовипускання та дефекації, контролює їх, цікавиться продуктами життєдіяльності.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 11 місяців:

- здатна до самостійних короткотривалих занять;
- наслідує поведінку дорослих;
- спостерігає за реакціями дорослих при розв'язанні ситуацій морального вибору;
- намагається веселити, смішити приємних дорослих;
- вдається до жестового мовлення;
- виявляє інтерес до їжі дорослих, дій батьків;
- переживає позитивні емоції при згадуванні дорослим відсутньої приємної людини.

Показники емоційно-соціального розвитку дитини у 12 місяців:

- виконує прохання дорослого (шукає, знаходить і приносить те, що просили);
- радіє своєму відображенню у дзеркалі, посміхається до нього та грається з ним;
- після показу дорослого наслідує його прості дії;
- спілкується з дорослим, використовуючи різні способи і прийоми;
- диференціює поняття „можна” й „не можна”, „хороший” і „поганий”, „гарний” і „негарний”.

2.2.3. Показники пізнавального розвитку дитини першого року життя

Показники пізнавального розвитку дитини у 1-2 місяці:

- здатна до слухового і зорового зосередження;
- повертає голову у бік звуку;
- здригається і вслухується у сильний звук;
- зосереджує погляд на обличчі мами;
- простежує рух предмета по горизонталі;
- натикається руками на підвішені на рівні грудей іграшки;
- координує роботу очей і дії рук: добре фіксує погляд, стежить очима за предметом, що рухається, намагається схопити його.

Показники пізнавального розвитку дитини у 3 місяці:

- повертає голову на джерело звуку (дзвіночок, брязкальце, голос матері тощо);
- бачить об'єкти довкілля на відстані 30-40 см, зупиняє на них погляд;
- активно намагається дотягтися до предмета, що зацікавив;
- стежить за переміщенням іграшок, хапає їх;
- може „добудувати” траєкторію руху предмета, що зник з поля зору;
- орієнтується у приміщенні кімнати.

Показники пізнавального розвитку дитини у 4 місяці:

- намагається дотягтися до іграшки, яка висить над грудьми на відстані витягнутої руки;

— стежить за іграшкою, яка переміщується в різних напрямках – вправо, вліво, вгору, вниз;

— бере іграшку в рот, руку, утримує її, бере двома руками;

— постукує однією іграшкою об другу;

— вибірково ставиться до різних звуків, шумів, прислухається до них;

— орієнтується у приміщенні свого житла;

— знає місцезнаходження основних предметів у кімнаті.

Показники пізнавального розвитку дитини у 5 місяців:

— самостійно змінює положення тіла у просторі, намагаючись дотягнутися до предмета, який зацікавив;

— наближається до іграшки, яка знаходиться поряд, проявляє до неї інтерес, хапає її всією долонею і витягнутим великим пальцем;

— хапає подану їй дорослим іграшку, короткий час утримує її, перекладає з руки в руку;

— намагається познайомитися з властивостями предметів: стукає ними, облизує, бере в рот, кидає тощо;

— перестає плакати, коли чує приємні звуки.

Показники пізнавального розвитку дитини у 6 місяців:

— бере іграшку рукою, певний час грається нею;

— перекладає предмет з однієї руки до іншої;

— виявляє інтерес до об'єктів природи, людей, предметів, які знаходяться неподалік;

— може самостійно гратися іграшками впродовж 30-40 хвилин;

— активно досліджує властивості предметів;

— по-різному грається з різними іграшками;

— має свої ігрові переваги.

Показники пізнавального розвитку дитини у 7 місяців:

— стежить очима за рухом руки; переключає увагу з предмета на предмет;

— активно дістає іграшку, грається обома руками;

— починає орієнтуватися у часі: сприймає чергування дня і ночі, сну й неспання, діяльності та спокою, радіє поверненню тата з роботи в один і той самий час;

— охоче відчиняє-зачиняє скриньки, цікавиться предметами, які виступають;

— стукає двома предметами, взятими в обидві руки, одним предметом по поверхні;

— активно рве папір.

Показники пізнавального розвитку дитини у 8 місяців:

— дитина наполегливо намагається дістатись до іграшки, яка знаходиться неподалік від неї;

— кидає іграшки на підлогу, повторює це кілька разів підряд;

— шукає очима іграшку, яка впала; може її підняти за вказівкою дорослого і з власної ініціативи;

— по-різному реагує на різну фактуру поверхні (хутро, щітку,

гладеньку дошку тощо);

— цікавиться вмістом шаф, дверцятами, дрібними речами, механічними іграшками;

— виявляє інтерес до ігор із справжніми речами (посудом, телефоном).

Показники пізнавального розвитку дитини у 9 місяців:

— великі предмети бере двома пальцями, маленькі – двома;

— шукає зниклі предмети;

— виймає предмети з коробки, відерця;

— торохтить брязкальцем, бере по два предмети в руку;

— вкладає предмети у баночку та коробочки, співвідносить їх за величиною (менше вкладає у більше);

— обмацує предмет пальчиками, засуває палець до кільця, отвору;

— уявляє місцезнаходження та функціональне призначення всіх кімнат у квартирі;

— самостійно освоює простір квартири;

— стежить за всім, що відбувається навколо;

— прикладає до вуха годинник, супроводжує слухання белькотінням.

Показники пізнавального розвитку дитини у 10 місяців:

— по-різному грається з різними іграшками;

— знаходить іграшки, які називає дорослий;

— наполегливо долає відстань до предмета, який зацікавив;

— знайомиться з різною поверхнею предметів, обмацує її;

— використовує вказівний жест;

— бере маленький предмет двома пальцями;

— піднімає руки догори;

— накидає предмет на предмет;

— уважно спостерігає за діями оточуючих людей, рухами тварин, пересуванням предметів тощо;

— прагне поповнити і розширити знайомі уявлення і знання новою інформацією.

Показники пізнавального розвитку дитини в 11 місяців:

— виконує різноманітні предметні дії (котить м'ячик, колише ляльку, котить візочок, стискає гумові іграшки, знімає кільця зі стрижня пірамідки);

— виймає і складає іграшки в коробку, відерце;

— багаторазово скидає іграшки або предмети зі столу;

— розкидає речі та періодично робить спроби покласти їх на місце;

— підтягує за мотузку машинку;

— виявляє інтерес до оточуючих людей, об'єктів природи, предметів побуту, речей, приладів.

Показники пізнавального розвитку дитини у 12 місяців:

— хапаючи кубик, відкриває руку залежно від величини об'єкта;

— хапає однією рукою два кубики, може взяти одночасно двома руками три кубики; намагається поставити один кубик на інший;

— простягає руку з іграшкою дорослому, відпускає її;

— розрізняє предмети за формою, величиною;

- після показу дорослого самостійно п'є з чашки, робить спроби їсти ложкою;
- на прохання дорослого приносить знайомі предмети, іграшки;
- розрізняє різну тональність вимог дорослих.

2.2.4. Показники мовленнєвого розвитку дитини першого року життя

Показники мовленнєвого розвитку дитини у 2-3 місяці:

- поява різних видів крику (коли голодна, мокра, щось болить);
- поява слабких гортанних звуків типу „ах”, „ех”, „ух”;
- інтенсивне утворення спонтанних звуків;
- поява агукання;
- реагування комплексом поживлення на обличчя рідної людини.

Показники мовленнєвого розвитку дитини у 4-6 місяців:

— малюк агукає, джеркоче, белькоче навіть тоді, коли до нього не звертаються;

- чітко диференціює склади;
- скрикує від радості; сміється при зверненні до нього;
- з'являються звуки, які виражають напруження під час певних рухів;
- охоче слухає звернене до нього мовлення;
- провокує дорослого на спілкування, виявляє ініціативу; намагається „заговорити”, „зав'язати бесіду”;

— з'являється жестове мовлення: дитина простягає назустріч дорослому руки, просить, щоб її взяли до себе;

— реагує на інтонацію голосу, може заплакати у відповідь на підвищений голос;

— упізнає іграшки, які мама словесно позначає (му-му, няв-няв, гав-гав);

- шукає очима маму у відповідь на запитання: „Де мама? ”;
- продовжує висловлюватися з допомогою кашлю, „гарчання”.

Показники мовленнєвого розвитку дитини у 7-9 місяців:

— белькоче склади: „ля”, „ва”, „та”, „ба”, „ка” (до 8 різних), використовуючи для цього кінчик язика;

— привертає до себе увагу дорослого з допомогою різних кликальних складів;

— з'являється чітке подвоєння складів: „ма-ма”, „та-та” тощо;

— „співає”, розміщуючи склади ланцюгом (а-та-та, а-да-да, ба-ба-ба-тощо);

— копіює звуки мовлення дорослого;

— відгукується на своє ім'я;

— на прохання батьків показує знайомі іграшки, предмети;

— цокає язиком, якщо цього навчив дорослий;

— у 9 місяців може сказати перше слово („баба”, „мама”, „дай”).

Показники мовленнєвого розвитку дитини у 10-12 місяців:

— з'являється белькотіння-монолог;

— склади, які белькоче, схожі на короткі речення;

— наслідує звуки, якщо дорослий спонукає до цього;

- хитає головою („ні”), якщо чогось не хоче;
- вимовляє 5-10 осмислених слів;
- реагує голосом на музику;
- відгукується на своє ім'я та на прохання „Дай мені”;
- махає рукою, прощаючись із дорослим;
- розуміє заборону „ні”, „не можна”;
- на прохання дорослого знаходить і приносить відомий предмет;
- показує пальцем на те, що її зацікавило, чекає коментарю дорослого.

2.2.5. Показники екологічного розвитку дитини першого року життя

Показники екологічного розвитку дитини у 2-3 місяці:

- знаходячись на руках у матері в положенні „стовпчиком”, дитина розглядає об'єкти природи;
- повертає голову до того природного об'єкта, який зацікавив;
- намагається дотягтися рукою і схопити доступний їй природний об'єкт;
- активно спостерігає за природоцільною діяльністю батьків, радіє їй.

Показники екологічного розвитку дитини у 4-6 місяців:

- зосереджує увагу на природних об'єктах найближчого довкілля(на прохання дорослого та з власної ініціативи);
- прислухається до природних звуків різної тональності та гучності; відшукує джерело звуку;
- має елементарне уявлення про основні властивості окремих об'єктів природи (відгукується на назву, реагує на запитання дорослого, пов'язані з ним);
- маніпулює доступними природними об'єктами (перекладає з однієї руки в іншу, стукає ними, пробує на смак, кидає, шукає, знаходить);
- виявляє інтерес до процесу догляду дорослими свійських тварин та кімнатних рослин;
- емоційно відгукується на знайомі об'єкти природи та дії з ними рідних дорослих.

Показники екологічного розвитку дитини у 7-9 місяців:

- виявляє активний інтерес до знайомих та незнайомих об'єктів природи; концентрує увагу на тих із них, які знаходяться в довкіллі;
- використовує для оволодіння бажаним об'єктом природи весь арсенал своїх моторних можливостей (повзання, сидіння, стояння на колінах та навпочіпки, вертикальне стояння);
- на прохання дорослого та наслідуючи його, вимовляє характерні для знайомих тварин звуки;
- охоче грається іграшковими тваринами, супроводжує дії з ними відповідним звуконаслідуванням;
- адекватними діями реагує на запитання батьків, пов'язані з місцем знаходження певної тварини („Де собачка? ” тощо);
- з допомогою дорослого досліджує об'єкти природи, у різний спосіб

маніпулює ними;

— співпереживає процесу догляду дорослими свійських тварин та кімнатних рослин.

Показники екологічного розвитку дитини у 10-12 місяців:

— концентрує увагу на рослинах і тваринах, диференціює знайомі й незнайомі;

— прагне наблизитися, дотягнутися, доповзти, тримаючись за руку дорослого, підійти до рослини, тварини, які знаходяться в межах зору і зацікавили її;

— контактує з об'єктами природи, досліджує їх: торкається, стискає, прокочує, нюхає, смакує;

— повторює за дорослим звуконаслідування тварин („гав-гав”, „ко-ко”, „му-му”, „ме-е-е” тощо);

— наслідуючи дорослого, гладить, годує іграшкових тварин;

— краще, ніж раніше, орієнтується у найближчому природному довкіллі; має в ньому свої переваги, уподобання;

— відкриває руку відповідно до величини плоду, який прагне взяти;

— наслідуючи дорослого, прагне на подвір'ї годувати пташку крихтами білого хліба;

— бере посильну участь у спільному з дорослими догляді за кімнатними рослинами і тваринами.

2.2.6. Показники художньо-естетичного розвитку дитини першого року життя

Показники художньо-естетичного розвитку дитини у 2-3 місяці:

— зосереджує увагу на предметах, їхньому русі, стежить за ними;

— прислухається до різних звуків, диференціює їх інтенсивність, голосність, тональність;

— реагує на гучну музику плачем, у відповідь на колискову заспокоюється, слухаючи танцювальну мелодію – жвавішає.

— реагує на яскраві кольори – червоний, жовтий, синій;

— передає свій настрій відповідними звуками, жестами, мімікою.

Показники художньо-естетичного розвитку дитини у 4-6 місяців:

— уважно стежить за переміщенням предметів, речей; шукає зниклі; впізнає улюблені;

— досліджує яскраві предмети та іграшки, які зацікавили;

— виявляє інтерес до народних пантомімічних ігор;

— сприймає кольори, фактуру поверхні, диференціює звуки музики за тональністю; адекватно на них реагує;

— мімікою, жестами, активними рухами, вокалізаціями реагує на театралізовану гру;

— впізнає музичний інструмент, який часто чує;

— відтворює знайомі звуки, імітує спів.

Показники художньо-естетичного розвитку дитини у 7-9 місяців:

— зосереджує увагу на яскравих іграшках, предметах, витворах

мистецтва; емоційно реагує на кольори, форму, фактуру;

— робить спроби за власним бажанням випускати іграшки і предмети з рук, стежить за тим, куди вони поділися;

— торкається вказівним пальцем предметів, які зацікавили; розглядає їх, досліджує (стукає, тисне, перекладає з руки в руку, пробує на смак);

— з інтересом слідкує за діями дорослого, який малює олівцем, крейдою фарбами; радіє кольоровим слідам на папері;

— слухає веселі, ритмічні мелодії; рухами, голосом, мімікою реагує на них, імітує спів; плаче у відповідь на голосну музику;

— прислухається до голосу дорослого, який читає віршик, казочку, співає; розрізняє його інтонацію; вслухається у слова;

— виявляє інтерес до театралізованої гри, має свої уподобання, жваво реагує на них, **упізнає знайомі**.

Показники художньо-естетичного розвитку дитини у 10-12 місяців

В образотворчому мистецтві:

— реагує на всі основні кольори; сприймає та емоційно відгукується на контрастні кольори, форму, величину, фактуру, рух предметів;

— розглядає іграшки та предмети, обстежує їх пальчиками, язиком, випробовує на звучання та міцність;

— позитивно ставиться до народної іграшки та отримує задоволення від маніпулювання нею;

— із цікавістю ставиться до образотворчої діяльності; має уявлення про деякі образотворчі інструменти та матеріали;

— небезсторонньо ставиться до результатів образотворчої діяльності, робить перші спроби залишити на папері сліди.

У музичному мистецтві:

— отримує задоволення від слухання музичних творів;

— прагне самостійно утворювати звуки на дитячих музичних інструментах та наслідувати інтонації дорослого;

— відгукується на музику рухами, мімікою, співом, словом.

У літературному:

— охоче слухає віршики, потішки, казки;

— сприймає та прислухається до тембру та інтонацій голосу дорослого, його слів, розповідей;

— може повторити за дорослим звуки, слова;

— має уявлення про охайне поводження з книжкою.

У театральному:

— сприймає та емоційно відгукується на театралізовану гру;

— виконує танцювальні рухи та впізнає знайомі мелодії;

— позитивно ставиться до сюжетно-рольової театралізованої гри, намагається взяти в ній посильну участь;

— запам'ятовує прості театралізовані дії.

2.3. Комплексна методика спостереження й обстеження розвитку дитини першого року життя за лініями розвитку й критерії його оцінки

Методологія психолого-педагогічного обстеження ґрунтується на цілісності й конкретності педагогічної діагностики. Обов'язково на першому етапі оцінюється рівень психічного розвитку, визначається зона найближчого розвитку (за Л. Виготським), оцінюється можливість засвоєння завдань і способів дій — научуваність. Комплексна методика психолого-педагогічної діагностики включає спостереження за поведінкою дитини, комунікативною поведінкою, грою, адекватністю реакцій на заохочення й зауваження дорослого у процесі роботи та ін. Проте, для оцінки рівня пізнавального розвитку доцільно використовувати різноманітні адаптовані психометричні тести, завдання та ін.

У процесі спостереження й обстеження за завданнями якості психофізичного розвитку за лініями розвитку (див. таблиця 2) використовувалися основні методи педагогічної діагностики, які виявляють реальні досягнення дитини, що склалися у процесі виховання, а саме метод педагогічної оцінки рівня психічного розвитку. Він включає метод педагогічного аналізу (розроблений Е Хейссерманом) самого процесу виконання завдання й з'ясування причин успіху чи невдачі при діагностуванні дітей із відхиленнями в розвитку. При цьому слід мати на увазі, що у випадках серйозних недоліків у розвитку необхідно застосувати і метод психолого-педагогічного експерименту (констатувальний та навчаючий експерименти) та інші методи: вивчення анамнезу розвитку дитини, клінічне, нейрофізіологічне, патопсихологічне вивчення дитини та ін.

Основними параметрами оцінки діяльності дітей першого року життя за лініями розвитку вважаються:

- контактність, прийняття й розуміння завдання;
- способи виконання завдання;
- здібність до наслідування, научуваність у процесі обстеження;
- ставлення до результату своєї діяльності.

Контактність, прийняття й розуміння завдання передбачає згоду дитини виконувати запропоноване завдання, взаємопорозуміння і взаємодію з дорослим, що є основною умовою виконання завдання й психолого-педагогічного експерименту. При цьому дитина виявляє цікавість до завдань і до спілкування з дорослим.

Способи виконання завдання. При спостереженні й обстеженні дітей першого року відмічається самостійне виконання завдання; виконання завдання за допомогою дорослого (можливе діагностичне навчання); самостійне виконання завдання після навчання. При обстеженні можуть спостерігатися такі способи діяльності, визначені Н. Серебряковою: 1 рівень – силовий спосіб; 2 – спосіб хаотичних дій, метод вдалої спроби, випадковий успіх, який намагається повторити; 3 – пошукові дії, метод проб і помилок, поки не досягне результату; 4 – метод практичного примірювання й зорового орієнтування (перцептивні способи), які свідчать про оперування не реальними предметами,

а їх образами, передбачаючи перехід від наочно-дійового до наочно-образного мислення

Під адекватними діями розуміють: відповідність дій дитини меті даного завдання, характеру дидактичного матеріалу і вимогам інструкції дорослого. Примітивними вважаються силові або хаотичні дії без урахування властивостей предметів та інструкції. Неадекватні дії при виконанні завдання свідчать про порушення розвитку дитини.

Здібність до навчуваності в процесі обстеження виявляється тільки в межах тих завдань, які рекомендуються для дітей даного віку. Допустимі наступні види допомоги: виконання дій по наслідуванню; виконання завдання по наслідуванню з використанням вказівних жестів; виконання завдань по показу з використанням мовленнєвої інструкції.

Дитина може засвоїти спосіб виконання того або іншого завдання на рівні елементарного наслідування дорослому, діючи з ним одночасно. Але важливо дотримуватися наступних умов:

— кількість показів виконання завдання не повинна перевищувати трьох разів;

— мовлення дорослого служить показником досягнення мети даного завдання й оцінки результативності дій дитини;

— навчання, тобто перехід дитини від неадекватних дій до адекватних, свідчить про збереженість інтелектуальних здібностей, її потенційні можливості пізнавального розвитку; відсутність результату в окремих випадках може бути пов'язана з порушеннями інтелекту, емоційно-вольової сфери.

Ставлення до результату своєї діяльності. Зацікавленість у власній діяльності й кінцевому результаті характерні для дітей, що нормально розвиваються; байдуже ставлення до того, що робить, і до одержаного результату – для дитини з порушеннями інтелекту.

Кількісна оцінка. Всі вказані вище параметри знайшли відображення в бальній оцінці ліній розвитку дитини. При аналізі результатів спостереження за лініями розвитку основна увага приділяється оцінці можливостей дитини в плані відношення до допомоги, сприйняття допомоги, тобто її навчуваності.

Кількісна оцінка виконання завдань за лініями розвитку в балах проводиться таким чином:

0 балів – ставиться в тих випадках, коли дитина не взаємодіє з дорослим, поводить неадекватно по відношенню до завдання і не розуміє його мети.

0,25 бала – ставиться в тих випадках, якщо дитина сприймає завдання, починає співробітничати з дорослим, прагне досягти мети, але самостійно виконати завдання не може, в процесі діагностичного навчання діє адекватно, але після навчання не переходить до самостійного виконання завдання.

0,5 бала – дитина одержує, якщо взаємодіє з дорослим, приймає завдання, розуміє його мету, але самостійно завдання не виконує; в процесі діагностичного навчання діє адекватно, а потім переходить до самостійного способу виконання завдання.

1 бал – дитина одержує в тому випадку, якщо відразу починає взаємодіяти з дорослим, приймає і розуміє завдання і самостійно знаходить спосіб його

виконання.

Сумарна кількість балів, одержаних при спостереженні й виконанні восьми завдань, є показником фізичного і психічного та пізнавального розвитку, який порівнюється з нормальним для даного віку розвитком дітей.

Важливо відзначити, що у випадках виявлення відставання у розвитку дитина повинна бути обстежена психоневрологом або невропатологом.

Таблиця 2.1.

Комплекс методик для спостереження і обстеження та визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини першого року життя

№ п/п	Лінії розвитку	Завдання	Термін проведення
1.	Фізичний розвиток	Спостереження і завдання відповідності фізичного розвитку дитини загальноприйнятим показникам. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 7, 8.</i>	Протягом року.
	<i>загальний моторний</i>	<i>Спостереження за рухами тіла та його частин у буденному житті.</i>	
	<i>дрібна моторика</i>	<i>Спостереження за рухами рук, правої руки, кисті рук у буденному житті.</i>	
	<i>артикуляція</i>	<i>Спостереження за природними рухами артикуляційного апарату в буденному житті.</i>	
2.	Емоційно-соціальний розвиток	Спостереження з метою виявлення контакту, реакції на погляд і голос дорослого, гру, активність, емоції, участь у грі, розуміння заборони та їх становлення. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.</i>	Протягом року.
3.	Пізнавальний розвиток	Спостереження з метою виявлення якості режиму дня; особливостей сприймання, уваги, характеру діяльності під час бадьорості. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.</i>	Протягом року.
	<i>сон і бадьорість</i>	<i>Спостереження за сном дитини, якістю і тривалістю сну, активністю у години бадьорості в буденному житті.</i>	
	<i>тактильно-зорові реакції</i>	<i>Спостереження за характером діяльності під час бадьорості: фіксує погляд на предметах, обличчі дорослого,</i>	

		<i>захоплює іграшки, предмети, утримує й діє з ними.</i>	
4.	Розвиток мовлення	Спостереження з метою виявлення реакції на звуки навколишнього, голос дорослого, ім'я, інструкції. Вимовляння звуків, слів. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.</i>	Протягом року.
	<i>слухові орієнтувальні реакції</i>	<i>Спостерігати за здібністю сприймати окремі інструкції й виконувати їх, розуміти назви окремих предметів або іграшок у буденному житті.</i>	
	<i>активне мовлення</i>	<i>Спостерігати за криком у різних ситуаціях, гулінням, лепетом, повторенням складів і слів, вживанням слів у буденному житті.</i>	
5.	Екологічний розвиток	Спостереження з метою виявлення реакції на явища, предмети оточення та діяльність із ними у буденному житті. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.</i>	Протягом року.
6.	Художньо-естетичний розвиток	Спостереження з метою виявлення реакції на якості предметів (колір, форму, фактуру та ін.), музику та варіанти діяльності з ними у буденному житті. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.</i>	Протягом року.

2.3.1. Комплекс методик для спостереження і визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини першого року життя

Результати спостереження психологів, педагогів і батьків та їх педагогічна оцінка проявів дитини заносяться до „Щоденника психолого-педагогічного спостереження і обстеження психофізичного розвитку дітей раннього віку”.

І. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за фізичним розвитком дитини першого року життя

1.1. Загальний моторний розвиток

Методика №1

Мета: з'ясувати розвиток рухів рук дитини (параметри вивчення 1, 2, 8, 19)

Інструкція для виконання: дитину викладають у ліжечку на спину, звертають увагу на довільні рухи малюка. Можна активізувати рухи рук дитини власними рухами. Після чого продовжити спостереження.

Методичний коментар: виконання вправи дитиною фіксується в таблиці.

Виконала дитина вправу самостійно – 1 бал.

Виконала дитина вправу самостійно після стимуляції – 0,5 бала.

Виконала дитина вправу самостійно в неповному обсязі – 0,25 бала.

Не виконала дитина вправу самостійно – 0.

Методика № 2

Мета: з'ясувати здатність дитини тримати голову (параметри вивчення 3, 4, 5, 6, 7, 11)

Інструкція для виконання: 1. Дитину викладають на живіт на тверду плоску поверхню, її руки зігнуті в ліктях і знаходяться під грудьми (параметри 4, 5).

2. Дитину піднімають на руки та підтримують під спинку (параметри 3, 6, 7, 11)

Методичний коментар: виконання вправи дитиною фіксується в таблиці.

Дитина, знаходячись у вертикальному положенні на руках у дорослого:

Утримує голову більше 10 сек. – 1 бал.

Піднімає головку після стимуляції на 5-10 сек. – 0,5 бала.

Виконала дитина вправу самостійно не в повному обсязі – 0,25 бала.

Дитина не намагається самостійно підняти голову – 0.

Методика №3

Мета: з'ясувати вміння дитини підніматися на ліктях (параметри 9, 13)

Інструкція для виконання: дитину викладають на живіт на тверду плоску поверхню, її ручки зігнуті в ліктях і знаходяться під грудьми. Перед очима дитини знизу догори переміщують **гучну** іграшку, провокуючи підйом дитини на ліктях.

Методичний коментар: виконання вправи дитиною фіксується в таблиці.

Піднімається й утримується більше 30 сек. – 1 бал.

Підіймається після стимуляції – 0,5

Утримується короткотривало – 0,25

Невдалі короткочасні спроби – 0

Методика №4

Мета: з'ясувати вміння дитини рухати ногами, лежачи на спині (параметр 10)

Інструкція для виконання: дитину викладають на спину на тверду поверхню. Перед очима дитини знизу догори переміщують **гучну** іграшку, провокуючи її до активних рухів.

Методичний коментар: виконання вправи дитиною фіксується в таблиці.

Реагує рухами ніг, піднімаючи їх догори – 1 бал

Рухає ногами після стимуляції – 0,5 бала.

Короткотривалі, поодинокі рухи ногами – 0, 25 бала.

Не реагує й не рухає ногами – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини перевертатися зі спини на бік (параметри 12, 16)

Інструкція для виконання: дитину викладають на спину на тверду

поверхню. Збоку від дитини переміщують гучну іграшку. Якщо дитина не може перевернутися, дорослий бере її за ліву ручку і ліву ніжку й перевертає у праву сторону й навпаки.

Методичний коментар: виконання вправи дитиною фіксується в таблиці.

Дитина повільно перевертається до іграшки – 1 бал.

Перевертається після стимуляції – 0,5 бала.

Робить спроби перевернутися – 0,25 бала.

Не перевертається – 0.

Методика № 6

Мета: з'ясувати вміння дитини сидіти (параметри 14, 15, 17, 18, 21, 22)

Інструкція для виконання: лежачу на спині дитину підтягають за руки, намагаючись посадити.

Методичний коментар: виконання вправи дитиною фіксується в таблиці.

Вдається добитися сидіння з підтримкою протягом 10 сек. – 1 бал.

Дитина напружує м'язи, утримує голову, намагається спертися на руки дорослого, проте не може зберегти положення сидячи і завалюється в сторону – 0,5 бала.

Зберігає сидяче положення при підтримці дорослого – 0,25 бала..

М'язи тіла залишаються розслабленими, голівка відкинута назад – 0.

Методика № 7

Мета: з'ясувати вміння дитини повзати (параметри 20, 23)

Інструкція для виконання: спостерігаючи за поведінкою дитини в манежі або на підлозі, оцінюють уміння дитини повзати, звертаючи її увагу на яскраву іграшку. При утрудненні дорослий підставляє під ступні свої долоні.

Методичний коментар: уміння дитини повзати фіксується в таблиці.

Може проповзти, спираючись на коліна і руки, не менше 50 см. – 1 бал.

Починає повзти після підштовхування – 0,5 бала.

Повзе за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Не повзе, а тільки піднімає голову і робить спробу встати на карачки – 0.

Методика № 8

Мета: з'ясувати вміння дитини ходити з підтримкою і самостійно (параметри 24, 25, 26)

Інструкція для виконання: дитину ставлять на рівну тверду поверхню, притримуючи за пальці рук так, щоб допомогти їй зберігати рівновагу. Слід злегка потягнути дитину за руки вперед.

Методичний коментар: уміння дитини ходити фіксується в таблиці.

Упевнено крокує, притримувана дорослим – 1 бал.

Руки невпевнені – 0,5 бала.

Легко втрачає рівновагу – 0,25 бала.

Не робить крокових рухів – 0.

Методика № 9

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно присідати (параметр 27).

Інструкція для виконання: дитина лежить на спині на рівній твердій поверхні. Злегка потягнувши дитину за руки, слід злегка підняти її тулуб над

поверхнею, зафіксувати руки в такому положенні і не намагатися більше допомогти дитині.

Методичний коментар: вміння дитини присідати фіксується в таблиці.

Підтягуючись за руки дорослого, дитина самостійно присідає –1 бал.

У результаті зусиль тулуб дитини подається вперед, проте вона ще не може прийняти стійке сидяче положення – 0,5 бала.

М'язи тулуба напружуються, дитина скоює очевидні спроби сісти, проте корпус її залишається нерухомим – 0,25 бала.

Дитина зависає в такому положенні, відкинувшись назад – 0.

1.2. Розвиток дрібної моторики

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини тримати ручки в кулачках на рівні грудей(параметри 1, 4)

Інструкція для виконання: увага лежачої на спині дитини притягується яскравою гучною іграшкою. Провокуючими діями, дорослий торкається іграшкою до рук дитини, намагаючись викликати реакцію.

Методичний коментар: вміння дитини фіксується в таблиці.

Простягає руку до іграшки – 1 бал.

Виникають нецілеспрямовані рухи руками – 0,5 бала.

Вдається добитися збільшення активності – 0,25 бала.

Руки дитини залишаються нерухомими – 0.

Методика № 2

Мета: з'ясувати вміння дитини торкатися до об'єкта. Реакція викликається аналогічно до попередньої (параметри 2, 3)

Методичний коментар: вміння дитини фіксується в таблиці

„Встановлення контакту з дитиною”

Методика № 3

Мета: з'ясувати вміння дитини захопити іграшку. Реакція викликається аналогічно 1.3. (параметри 5, 6, 7, 8, 12)

Методичний коментар: вміння дитини тримати іграшки фіксується в таблиці.

Захоплює іграшку точним рухом руки, бере її долонею – 1 бал.

Захоплює іграшку після декількох замашистих рухів рукою – 0,5 бала.

Простягає ручку до іграшки – 0,25 бала.

У дитини не виникає реакції ручок у напрямі до іграшки – 0.

Методика № 4

Мета: з'ясувати вміння дитини володіти ведучою рукою (параметр 10)

Інструкція до виконання: 1. Дитина лежить на спині на твердій рівній поверхні. Увагу дитини привертають новим яскравим брязкальцем, котре доторкається до обох рук дитини. 2. Перед дитиною кладуть різні яскраві іграшки і фіксують, якою рукою дитина буде до них тягнутися. Якщо дитина не проявляє інтересу до роботи, треба вкласти їй іграшку спочатку в одну руку, потім в іншу і зафіксувати, якою рукою дії дитини повільніші.

Методичний коментар: вміння дитини тримати іграшки фіксується в таблиці.

Малюк володіє правою або лівою рукою і утримує іграшку більше 15 сек. – активізується тільки одна рука дитини – 1 бал.

На початку виникає рух в обох руках, але потім до іграшки прямує лише одна з них – 0,5 бала.

Захоплення іграшки двома руками – 0,25 бала.

Намагається взяти іграшку двома руками, але вона випадає – 0.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини володіти вмінням брати в руку дрібні предмети (параметри 11, 13)

Інструкція до виконання: перед дитиною на столі кладуть яскраве дрібне намисто або у мисочці крупну квасолю. Дитина простягає руку, щоб узяти собі такі яскраві предмети.

Методичний коментар: уміння дитини захоплювати дрібні предмети фіксується в таблиці.

Бере пальчиками – 1 бал.

Бере пальчиками після стимуляції – 0,5 бала.

Загрібає долонею – 0,25 бала.

Не тягне руку – 0.

Методика № 6

Мета: з'ясувати наявність маніпулятивних умінь з іграшками (параметри 9, 14, 15)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть брязкальце, машинку, банку з кришкою. Дорослий показує, що можна з ними робити.

Методичний коментар: уміння дитини маніпулювати з іграшками фіксується в таблиці.

Дитина самостійно маніпулює з іграшками: трясє, стукає, колише – 1 бал.

Дитина маніпулює після стимуляції – 0,5 бала.

З інтересом торкається іграшок – 0,25 бала.

Не проявляє зацікавленості до гри – 0.

Методика № 7

Мета: з'ясувати вміння дитини працювати з книгою (параметр 16)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть книжку з яскравими сторінками. Дорослий показує, як можна перегортати сторінки.

Методичний коментар: уміння дитини перегортати сторінки книжки фіксується в таблиці.

Із зацікавленістю перегортає сторінки зразу по 2-3, якщо сторінки тонкі, і по одній, якщо сторінки товсті – 1 бал.

Перегортає сторінки після стимуляції – 0,5% бала.

Трясє книжкою і стукає по ній – 0,25 бала.

Не реагує на завдання – 0.

Методика № 8

Мета: з'ясувати вміння дитини тримати в руці олівець (параметр 17)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть олівець і чистий папір. Якщо дитина не зрозуміла завдання, олівець дають у руку дитині. Фіксується,

чи зможе дитина малювати олівцем.

Методичний коментар: уміння дитини втримувати олівець і малювати фіксується в таблиці.

Дитина тримає олівець і намагається малювати – 1 бал.

Дитина малює після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина бере олівець, але він весь час випадає з рук – 0,25 бала.

Дитина уважно дивиться, як дорослий малює олівцем – 0.

1.3. Розвиток артикуляційної моторики

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини змикати губи (параметр 1)

Інструкція до виконання: Під час годування стежити, щоб дитина щільно захвачувала сосок матері або соску губами і молоко не виливалося.

Методичний коментар: Уміння дитини стискати губи під час смоктання фіксується в таблиці.

Щільно захвачує губами сосок – 1 бал.

Щільно захвачує після стимуляції – 0,5 бала.

Молоко підтікає з одного боку, дитина похлинається – 0,25 бала.

Дитина не може смоктати – 0.

Методика № 2

Мета: з'ясувати положення язика дитини (параметри 2, 4)

Інструкція до виконання: дитина лежить на твердій рівній поверхні. Дорослий стежить за положенням язика у роті під час смоктання, під час крику, під час розмови з дитиною.

Методичний коментар: форма і положення язика фіксується в таблиці.

Кінчик язика має чіткі контури і лежить посередині рота – 1 бал.

Язик лежить по середині рота, але кінчик не тремтить тільки після того, як по ньому поплескали ложечкою – 0,5 бала..

Кінчик язика напружений і відхиляється вправо чи вліво, потрібна довготривала стимуляція – 0,25 бала.

Язик в'ялий, кінчик язика не виражений, тремтить, усі рефлекси швидко виснажуються – 0.

Методика № 3

Мета: з'ясувати активність мимічних м'язів дитини (параметри 3, 5, 6, 11)

Інструкція до виконання: дорослий нахилиється над дитиною і починає з нею розмовляти, погладжувати шматочками м'якої тканини обличчя, дотикатися до нього.

Методичний коментар: мимічна реакція малюка фіксується в таблиці.

Дитина проявляє різке пожвавлення миміки – 1 бал.

Дитина проявляє мимічну активність після стимуляції – 0,5 бала.

Слабка мимічна активність, із рота тече слина – 0,25 бала.

Дитина не реагує навіть на тактильні стимули – 0.

Методика № 4

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно їсти (параметри 7, 8, 10, 14)

Інструкція до виконання: 1. Дорослий торкається губ малюка маленькою ложечкою з їжею. Можна трішки постукувати ложечкою по верхній і нижній губі,

якщо дитина не зрозуміє, що їй робити (параметри 7,8) 2. Дорослий дає дитині скоринку хліба (параметри 10, 14)

Методичний коментар: уміння самостійно їсти та робота жувальних м'язів фіксується в таблиці.

Дитина активно робить жувальні рухи – 1 бал.

Дитина жує після стимуляції – 0,5 бала.

Жує, але їжа випадає з рота – 0,25 бала.

Не жує – 0.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно пити з чашки (параметри 9, 12)

Інструкція до виконання: дитині підносять чашечку з водою і, підтримуючи руками, притискують її до нижньої губи. Якщо ковтання не виходить, можна притиснути чашечку до язика, або капнути з піпетки крапельку водички на язик.

Методичний коментар: уміння самостійно пити та робити ковтальні рухи фіксується в таблиці.

Самостійно п'є з чашки з підтримкою та без підтримки дорослого – 1 бал.

П'є з чашки після стимуляції – 0,5 бала.

Намагається пити, але водичка виливається з рота – 0,25 бала.

Не може зробити ковтальні рухи з чашки – 0.

II. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за емоційно-соціальним розвитком дитини першого року життя

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини вступати в контакт з дорослим (параметр 1)

Інструкція до виконання: сита і суха дитина лежить у своєму ліжку. Мати нахилиється над нею і тихенько щось розповідає. Дитина зупиняє на ній свій погляд, з'являється реакція зосередження і перша посмішка.

Методичний коментар: уміння дитини вступати в контакт із дорослим фіксується в таблиці.

У відповідь на ласкавий голос з'являється зосередження і перша посмішка – 1 бал.

Перша посмішка з'являється після стимуляції – 0,5 бала.

З'являється тільки спроба посміхнутися – 0,25 бала.

При спілкуванні з дорослим не з'являється відповідна посмішка – 0.

Методика № 2

Мета: з'ясувати присутність позитивного емоційного фону в дитини (параметр 2)

Інструкція до виконання: сита і суха дитина, що знаходиться в стані біологічного комфорту, має позитивний емоційний фон настрою.

Методичний коментар: присутність позитивного емоційного фону дитини фіксується в таблиці.

Дитина має інтонаційну виразність голосових реакцій, радісно пожваблюється на лагідний голос матері, що супроводжується посмішкою,

широким відкриттям і блиском очей – 1 бал.

Поява посмішки після довготривалої стимуляції – 0,5 бала.

Короточасні позитивні прояви – 0,25 бала.

Стійке переважання негативних емоцій над позитивними – 0 бала.

Методика № 3

Мета: з'ясувати вміння дитини активізуватися під час купання (параметри 3, 10, 13)

Інструкція до виконання: дитину кладуть у ванночку з теплою водою, кидають туди яскраву іграшку і починають купати.

Методичний коментар: уміння дитини активізуватися під час купання фіксується в таблиці.

Дитина б'є ніжками по воді, відштовхується у ванні, плескає рукою по воді, штовхає іграшку – 1 бал.

Дитина робить активні рухи у воді після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина спокійно лежить у воді – 0,25 бала.

Дитина боїться води і плаче – 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати вміння дитини заспокоюватися під впливом погляду і голосу матері (параметр 4)

Інструкція до виконання: сита і суха дитина знаходиться у своєму ліжку і плаче, мати схиляється над нею і починає спокійно розмовляти, або співати лагідну пісеньку, може показати іграшку, і дитина заспокоюється.

Методичний коментар: уміння дитини заспокоюватися під впливом погляду і голосу матері фіксується в таблиці.

Дитина одразу заспокоюється під впливом голосу і погляду – 1 бал.

Дитина не зразу заспокоюється – 0,5 бала.

Дитина стає спокійнішою, але продовжує пхінкати – 0.25 бала.

Сита і суха дитина продовжує кричати – 0 бала.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини гратися брязкальцем (параметри 5, 12)

Інструкція до виконання: дитина знаходиться у своєму ліжку або на руках у матері. Перед нею лежить брязкальце, яке дитина намагається вхопити і потрясти.

Методичний коментар: уміння дитини гратися брязкальцем фіксується в таблиці.

Дитина активно трясє брязкальцем – 1 бал.

Дитина трясє брязкальцем після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина трясє брязкальцем, але воно випадає з рук – 0,25 бала.

Дитина не намагається гратися брязкальцем – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати вміння дитини роздивлятися свою руку при грі (параметр 6)

Інструкція до виконання: дитина лежить на рівній поверхні або сидить у манежі і грається іграшкою. Дорослий бере руки дитини і з'єднує їх долонями. Можна надіти на ручку шкарпеточку або прив'язати на палець яскраву

стрічку.

Методичний коментар: уміння дитини роздивлятися свою руку при грі фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом роздивляється свою руку – 1 бал.

Дитина роздивляється свою руку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно роздивляється свою руку – 0,25 бала.

Дитина не цікавиться своєю рукою, а дивиться в інший бік – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати вміння дитини напружувати своє тільце, коли її пробують підняти (параметр 11)

Інструкція до виконання: дитина лежить на своєму місці, а дорослий підходить і піднімає її на руки.

Методичний коментар: вміння дитини напружувати своє тільце фіксується в таблиці.

Дитина напружує своє тільце, коли бачить, що його намагаються підняти – 1 бал.

Дитини напружує своє тільце, коли бачить, що її намагаються підняти після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не зразу розуміє, що з нею намагаються зробити – 0,25 бала.

Тіло дитини м'яке і голова не тримається – 0 балів.

Методика № 8

Мета: з'ясувати реакцію дитини на нове обличчя і вміння диференціювати людей на своїх і чужих (параметри 14, 17, 26, 29)

Інструкція до виконання: в кімнату заходять знайомі (близькі родичі) і незнайомі люди (гості). Дитина уважно їх роздивляється і реагує на своїх похвалюванням, а при появі чужих виникає реакція страху.

Методичний коментар: реакція дитини на нове обличчя і вміння диференціювати людей на своїх і чужих фіксується в таблиці.

Дитина реагує на своїх похвалюванням і відрізняє своїх від чужих – 1 бал.

Дитина реагує на своїх похвалюванням і відрізняє своїх від чужих після стимуляції – 0,5 бала.

Слабо виражена орієнтувальна реакція на нове обличчя – 0,25 бала.

Не цікавиться оточуючими – 0 балів.

Методика № 9

Мета: з'ясувати здатність дитини до спільної ігрової діяльності (параметри 15, 16, 24, 30, 32)

Інструкція до виконання: дорослий емоційно грається з дитиною іграшками, що супроводжується виразними емоціями дитини, різними голосовими реакціями, сміхом. Дитина стукає ніжкою і б'є долонею по столі під час гри, радісно відкидає іграшки, багаторазово на прохання дорослих повторює гру „Ку-ку”, „Бувай-бувай”, повторює все за діями дорослого тощо.

Методичний коментар: здатність дитини до спільної ігрової діяльності фіксується в таблиці.

Дитина прагне до сумісної ігрової діяльності і повторює все за дорослим – 1 бал.

Дитина спілкується з дорослим після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно грає з дорослим в активні емоційні ігри і не завжди повторює дії дорослого – 0,25 бала.

Дитину не приваблюють активні ігри – 0 балів.

Методика № 10

Мета: з'ясувати здатність дитини використовувати під час гри листок паперу або шнурок, чашку або кубик для комбінованої гри (параметри 18, 25, 22).

Інструкція до виконання: дитині дають листок паперу, який вона радісно мене і намагається порвати або взяти до рота; дають банку, в якій через дірочку в кришечці треба витягнути шнурок; намотують шнурок на пальчик, щоб дитина його розмотала, дають мисочку, в яку треба скласти кубики, тощо. Дитина з радістю виконує ці вправи.

Методичний коментар: здатність дитини використовувати під час гри листок паперу або шнурок та інші предмети фіксується в таблиці.

Дитина зосереджено виконує всі вправи – 1 бал.

Дитина виконує вправи після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина починає виконувати вправи, але швидко відволікається – 0,25 бала.

Дитина відштовхує всі предмети або не реагує на них – 0 балів.

Методика № 11

Мета: з'ясувати інтерес дитини до свого зображення в дзеркалі (параметри 19, 27)

Інструкція до виконання: дитину підносять до дзеркала або ставлять на тумбочку перед дзеркалом. Дитина починає роздивлятися своє відображення, тягти до нього ручки і гратися з ним.

Методичний коментар: інтерес дитини до свого зображення в дзеркалі фіксується в таблиці.

Дитина уважно роздивляється себе в дзеркалі, тягне до нього ручки і намагається гратися – 1 бал.

Дитина роздивляється себе в дзеркалі, тягне до нього ручки і намагається гратися після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина роздивляється себе в дзеркалі, але відвертається і відволікається іншими подразниками – 0,25 бала.

Не цікавиться оточуючим – 0 балів.

Методика № 12

Мета: з'ясувати старання дитини привернути до себе увагу дорослого (параметри 20, 23)

Інструкція до виконання: дорослий грається з дитиною, але раптом відходить від неї. Дитина починає тягнути до нього руки, намагається привернути до себе його увагу розхитуванням і крехтанням.

Методичний коментар: старання дитини привернути до себе увагу дорослого фіксується в таблиці.

Дитина проявляє активне старання привернути до себе увагу дорослого – 1 бал.

Дитина проявляє старання привернути до себе увагу дорослого після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина проявляє старання привернути до себе увагу дорослого не емоційно і не довготривало – 0,25 бала.

Дитина не виявляє інтересу до спілкування з дорослим – 0 балів.

Методика № 13

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти заборону (параметр 21)

Інструкція до виконання: дитина збирається кинути книжку або чашку, дорослий каже : „Не роби цього!“. Дитина слухається.

Методичний коментар: здатність дитини розуміти заборону фіксується в таблиці.

Дитина слухається дорослих – 1 бал.

Дитина починає розуміти заборону після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди слухається дорослих – 0,25 бала.

Дитина не реагує на дорослих – 0 балів.

Методика № 14

Мета: з'ясувати вміння дитини тримати чашку при напуванні (параметр 31)

Інструкція до виконання: дитині дають чашку-непроливайку з соком або водичкою.

Методичний коментар: уміння дитини тримати чашку при напуванні фіксується в таблиці.

Дитина самостійно тримає чашку – 1 бал.

Дитина тримає чашку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина тримає чашку за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина не тримає чашку і випускає її з рук – 0 балів.

III. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за пізнавальним розвитком дитини першого року життя

3.1. Співвідношення сну і бадьорості

Методика № 1

Мета: з'ясувати відношення сну до активної діяльності дитини (параметри 1,2)

Інструкція до виконання: зафіксувати, скільки дитина спить, коли вона суха і нагодована, і який час дитина може гратися.

Методичний коментар: співвідношення сну і активної діяльності фіксується в таблиці.

Сита и суха дитина засинає не зразу, а щось розглядає, прислухається – 1 бал.

Активна бадьорість короткочасна (рідко в стані бадьорості шукає предмети для розглядання), або спокійна бадьорість замість активної – 0,5 бала.

Нечіткий ритм сну і бадьорості або неповноцінна бадьорість – 0,25 бала.

Ритм сну і бадьорості не встановлюється: дуже тяжко розбудити для годування, або не спить, або постійно кричить – 0 бал.

Методика № 2

Мета: з'ясувати вміння дитини роздивлятися предмети під час бадьорості (параметр 3)

Інструкція до виконання: повісити на відстані яскраву іграшку, щоб вона була в полі зору дитини. Фіксувати, чи роздивляється дитина іграшку, чи дивиться в інший бік. Місце іграшки треба постійно змінювати.

Методичний коментар: уміння роздивлятися іграшку фіксується в таблиці.

Дитина роздивляється предмети, що знаходяться в полі її зору – 1 бал.

Дитина роздивляється предмети, що знаходяться в полі її зору, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно роздивляється яскраві іграшки – 0,25 бала.

Увагу дитини не приваблюють іграшки, що знаходяться перед нею. – 0 балів.

Методика № 3

Мета: з'ясувати вміння дитини знаходити іграшки й тягнути їх до рота, як прояв активної пізнавальної діяльності (параметри 4,5)

Інструкція до виконання: тримати дитину на колінах. Перед нею покласти яскраві, гучні іграшки. Якщо дитина не дивиться на них, треба повернути її увагу, постукавши іграшкою об стіл та ін.

Методичний коментар: уміння знаходити іграшку й тягнути її до рота фіксується в таблиці.

Дитина бере першу яскраву іграшку, розглядає її, обмацує і тягне її до рота – 1 бал.

Дитина бере іграшку після стимуляції – 0,5 бала.

Бере іграшку, але відволікається на інший подразник – 0,25 бала.

Не має інтересу до іграшки, не тягне до неї руки, пасивно лежить – 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати вміння дитини рухати ногою та стукати рукою під час активної бадьорості (параметри 6, 7, 8)

Інструкція до виконання: дитина лежить на твердій поверхні, мати нахилється над нею, розмовляє, проявляючи при цьому виразні емоції. Дитина уважно прислухається і починає стукати рукою по поверхні та похитувати ногою, стукати предметом об предмет та прислухатися до нових звуків.

Методичний коментар: уміння дитини рухати ногою та стукати рукою під час активної бадьорості фіксується в таблиці.

Дитина прислухається до матері і робить активні рухові дії та прислухається до нових звуків – 1 бал.

Дитина прислухається до матері, робить активні рухові дії після поновленої стимуляції – 0,5 бала.

Проявляє рухову активність, але дії можуть перериватися сторонніми подразниками – 0,25 бала.

На обличчі дитини не виявляються ніякі емоції, не зосереджує погляд на якомусь об'єкті, тягне руку до матері, але зразу її опускає, має невиразну реакцію на новий предмет – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини брати в руку дрібні предмети (параметр 9)

Інструкція до виконання: перед дитиною на столі кладуть яскраві дрібні речі, або у мисочці крупну квасолю. Дитина простягає руку, щоб узяти собі такі яскраві предмети.

Методичний коментар: уміння дитини захоплювати дрібні предмети пальчиками фіксується в таблиці.

Бере пальчиками – 1 бал.

Бере пальчиками після стимуляції – 0,5 бала.

Загрібає долонею – 0,25 бала.

Не тягне руку – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати вміння дитини робити послідовні дії (параметр 10)

Інструкція до виконання: дитині викладають різні іграшки, баночки, кульки. Дитина повинна відкрити баночку і закрити, кинути в баночку кульку і витягти її. Ці дії малюк може повторювати багато разів. Діяльність малюка починає носити характер цілеспрямованих дій.

Методичний коментар: уміння дитини робити послідовні дії фіксується в таблиці.

Виконавши завдання, малюк активно добивається його повторення – 1 бал.

Цілеспрямовані дії тільки починають розвиватися – 0,5 бала.

Активна маніпулятивно-дослідницька діяльність відсутня – 0,25 бала.

Маніпулятивна діяльність виражена слабо – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати вміння дитини викидати іграшки з ліжка (параметр 11)

Інструкція до виконання: Дитина знаходиться у ліжку чи манежі, де лежить декілька іграшок. Дитина маніпулює ними, а потім викидає.

Методичний коментар: вміння дитини викидати іграшки з ліжка фіксується в таблиці.

Викидає іграшки з ліжка – 1 бал.

Викидає іграшки після стимуляції – 0,5 бала.

Рідко викидає іграшки з ліжка – 0,25 бала.

Слабо виражена маніпулятивна діяльність 0 балів.

Методика № 8

Мета: з'ясувати вміння вкладати один предмет у інший (параметр 12)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть формочки різного розміру і показують, як вкласти один предмет у інший.

Методичний коментар: уміння дитини вкладати один предмет у інший фіксується в таблиці.

Вкладає маленький предмет у великий – 1 бал.

Рідко вкладає предмет у предмет – 0,5 бала.

Робить маніпулятивні рухи з предметами – 0,25 бала.

Роздивляється предмети – 0 балів.

3.2. Тактильно-зорові реакції

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини фіксувати погляд на нерухомому предметі (параметри 1, 3)

Інструкція до виконання: повісити на відстані яскраву іграшку, але в полі зору дитини. Фіксувати, чи роздивляється дитина іграшку, чи дивиться в іншу сторону. Місце іграшки потрібно постійно змінювати.

Методичний коментар: уміння роздивлятися іграшку фіксується в таблиці.

Дитина роздивляється предмети, що знаходяться в полі її зору – 1 бал.

Дитина роздивляється предмети, що знаходяться в полі її зору, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно роздивляється яскраві іграшки – 0,25 бала.

Увагу дитини не приваблюють іграшки, що знаходяться перед нею, – 0 балів.

Методика № 2

Мета: з'ясувати вміння дитини фіксувати предмет, що рухається (параметри 2, 4)

Інструкція до виконання: повісити на відстані від дитини яскраву іграшку, щоб вона була в полі її зору, і пересувати її перед очима дитини. Фіксувати, чи роздивляється дитина іграшку, чи дивиться в інший бік. Напрямок руху іграшки треба постійно змінювати.

Методичний коментар: уміння роздивлятися іграшку фіксується в таблиці.

Дитина роздивляється предмети, що рухаються – 1 бал.

Дитина роздивляється предмети, що рухаються після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно роздивляється яскраві іграшки, що рухаються – 0,25 бала.

Дитина не фіксує погляд на іграшці, що рухається, – 0 балів.

Методика № 3

Мета: з'ясувати вміння дитини торкатися та обмацувати своє тіло (параметри 5, 8)

Інструкція до виконання: дитину викладають на рівну поверхню і з'єднують долоні обох рук, щоб вони могли торкатися одна одної.

Методичний коментар: уміння дитини торкатися та обмацувати своє тіло фіксується в таблиці.

Дитина торкається свого тіла та обмацує його – 1 бал.

Дитина виконує вправу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина частково і випадково торкається свого тіла – 0,25 бала.

Дитина випадково торкається свого тіла – 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати реакцію дитини на дотик (параметри 6, 10)

Інструкція до виконання: в теплій кімнаті мама пестить роздягнуту дитину, торкаючись тіла різними м'якими клаптиками, руками та губами

Методичний коментар: реакцію дитини на дотик фіксують у таблиці.

Дитина заплющує очі і показує задоволення – 1 бал.

Показує задоволення після багаторазової стимуляції – 0,5 бала.

Показує короткочасне задоволення – 0,25 бала.

Не реагує або плаче – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати реакцію дитини на появу мами чи інших близьких людей (параметри 7, 14)

Інструкція до виконання: мама заходить до кімнати:–„А я тут! Ку-ку!”
Дитина повинна радісно реагувати. При появі інших, незнайомих людей дитина уважно їх роздивляється.

Методичний коментар: реакція дитини на появу мами або інших близьких людей фіксується в таблиці.

Дитина радіє матері і уважно роздивляється незнайомих людей – 1 бал.

Дитина показує задоволення після багаторазової стимуляції – 0,5 бала.

Дитина плаче при появі чужих людей – 0,25 бала.

Дитина реагує на появу матері й інших людей однаково – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати вміння дитини хапати предмет і тягти його до рота (параметр 9)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть різні яскраві іграшки і фіксують, як вона їх хапає чи тягне до рота. Якщо дитина не звертає уваги на іграшку, дорослий сам вкладає її в руку дитини.

Методичний коментар: функція хапання предмета фіксується в таблиці.

Тягнеться до іграшки, хапає її двома руками і тягне до рота – 1 бал.

Тягнеться до іграшки і бере її у рот після проведеної стимуляції – 0,5 бала.

Тягнеться до іграшки, але хапає її невпевнено – 0,25 бала.

Не тягнеться до іграшки, не тягне її в рот – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати реакцію дитини на лоскіт (параметр 11, 16)

Інструкція до виконання: дитину викладають на рівну поверхню і починають лоскотати.

Методичний коментар: уміння дитини реагувати на лоскіт фіксується в таблиці.

Дитина реагує на лоскіт – 1 бал.

Дитина реагує на лоскіт після стимуляції – 0,5 бала.

Дитині не подобається така гра – 0,25 бала

Дитина не реагує на лоскіт – 0 балів.

Методика № 8

Мета: з'ясувати вміння дитини вибирати і брати іграшку (параметр 12)

Інструкція до виконання: перед дитиною викладають багато яскравих іграшок і пропонують взяти будь-яку з них.

Методичний коментар: уміння дитини вибирати іграшку фіксується в таблиці.

Поглядом вибирає іграшку і бере її в руку – 1 бал.

Бере собі іграшку після стимуляції – 0,5 бала.

Хапає всі предмети, але утримує тільки один – 0,25 бала.

Не хапає іграшку, не роздивляється, де вони лежать – 0 балів.

Методика № 9

Мета: з'ясувати вміння дитини переводити погляд з однієї іграшки на іншу (параметр 13)

Інструкція до виконання: перед дитиною викладають 2 іграшки й активізують до гри.

Методичний коментар: уміння дитини переводити погляд з однієї іграшки на іншу фіксується в таблиці.

Роздивляється дві іграшки, переводячи погляд з однієї на іншу – 1 бал.

Виконує вправу після стимуляції – 0,5 бала.

При зоровому контролі за предметами не може взяти зразу дві іграшки, відмічається легка косоокість – 0,25 бала.

Не слідкує за іграшками і не перекладає їх із рук у руку – 0 балів.

Методика № 10

Мета: з'ясувати вміння дитини ховатися і знаходити (параметр 15)

Інструкція до виконання: прикрити хусткою іграшку, або накрити хусткою тата: – „Знайди предмет”. Якщо дитина не може знайти, дорослий відкриває хусточку: – „Ось де він!”

Методичний коментар: уміння дитини ховатися і знаходити фіксується в таблиці.

Дитина зразу знаходить предмет і емоційно на це реагує – 1 бал.

Дитина знаходить предмет після стимуляції й емоційно на це реагує – 0,5 бала.

Не шукає схований предмет – 0, 25 бала.

Не проявляє інтересу до іграшки – 0 балів.

Методика № 11

Мета: з'ясувати вміння дитини знаходити предмети, що були сховані в неї на очах (параметр 17)

Інструкція до виконання: дорослий ховає предмет на очах дитини (може засунути його в кишеню).

Методичний коментар: вміння дитини знаходити предмет фіксується в таблиці.

Дитина знаходить предмети, якщо бачить, куди вони потрапили – 1 бал.

Дитина знаходить предмет після стимуляції – 0,5 бала.

Не завжди знаходить предмет – 0,25 бала.

Не виявляє інтересу до гри – 0 балів.

Методика № 12

Мета: з'ясувати вміння дитини показувати частини тіла на собі та інших (параметри 18, 19)

Інструкція до виконання: дитину підносять до дзеркала і просять показати різні частини тіла у дзеркалі й на собі, а потім на мамі.

Методичний коментар: уміння дитини показувати частини тіла на собі та

інших фіксується в таблиці:

Показує всі частини тіла – 1 бал.

Показує частини тіла після стимуляції – 0,5 бала.

Показує не всі частини тіла – 0,25 бала.

Дивиться в дзеркало та сміється – 0 балів.

Методика № 13

Мета: з'ясувати вміння дитини роздивлятися книгу та маніпулювати з нею (параметр 20)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть книгу і фіксують інтерес до неї.

Методичний коментар: уміння дитини роздивлятися книгу та маніпулювати з нею фіксується в таблиці.

Дитина уважно роздивляється книгу, дряпає її, стукає по ній – 1 бал.

Дитина працює з книгою після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина кидає книгу – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до книги – 0 балів.

IV. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за мовленнєвим розвитком дитини першого року життя

4.1. Слухові орієнтувальні реакції

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини прислухатися до звуків і роздивлятися предмети (параметри 1, 2, 3, 4, 7, 8)

Інструкція до виконання: дитина лежить у своєму ліжечку, в цей час потрібно піднести до неї **гучну** іграшку.

Методичний коментар: уміння дитини прислухатися до звуків і роздивлятися предмети фіксується в таблиці.

З'являється короткочасне, а пізніше довготривале зосередження на іграшці – 1 бал.

З'являється короткочасне, а пізніше довготривале зосередження на іграшці після стимуляції – 0,5 бала.

Слухове зосередження в поодиноких випадках – 0,25 бала.

Відсутність слухового зосередження – 0 балів.

Методика № 2

Мета: з'ясувати вміння дитини реагувати на звуки різної сили (параметр 5)

Інструкція до виконання: над головою дитини розміщують **гучну** іграшку або дзвоник. Дитина в цей час знаходиться або в ліжку, або на руках матері.

Методичний коментар: уміння дитини реагувати на звуки різної сили фіксується в таблиці.

Повертає голову на звук, який чується над вухом. При гучному звуку здригається – 1 бал.

Повертає голову на звук, який чути над вухом, після стимуляції – 0,5 бала.

Не повертає голову і очі до джерела звуку – 0,25 бала.

Не реагує на звук – 0 балів.

Методика № 3

Мета: з'ясувати здатність дитини реагувати на голос матері (параметри 6, 8)

Інструкція до виконання: мама схиляється над дитиною і розмовляє з нею із різною інтонацією (лагідною, сердитою, вимогливою). Дитина повертає до матері голову і реагує на її голос радісно або неспокійно.

Методичний коментар: здатність дитини реагувати на голос матері фіксується в таблиці.

Дитина реагує на голос матері – 1 бал.

Дитина реагує на голос матері після проведеної стимуляції – 0,5 бала.

Дитина прислухається до голосу матері, але швидко зморюється – 0,25 бала.

Дитина не прислухається і не реагує на голос матері – 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати вміння дитини відгукуватися на своє ім'я (параметр 9)

Інструкція до виконання: мати знаходиться на відстані від дитини і кличе її на ім'я. Якщо дитина не реагує, мати зазирає в очі дитині і знов називає її ім'я.

Методичний коментар: уміння дитини відгукуватися на своє ім'я фіксується в таблиці.

У дитини розвинута функція активної уваги і дитина відгукується на своє ім'я – 1 бал.

Дитина відгукується на своє ім'я після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина іноді відгукується на своє ім'я – 0,25 бала.

Немає реакції на звернення дорослого – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини сприймати окремі інструкції у знайомих звукосполученнях, що відповідають діям: прохання „дай ручку”, „бувай”, „ладунки”, „принеси”, „знайди”, „поклади”, „віддай” (параметри 10, 11, 13, 16)

Інструкція до виконання: дорослий звертається до дитини з проханням виконати якусь дію. Якщо дитина не реагує, треба посилити своє прохання потрібним жестом.

Методичний коментар: уміння дитини сприймати окремі інструкції в знайомих звукосполученнях фіксується в таблиці.

Дитина відповідає діями на інструкції дорослого – 1 бал.

Дитина відповідає діями на інструкції після стимуляції – 0,5 бала.

Реагує, але не відповідає діями на інструкцію в знайомій ситуації – 0,25 бала.

Не реагує на мовленнєве звернення дорослого – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати вміння дитини розуміти односкладові інструкції (параметр 14)

Інструкція до виконання: граючись із дитиною, дорослий пропонує їй поколихати ляльку або погодувати собаку.

Методичний коментар: уміння дитини розуміти односкладові інструкції

фіксується в таблиці.

Дитина виконує 5-10 односкладових інструкцій – 1 бал.

Відповідає діями на мовленнєві інструкції, але не завжди – 0,5 бала.

Не відповідає на мовленнєві інструкції – 0,25 бала.

Не реагує на звернення дорослого – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти назви окремих предметів або іграшок більш узагальнено (параметри 12, 15)

Інструкція до виконання: мати носить по кімнаті дитину і просить показати різні предмети або іграшки. Якщо дитина не вгадує предмет або іграшку, мати показує її й каже, наприклад, „Це стілець”.

Методичний коментар: здатність дитини розуміти назви окремих предметів або іграшок більш узагальнено фіксується в таблиці.

Дитина розуміє назви окремих предметів або іграшок – 1 бал.

Дитина розуміє назви окремих предметів, іграшок після стимуляції – 0,5 бала.

Не розуміє назви іграшок і предметів узагальнено; в знайомій ситуації окремі предмети не завжди впізнає – 0,25 бала.

Розуміння окремих інструкцій – 0 балів.

4.2. Розвиток активного мовлення

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини прислухатися до різних звуків і голосу людей(параметри 1, 3)

Інструкція до виконання: дитина лежить у своєму ліжку, піднести до неї яскраву гучну іграшку або, нахилившись над дитиною, порозмовляти з нею.

Методичний коментар: уміння дитини прислухатися до звуків і голосу людей фіксується в таблиці.

Дитина повертає голову і прислухається. З'являється короткочасне, а пізніше довготривале зосередження на звуках – 1 бал.

З'являється короткочасне, а пізніше довготривале зосередження на звуках після стимуляції – 0,5 бала.

Слухове зосередження в поодиноких випадках, але швидко втомлюється – 0,25 бала.

Відсутність слухового зосередження – 0 балів.

Методика № 2

Мета: з'ясувати вміння дитини по-різному кричати при різних ситуаціях (при голоді, при незручностях, коли болить живіт, коли хоче спілкування і привернути до себе увагу) (параметри 2, 6, 11)

Інструкція до виконання: звертати увагу на характер крику в окремих життєвих ситуаціях.

Методичний коментар: уміння дитини по-різному кричати при різних ситуаціях фіксується в таблиці.

Крик набирає інструментального характеру, характеризує тип інтонації (пхінькаючі, прохальні вокалізації), що вказує на якісні зміни психіки – 1 бал.

Іноді з'являється інтонований крик – 0,5 бала.

Однотипний тихий крик – 0,25 бала.

Відсутність крику, замість крику вираз незадоволення на обличчі – 0 балів.

Методика № 3

Мета: з'ясувати здатність дитини до гуління (параметри 4, 9)

Інструкція до виконання: сита і суха дитина здатна до спілкування. Протяжні голосові реакції у поєднанні з приголосними являють собою початкове гуління (гукання), яке пізніше перетворюється на співуче гуління.

Методичний коментар: здатність дитини до гуління фіксується в таблиці.

Голосові реакції являють початкове гуління (гукання), потім з'являється гуління з ланцюжками звуків – 1 бал.

Маловиразний крик або початкове гуління, не завжди проявляється в процесі контакту – 0,5 бала.

Слабо виражене гуління або пхінкання – 0,25 бала.

Відсутнє гуління або початкові короткі голосні звуки 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати вміння дитини реагувати на спілкування посмішкою або гучним сміхом (параметри 5, 7)

Інструкція до виконання: мама спілкується з дитиною та смішить її. У стані комфорту дитина сміється.

Методичний коментар: уміння дитини реагувати на спілкування посмішкою або гучним сміхом фіксується в таблиці.

Дитина із задоволенням посміхається або радісно сміється – 1 бал.

Дитина із задоволенням посміхається або радісно сміється після стимуляції – 0,5 бала.

Недостатність інтонаційних проявів – 0,25 бала.

Дитина не сміється і не посміхається – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати бажання дитини подавати голос при появі дорослого (параметри 8, 10)

Інструкція до виконання: дитина спокійно знаходиться у своєму ліжку. З'являється дорослий і радісно промовляє, звертаючись до дитини: – „А от і я!”

Методичний коментар: бажання дитини подавати голос при появі дорослого фіксується в таблиці.

Дитина з радістю починає спілкуватися з дорослим – 1 бал.

Дитина з радістю починає спілкуватися з дорослим після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не активно реагує на появу дорослого і неохоче починає спілкуватися – 0,25 бала.

Дитина не реагує на появу дорослого – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати вміння дитини промовляти ланцюжки складів (лепет) (параметри 12, 13, 14, 16)

Інструкція до виконання: в процесі спілкування з дорослим у дитини

з'являються ланцюжки складів, які дорослий прагне повторювати за дитиною.

Методичний коментар: уміння дитини промовляти ланцюжки складів фіксується в таблиці.

Лепет з'являється постійно у відповідь на спілкування з дорослим – 1 бал.

Малоактивний лепет або лепет без чіткої інтонаційної виразності – 0,5 бала.

Рідко ехолалічно дитина повторює ланцюжки звуків – 0,25 бала.

Відсутність лепету – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати вміння дитини виражати задоволення при заволодінні необхідним предметом (параметр 15)

Інструкція до виконання: улюблена іграшка лежить на відстані і дитина старається її дістати. Після досягнення цілі дитина гучно вигукує різні звукосполучення і вигуки („ах!”, „ух!”, „ой!”, „ай!”)

Методичний коментар: уміння дитини виражати задоволення при досягненні необхідного предмета фіксується в таблиці.

Малюк наслідує звуки, склади, вигуки – 1 бал.

Бідність виявів – 0,5 бала.

Відсутність лепетних звукосполучень у значенні слова при вияві задоволеності – 0,25 бала.

Відсутність реагування на дію – 0 балів.

Методика № 8

Мета: з'ясувати вміння дитини вимовляти слова (параметри 17, 18, 20)

Інструкція до виконання: мама роздивляється з малюком картинки, або підносить його до знайомих людей і повторює за дитиною прості слова „мама, дядя, баба, тато”.

Методичний коментар: уміння дитини вимовляти слова фіксується в таблиці.

Дитина промовляє 5-6 лепетних слів, співвідносить їх з обличчями і предметами – 1 бал.

Дитина промовляє 1-2 лепетних слова – 0,5 бала.

Фрагментарність лепету, своєрідність звукового складу – 0,25 бала.

Відсутність або неповноцінність складових ланцюжків – 0 балів.

Методика № 9

Мета: з'ясувати вміння дитини прислухатися до вимови нових і знайомих слів, уживання слів, зрозумілих тільки мамі (параметри 19, 21)

Інструкція до виконання: мама, спілкуючись із дитиною, повторює її слова в радісній, стверджувальній і питальній інтонації, чим спонукає її на активну розмову.

Методичний коментар: уміння дитини прислухатися до вимовляння нових і знайомих слів, уживання слів, зрозумілих тільки мамі, фіксується в таблиці.

Дитина уважно вдивляється в обличчя матері й повторює нові або знайомі слова – 1 бал.

Дитина уважно вдивляється в обличчя матері і повторює нові або знайомі

слова після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина іноді повторює слова – 0,25 бала.

Дитина не повторює слова – 0 балів.

V. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за екологічним розвитком дитини першого року життя

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини координувати рухи і намагатися дотягтися до об'єкту (параметри 1, 2, 3, 7)

Інструкція до виконання: мати тримає дитину на руках, а та повільно повертається в різні боки, добре орієнтується в оточуючому просторі, обирає собі об'єкт і намагається дотягтися до нього.

Методичний коментар: уміння дитини координувати рухи і намагатися дотягтися до об'єкта фіксується в таблиці.

Дитина роздивляється навкруги і спокійно тягнеться до листя або квіточки, яку хоче зірвати – 1 бал.

Дитина роздивляється навкруги і спокійно тягнеться до об'єкта після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не може виконати вправу, але намагається проявити рухову активність – 0,25 бала.

Дитина не реагує на оточуюче – 0 балів.

Методика № 2

Мета: з'ясувати вміння дитини спостерігати за діями дорослих (параметр 4)

Інструкція до виконання: дитина спостерігає, як дорослі годують свійських тварин та доглядають за кімнатними і садовими рослинами.

Методичний коментар: уміння дитини спостерігати за діями дорослих фіксується в таблиці:

Дитина уважно спостерігає за діями дорослих – 1 бал.

Дитина спостерігає за діями дорослих після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткотривало спостерігає за діями дорослих – 0,25 бала.

Дитина не реагує на те, що роблять дорослі – 0 балів.

Методика № 3

Мета: з'ясувати вміння дитини відшукувати джерело природних звуків (параметр 5).

Інструкція до виконання: дитина прислухається, як дзижчить муха, як ллється вода, як гримить грім, гавкає собака тощо.

Методичний коментар: уміння дитини відшукувати джерело природних звуків фіксується в таблиці.

Дитина уважно прислухається до різних звуків і намагається побачити їх джерело – 1 бал.

Дитина прислухається до різних звуків після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткотривало прислухається до різних звуків – 0,25 бала.

Дитина не проявляє уваги до того, що діється навкруги – 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати інтерес дитини до знайомства з різними овочами і фруктами (параметри 6, 10, 11)

Інструкція до виконання: дитина тримає яблуко і намагається його понюхати, постукати, помацати, відкусити. Ті ж дії можна запропонувати з іншими овочами і фруктами.

Методичний коментар: інтерес дитини до знайомства з різними овочами і фруктами фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом вивчає яблуко – 1 бал.

Дитина з інтересом вивчає яблуко після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина деякий час утримує яблуко, а потім його відкидає – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до дослідницької діяльності – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати вміння дитини реагувати на запитання дорослого (параметри 8, 9)

Інструкція до виконання: мама тримає дитину на руках на вулиці або розглядає з нею картинки чи іграшки вдома і питає її: – „Де собака? Як собака розмовляє?“, „Де квіточка? Як квіточка пахне?“ Малюк показує на картинки чи предмети і відтворює різні звуки.

Методичний коментар: уміння дитини реагувати на запитання дорослого фіксується в таблиці.

Дитина з зацікавленням виконує прохання дорослого – 1 бал.

Дитина виконує прохання дорослого після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не все може показати і сказати, хто як розмовляє – 0,25 бала.

Дитина без емоцій роздивляється картинки, але на них не реагує – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати прагнення дитини до самостійних дій з іграшковими тваринами (параметр 13)

Інструкція до виконання: перед дитиною викладають іграшкових тварин і спонукають до гри, розказуючи, що можна робити з тваринами. Дитина повинна їх нагодувати, напоїти, причесати, погладити.

Методичний коментар: прагнення дитини до самостійних дій з іграшковими тваринами фіксується в таблиці.

Дитина включається в самостійну гру – 1 бал.

Дитина включається в самостійну гру після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина грається за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина тулиться до дорослого і не бажає грати – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати бажання дитини допомогти дорослому (параметр 13)

Інструкція до виконання: дорослий просить дитину виконати побутові дії („знайди”, „поклади”, „підніми”, „взьми”). Якщо дитина не розуміє прохання, дорослий виконує цю дію сам і повторює своє прохання.

Методичний коментар: бажання дитини допомогти дорослому фіксується в таблиці.

Дитина з радістю виконує побутові прохання дорослого – 1 бал.

Дитина виконує побутові прохання дорослого після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина виконує дії спільно з дорослим – 0,25 бала.

Дитина не реагує на прохання дорослого – 0 балів.

Методика № 8

Мета: з'ясувати вміння дитини розкривати руку відповідно до розміру плоду (параметр 16)

Інструкція до виконання: дитині дають різного розміру овочі та фрукти. Фіксується вміння дитини розкривати руку і брати плоди долонею.

Методичний коментар: з'ясоване вміння дитини відкривати руку відповідно до розміру плоду фіксується в таблиці.

Дитина розкриває руку, щоб узяти плід – 1 бал.

Дитина розкриває руку, щоб узяти плід після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не розкриває руку достатньо, щоб узяти плід – 0,25 бала.

Дитина не намагається взяти плід – 0 балів.

Методика № 9

Мета: з'ясувати вміння дитини доглядати за тваринами і рослинами (параметр 17)

Інструкція до виконання: дитині дають лійку, щоб поливати квіти, крихти хліба, щоб годувати птахів, булку, щоб годувати песика, тощо.

Методичний коментар: уміння дитини доглядати за тваринами і рослинами фіксується в таблиці.

Дитина з радістю виконує роботу – 1 бал.

Дитина з радістю виконує роботу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина виконує роботу спільно з дорослим – 0,25 бала.

Дитина відмовляється годувати тварин та поливати рослини – 0 балів.

VI. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за художньо-естетичним розвитком дитини першого року життя

Методика № 1

Мета: з'ясувати вміння дитини стежити за предметом, що рухається (параметр 1)

Інструкція до виконання: повісити на відстані від дитини яскраву іграшку, щоб вона була в полі її зору, і пересувати її перед очима дитини. Фіксувати, чи роздивляється дитина іграшку, чи дивиться в інший бік. Напряму руху іграшки треба постійно змінювати.

Методичний коментар: уміння роздивлятися іграшку фіксується в таблиці.

Дитина роздивляється предмети, що знаходяться в полі її зору – 1 бал.

Дитина роздивляється предмети після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно роздивляється іграшку, що рухається – 0,25 бала.

Дитина не фіксує погляд на іграшці, що перед нею і рухається – 0 балів.

Методика № 2

Мета: з'ясувати реакцію дитини на яскраву іграшку (параметр 2)

Інструкція до виконання: дитині показують яскраву іграшку, що дзвенить, і торкаються нею дитини. Дитина намагається дотягнутися до іграшки руками.

Методичний коментар: реакція дитини на іграшку фіксується в таблиці.

Дитина розглядає іграшку і намагається взяти її собі – 1 бал.

Дитина розглядає іграшку і намагається взяти після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина проявляє до іграшки короткотривалий інтерес – 0,25 бала.

Дитина не реагує на іграшку – 0 балів.

Методика № 3

Мета: з'ясувати реакцію дитини на колір (параметр 3)

Інструкція до виконання: перед дитиною викладають іграшки різного кольору (червоні, сині, жовті). Дитина з захопленням роздивляється їх.

Методичний коментар: реакція дитини на колір фіксується в таблиці.

Дитина з зацікавленням роздивляється яскраві іграшки – 1 бал.

Дитина роздивляється яскраві іграшки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткотривало звертає увагу на іграшки різного кольору – 0,25 бала.

Дитина не звертає уваги на різнобарвні іграшки – 0 балів.

Методика № 4

Мета: з'ясувати реакцію дитини на музику різних жанрів (колискову, народну, танцювальну) (параметр 4)

Інструкція до виконання: ввімкнути або грати дитині музику різних жанрів та співати пісні.

Методичний коментар: реакція дитини на музику різних жанрів фіксується в таблиці.

Дитина радісно реагує на звуки музики – 1 бал.

Дитина реагує на звуки музики після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткотривало прислухається до звуків музики – 0,25 бала.

Дитина не реагує на звуки музики – 0 балів.

Методика № 5

Мета: з'ясувати реагування дитини на тепло і холод (параметр 5)

Інструкція до виконання: давати в руки дитині шматочки заморожених продуктів із холодильника, тепле варене яйце, чашку-непроливайку з теплою водою. Дитина повинна доторкнутися до предмета і відняти від нього руку.

Методичний коментар: реагування дитини на тепло та холод фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом торкається предмета і віднімає від нього руку – 1 бал.

Дитина торкається предмета і віднімає руку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитині не сподобалася гра і вона віднімає свою руку – 0,25 бала.

Дитина не реагує на подібні дії – 0 балів.

Методика № 6

Мета: з'ясувати реакцію дитини на фактуру поверхні (параметр 6)

Інструкція до виконання: дитині дають до рук апельсин, огірок, картоплину тощо. Дитина торкається їх, бере плоди в руку, обмацує їх, кусає, грається ними.

Методичний коментар: реакція дитини на фактуру поверхні фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом торкається плодів – 1 бал.

Дитина з інтересом торкається плодів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина торкається плодів за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до гри – 0 балів.

Методика № 7

Мета: з'ясувати вміння дитини пізнавати музичні інструменти (параметр

7)

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть музичні інструменти або картинки з їх зображенням. Звучить музика, і дорослий з дитиною розглядають цей інструмент.

Методичний коментар: уміння дитини пізнавати музичні інструменти, музику яких часто чує, фіксується в таблиці.

Упізнає музичний інструмент відразу – 1 бал.

Упізнає музичний інструмент після стимуляції – 0,5 бала.

Упізнає не всі інструменти – 0,25 бала.

Не впізнає ні одного інструмента – 0 балів.

Методика № 8

Мета: з'ясувати інтерес дитини до театралізованої дії (параметр 8)

Інструкція до виконання: дорослий грається з дитиною в знайомі дитячі ігри „Коза рогата”, „Гулі-гулі” тощо

Методичний коментар: інтерес дитини до театралізованої дії фіксується в таблиці.

Дитина радісно сміється і спонукає дорослого повторити гру – 1 бал.

Дитині подобається гра, але довго грати вона не може – 0,5 бала.

Дитина грає 1 раз і переключається на інший вид діяльності – 0,25 бала.

Дитина плаче – 0 балів.

Методика № 9

Мета: з'ясувати вміння дитини вкладати один предмет у другий (параметр 9)

Інструкція до виконання: дитині дають по 2 баночки різного розміру і спонукають до дії. Якщо дитина не розуміє, що треба робити, дорослий сам показує.

Методичний коментар: уміння дитини вкладати один предмет у другий фіксується в таблиці.

Дитина самостійно вкладає менший предмет у більший – 1 бал.

Дитина вкладає предмети після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина вкладає предмети разом з дорослим – 0,25 бала.

Дитина бере предмети і кладе їх на місце – 0 балів.

Методика № 10

Мета: з'ясувати отримання дитиною задоволення від малювання пензликом (параметр 10)

Інструкція до виконання: дитині дають пензлик, папір і фарби.

Методичний коментар: отримання дитиною задоволення від малювання пензликом фіксується в таблиці.

Дитина з задоволенням малює пензликом – 1 бал.

Дитина малює пензликом після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина малює пензликом, але не довго – 0,25 бала.

Дитина не намагається малювати – 0 балів.

Методика № 11

Мета: з'ясувати задоволення дитини від примірки на себе елементів костюма (параметр 11)

Інструкція до виконання: приготування до Нового року супроводжується купівлею костюма, і дитина з радістю його приміряє.

Методичний коментар: задоволення дитини від примірки на себе елементів костюма фіксується в таблиці.

Дитина з радістю приміряє на себе елементи костюма – 1 бал;

Дитина приміряє на себе елементи костюма після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина починає приміряти, але потім відмовляється – 0,25 бала.

Дитина не хоче нічого на себе надягати – 0 балів.

Методика № 12

Мета: з'ясувати бажання дитини слухати казки, вірші, оповідання тощо (параметр 12)

Інструкція до виконання: дорослий читає або розповідає дитині казочку.

Методичний коментар: бажання дитини слухати казки фіксується в таблиці.

Дитина уважно і довго слухає казку – 1 бал;

Дитина слухає казку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не може довго слухати казку – 0,25 бала.

Дитина не хоче слухати казку – 0 балів.

Таблиця 2.2.

Результати спостереження й кількісної оцінки фізичного і психічного розвитку дитини першого року життя

№ п/п	Рівні	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
	Лінії розвитку				
1.	Фізичний розвиток	47-45	41-39	35-32	29-26
	<i>загальний моторний</i>	22	20	18	16
	<i>дрібна моторика</i>	12	10	8	6
	<i>артикуляція</i>	13	11	9	7
2.	Емоційно-соціальний розвиток	20-18	17-16	15-14	13-12
3.	Пізнавальний розвиток	30-28	26-24	22-20	18-16
	<i>сон і бадьорість</i>	12	10	8	6
	<i>тактильно-зорові реакції</i>	18	16	14	12
4.	Розвиток мовлення	36-34	33-32	30-28	24-22
	<i>слухові орієнтувальні реакції</i>	16	14	12	10
	<i>активне мовлення</i>	20	18	16	14
5.	Екологічний розвиток	16-14	13-12	11-10	9-8
6.	Художньо-естетичний	14-12	11-10	9-8	7-6

розвиток				
Усього балів	160-150	140-130	120-110	100-90

**Узагальнені висновки за результатами спостереження психологів,
педагогів, батьків психічного і фізичного розвитку
дітей першого року життя**

Високий рівень:

— Психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає з випередженням намісяців, що відповідає віковій нормі.

Достатній рівень:

— Психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає відповідно до вікової норми;

— Психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає у межах вікової норми.

Середній рівень:

— Фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає у межах вікової норми, психічний розвиток (орієнтовно-пізнавальні, зорові, слухові реакції та ін.) дитини із незначною затримкою на.....місяців;

— Незначна затримка темпів розвитку психічних (орієнтовно-пізнавальні, зорові, слухові реакції та ін.) і моторних функцій у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів розвитку моторних функцій у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів розвитку психічних функцій у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми.

Низький рівень:

— Незначне відставання у психічному (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичному розвитку (вказати вік) дитини **у природних умовах зумовленого**(указується медичний діагноз);

— Значне відставання у психічному (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і моторному розвитку (вказати вік) дитини **у природних умовах зумовленого**(указується медичний діагноз);

— Виражене відставання у психічному (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і моторному розвитку (вказати вік) дитини **у природних умовах зумовленого**(указується медичний діагноз).

2.3.2. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини першого року життя

Для проведення обстеження необхідна діагностична скринька „Малятко”, просторе приміщення, оформлене відповідно до гігієнічних і естетичних вимог, два дитячі столики, стільчики, шафа для дидактичних посібників та дидактичний матеріал для діагностичних завдань. При відборі методик для психолого-педагогічної діагностики пізнавального розвитку дітей першого року

життя виходили із закономірностей нормального розвитку й для виявлення рівня розвитку пізнавальних процесів дітям пропонувалося 8 завдань, а саме:

Завдання №1

Дидактична гра №1: „Встановлення контакту з дитиною”.

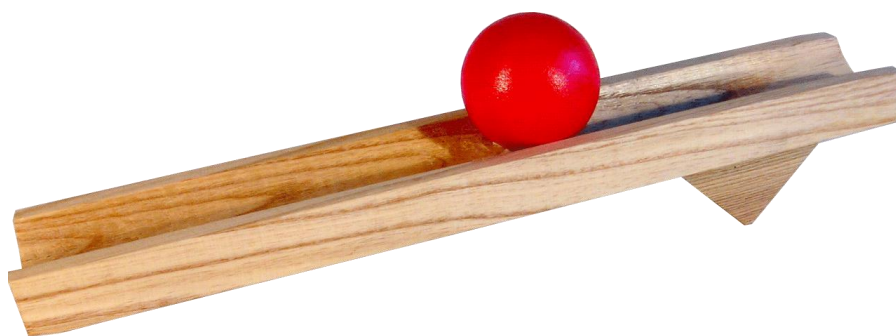
Мета: встановлення контакту з дитиною, взаємодії дитини з дорослим, знайомство з властивостями круглих предметів (їх можна котити), виявлення розуміння дитиною словесної інструкції „лови”, „коти”, уміння стежити за предметом, що рухається, спіймати його.

Дидактичний матеріал: кулька (червоного чи жовтого, синього, зеленого кольору) і жолобок.

Проведення обстеження: дорослий кладе кульку в жолобок і просить дитину: „лови кульку”. Потім повертає жолобок і просить прокотити кульку по жолобку: „Коти”. Дорослий ловить кульку. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не ловить кульку, дорослий показує їй 2-3 рази, як це треба робити, тобто навчання йде за показом і наслідуванням дій дорослого.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція на кульку (ловить); бажає гратися з дорослим; ставлення до гри позитивне, емоційне; дитина володіє правою або лівою рукою або активізується тільки права рука й дитина ловить і котить кульку правою рукою – 1 бал; спочатку виникає рух в обох руках, але потім до кульки спрямовується лише одна з них і ловить, котить після стимуляції – 0,5; захоплення кульки двома руками, дії „лови”, „коти” не самостійні – 0,25; намагається взяти кульку руками, але вона випадає, не котиться – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №2

Дидактична гра №2: „Поклади кульку в коробку”.

Мета: виявити розуміння дитиною словесної інструкції, уміння практичного орієнтування у предметах, наявності відповідних дій із кришкою і кулькою, стимулювати пошукові дії та дії наслідування дорослого.

Дидактичний матеріал: коробочка чотирикутної форми, з відповідною кришкою; кулька червоного кольору.

Проведення обстеження.

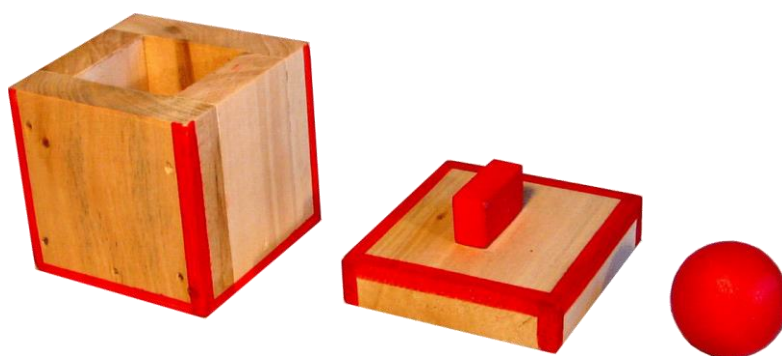
Перший варіант: перед дитиною кладуть коробку, кришку до неї, кульку. Дорослий кладе кульку в коробочку і просить дитину накрити коробку

кришкою, захвати кульку. При цьому дитині не пояснюють, як кришку треба брати і якою рукою. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Другий варіант: дорослий показує коробку з кришкою і просить дитину відкрити кришку, дістати кульку. Потім просить скласти все як було. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина (у першому варіанті) не бере кульку, кришку, дорослий показує і пояснює: „Беремо кульку і кладемо в коробку”, „Кришкою закриваємо коробку”; якщо дитина (у другому варіанті) не відкриває коробку, дорослий показує йому 2-3 рази, як це треба робити, тобто навчання йде за показом і наслідуванням дій дорослого. Після навчання дитині пропонують виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою – 1 бал; діє не послідовно, виконує після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; **намагається діяти** – 0; підсумок гри відповідно до мети; сення дитини до результату.

Завдання №3

Дидактична гра №3: „Збери 2-3-складову пірамідку”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, уміння практичного маніпулювання з предметами, наслідування дій дорослого, наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: пірамідка із двох, трьох різновеликих кілець одного (червоного) кольору.

Проведення обстеження.

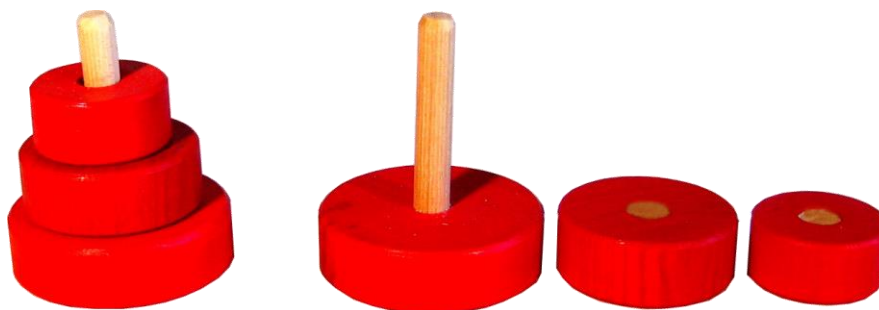
Перший варіант: перед дитиною ставлять пірамідку. Дорослий просить дитину розібрати пірамідку. При цьому дитині не пояснюють, як треба брати і якою рукою. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає пірамідку сам, просить повторити. Так повторюється 2-3 рази.

Другий варіант: дорослий показує пірамідку і просить дитину розібрати. Потім просить дитину скласти все як було. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає і складає пірамідку сам, просить повторити. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам знімає по одному колечку, а потім дає їй по одному колечку, кожного разу вказуючи

жестом, що їх потрібно надіти на стрижень. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і наділа на стрижень 1-2 колечка – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №4

Дидактична гра №4: „Кубики”.

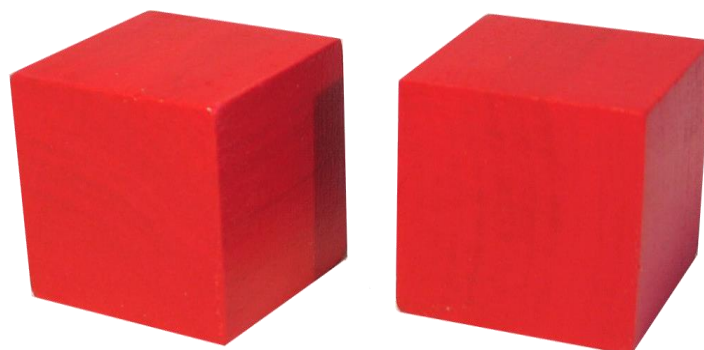
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння брати предмети й маніпулювати з ними, наслідувати дії дорослого, наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: два кубики червоного кольору.

Проведення обстеження: дорослий показує один кубик і просить дитину: „Бери”. Потім просить дитину: „Дай мені”. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Потім дорослий показує два кубики і просить: „Бери”.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам вкладає кубик у руку, а потім просить: „Дай мені” – й кожного разу жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; простягає руку, відкриває руку залежно від величини об'єкта, хапає кубик; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і бере 1-2 кубики – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №5

Дидактична гра №5: „Кубик і кулька”.

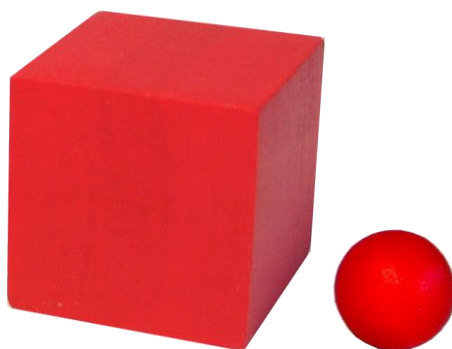
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння вибирати предмет (кубик і кульку), орієнтуючись на форму, маніпулювати ними, розпізнавати й диференціювати їх за формою і величиною, наслідувати дії дорослого, наявності відповідних інструкції дій.

Дидактичний матеріал: кубик і кулька червоного кольору.

Проведення обстеження: дорослий показує по черзі кубик і кульку й просить дитину: „Бери”. Потім просить дитину: „Дай мені”. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Далі дорослий показує кубик і кульку й просить: „Бери кубик, бери кульку, дай кубик, дай кульку”. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам укладає по черзі кубик чи кульку в руку і просить: „Дай мені” й жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція розпізнавання за формою і величиною; простягає руку, відкриває руку залежно від величини об'єкта, хапає кубик чи кульку; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою, чи бере в обидві руки кубик і кульку – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні, хаотичні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №6

Дидактична гра №6: „Мотрійка”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння брати мотрійку й маніпулювати з нею (розкривати, закривати та ін.), наслідувати дії дорослого, наявності відповідних інструкції дій.

Дидактичний матеріал: двоскладова мотрійка.

Проведення обстеження: дорослий показує двоскладову мотрійку і просить дитину: „Бери”, потім просить дитину: „Дай мені”. Далі дорослий показує, як розкрити мотрійку й дістати ще одну, а потім скласти її й захвати маленьку мотрійку. Просить дитину це зробити самостійно. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам вкладає мотрійку в руку, а потім просить: „Дай мені” й кожного разу жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині розкрити мотрійку й дістати ще одну, покласти назад і закрити, „заховати мотрійку”. Пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; простягає руку, відкриває руку залежно від величини об’єкта; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і бере мотрійку – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №7

Дидактична гра №7: „Предметні картинки”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, зображеного на картинці, практичних умінь звуконаслідування, здатності наслідувати дії дорослого, наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: предметні картинки тварин (котика, собачки), транспорту та ін.

Проведення обстеження: дорослий показує почергово не більше 2-3 предметних картинок і просить дитину: „Бери, подивись”. Потім запитує дитину: „Хто це? Як говорить котик (собачка) ?”, просить дитину: „Дай мені”. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не бере картинку, то дорослий сам вкладає її у руку, а потім просить: „Подивись, хто це? Як говорить котик (собачка)? Дай мені”– й кожного разу жестом підказує, що потрібно робити. Пропонує виконати завдання дитині самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; простягає руку, бере в руку,

роздивляється; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою бере картинку і називає – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №8

Дидактична гра №8: „Що звучить”.

Мета: виявлення розуміння і сприймання дитиною звуків навколишнього середовища, наявності відповідних дій.

Дидактичний матеріал: дзвіночок, брязкальце і гумовий м'ячик.

Проведення обстеження: дорослий почергово створює звуки дзвіночком, брязкальцем і гумовим м'ячиком і просить сказати дитину: „Де звучить? Що звучить?”. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не реагує, то дорослий показує, що звучить, дає у руку й просить: „Слухай, що це?” й кожного разу жестом підказує, що потрібно робити, щоб виникав звук. Пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: сприймання звуків; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція на звук; емоційне ставлення до завдання; дитина реагує на звук і показує де звучить – 1 бал; чує і розрізняє звуки після стимуляції – 0,5; реагує на звук – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Таблиця 2.3.

Результати обстеження й кількісної оцінки пізнавального розвитку дитини першого року життя

№ п/п	Рівні розвитку Завдання Дидактичні ігри	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	„Встановлення контакту з дитиною”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	29-26
2.	„Збери 3-складову пірамідку”.	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
3.	„Поклади кульку в коробку”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
4.	„Кубик”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
5.	„Кубик і кулька”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
6.	„Мотрійка”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
7.	„Предметні картинки”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
8.	„Що звучить”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
	Усього балів	8 балів	4 бали	2 бали	0 балів

Допустимі висновки за результатами обстеження пізнавального розвитку дітей першого року життя:

Високий рівень:

— Розвиток орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини формується із значним випередженням, що відповідає віковій нормі.

Достатній рівень:

— Розвиток орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов логіко-математичного розвитку, розуміння мовлення у....(вказати вік) дитини відповідає віковій нормі;

— Нерівномірний розвиток орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини формується у межах вікової норми;

— Нерівномірний розвиток орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов логіко-математичного розвитку, розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини формується у межах вікової норми.

Середній рівень:

— Незначна затримка темпів розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових і слухових реакцій та передумов розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини на.....місяців у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов логіко-математичного розвитку, розвитку розуміння мовлення у...(вказати вік) дитини на...місяців у межах вікової норми.

Низький рівень:

— Незначне відставання у розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини

зумовлена..... (вказати клінічний діагноз);

— Значне відставання у розвитку передумов логіко-математичного розвитку та розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлене.....(вказати клінічний діагноз);

— Виражене відставання у розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов логіко-математичного розвитку, розвитку розуміння мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлене.....(вказати клінічний діагноз);

— Глибоке відставання у розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та передумов логіко-математичного розвитку, розвитку розуміння мовлення у...(вказати вік) дитини зумовлене...(вказати клінічний діагноз).

2.4. Комплексні абілітаційні програми для розвитку дітей першого року життя

2.4.1. Індивідуальна комплексна абілітаційна програма розвитку дитини першого року на перші 1-3 місяці життя

Вимоги до умов виховання дитини передбачають спокійне, безпечне, стабільне навколишнє середовище новонародженого. Температура в кімнаті має бути 22-24°C. Мати задовольняє потреби новонародженого: дитина не сповита, одягнута в сорочечку та інший одяг для новонародженого. Вільне сповивання дозволяє новонародженому рухати руками й ногами, мати звичну форму тіла, комфортну внутрішньоутробну позу. Можна використовувати памперси, які слід міняти; дитина на грудному годуванні. Частота годувань може бути 6-7 разів на добу, а при нічному – 8 разів, тобто через 3-3,5 години. Важливо не уникати нічних годувань (якщо дитина прокинулася уночі й плаче, потрібно не заспокоювати її або давати воду, а погодувати). Сон біля грудей матері у поєднанні з посмоктуванням молока викликає у малюка відчуття безпеки, необхідне для формування повноцінної врівноваженої психіки. При догляді за дитиною слід доброзичливо ставитися до немовляти.

Рідним та близьким слід пристосовувати своє життя до потреб малюка, забезпечувати йому підтримку відповідно до його психічного та психосоматичного стану. Важливо, щоб мати забезпечила дитині належний догляд, покладалася не лише на жіночий інстинкт, але й сформувала материнську поведінку, необхідну для повноцінного розвитку малюка. Слід усвідомити, що заколисування необхідне йому так само, як і безпосередній фізичний контакт із нею, оскільки важливе для розвитку вестибулярного апарату (під час вагітності мати колисала плід у ритм своїх кроків). Носіння на руках, погойдування, заколисування новонародженого — необхідні складові материнської поведінки: рівномірне гойдання заспокоює, розслаблює, поліпшує сон, створює відчуття комфорту.

I. Фізичний розвиток

1. Надайте малюку такого положення на руках, щоб він вправлявся у піднятті й утримуванні голови.

2. Для стимулювання малюка слід викладати на живіт, потрясти брязкальцем перед ним, щоб він піднімав та втримував голову в положенні лежачи на животі. Повільно піднімайте брязкальце вище. Можливо, малюку вдасться підняти голівку ще вище і якийсь час утримати її в цьому положенні. Погладьте спину дитини і порозмовляйте з нею лагідним голосом. Якщо дитині важко підняти голову, коли вона просто лежить на животі, допоможіть їй, підклавши згорнутий рушник під груди – так буде легше піднімати голівку. Подзвоніть перед її обличчям брязкальцем і злегка порухайте його вперед-назад.

3. Покладіть дитину на спину в зручне положення. Нахиліть до неї своє обличчя, а потім порухайтесь то вправо, то вліво, намагаючись утримати контакт. Дитина буде старатися слідкувати за вами, повертаючи голівку. Ви можете при цьому розмовляти з нею і ще більш стимулювати її слідкування за вашим обличчям.

4. З метою створення сприятливих умов для координації рухів руки і голови, тримайте дитину в повітрі обличчям униз. Дитина буде піднімати голову, а потім випрямляти ніжки.

5. Візьміть малюка „під руки” – ця поза в повітрі дасть йому можливість зосередити зусилля на піднятті голови і випрямленні ніжок.

6. Для тренування майбутнього вміння повзати покладіть малюка на живіт, підкладіть йому свою руку під підборіддя, а другою торкайтесь стоп дитини – у відповідь малюк буде відштовхуватися ніжками і „повзти” вперед. Можна покласти одну руку під підборіддя, а другу під живіт і злегка тягнути малюка вперед. Скоро він почне робити ковзальні рухи ногами.

7. Для забезпечення дитині відчуття комфорту і затишку під час її сну не вмикайте голосно музику і слідкуйте за чистим повітрям у кімнаті.

8. Використовуйте загартувальні процедури в період неспання. Покладіть у руку дитини брязкальце або гумову іграшку і допоможіть піднести її до рота. Якщо вона візьме іграшку до рота, не зупиняйте її.

9. Використовуйте загартовуючі процедури в процесі годування.

10. Проводьте нескладну гімнастику, супроводжуючи кожную вправу лагідними словами. Візьміть дитину за коліна і по черзі повільно згинайте то одну, то другу ніжку в стегні й коліні, доводячи кут згинання до 90°C. Якщо у малюка підвищений м'язовий тонус, йому нелегко зігнути ніжки. Не слід докладати надмірних зусиль, – спробуйте трішки потрясти ніжку в горизонтальній площині, тоді згинання буде більш доступним.

11. Обережно переміщуйте дитину з боку на спину і назад. Робіть це ритмічно і супроводжуйте піснями або музикою.

12. Проводьте пестувальну гімнастику з використанням пестушок і потішок.

13. Загартуйте малюка, використовуючи для цього повітряні ванни впродовж 1-3 хвилин. Робіть масаж у теплій кімнаті. Роздягніть малюка. Потріть свої руки так, щоб вони були теплими. Потім налійте на долоні трохи дитячого масла або крему і потріть долоні, поки масло не стане теплим. Починайте обережно масажувати круговими рухами груди і животик малюка.

Поверніть дитину і масажуйте спинку. Використовуйте ритмічні рухи при масажуванні рук і ніг. У цей час лагідно розмовляйте з дитиною і ввімкніть тиху спокійну музику.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Носіть малюка на руках „стовпчиком”, щоб він міг роздивлятися все навкруги.

2. Лагідно розмовляйте з дитиною, дивлячись на неї, щоб вона могла роздивлятися ваше обличчя і прислухатися до вашого голосу.

3. Мамі не слід змінювати свій запах і не передавати його іншим людям, бо дитина дуже до нього звикає .

4. Нахиліться до дитини і зробіть їй смішну гримасу (висуньте язик). Тоді подивіться на неї й спонукайте повторити вашу дію. Навіть якщо дитина не буде за вами повторювати, все одно вона буде уважно спостерігати за вашими рухами.

5. Наблизьте руки дитини до своїх губів і подмухайте на них, потім поцілуйте, порухайте її пальчиками і промовте ніжні слова: „Це наші пальчики, ми любимо свої пальчики...”

6. Покладіть дитину в ліжко, роздягніть її і торкайтеся м'якою тканиною до животика, ручок, ніжок, промовляючи лагідні слова.

III. Пізнавальний розвиток

1. Повісьте над ліжком яскраву іграшку (на відстані 30-40 см від грудей) так, щоб дитина бачила її, але не могла доторкнутися і тільки роздивлялася. Міняйте іграшку кожні 2-3 дні.

2. З'єднайте висячу іграшку стрічкою з рукою або ногою дитини на короткий час. При рухах ногою або рукою іграшка буде наближатися до дитини і вона зможе фіксувати це зором.

3. Коли дитина лежить на спині, підведіть свої пальці під її плечі й порухайте обидві ручки малюка вперед, щоб вони доторкнулись одна одної. Поколисайте дитину в такому положенні.

4. Прив'яжіть на пальчики дитини яскраві стрічки або надіньте на руку дзвінкий браслет. Допоможіть малюку доторкнутися іншою рукою до стрічок або браслета.

5. Покладіть малюка на ліжко і почніть торкатися його тільця **гучною** іграшкою.

6. Виділіть спеціальне місце для проведення дитиною короткого часу неспанья.

7. Вправляючи дитину в умінні прислухатися, розмовляйте з нею напівголосно, дзвеніть дзвіночком, торохтіть брязкальцем, вмикайте приємну музику, час від часу шарудіть папером, наспівуйте.

IV. Розвиток мовлення

1. Схиліться над дитиною, загляньте їй у очі й заспівайте „а..а..а”, „е...е...е”. Потім помовчіть й заспівайте пісеньку знову, кивком голови запропонуйте дитині відповісти вам. Якщо вона скаже якийсь звук, виразно повторюйте його.

2. Якщо ви чуєте, що дитина видає протяжні звуки, схиліться над нею, посміхніться і почніть їх повторювати. Якщо дитина помічає, що її гуління привертає увагу дорослого, вона починає гуліти більше.

3. Наслідуючи звуки, що вимовляє дитина, старайтеся стати так, щоб вона добре бачила рухи ваших губ. Бажано, щоб губи були яскраво нафарбованими – це додасть яскравості відчуттів і допоможе утворюванню в неї уявлень про те, як звучить і як виглядає вимовлений вами звук. В подальшому їй буде легше наслідувати вашому голосу, й таким чином дитина буде вчитися розмовляти.

4. Весь час розмовляйте з малюком чітким і виразним голосом, змінюючи інтонацію, висоту, гучність.

5. Зверніть увагу, як малюк смокче. Якщо дитина добре хапає сосок, активно смокче – це свідчить про гарну активність язика і губ. Якщо дитині важко смоктати або вона смокче неактивно, доторкніться губів малюка пустушкою, змазаною медом, або кусочком льоду чи тонким пензликом – нехай облизується.

6. **Тіпайте** щоки малюка у вигляді масажу обличчя.

7. Звертайте увагу на те, щоб дитина, коли їсть, не втримувала голову схиленою донизу: вона не зможе правильно ковтати.

V. Екологічний розвиток

1. Піднімайте малюка на руки і підносьте до об'єктів найближчого середовища: роздивляйтеся з малюком рибок в акваріумі, кішку, собаку, квіточки на підвіконні або в вазі, привертаючи до них увагу за допомогою ласкавих слів, погладжувальних, наближення до них.

2. Пропонуйте дитині прислухатися до звуків, навколишнього оточення. Направляйте увагу дитини на те, як розмовляє кішка, собака, як співає пташка в клітці тощо.

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Розмовляйте з дитиною під час неспання, наспівуйте дитячі пісеньки, рухайтесь під музику, проговорюйте римовані віршики та потішки.

2. Розміщуйте на відстані 1-2 метрів від очей дитини кольорові картинки, сезонні букети квітів або листя, вішайте над її грудьми яскраві іграшки, які періодично змінюйте на нові, переміщуйте їх у просторі.

3. Самі вдягайтеся в одяг приємних кольорів, турбуйтеся про освітлення приміщення, колір стін, на яких у лежачому положенні малюк часто зупиняє погляд.

4. Вмикайте приймач або магнітофон, щоб надати можливість протягом декількох хвилин послухати спокійну або танцювальну мелодію.

2.4.2. Індивідуальна комплексна абілітаційна програма розвитку дитини на перші 3-6 місяці життя

Вимоги до умов виховання. У малюка з'являється тривала нічна перерва в годуванні близько 5 годин. Під час неспання скорочується період між сечовипусканням. У певної кількості дітей налагоджуються регулярні

випорожнення. Дитина радіє приготуванням до купання, із задоволенням купається. Доцільно проводити сухе обтирання тіла малюка фланелевою рукавичкою до незначного почервоніння шкіри (7-10 разів), потім рукавичкою, змоченою у воді з температурою плюс 37°C, поступово знижуючи її на 2 градуси. Загартуванню дитини сприяє обливання водою, температура якої на 1 градус нижча за температуру води, в якій дитину купують. Ефективним засобом загартування та зміцнення здоров'я малюка з перших місяців життя є плавання.

Батьки повинні усвідомити, що дитина потребує не лише хорошого догляду, але й повноцінного спілкування з ними під час її неспання. Важливим є створення дорослими насиченого позитивними емоціями середовища, яке задовольняє потребу малюка в нових враженнях, сприйнятті кольорів, форм, звуків. Дорослі розширюють ступінь свободи малюка, виділяють упродовж дня час (15-30 хвилин) на його самостійні заняття іграшками. Такі ігри дорослий проводить не раніше, ніж через 30 хв. після приймання малюком їжі.

I. Фізичний розвиток

1. Починайте навчати малюка плескати в долоні. Спочатку візьміть його ручки в свої і плескайте ними одна об одну, при цьому співайте „Долоньки - долоньки” і покладіть ручки дитині на голову. Продовжуйте цю гру багато разів. Добивайтеся, щоб малюк самостійно клав свої ручки собі на голову.

2. Звертайте увагу дитини до її рук: візьміть їх у свої руки, подмухайте на них, поцілуйте. Держіть праву руку на своїх губах, а лівою рукою поляскайте себе по щоці. Потім поміняйте руки.

3. Пропонуйте дитині іграшки різного розміру і різної ваги. Покажіть їй, що один предмет можна утримувати однією рукою, а інший можна утримувати тільки двома руками.

4. Дайте дитині, яка тримає іграшку в одній руці, ще одну іграшку так, щоб вона тепер тримала в кожній руці по іграшці. Допоможіть їй постукати однією іграшкою по другій.

5. Намажте медом або варенням долоню лівої руки дитини і тримайте її в своїй руці. Вмочіть палець правої руки дитини в мед на долоньці й піднесіть палець до губів, щоб дитина його оближала. Спробуйте, щоб вона самостійно повторювала ці дії правою рукою один або два рази.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Будьте уважні до намагання дитини привернути на себе увагу, до спілкування. Відповідайте на це посмішкою, розмовою, беріть її на руки і починайте з нею гратися.

2. Під час годування дитина може забажати поспілкуватися з вами – не забороняйте їй це зробити.

3. Щоб малюк виріс комунікабельним, пропонуйте вашим знайомим посмішити його, показати язика або наморщити ніс та підняти догори брови.

4. Які б дії ви не виконували з малюком, весь час розмовляйте з ним і розказуйте, що ви робите.

5. Подмухайте на живіт дитини, на її ручки й ніжки, вухка і пальчики і заспівайте, як ви її обожнюєте.

6. Намагайтеся, щоб інші члени родини постійно спілкувалися з

малюком. Постеліть на підлогу ковдру і сідайте всі разом – малюкові це сподобається.

7. Навчіть дитину махати рукою при розставанні: „До побачення”.

8. Поторохтіть яскравим брязкальцем або дайте звук гумовою іграшкою збоку від обличчя дитини. Коли вона повернеться до іграшки і захоче її схопити, дайте їй в руки і не заважайте далі тягнути її до рота.

9. Допоможіть дитині пошелестіти листком паперу або целофановим пакетом.

10. Якщо дитина не тягнеться до іграшки, на яку дивиться, ви можете легенько торкатися іграшкою по її руках, підняти руки так, щоб вона бачила і руки, й іграшку. Потім треба вкласти іграшку їй у руки.

11. Якщо дитина не тягне іграшку до рота, вкладіть їй у руку чисте брязкальце або кільце, допоможіть приблизити руку з іграшкою до рота. Добре, щоб поверхня кільця була нерівною, з випуклостями і впадинами. Це стимулює вивчення іграшки ротом.

III. Пізнавальний розвиток

1. Візьміть декілька кульок із тканини і змажте їх: одеколоном, оцтом, рослинним маслом, часником. Дайте дитині по черзі їх понюхати і подивіться, як вона на них реагує. Дізнавшись, які запахи подобаються малюку, а які ні, ви можете використовувати їх для того, щоб відучити його хапати небажані предмети.

2. Дайте дитині мішечки, зшиті з різних тканин (бавовна, шовк, хутро, оксамит), які мають різний вміст (горох, манка, вермішель, вата). Дитина може торкатися цих подушечок і дивуватися різним відчуттям.

3. Натягніть шнурок поперед ліжка і почепіть на нього різні предмети, що сильно відрізняються один від одного – як за виглядом, так і на дотик. Дитина може дотягнутися до них, схопити і весь час їх роздивлятися.

4. Не зупиняйте дитину хапати і перемішувати руками їжу, що знаходиться у мисці. Нехай вона засуне пальці в чашку з соком – після цього зросте добре ставлення до їжі.

IV. Розвиток мовлення

1. Починайте привчати дитину до того, що ваші звернення до неї (слова, жести, міміка) спрямовані на те, щоб викликати з її боку певну поведінку. Звертайтеся до неї, коли ви її годуєте, одягаєте, даєте їй іграшку тощо. Привчайтеся говорити дуже виразно, простими фразами, з виразною інтонацією. Це ваше уміння дуже важливе: без нього дитині важче навчитися говорити.

2. Називайте малюка на ім'я, коли до нього підходите. Якщо у відповідь він на вас подивиться, посміхніться йому і погладьте. Часто вживайте його ім'я під час гри і коли ви щось із ним робите.

3. Придивіться і прислухайтесь: якими звуками супроводжує ваша дитина спробу дотягнутися до предмета, що цікавить її, як вона виражає свою незадоволеність при годуванні, одяганні, якими звуками закликає вас погратися? Зразу ж озивайтеся на всі ці її „вислови”.

4. Як тільки почуєте, що дитина гулить (вимовляє окремі голосні, склади, поєднання типу „угу”, „иги” тощо.), нахиліться так, щоб вона добре бачила ваше

обличчя і, особливо, ваші губи. Посміхніться їй і починайте повторювати за нею те, що вона тільки що вимовила. Прагніть повторити саме те, що вона вимовила. Зробіть це схожим на розмову. Сказавши голосний або склад, вичікувально дивіться на дитину, даючи їй зрозуміти: ви чекаєте, щоб вона теж щось вимовила. Продовжуйте таку гру, поки вона не набридне малюкові.

5. Спілкуючись із дитиною – коли ви її тримаєте на руках, під час переодягання, після купання, в перервах при годуванні – спробуйте спонукати її до вимовляння звуків. Для цього, дивлячись на неї і усміхаючись їй, скажіть звук (склад), який ви раніше вже від неї чули. Після вимовляння якийсь час постривайте, вичікувально дивлячись на неї. Якщо вона вам не відповість, спробуйте вимовити той самий або інший відомий їй звук ще раз або кілька разів. Після того, як дитина почне гру, повторюйте за нею все, що вона вимовлятиме. При цьому корисно міняти інтонацію або висоту голосу.

6. Нехай і решта членів вашої сім'ї бере участь в іграх із звуками. Один і той самий звук, наприклад, голосний „а”, вимовлений різними людьми, звучить по-різному. Граючи з багатьма дорослими в гру з повторенням, дитина зможе об'єднати в одне всі ці по-різному вимовлені „а”. Це допоможе їй потім розуміти мовлення різних людей, а не тільки її мами.

7. Використовуйте різноманітність інтонацій та відповідних виразів обличчя: це може бути і радість, і здивування, і питання, і ніжність. Поєднання інтонації й міміки навчить малюка розуміти емоції інших людей, і він їм співпереживатиме.

V. Екологічний розвиток

1. Підносьте дитину до яскравої квіточки, до жовтого листя, роздивляйтеся пташку тощо і привертайте увагу дитини до цих істот.

2. Пропонуйте дитині доторкнутися до квіточки, підносячи до неї її руку і відбираючи її. Дитина при цьому буде виявляти наполегливість.

3. Пропонуйте дитині прислухатися, як гавкає собака, і підносьте її ближче до собаки або кішечки.

4. Розмовляйте з дитиною, змінюючи силу голосу (тихо і голосно).

5. Давайте дитині в руки предмети навколишнього середовища (в одну руку квіточку, а в другу яблуко). Дитина почне робити різні дії: трясати квіткою, відкидати її, візьме в іншу руку яблуко, буде розглядати його, візьме до рота, постукає ним по столу. Якщо яблуко впаде, дитина спробує шукати його поглядом.

6. Допоможіть дитині простягнути ручку з бубликом і попросіть: – „Дай мені, будь ласка!”

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Підвішуйте на відстані перед дитиною яскраві іграшки, щоб дитина роздивлялася їх і намагалася схопити рукою.

2. Тримаючи дитину на руках, вставте їй у руку брязкальце, нехай вона ним поторохтить, потрясе, буде перекладати з руки в руку, облизувати, кидати.

3. Вмикайте дитині колискову музику або іншу лагідну мелодію і пританцюуйте з дитиною на руках у такт музиці.

4. Грайтеся з дитиною в народні пантомімічні ігри „Гулі-гулі”, „Кую-кую

чобіток”, „Де коза рогата”.

5. Під час купання або перевдягання дитини розкажіть їй короткі ритмічні віршики (Водичка, водичка, вмий моє личко).

6. Збагачайте досвід дитини, показуючи їй яскраві картинки, гарне вбрання, веселі театральні дії.

2.4.3. Індивідуальна комплексна абілітаційна програма розвитку дитини на перші 6-9 місяці життя

Вимоги до умов виховання. Дитина почувається комфортно у воді, охоче купається, підставляє під воду руки. Терпляче ставиться до підстригання нігтів, використання носовичка. Відчуває задоволення після висаджування на горщик, підмивання та перевдягання у чистий одяг. Переважає грудне вигодування, проте денне харчування доповнюється іншою їжею. З 8 місяців можна використовувати невеликий стіл зі стільчиком, за який дитину висаджує дорослий. Годують дитину не поспішаючи, привчаючи до охайності. Умовою хорошого апетиту дитини є її задоволення від процесу їжі. Хай їсть разом із членами сім'ї і сидить із ними за столом. Не соромтеся її забрудненого обличчя і ручок, не примушуйте її й не гнівайтесь, якщо вона відмовляється їсти. Поговоріть із нею про їжу, яку пропонуєте, поцмокайте губами, показуючи, як вам подобається ця їжа, з'їжте трохи з її тарілочки. Покладіть дитині на язик або в кут рота маленький шматочок або декілька крапель їжі, покладіть те ж саме собі в рот і покажіть, як ви це пробуєте на смак. Інакше кажучи, перетворіть цю процедуру на гру-наслідування. Подивіться, як сподобається нова їжа вашій дитині, який буде у неї вираз обличчя. Своїми „капризами”, якщо вони почалися, дитина здатна вивести з терпіння і примусити відчути себе безпорадним будь-яких батьків, тому ніколи не сваріться з малюком через їжу. Тривалість повітряних ванн зростає до 10-15 хвилин. Загартування здійснюється водою, температура якої становить плюс 35°C.

I. Фізичний розвиток

1. Візьміть до рук три або чотири маленькі предмети, що знаходяться на вашій кухні. Цілковито підійдуть пластмасові кришки для майонезних банок – вони достатньо великі, щоб дитина не спробувала їх засунути до рота. Покажіть дитині, як ви перекладаєте ці кришки з однієї руки в іншу. Потім помістіть ці кришки в руку дитини і допоможіть їй перекладати їх з однієї руки в іншу або тримати їх всі разом обома руками.

2. Дайте в руки дитині два або три дрібні предмети, таких як порожні катушки від ниток, дерев'яні кульки, пластмасові кришки від пляшок. Потім простягніть їй ще один маленький цікавий предмет і допоможіть утримати однією рукою те, що у неї вже є в руках, а іншою рукою потягнутися за новим предметом.

3. Під час їжі запропонуйте дитині самій брати пальчиками маленькі шматочки їжі, які вона зможе покласти собі до рота. Це можуть бути маленькі шматочки сиру, фруктів, варених (тушкованих) овочів або печива. Якщо вона не звертає на них уваги, вкажіть на них пальцем. Якщо малюку важко брати шматочки їжі пальцями, допоможіть йому це зробити.

4. Покладіть у маленьку чашку (краще – не дуже глибоку) шматочки їжі, яку ваша дитина любить. Управляючи її ручкою, покажіть, як дістати такий шматочок і покласти його до рота. Хваліть малюка, коли він почне це робити сам.

5. Дозвольте дитині залізти пальцями у кисіль і малювати по паперу пальцем, використовуючи кисіль замість фарби. Покажіть самі, як це треба робити.

6. Продовжуйте тренувати рівновагу, яка допоможе дитині звільнити руки для гри. Коли малюк сидить, притримайте його плечі й поволі розгойдайте з одного боку в інший, заохочуючи бажання дитини випрямитися і сісти рівно. Ускладнити цю вправу можна, запропонувавши малюку тримати двома руками м'яч. При цьому вам не треба тримати його за плечі: притримуйте його ніжки, наперемінку згинаючи їх у колінах – він сам, трохи погойдуючись, прагнучиме утримати рівновагу. Не давайте малюку впасти назад.

7. Коли малюк під час купання сидить у ванні, покажіть йому, як бити рукою по воді, щоб вийшли бризки. Можливо, вам потрібно буде взяти його ручки у ваші руки і пошльопати його руками по воді. Коли дитина вже навчиться бризкатися, „спровокуйте” її на те, щоб вона бризкала сильніше, так, щоб бризки потрапляли їй в обличчя. Смійтеся, хваліть її, перетворіть це на гру. Потім вона завжди прагнучиме купатися і не лякатиметься миття голови.

8. Дайте дитині, коли вона у ванні, плаваючі іграшки. Покажіть, як іграшку, наприклад, гумовий м'ячик, укладаєш на дно, а м'ячик сам вискакує. Дитина бавитиметься такою грою.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Щоб процес відходу мами був менш тривожним і знервованим (тут важливі й почуття самої мами – їй теж важко залишати дитину), корисно розказувати і показувати, що, пішовши, мама повернеться, описувати, з ким залишиться дитина, що вона робитиме. Не варто розраховувати, що малюк усе зрозуміє з „першого пояснення”, але повторення таких розповідей знижує тривогу дитини і допомагає їй справлятися з собою.

2. Зробіть прощання з людиною, що йде, грою. Попросіть кожного, хто йде, прощатися з вами і з дитиною, махаючи рукою „Бувай-бувай”. Ви у відповідь теж махайте своєю рукою і рукою дитини. Потім попрохайте когось із членів сім'ї махати вам разом з дитиною рукою, коли ви йдете. Махаючи у відповідь дитині, усміхайтеся і промовляйте „Бувай-бувай” веселим і радісним голосом.

3. Можна навчити дитину посилати тому, хто йде, рукою поцілунок. Це швидко стає улюбленою грою дитини. Руками поцілунки можуть посилати дитині вся решта членів сім'ї, супроводжуючи їх сміхом і веселими вигуками. Коли ви йдете, прощайтеся таким чином із дитиною.

4. Граючи з мамою в хованки, дитина привчається до того, що мама зникає, а потім з'являється. Почнемо вчитися тому, щоб сховалася дитина. Покладіть чистий рушник або пелюшку на обличчя малюка. Скажіть „А де ж Коля?”, „Немає Колі, куди ж Коля пішов?”. Потім різко зірвіть рушник і вигукніть радісним голосом: – „Так от ти де! Я тебе бачу!” Хай дитина бачить ваше усміхнуте обличчя. Грайте в цю гру перед тим, як міняєте дитині штанці або вмиваєте їй обличчя. Якщо вона сама прибиратиме рушник зі свого

обличчя, допоможіть їй у цьому, але коли вона відкриє своє обличчя, зробіть здивований вигляд і скажіть: – „Звідки ж ти узявся?” Спочатку дитина буде дуже стримано чекати того, як ви закриєте їй обличчя; потім вона почне сама відкривати і закривати обличчя і запрошувати вас грати.

5. Змінійте гру – закривайте власне обличчя. Скажіть: – „Де ж мама?” і потім швидко зірвіть пелюшку, поки дитина ще дивиться на вас. Скажіть радісним голосом: – „Ось і мама!”. Добре, якщо ви сядете ближче до дитини – так, щоб вона змогла сама зривати пелюшку з вашої голови.

6. Поступово переходьте від закриття обличчя до справжніх хованок. Ховайтеся за двері, за спинку ліжка, тікайте в іншу кімнату. Головне, щоб ви незабаром з’являлися і радісно вітали дитину.

7. Включайте всіх членів вашої сім’ї і друзів, що приходять до вас, у гру з дитиною в долоньки – дітям дуже подобається ця гра. Візьміть у свої руки ручки дитини і ляскайте в долоні, супроводжуючи це пісенькою:

*Ладусі, ладусі,
Де були? У бабусі.
Що їли? Кашку.
Що пили? Бражку.
Попили поїли
Полетіли, полетіли
На головоньку сіли.*

В кінці пісні розведіть ручки дитини в сторони і опустіть їх їй на голову. Потім привчіть її, щоб вона сама все це робила під вашу пісеньку, а ви, у свою чергу, самі плескатимете в долоні. Потім запропонуйте грати так з нею решту членів сім’ї.

8. Просіть усіх ваших знайомих, що приходять до вас у гості або зустрічають вас із дитиною на вулиці, підходячи до малюка, робити йому смішні гримаси і видавати смішні звуки. При привчанні дитини до контакту з чужими людьми спочатку тримайте її на руках. Злякавшись незнайомої людини, дитя спочатку притиснеться до вас і збоку поглядатиме на гримасу незнайомця. Проте дуже швидко інтерес і задоволення переселять страх – і дитина почне сміятися і, майже напевно, наслідувати гримасам.

9. Якщо ваші знайомі – різного віку і різноманітні на вигляд, у дитини виробиться переконання: всі люди веселі, доброзичливі і люблять корчити гримаси. Можливо, вона і сама почне робити гримаси незнайомим людям в трамваї тощо, викликаючи їх на контакт. Не лякайтеся і не соромтеся цього, просто швидко перемикайте її увагу на себе, на наслідування вашій міміці, жестам або діям. Наслідування дорослим – головний спосіб навчання у маленької дитини, тому зміцнення схильності до наслідування дуже корисне для її розвитку. А страх щодо чужих людей зникне, якщо дитина бачитиме, що чужі люди – друзі і що спілкуватися з ними цікаво.

10. Малюку приємно постійно бачити знайоме обличчя; можливо, це його заспокоює і вселяє відчуття захищеності. Простий спосіб забезпечити дитині таку можливість полягає в тому, щоб дати їй металеве дзеркало. Ви можете

укріпити таке дзеркало на стіні біля підлоги, там, де вона часто грається. Помістіть дитину з іграшкою біля дзеркала і приверніть її увагу до віддзеркалення.

11. Можете розташуватися поряд з дитиною так, щоб вона бачила в дзеркалі і себе, і вас. Розмішіть малюка, скорчивши смішні гримаси – він побачить, яка він чудова, весела і щаслива дитина.

III. Пізнавальний розвиток

1. Візьміть маленьку міцну (пластмасову) банку або пляшку, насипте туди небагато рису або гороху і міцно її закрийте. Дайте її дитині. Можливо, вона буде сама трясти ці предмети. Якщо вона цього не зробить, потрясіть їх її рукою. Зробіть це кілька разів, поки вона не почне трясти сама.

2. Коли дитина тримає в руці такий предмет, як, наприклад, ложку, дерев'яний кубик, гумову іграшку, підбивайте ці предмети рукою так, щоб ударити предметом по столу або іншій твердій поверхні. Треба вдарити так, щоб дитина почула звук від удару і відчула вібрацію, це дозволить їй взнати, які саме звуки видають при ударі різні предмети.

3. Дайте дитині пару предметів, де один предмет треба трясти, щоб одержати звуки, а інший треба для цього стискати (гумова іграшка). Покажіть, що з кожним предметом потрібно зробити, запропонуйте дитині зробити те ж саме. Допоможіть їй засвоїти „схему дій”, відповідну до предмета. Потім дайте по декілька предметів із того чи іншого класу і подивіться, як вона з ними вправлятиметься.

4. Не заважайте вашій дитині кидати іграшки на підлогу і дивитися, як вони падають. Коли вона сидить на своєму високому дитячому стільці, дайте їй до рук м'ячик. Упустивши його, малюк із цікавістю побачить: м'ячик стрибає. Дайте йому також якийсь предмет, який сильно гуркне, вдарившись об підлогу. Це може бути кришка від каструлі або металевий кухоль. Як предмет, який не видає звуку при падінні й залишається там, куди впав, можна використовувати пелюшку, маленьку подушку, щось із дитячого одягу. Деякі предмети можна прив'язати за мотузочок до стільчика і показати малюку, як за мотузочок підтягати кинутий на підлогу предмет. Малюк буде сам кидати і сам піднімати іграшки.

5. Коли малюк уже навчився тримати по одному предмету в кожній руці, дайте йому ложки, маленькі кришки від каструльок, дерев'яні іграшки й ін. і посувайте його руками так, щоб постукати цими предметами один об одного. Наперед підберіть такі предмети, щоб звук від удару виходив достатньо гучним і приємним.

6. Покажіть дитині деякі нові для неї дії з предметами, такі як стук молоточком, качання м'ячика, катання санчат, підтягання великих іграшок. Допоможіть дитині імітувати ці дії. Пограйте з нею так, щоб по черзі відтворювати ці дії. Наприклад, качати один до одного м'ячки. Давайте дитині різні предмети зі складною поверхнею: з дірками, виступами. Покажіть їй, як ви їх обмацуєте. Можете також узяти ручку дитини і поводити нею по цих предметах. Дайте дитині такі іграшки, у яких є невеликі рухомі частини, ручки, які потрібно повертати, або кнопки, які можна натискати. Істотно, щоб ці дії викликали ефект, наприклад, приводили до запалення лампочки або появи

звуку. Покажіть їй, що треба зробити, а вже далі вона настирливо вправлятиметься самостійно.

7. Не хвилюйтеся, що ці „галасливі ігри” навчать малюка бути галасливим бешкетником – усі описані дії природні для цього віку і служать сходинкою до освоєння інших, більш „дорослих” і менш „шкідливих для домашнього порядку”

8. Коли ваша дитина гратиметься в піску, на її очах заховайте маленьку яскраву іграшку в пісок. Хай вона відкопає її.

9. Дозволяйте дитині шукати предмети, сховані в кишенях вашої спідниці або брюк. Ховайте туди загорнені в папір шматочки її улюбленої їжі (пряник або цукерочку), яскраву цікаву іграшку, ключі, якими вона може грати. Спочатку ховайте предмет тільки частково, потім засовуйте його глибоко в кишеню.

10. Візьміть миску і насипте туди вермішель або горох. Покладіть в середину миски яскраву іграшку і злегка закопайте її у вермішель або горох. Запропонуйте дитині дістати цю іграшку. При цьому вона напевно розсипле горох або вермішель по столу. Допоможіть їй зібрати їх із столу і покласти в миску.

11. Зберіть побільше кришок із пластмаси для майонезних банок. Складіть їх усі в миску, а потім розсипте по столу на очах у дитини. Почніть їх збирати і запросіть дитину допомогти.

IV. Розвиток мовлення

1. Перш ніж узяти малюка на руки, простягніть до нього руки і почекайте якийсь час – подивіться, як він реагуватиме. Він може злегка совати руками або головою, а може і взагалі не „озиватися”. Візьміть його ручки і обережно їх підніміть. Після цього візьміть дитину на руки. Робіть так кожного разу, коли ви її берете. Завжди витримуйте деяку паузу після того, як ви простягнули руки до дитини – давайте їй можливість відповісти. Поцілуйте її і обійміть, якщо вона до вас потягнеться.

2. Під час обіду прагніть викликати в дитини бажання показати жестами, що вона хоче їсти. Подивіться, чи потягнеться дитина до їжі.

3. Уважно придивляйтеся до поведінки дитини і прагніть зрозуміти, що вона хоче вам повідомити. Задовольнивши вгадане вами бажання, ви тим самим підтверджуєте: ви зрозуміли її – і підкріплюєте її бажання використовувати жести і видавати звуки.

4. Коли ви разом із дитиною граєте з іграшками, супроводжуйте ваші дії звуками: ударяючи по м'ячику, вимовляйте в такт „Бум-бум...”, катаючи іграшкову машинку, промовляйте „Трр” тощо.

5. Іграшкові тварини стануть у нагоді вам для демонстрації звуків, які вони видають. Хай іграшкова собачка „нападає” на дитину і лоскоче її; говоріть при цьому: – „ав-ав-ав”. Покажіть, як „говорить” курочка, гусак, кішка, коза, корова. Давайте іграшку в руки дитині й питайте, як вона говорить.

6. Покажуйте малюку вказівним пальцем на м'ячик і говоріть: „Ось м'ячик”. Зробивши так кілька разів, запитайте дитину: „Де м'ячик?”, супроводжуючи ці слова рухами голови і очей, що показують: ви щось шукаєте. Зробіть те ж саме по відношенню до іграшкового звіра, з яким любить гратися

ваша дитина.

7. Поки ваша дитина маленька, не уникайте неприйнятої серед дорослих людей звички вказувати пальцем. Показуйте пальцем на собак, кішок, на машини, трамваї, цікаві іграшки тощо.

8. Даючи дитині в руки іграшку, говоріть „на” („на кицю”, „на ведмедика”, „на м'ячик”), а беручи іграшку у неї з рук, говоріть „дай”.

9. Звертаючись до домашніх із проханням узяти щось у дитини, дати їй щось, називайте їх „тато, баба, тітка”. Дитина таким чином одержуватиме уявлення про відносини дорослих. Говоріть дитині: „Ось тато”, „Йди до тата”, „Дай татові” тощо. Для того, щоб перевірити, що дитина вже розуміє ці слова, питаєте її час від часу: „Де тато?”. Якщо вона дивиться на того, хто їй названий, хваліть дитину, цілуйте її, посміхайтесь.

10. Систематично грайтеся з дитиною, повторюючи те, що вона вимовляє, і викликайте її на повторення того, що вимовляєте ви. Використовуйте тільки ті склади, які дитина вже може вимовляти. Якщо дитина говорить „ба”, повторіть спочатку „ба”, а потім скажіть „ма” і вичікувально подивіться на дитину. Якщо вона скаже те ж, що і ви, похваліть її, усміхніться і ще „поговоріть”!

11. Якщо дитина вже почала гулити, тобто говорити „ба-ба-ба”, „ма-ма-ма” – порозмовляйте з нею її мовою. Коли вона скаже „ба-ба-ба”, запитайте її „ба-ба-ба?”, або скажіть те ж саме так, як би ви з нею погоджувалися, або були в захопленні, або, навпаки, дуже засмутилися. Подивіться, чи буде вона теж міняти інтонацію лепету. Можете використовувати в цій грі ляльку або ведмедика. Уявіть, що, кажучи „ба-ба-ба”, ви обговорюєте, яка це гарна лялька, чи треба узяти її з собою гуляти. Такими іграми „в розмову” ви допоможете вашій дитині оволодіти інтонаціями рідного мовлення.

12. Рух у такт музиці доставляє насолоду не тільки дорослому, але й маленькому. Посадіть малюка перед собою на диван і нахилийте його то вправо, то вліво в такт пісеньці, яку ви співаєте. Посадіть малюка собі на плечі або візьміть його на руки і разом танцюйте під музику. Використовуйте різну музику, особливо таку, де підкреслений ритм. Рухайте малюка так, щоб ці рухи підкреслювали музичний ритм. Це заняття може бути дуже важливим для малюка, який має проблеми з рівновагою. Можна також посадити малюка на великий м'яч або на своє коліно і, притримуючи його за стегна, розгойдувати. Відмінне тренування рівноваги!

V. Екологічний розвиток

1. Підносьте дитину до окремих тварин і рослин і питаєте: „Де собачка?”, „Де квіточка?” тощо. (дитина буде повертати голову і знаходити потрібний об'єкт).

2. Запропонуйте дитині покласти у мисочку або взяти з неї плоди різного розміру (яблука, груші, картоплю, цибулю).

3. Запропонуйте дитині знайти у кошику яблучко. Не зупиняйте, коли дитина почне тягнути до рота знайдений плід, стукати ним та кидати на підлогу.

4. Грайтеся з дитиною іграшковими тваринами: жалійте їх, укладайте

спати, годуйте та заохочуйте до звуконаслідування („гав-гав”, „ко-ко”, „няв-няв” тощо).

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Пропонуйте дитині погратися різними народними іграшками: брязкальцями, фуркальцями, млинками та ін. Дитина буде активно реагувати на звуки, колір тощо.

2. Познайомте дитину з різними музичними інструментами і покажіть, які вони відлунюють звуки.

3. Вмикайте дитині для прослуховування спокійну, ритмічну, мелодійну музику, лагідну колискову.

4. Грайтеся з дитиною в народні пантомімічні ігри „Гулі-гулі”, „Коза рогата”, „Кую-кую чобіток”, „Де ти?”, „Ку-ку”, „Зайчику-зайчику”.

5. Давайте дитині гратися пакетами, які шелестять, листочком паперу.

6. Збирайте разом із малюком пірамідку, вкладайте великі предмети в маленькі, вкладайте кубики в коробочку.

7. Пропонуйте дитині гратися з іграшками яскравого кольору (червоні, сині, жовті, зелені).

2.4.4. Індивідуальна комплексна абілітаційна програма розвитку дитини на перші 9-12 місяці життя

Вимоги до умов виховання. Батьки повинні створювати простір для різноманітних рухів. Допомогати оволодіти уміннями повзати, залазити і злазити з невисоких предметів, стояти без підтримки декілька секунд, робити перші кроки. Розвивати здатність малюка рухатися самостійно, а не лише за підтримки дорослого. Стежити за правильним положенням корпусу дитини під час ходи. Сприяти позитивному налаштуванню дитини на загартовуючі та гігієнічні процедури, підтримувати під час їх виконання позитивний емоційний настрій. Виробляти в неї звичку повідомляти про свої фізіологічні потреби. Виховувати навички культурної поведінки за столом. Ураховуйте, що наприкінці першого року життя дитина самостійно охоче займається протягом 5-8 хвилин. Під час ігор із малюком варто використовувати фарби, олівці, крейди, папір, картини, ілюстрації; прослуховувати колискові пісні, народні музичні твори; показувати та виконувати разом із дитиною різні театралізовані ігри, розглядати книжки, наслідувати звуками, рухами, мімікою знайомих персонажів казок. Підготовлене середовище, де у дитини буде свобода вибору, де дитина житиме природним життям, посилить та підвищить стійкість зорової уваги малюка, навчить відчувати, сприймати різноманітні ознаки навколишнього світу, привчить змалечку до зосередженості, уваги.

I. Фізичний розвиток

1. Підсуньте під живіт лежачої на килимі дитини рушник або складену ковдру. Підведіть її так, щоб вона прийняла позу, потрібну для того, щоб повзти. Тримайте так, щоб їй було легко повзти, і час від часу піднімайте її і переносьте вперед на невелику відстань.

2. Якщо в будинку є дошка-скейт, покладіть на неї малюка на черевце. Сядьте на підлогу на відстані двох-трьох кроків перед малюком і покличте його до

себе. Перебираючи ручками, він зможе підкотитися до вас.

3. Головна здатність, яку дитина повинна розвинути, навчаючись ходити, – це здатність утримувати рівновагу. Ви можете їй у цьому допомогти. Посадіть малюка собі на коліна, розведіть його ручки в сторони і тримайте їх. По черзі піднімайте то одне, то інше коліно, так, щоб дитина нахилилася то вправо, то вліво. Допомагайте дитині зберігати рівновагу, тримаючи її за руки. Можете ввімкнути магнітофон, або співайте самі, головне, щоб музика була весела. Піднімайте і опускайте коліна в такт музиці.

4. Поставте дитину обличчям до себе і візьміть її за руки. Починайте злегка нахилити її то вправо, то вліво, переміщуючи її центр ваги з однієї ноги на іншу. Співайте при цьому пісеньку так, щоб дитина погойдувалася в ритмі пісні. Тримайте руки дитини на рівні плечей, або навіть нижче. Поступово зменшуйте вашу підтримку так, щоб малюк продовжував гоїдатися самостійно. Хай він потім тримається тільки за ваші вказівні пальці своїми ручками. Зробіть так, що його ручки опустяться і розташовуватимуться майже вертикально з боків. І самі похитайтеся в ритмі пісеньки: це стимулюватиме дитину – вона спробує наслідувати вам.

5. Поставте малюка ніжками на ваші ноги спиною до вас. Тримайте його за плечі. Скажіть: „Давай, підемо” – і пройдіть коротку відстань. Подивіться, як він реагує на цю гру. Якщо вона йому сподобається, повторюйте її в різні дні. Хай замість вас це роблять інші члени сім'ї, включаючи старших дітей. Така гра сприяє не тільки розвитку моторики, але і зміцненню контакту між дитиною й дорослим і корисна з цієї точки зору. Якщо малюк не виражає задоволення від гри, відкладіть її, і через якийсь час спробуйте знову.

6. Привчіть дитину „співати” під музику. Вмикайте магнітофон або радіо. Співайте самі, використовуючи ті склади („ма-ма-ма” або „па-па-па”), які дитина без напруги вимовляє. Пропонуйте їй приєднатися до вас. Повторюйте таку гру багато разів, поки вона не стане самостійно співати під музику.

7. Продовжуйте грати з дитиною в „Ку-ку, де я?”. Спочатку самі закривайте ручками дитини її очі і вигукуйте: „Де ж Коля, куди він пішов?”. Прибравши її ручки, радійте: „Коля тут!” Потім привчіть малюка самого закривати очі руками і чекати ваших вигуків: „Куди Коля зник?”. Виражайте захоплення, коли він прибере ручки від обличчя. Можете також навчити його самого закривати собі обличчя серветкою або пелюшкою, а потім її зривати. Ваша радість, коли серветка зривається або ручки забираються від очей, сприятиме емоційному розвитку дитини. Якщо малюк не може сам управляти своїми ручками – грайте утрюх: хай хтось із рідних або друзів стане помічником малюка. Помічник сидить позаду дитини і робить її ручками те, що потрібне в грі. Коли малюк справляється сам, помічник не заважає.

8. У цьому віці дитина починає розуміти, як привернути або підтримувати увагу дорослого – і починає повторювати дії, які викликали сміх оточуючих. Ви можете підтримувати і розвивати у неї таку поведінку і брати участь разом із нею в найрізноманітніших іграх. Наприклад, пограйте з дитиною в „Іде коза рогата”, де спочатку ви зображуєте козу, а потім козою буде дитина. Злякайтеся, коли дитина простягне руку у ваш бік, а потім

починайте сміятися. В цю гру теж можна грати з помічником.

9. Починайте показувати дитині різні дії при грі в м'яч. Використовуйте для цього не один, а два-три м'ячки. Дуже добре, якщо дитина полюбить грати з м'ячем. Показуючи їй м'яч, а потім, ховаючи його в різні місця, ви зможете розвивати у дитини навички пошуку. Котячи м'яч у певному напрямі, ви задасте дитині маршрут, по якому вона повинна навчитися пересуватися.

10. Навчіть дитину дзвонити в дзвоник. Придумайте гру, при якій ви робите щось для неї приємне, наприклад, починаєте її лоскотати, якщо вона подзвонить у дзвоник. Таким чином, ви зробите дзвоник улюбленою іграшкою і зможете використовувати його при навчанні дитини новим умінням.

11. Обов'язково подаруйте дитині машинку і покажіть, як катати її вперед і назад. Супроводжуйте катання якимись звуками, типу „дрр” або „бі-бі”, які малюк зможе далі вживати для позначення машини. Якщо ж він не почне зразу ж наслідувати вашим діям, помістіть його руки на машину і підкотіть її його руками. Катайте потім машину по черзі, або використовуйте в грі дві машини: одну кататимете ви, іншу – дитина.

12. Після того, як ви навчите малюка катати машину руками, прив'яжіть до неї мотузку і покажіть, як її можна катати за мотузку. Після цього запропонуйте йому взятися за мотузку – і коли він везе, і коли стоїть, і коли намагається ходити. Можливо, він скористається вашою пропозицією.

13. Коли малюк уже навчився катати свою машину (руками і за мотузку), запропонуйте йому машину іншого кольору, розміру і форми і подивіться, чи стане він її катати. Якщо він цього не зробить, поясніть йому, що це теж машина (назвіть її „дрр” або „бі-бі”), і що її теж катають. Але не показуйте катання руками. Перевірте, чи зрозуміє він вас. Якщо не зрозуміє, прив'яжіть до цієї нової машини мотузку і дайте йому в руки. Якщо і це не допоможе, покажіть, як ви катаєте нову машину. Після того, як він теж почне її катати, постарайтеся перевірити за допомогою ще декількох іграшок, з яким набором предметів пов'язує дитина дії катання: катає тільки ті, у яких колеса? Або ті, у яких квадратна форма? Спробуйте зрозуміти, як „міркує” ваша дитина.

14. Машина цікава ще і тому, що в ній можна возити різні предмети. Покажіть, як це робиться. Якщо серед іграшок є грузовик, дайте дитині невеликі предмети, які він не може проковтнути, і покажіть йому, як їх можна складати в машину і потім везти в якесь місце, де їх можна висипати.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Твердо і рішуче кажіть „не можна”, коли дитина робить щось недозволене або коли вона може опинитися в небезпеці. Хитайте при цьому головою і виражайте своє несхвалення мімікою і жестами. Якщо вона не слухається, зупиніть її або взагалі заберіть із небезпечної обстановки. Не варто вживати „не можна” дуже часто. Говоріть „не можна” тільки коли це безумовно необхідне, по можливості уникайте небезпечних ситуацій, прибравши речі, що б'ються або небезпечні, подалі від дитини. Будьте настирливі, якщо ви вже сказали „не можна”. Якщо дитина послухалася або ви самі фізично її зупинили, перемкніть увагу на якесь інше цікаве для неї заняття.

2. Використовуйте ляльку для того, щоб навчити дитину припиняти дії, коли їй говорять „не можна” або „припини”. Розіграйте сцену, коли лялька робить щось погане і ви говорите їй „не можна”. Хай лялька припинить це робити негайно. Зверніть увагу дитини на поведінку ляльки.

3. Якщо дитина поводиться з іграшкою так, що її псує (наприклад, б'є машинкою об підлогу), скажіть спочатку: „Не треба, перестань”, а потім візьміть у неї з рук іграшку і покажіть, як треба з нею поводитися (наприклад, почніть катати машинку). Зробіть цю гру привабливою і приємною для малюка!

4. Говоріть „не можна” і в тих випадках, коли дитина неправильно поводиться за їжею (наприклад, кидає їжу на підлогу, розливає молоко, стукає посудом). Треба визначити, з чим пов'язана така поведінка за столом: якщо це каприз і перевірка меж дозволеного – тоді „не можна”, а якщо неакуратність пов'язана з мимовільними рухами, з підвищеним тонутом рук – тоді, навпаки, заохочуйте бажання діяти за столом, але притримуйте і направляйте ручки. В цьому віці малюк починає упізнавати, які речі (іграшки) належать йому, і він може сам ними розпоряджатися, а які – іншим людям, і він їх або взагалі не повинен торкатися, або ж повинен кожного разу просити на це дозвіл.

5. Візьміть декілька ваших речей і речей дитини. Надіньте на себе шапочку дитини, скажіть: „Мама наділа Колину шапку” і почніть сміятися. Розсмішіть і дитину теж. Потім покладіть вашу шапку біля себе, а шапку дитини – біля неї. Візьміть новий предмет, наприклад, ваші рукавички, простягніть їх дитині і запитайте: „Це мамині? Поклади до мами”. Допоможіть їй покласти їх поряд з вами. Потім виконайте аналогічну процедуру з її черевичками. Грайте в таку гру багато разів, включаючи в гру й інших членів сім'ї з їх речами.

6. Подорожуючи з дитиною по квартирі, показуйте їй різні речі й говоріть: „Це батькові туфлі”, „Це мамині духи”, „Це батьків приймач”.

7. В цьому віці малюк протягує іграшку дорослому, щоб її показати — але ще не має намір її віддати, нею ділитися. Показуючи, він робить перший крок до того, щоб ділитися власністю з іншими. Покажіть, що вам подобається таке спілкування, простягаючи іграшку, щоб показати дитині. Просіть її: „Покажи мені ляльку”, „Покажи татові книгу” й т.п. Хай вона тримає іграшку в своїх руках, коли ви говорите про неї, наприклад, показуєте, де у ляльки носик, де очки, де ручки; хай вона тримає книжку в своїх руках, коли ви показуєте в цій книжці малюнки. Таким чином, вона засвоїть, що можна ділитися предметами, не втрачаючи їх при цьому.

8. Поділіться пиріжком із дитиною: дайте їй відкусити, потім відкусіть самі. Після цього віддайте їй пиріжок, скажіть: „Дай мамі відкусити” і відкрийте рота. Якщо треба, посуňte ручку дитини своєю рукою, але постарайтеся зробити так, щоб дитина сама годувала вас.

9. Широко використовуйте ляльку, що одягається на руку (як у ляльковому театрі). Вона не обов'язково повинна зображати людину: може бути і собачкою, і кішкою, і лисичкою. Добре, якщо вона зможе відкривати рота і міняти вираз обличчя. Розіграйте сцени, коли ця лялька щось дуже хоче і дитина може їй допомогти. Хай, наприклад, лялька буде голодна, і ви дасте

дитині ложку, щоб вона її погодувала. Після їжі лялька радітиме, дякуватиме „годувальникові” і може його, наприклад, полоскотати. Коментуйте поведінку ляльки, говоріть, що вона хороша, що ви її жалієте, гладьте її. Дайте дитині можливість побачити, як треба допомагати іншій істоті.

III. Пізнавальний розвиток

1. Дайте дитині попрактикуватися, надягаючи собі на шию через голову намисто з крупних легких намистин. Покажіть їй, як надіти це намисто вам і ляльці. Дивіться тільки, щоб вона не порвала нитку і щоб намистини не потрапили їй до рота.

2. Тримайте вертикально вашу руку, і хай дитина надіне вам браслет на руку. Зробіть це грою і по черзі надягайте браслет на руку один одному.

3. Дайте дитині піраміду і покажіть, як надягати на стрижень кільця.

4. Давайте дитині такі іграшки, з якими можна грати в різні ігри. Наприклад, використовуйте банки з пластмаси, в які можна класти різні речі, такі як кубики, порожні катушки, дерев'яні намистини, пластмасові кришки та ін. Поклавши декілька таких предметів у банку, закрийте її кришкою і потрясіть її. Дайте дитині послухати, потім висипте предмети з банки і запропонуйте дитині їх зібрати.

5. Коли дитина купається у ванні, дайте їй іграшки, які плавають, наприклад, пластмасову чашку, і іграшки, які тонуть, наприклад, металеву ложку. Попросіть дитину, щоб вона дістала з ванни і дала вам ту чи іншу іграшку.

6. Покажіть малюку, як кидати предмет у порожнє відро. Краще, щоб це відро було металеве. Як „матеріал для кидання” можна використовувати, наприклад, металеву ложку, дерев'яний кубик або порожню катушку від ниток, пластмасову кришку й т.п. Зверніть увагу дитини на звук при ударі предмета об дно відра. Допоможіть дитині потрясти відро, щоб знову почути звук. Ця гра особливо гарна для дітей, у яких є схильність кидати предмети на підлогу. Граючи в таку гру, діти дістають можливість кидати „на законних підставах” і поступово перестають сердити маму „неорганізованими” розкиданнями.

7. Сядьте на підлогу поряд із дитиною, покажіть їй улюблену іграшку, заховайте її за своєю ногою з другого боку від неї. Хай вона спробує перебратися через ваші ноги, щоб дістати іграшку. Поступаючи аналогічним чином, навчіть дитину долати інші перешкоди, наприклад, диванну подушку.

8. Використовуючи такий же підхід, навчіть малюка діставати іграшку, обходячи ящик з іграшками, зайшовши за кут шафи або вийшовши за двері. Показуйте їй, куди ви кладете іграшку, і звертайте на неї увагу малюка.

9. На очах у дитини, що наближається до вас, заховайте цікаву іграшку, закривши її будь-яким предметом, який дитина може зняти або зсунути (пелюшкою, дитячою ковдрою, ящиком, папером). Використовуйте привабливу іграшку і нецікавий закриваючий предмет, щоб дитина не відволікалася на його розглядання і дослідження. Наприклад, візьміть яскраву іграшку і закрийте її спочатку невеликою мискою. Потім закрийте це зверху ящиком або коробкою від взуття. Нарешті, накрийте все це рушником. Якщо дитина втратить інтерес, скажіть їй: „Давай шукати разом” – і допоможіть знайти всі ці предмети.

Зобразіть захоплення і здивування, коли ви знайдете разом іграшку.

10. Візьміть долонею маленьку іграшку, заведіть руку за екран (ящик, пелюшку, папір) і залиште іграшку там. Потім покажіть дитині вашу порожню долоню і скажіть: „Де ж вона?” Допоможіть їй самій дістати іграшку.

11. Перед дитиною на столі покладіть тарілку, на якій лежить шматочок апельсина, але вона відсунута на таку відстань, що можна дотягнутися до краю тарілки, а не до апельсина. Дитині потрібно пересунути тарілку до себе. Якщо вона не може цього зробити, станьте поряд із нею і покажіть, як це робиться. Потім знову відсуньте тарілку і подивіться, чи засвоїла дитина ваш урок.

12. Прив'яжіть мотузки до різних іграшок (машини, возика, потягу та ін.) і залиште їх на підлозі. Нехай дитина тягає іграшки за собою, коли вона повзає або ходить по кімнаті.

13. Починайте вчити малюка складати іграшки в ящик. Кожного разу перед тим, як він лягає спати, скажіть йому: „Допоможи мені зібрати іграшки”. Покажуйте пальцем на іграшку і говоріть: „Візьми”. Потім промовляйте: „Віднеси в ящик” — і показуйте на ящик, але не наполягайте, якщо малюк опирається — для нього це не обов'язкове прибирання, а тільки гра.

IV. Розвиток мовлення

1. Малюк уже може повторювати почуті ним склади або прості слова. Навчивши його говорити, створюйте такі ігрові ситуації, коли повторення сказаного вами слова приводило б до бажаного для малюка ефекту. Коли ви витираєте його після купання, називайте при цьому частини тіла: „Ось ніжка, витягни ніжку, хороша ніжка”, „Де ручка, ось ручка...”, „А ось живіт”, „А це спинка”. Погладжуйте, лоскочіть, цілуйте... При одяганні попросіть його вам допомагати: „Витягни ніжку”, „Простягни ручку”, „Підніми голівку”.

2. Тримавши дитину на руках, запитайте у неї: „А де у Колі носик?”. Візьміть у свою руку її пальчик, поторкайте ним її ніс і скажіть: „Ось носик”. Потім запитайте: „А де у мами носик?” — і поторкайте її пальцем свій ніс, кажучи: „Ось мамчин носик”. Виконайте те ж саме щодо рота, очей, лоба. Повторюйте це багато разів — до тих пір, поки дитина не почне самостійно показувати пальцем свій і ваш ніс, рот. Коли вона вже вивчить цю гру, пограйте в неї перед дзеркалом.

3. Граючи з дитиною, просіть її виконати прості, вже відомі дії: візьми, поклади, дай, покажи, кинь, іди сюди, підкоти, надінь. Якщо вона не реагує на прохання, супроводжуйте слова рухом. Якщо і це не допомагає, покажіть дитині, яку дію ви хочете, щоб вона виконала, або допоможіть дитині зробити те, що ви вимагаєте.

4. Говоріть слова „дай”, „покажи”, „візьми” по відношенню до різних предметів домашнього побуту й іграшок. Під час їжі покладіть перед дитиною декілька різних шматочків їжі, наприклад, печиво, булку, хліб, яблуко і ін. Скажіть: „Візьми хліб”. Якщо дитина візьме не те, що ви попросили, поправте її. Аналогічним чином розкладіть перед нею декілька іграшок і по черзі просіть у неї різні предмети. Щоб їй було цікаво, складіть певний сценарій гри з використанням тих предметів, які ви одержали від дитини. Наприклад, спочатку попросіть машину, потім попросіть ляльку, яку ви кататимете в

машині. Потім попросіть ведмедика, щоб він тікав від машини, яка намагатиметься на нього наїхати.

5. Якщо малюк ще не виконує дії типу „дай”, „візьми”, спробуйте іншим способом з'ясувати, чи розуміє він назви предметів і іграшок. Питайте його, де даний предмет, і стежте за тим, куди він направить свій погляд. Якщо він подивиться на той предмет, який ви назвали, хваліть його.

6. Розглядайте з малюком книжки із зображенням іграшок, кішок, собачок, звичайних предметів. Просіть його показати пальчиком той або інший об'єкт. Хваліть його, якщо він це зробить. Самі показуйте пальцем названі вами предмети або істоти. Указуючи на собаку або кішку, зображайте, як вони „говорять” („Це киця, вона говорить: „Няв”).

7. Якщо в кімнаті знаходиться ще хтось із членів сім'ї, попросіть дитину його показати: „Де тато? Покажи тата”. Якщо дитина ходить і знаходиться в даний момент на підлозі, скажіть їй: „Йди до тата (баби, діда)”. Хай той, до кого дитина пішла, радісно її зустрине!

8. Навчіть малюка гойдати головою, виражаючи у такий спосіб „Ні”, „Не хочу”, „Не треба”. Попросіть когось із членів сім'ї запропонувати йому і вам ту їжу, яку він напевно не схоче їсти. Говоріть: „Ні, ні, не хочу” – і хитайте головою.

9. Використовуйте такий підхід для навчання дитини кивати головою в значенні „Так”. Хай хтось запитає вас і дитину: „Хочеш пиріжок?” (або щось інше, що малюк любить). Кивайте головою і говоріть „Так, так”.

10. Постарайтеся придумати ситуації, які дозволили б малюку почати розуміти повторюване ним слово, пов'язувати його з певним об'єктом або подією. Наприклад, скажіть дитині: „Давай кликати тата”. Хай батько обернеться на ваш заклик, посміхнеться вам і дитині і знову відвернеться. У відповідь на сказане дитиною „тато”, попросіть батька реагувати значно активніше: підійти до дитини, поговорити з нею, попестити. Те ж можна зробити і з участю інших родичів.

V. Екологічний розвиток

1. Разом із дитиною полийте квіточки або травичку, погодуйте свійських тварин, простягаючи собачці шматочок хліба, а пташкам (або курочкам) крихти.

2. Питайте у дитини, хто з яких тварин як кричить, і чекайте відповіді.

3. Разом із дитиною виконуйте дії з іграшковими тваринами.

4. Посадіть дитину на підлогу і пропонуйте прослідкувати за кішечкою (дитина буде повзти і розмовляти з нею).

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Пропонуйте дитині гратися різними моторними іграшками (коники, пташки, метелики, ковалі).

2. Пропонуйте дитині погратися різними народними іграшками: торохтільцями, свищиками, брязкальцями, фуркальцями, млинками тощо. Дитина буде активно реагувати на звуки, колір тощо.

3. Покажіть дитині, як гратися з намистом. Дитина буде його з зацікавленістю розглядати, звертати увагу на колір, форму, фактуру, рухи; буде

обстежувати дотиком пальчиків та язиком, випробувати на міцність.

4. Грайте з дитиною в народні пантомімічні ігри „Гулі-гулі”, „Коза рогата”, „Кую-кую чобіток”, „Де ти?”, „Ку-ку”.

5. Танцюйте (рухайтесь) разом із дитиною при прослуховуванні музики різного ритму.

6. Дайте дитині змогу самостійно пограти на музичних інструментах.

7. Пропонуйте дитині маніпулювати пензликом або крейдою.

Розділ III. Методичне забезпечення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей другого року життя

3.1. Загальна характеристика психофізичного розвитку дитини другого року життя

Другий рік життя є періодом значних змін у житті маленької дитини й характеризується, у першу чергу, високим ступенем рухливості дитини. Основним надбанням є оволодіння ходьбою та збільшення її швидкості. Під час ходьби поступово розвивається стійкість положення, здатність утримувати рівновагу, дитина виконує різноманітні вправи з лазіння, прокочування та кидання м'ячів. Виникають передумови для початку бігу чи стрибків. Дворічна дитина рідше хворіє, перебуває в доброму гуморі, спокійно грається протягом тривалого часу. Спить удень один раз протягом 3 годин. Не проситься на руки. Чекає, поки прийдуть їй на допомогу. Дитина охоче їсть різні страви, має серед них улюблені. Їсть самостійно, користується серветкою, самостійно встає з-за столу і дякує після їжі. Дитина прагне мати охайний зовнішній вигляд, не ходить у мокрих штанцях і практично їх не мочить.

Урізноманітнюються форми спілкування з дорослим, який починає перетворюватися на наставника. Малюк розуміє мовлення дорослих, адекватно реагує на заборону, прохання, доручення. Дитина оволодіває навичками соціальної поведінки, освоює елементарні моральні норми і правила (можна, не можна, добре, погано), починає розрізняти речі за приналежністю різним членам родини (бабусині окуляри, мамина сумка), з'являється бажання виконувати прохання дорослих (принеси, прибери, пожалій). Визначається прагнення все робити самостійно.

Дитина починає диференціювати правила поведінки з рідними та чужими людьми, з дорослими та однолітками. Зростає інтерес до однолітків: дитина починає наслідувати діям однолітків та демонструвати їм свої вміння. В окремих дітей спостерігаються прояви фізичної агресії: кусає, б'є, тягне за волосся однолітків; безпечність у подоланні перешкод. **Тому** особливістю дворічної дитини є нездатність визначати власні можливості та прогнозувати наслідки вчинків.

Малюк охоче знайомиться зі своїм „Я”: роздивляється своє обличчя, тіло, зачіску, одяг; супроводжуючи все назвою частин; по-різному реагує на пестливі та стримані звернення дорослого. За зовнішніми ознаками дитина розрізняє свою статеву належність, ідентифікує себе з представниками своєї статі, відрізняє від представників протилежної. Дитина має високу емоційну вразливість, чутливість до ставлення оточуючих, по-різному реагує на пестливі та стримані звернення дорослого.

У дитини другого року життя урізноманітнюється характер гри: ігри-дослідження, ігри-конструювання, рольові гри. Збагачується індивідуальний досвід. Дитина навчається співвідносити дії, підбирати та об'єднувати предмети відповідно до форми, розміру, кольору; надає їм певного взаємного положення у просторі. Малюк засвоює уявлення про 3-4 форми (круг, квадрат, прямокутник, трикутник) та 3-4 кольори (червоний, жовтий, синій, зелений). На

прохання дорослого дитина вказує на предмети відповідної кількості, форми і розміру. Дитина не лише помічає уявлення зв'язків між предметами, але й починає самостійно встановлювати нові відносини між ними, враховувати їх у своїх діях. Основним видом мислення у цей період є наочно-дійове: спрямовуючи свої спроби на досягнення мети, дитина розв'язує різноманітні практичні завдання. Так, навчившись присувати до себе предмет із допомогою палиці, дитина використовує з цією метою будь-який довгий предмет (лінійку або парасольку, віник).

Поступово малюк починає уявляти, яким має бути результат тієї чи іншої дії, і все частіше замість того, щоб здійснювати реальні дії, виконує їх подумки, уявляючи ймовірні дії та їх результати. Виникають окремі елементи наочно-образного мислення. Слухаючи розповіді дорослого, дитина уявляє людей, ситуації, події; в іграх відтворює знайомі дії і ситуації; в малюнках упізнає знайомі об'єкти. Малюк запам'ятовує значну кількість назв, дій; краще пригадує те, що раніше бачив сам, чув, робив, із чим були пов'язані його приємні переживання. Активно користується емоціями, жестами у процесі мовлення. Словниковий запас сягає від 40 до 300 слів і збагачується іменами людей, назвами об'єктів, дій, станів, процесів, проте вимова звуків залишається недосконалою. Активне мовлення проявляється у спілкуванні дитини з дорослими, зі своїми іграшками, свійськими тваринами (кішкою, собакою, папугою). Дворічна дитина знає, що слова, якими позначають знайомі їй предмети, стосуються тих самих предметів на малюнках, а засвоєння дитиною назви предмета відбувається за активної самостійної дії з ним. Дитина зацікавлено розглядає книжки і слухає читання художніх творів, розповіді дорослого, впізнає літературних героїв. Дитина користується діалогічною формою ситуативного мовлення, ставить багато запитань до дорослого. Мовлення набуває зв'язного характеру, одиницею мовлення стає не слово, а речення. Припускається великої кількості граматичних помилок.

Таблиця 3.1.

Показники фізичного розвитку дитини на кінець другого року життя
(за Програмою розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”)

Середні показники довжини, маси тіла, об'єму грудної клітини дітей другого року						
Вік	Стать					
	Хлопчики			Дівчатка		
	Об'єм грудної клітини(см)	Довжина тіла (см)	Маса тіла (г)	Об'єм грудної клітини (см)	Довжина тіла (см)	Маса тіла (см)
2 роки	48,9-53,4	85-95	12,5-13,7	47,6-52,5	82-90	11,7-14,1

3.2. Показники психічного і фізичного розвитку дитини другого року життя

(за Програмою розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”)

3.2.1. Показники фізичного розвитку дитини другого року життя

Перше півріччя другого року життя:

- дитина почувається здоровою, рідко хворіє, їсть з апетитом, спокійно спить і просинається, врівноважена, рухлива, активна в діях, усміхнена, рідко плаче;
- володіє належними моторними уміннями і навичками: ходить, утримує рівновагу, повзає, лазить, котить, кидає;
- намагається культурно споживати їжу і поводитися за столом;
- радо сприймає приємні та терпляче – неприємні гігієнічні процедури;
- робить спроби самостійно справляти малу потребу, користуючись горщиком;
- ніяковіє, коли мочить штанці; повідомляє про це дорослому; просить її перевдягти;
- уникає контактів із предметами, які спричинили біль, налякали, призвели до порізів, опіків, травм.

Друге півріччя другого року життя:

- як правило, почувається здоровою; повідомляє дорослому про погане самопочуття, чекає від нього допомоги;
- вправна: володіє основними рухами, бере активну участь в ігрових вправах та рухливих іграх;
- має улюблені страви, користується серветкою, сама їсть;
- надає перевагу чистому, прагне виглядати охайно; користується милом, рушником, гребінчиком; намагається усунути ознаки забруднення;
- як правило, не мочить штанців, пишається цим;
- уникає речей, досвід взаємодії з якими в минулому пов'язувався з негативними переживаннями;
- має уявлення про власні можливості у пересуванні, виконанні рухових дій та предметної діяльності.

3.2.2. Показники емоційно-соціального розвитку дитини другого року життя

Перше півріччя другого року життя:

- добре орієнтується в найближчому докільлі;
- активно наслідує дії дорослих, відтворює їх у відображувальних іграх;
- починає придивлятися до сторонніх людей (зовнішності, поведінки, діяльності); розпитує про них у батьків та педагогів;
- виявляє інтерес до інших дітей, вдається до короткотривалих фізичних контактів із ними у присутності батьків;
- уважно вдивляється у своє зображення у дзеркалі, ідентифікує його з собою;
- радіє досягненню позитивних результатів;

- адекватно реагує на звернення рідного дорослого;
- у спілкуванні з батьками починає використовувати мову.

Друге півріччя другого року життя:

- протягом тривалого часу спостерігає за діями рідних, знайомих, чужих людей;
- сформована схема поведінки рідних та близьких дорослих; із нею пов'язує свої очікування;
- за власним бажанням обирає об'єкт для наслідування; виразнішими стають уподобання і переваги у виборі партнера по спілкуванню;
- усвідомлює свою відокремленість від дорослого, відмінність, зросту спроможність багато чого робити самостійно;
- знає свою статеву належність, радіє їй, може за зовнішніми ознаками відрізнити себе від представника іншої статі;
- описує дії, які виконує; використовує займенники „я”, „моє”, „ти”;
- здебільшого поведінка визначається позитивними та негативними емоціями; все сильніше заявляє про себе емоція успіху-неуспіху; з'являються моральні почуття (співчуття, гордість);
- на прохання батьків на короткий час ділиться іграшкою з іншою дитиною; спільна гра з однолітками короткотривала;
- шукає підтримки в дорослого, якщо щось відібрали або образили;
- вводить у гру замість себе іграшку.

3.2.3. Показники пізнавального розвитку дитини другого року життя

Перше півріччя другого року життя:

- цікавиться всім, що відбувається навкруги неї на недалекій відстані; виявляє спостережливість;
- диференціює 4-5 форм предметів, кольорів; орієнтується у кількісних характеристиках (багато-мало), розмірі предметів (великий-маленький); порівнює їх між собою; на прохання дорослого вибирає необхідні предмети;
- володіє різноманітними предметними діями (возить, котить, будує, креслить, миється, їсть, годує ляльку, вдягає-знімає деякі предмети одягу тощо);
- дає властивостям, які сприймає, певні назви (трикутник, як будиночок; коло, як м'ячик; овал, як яєчко; зелений, як травичка, тощо);
- орієнтується у просторовому розміщенні предметів, розуміє поняття „на”, „під”, „біля”;
- спрямовує практичні дії на досягнення результату, радіє йому, прагне повторити вдалі спроби;
- використовує у предметній діяльності доступні знаряддя; вдається до предметів-замінників; використовує знайомі предмети як знаряддя в нових умовах;
- замість виконання практичних дій час від часу розв'язує завдання в уяві;
- відрізняє реальні речі від їх зображення;
- слухаючи оповідання чи казку, уявляє собі персонажів, ставить на їх місце рідних та знайомих; на прохання дорослого та самостійно може кілька разів повторити одну й ту саму дію.

Друге півріччя другого року життя:

- зорове сприймання відділяється від тактильного і смакового, починає домінувати у пізнавальній діяльності;
- дитина знає призначення основних предметів побуту;
- розрізняє предмети за формою, розміром, кількістю, кольором, знаходженням у просторі; знає відповідні назви, якими їх позначають; на прохання дорослого реагує адекватними діями;
- порівнює і групує предмети за формою, розміром, кольором, кількістю;
- активно використовує предмети-замінники, доступні знаряддя;
- зникає намагання показати рукою знайомі предмети; все частіше називає їх словом;
- багато експериментує, знаходить нові способи дій зі знайомими предметами в нових ситуаціях; виявляє елементи творчості;
- наслідування дорослих стає все більш вибіркоким;
- домагається результату; уявляє, яким має бути результат її дій;
- на фотографіях розпізнає своїх і чужих.

3.2.4. Показники мовленнєвого розвитку дитини другого року життя

Перше півріччя другого року життя:

- інтенсивно зростає кількість слів, збільшується словник полегшуючого типу (моня, руця, цяця, киця тощо);
- встановлюється тісний зв'язок між предметом, явищем, ознакою та словом, що їх означає;
- виконує прохання, інструкції, доручення від простих до складних, надаючи їм елементів власної модифікації чи ускладнення;
- самостійне мовлення стає основним засобом спілкування;
- подовгу емоційно белькоче, зароджуються зачатки усвідомлення правильної вимови звуків;
- активно вживає слова-речення, з'являються кількаслівні речення.

Друге півріччя другого року життя:

- розуміє смисл слова, фрази;
- активно аналізує мовлення дорослих, помічаючи та засуджуючи спотворення;
- інтенсивно зростає обсяг словникового багатства;
- оволодіває поширеним реченням та елементами складного;
- з'являється граматичне оформлення речень;
- самостійне мовлення набуває статусу регулятора поведінки дитини;
- інтенсифікується процес переведення слів із полегшеної форми до словникових варіантів;
- з'являються початки описових розповідей з емоційним забарвленням.

3.2.5. Показники екологічного розвитку дитини другого року життя

Перше півріччя другого року життя:

Природні умови

- помічає і розуміє яскраві явища в природному доквіллі (сонце світить, дощ іде, сніг падає, вітер дме);

— розрізняє за назвою компоненти природи (вода, пісок, глина, каміння), контактно їх обстежує; розуміє призначення води (митися, вмиватися, купатися) та піску (сипати, пересипати, насипати);

— встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки між погодними умовами і особистою життєдіяльністю (дощ іде – не можна гуляти; сонце світить – підемо гуляти).

Рослинний світ

— знає і розрізняє деякі групи рослин (дерево, квітка, трава; овочі і фрукти, які споживає); повторює за дорослим назви і певні ознаки знайомих рослин (красива квітка, зелена трава, великий листок);

— правильно тримає поливальницю без води і спільно з дорослим поливає квітку.

Тваринний світ

— знає і пізнає у природному довкіллі (в іграшці, на картинці) собаку, кішку, козу, корову, коня, курочку і півника, голуба; на прохання дорослого показує контрастні частини тіла (голова, хвіст, ноги, роги); звуконаслідує знайомих тварин;

— кидає разом із дорослим корм для птахів;

— знає, що не можна без дозволу дорослого торкатися тварин, хапати їх;

— наслідуючи дорослого, радіє спілкуванню з природним довкіллям.

Друге півріччя другого року життя:

Природні умови

— знає назви і називає природні умови та яскраві явища (сонце світить, хмара на небі, дощ іде, вітер дме, сніг падає); виділяє контрастні особливості води, піску (вода тепла-холодна, пісок сухий-мокрый); по-різному діє з піском та водою;

— встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки між природними умовами та особистою життєдіяльністю (сонце світить – підемо гуляти; дощ іде – гуляти не підемо, ховаємось під парасольку).

Рослинний світ

— знає і називає окремі рослини (дерево, квітка, трава); деякі овочі і фрукти (морква, огірок, цибуля, яблуко, груша, банан); із допомогою дорослого називає їх яскраві ознаки (колір, розмір, місцезнаходження: на столі, на дереві, на землі); правильно тримає поливальницю з водою, спільно з дорослим виливає воду під рослину, у ґрунт.

Тваринний світ

— знає і розрізняє тварин (кішка, собака, корова, коза, кінь, лисиця, заєць, курка і півник, гуска, качка, ворона, голуби) та їх певні дії (стоїть, бігає, їсть, кричить, літає) і деякі яскраві ознаки (гребінець, роги); обстежує знайому тварину, яка мешкає в оселі (разом із дорослими погладжує шерсть від голови до хвоста, прислухається, вдивляється); за разком дорослого кидає насіння птахам, дає кісточку собаці; помічає виразні рухи тварин (умивається, бігає); радіє контактам із тваринами, наслідує вміння дорослого безпечно поводитися поряд з ними.

3.2.6. Показники художньо-естетичного розвитку дитини другого року життя

Перше півріччя другого року життя:

В образотворчому мистецтві

- виявляє інтерес до доступних за змістом творів мистецтва;
- знає основні кольори;
- емоційно відгукується на різноманітні кольори, форми, фактуру;
- малює олівцем штрихи, крапки, лінії, каракулі; радіє результатам своїх дій.

У музичному мистецтві

- отримує задоволення від слухання та звучання музичних творів;
- запам'ятовує слова пісень, колискових; намагається деякі з них відтворити, наслідуючи дорослого;
- виконує танцювальні та ігрові рухи під музику; реагує на музику мімікою, співом, словом.

У літературному мистецтві

- вслухається у тембр голосу, інтонацію, слова дорослого, коли він читає або щось розповідає; повторює за ним звуки слова;
- охоче слухає народні казки, приказки, прислів'я, віршики, потішки; супроводжує їх емоційними жестами, звуками, рухами, мімікою;
- намагається коментувати ілюстрації;
- має уявлення про охайне поводження з книжкою;
- запам'ятовує коротеньку віршовані твори.

У театральному мистецтві

- приміряє елементи костюма;
- наслідує дії персонажів;
- позитивно ставиться до театралізованої гри, запам'ятовує прості театралізовані дії.

Друге півріччя другого року життя:

В образотворчому мистецтві

- чутлива до сприйняття творів мистецтва, впізнає знайомі;
- радіє зустрічам із новими; реагує на них рухами, мімікою, жестами, словами;
- тримає олівець, хоча поки ще невпевнено;
- водить ним у межах аркуша паперу;
- малює прямі лінії, штрихи, цятки;
- виявляє інтерес до крейди, фломастера, фарби; робить спроби використати їх у практичній діяльності;
- захоплено малює упродовж певного часу.

У музичному мистецтві

- охоче слухає веселу, спокійну, ніжну музику;
- розпізнає характер музики, адекватно реагує на неї рухами, приспівуванням;
- упізнає звучання знайомих інструментів;
- домагається звучання різноманітних дитячих музичних інструментів.

У літературному мистецтві

- виявляє інтерес до книжок, яскравих ілюстрацій;
- із задоволенням слухає дитячі казки, віршики, потішки, забавлянки;
- наслідуючи дорослих, проговорює окремі слова, короткі речення;
- упізнає на ілюстраціях знайомі об'єкти довкілля, радіє цьому, намагається коментувати.

У театральному мистецтві

- з інтересом сприймає та бере посильну участь у простих театральних іграх, які проводить дорослий;
- супроводжує знайомі театральні ігри приговорюванням, приспівуванням, виразними жестами, мімікою, вигуками;
- все більший інтерес привертають театральні атрибути (розглядає, приміряє, емоційно реагує); зростає здатність до проявів самодіяльності, елементів творчості;
- виявляє елементарні форми бережливості щодо художніх матеріалів та реквізиту; турботи та співчуття відносно людей та персонажів художніх творів.

3.3. Комплексна методика спостереження й обстеження розвитку дитини другого року життя за лініями розвитку й критерії його оцінки

Таблиця 3.2.

Комплекс методик для спостереження і обстеження та визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини другого року життя

№ п/п	Лінії розвитку	Завдання	Термін проведення
1.	Фізичний розвиток	Спостереження і завдання відповідності фізичного розвитку дитини загальноприйнятим показникам. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.</i>	Протягом року У 2 роки
	<i>загальний моторний</i>	<i>Спостереження за моторними вміннями і навичками: ходить, повзає, лазить, котить, кидає у буденному житті.</i>	
	<i>дрібна моторика</i>	<i>Спостереження за рухами рук, правої руки, кисті рук у буденному житті.</i>	
2.	Емоційно-соціальний розвиток	Спостереження за соціальною поведінкою, спілкуванням, почуттями, їх становленням. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.</i>	Протягом року У 2 роки
	<i>контактні</i>	<i>Розширюється коло спілкування з</i>	

	<i>відносини</i>	<i>дорослими й однолітками, емоції різноманітні.</i>	
	<i>навички самообслуговування</i>	<i>Прагне мати охайний зовнішній вигляд, частково самостійна у буденному житті.</i>	
	<i>навички поведінки</i>	<i>Активна, рухлива, намагається поводитися самостійно, оволодіває навичками культурної поведінки.</i>	
3.	Пізнавальний розвиток	Спостереження за предметною діяльністю, сприйманням оточуючого та властивостей предметів, проявами наочно-дійового мислення та грою. Розвивається уява і пам'ять. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.</i>	Протягом року У 2 роки
	<i>сенсорний розвиток</i>	<i>Спостереження за предметною діяльністю: знає форму, розмір, колір, диференціює їх, діє з ними.</i>	
	<i>навички гри</i>	<i>Гра має наслідувальний характер щодо дій дорослого.</i>	
4.	Розвиток мовлення	Спостереження за комунікативною активністю, формуванням власного усного мовлення. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.</i>	Протягом року У 2 роки
	<i>розуміння мовлення</i>	<i>Спостерігати за вдосконаленням розуміння мовлення дорослих.</i>	
	<i>активне мовлення</i>	<i>Спостерігати за розвитком словника, граматичної будови, вимовою звуків, що не досконалі.</i>	
5.	Екологічний розвиток	Спостереження за сприйманням об'єктів природи, їх властивостями, маніпулюванням компонентами природи у ході дослідницької діяльності та гри. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.</i>	Протягом року У 2 роки
6.	Художньо-естетичний розвиток	Спостереження за сприйманням творів мистецтва, їх фактурою, реакцією на них, проявами елементарної дитячої творчості.. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.</i>	Протягом року У 2 роки

Окрім дидактичних посібників, в ігровій діяльності з дитиною можна використовувати додаткові предмети вторинної сировини: ємкості (пляшечки, стаканчики, баночки та ін.) різного розміру, з різних матеріалів; дрібні предмети різні за формою і на дотик (каштани, жолуді, боби та ін.); стрічки, шнурочки різного кольору; різноманітні (гучні, м'які та ін.) іграшки, які зручно брати до рук; різнокольорові олівці, папір, дитяча художня література, що урізноманітнить гру, сприятиме елементарному прояву дитячої творчості.

3.3.1. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за фізичним розвитком дитини другого року життя

Результати спостереження психологів, педагогів, батьків та їх педагогічна оцінка проявів дитини заносяться до „Щоденника психолого-педагогічного спостереження і обстеження психофізичного розвитку дітей раннього віку”.

І. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за фізичним розвитком дитини другого року життя

1.1. Загальний моторний розвиток

Методика № 1

Дидактична гра №1. „Йди до мене” (параметри 1, 6, 14, 15, 19)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно ходити.

Матеріал: яскрава іграшка.

Інструкція до виконання: дорослий спонукає дитину йти до нього, приваблюючи її яскравою іграшкою.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно ходити фіксується в таблиці.

Дитина ходить самостійно, коли хоче – присідає і встає – 1 бал.

Дитина йде самостійно після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька кроків, падає – 0,25 бала.

Дитина ходить і підтримкою – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №2. „Подивимось, хто до нас прийшов”

Мета: з'ясувати вміння дитини тривало вільно ходити.

Інструкція до виконання: дорослий спонукає дитину вийти до іншої кімнати.

Методичний коментар: уміння дитини вільно ходити фіксується в таблиці.

Дитина йде повільно – 1 бал.

Дитина йде самостійно після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька кроків – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №3. „Ходімо на прогулянку” (параметр 6)

Мета: з'ясувати вміння дитини вільно ходити по різній поверхні.

Інструкція до виконання: дитині пропонують походити по травці, по

доріжці, по піску.

Методичний коментар: уміння дитини вільно ходити фіксується в таблиці.

Дитина йде повільно – 1 бал.

Дитина йде самостійно після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька кроків – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №4. „Пройди по містку” (параметр 14)

Мета: з'ясувати вміння дитини вільно ходити.

Інструкція до виконання: дитина проходить по обмеженій поверхні (шириною 20 см.), не оступаючись.

Методичний коментар: уміння дитини вільно ходити фіксується в таблиці.

Дитина йде повільно – 1 бал.

Дитина йде самостійно після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька кроків – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №5. „Ми з татом спортсмени” (параметр 15)

Мета: з'ясувати вміння дитини вільно ходити.

Інструкція до виконання: після показу дитина ходить по гімнастичній лавочці висотою 29 см. від підлоги, держачись за руку дорослого.

Методичний коментар: уміння дитини вільно ходити фіксується в таблиці:

Дитина йде повільно за допомогою дорослого – 1 бал.

Дитина йде повільно після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька кроків – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №6 „Гуси-гуси”(параметри 12, 19)

Мета: з'ясувати вміння дитини змінювати темп руху „біг-ходьба”.

Інструкція до виконання: при перших словах дитина ступає повільно, а коли треба бігти від вовка, то вона біжить у мамині розставлені руки.

Методичний коментар: уміння дитини змінювати темп руху фіксується в таблиці.

Дитина йде повільно, ходить і бігає – 1 бал.

Дитина йде повільно, ходить і бігає після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька кроків – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №7 „Подивись на песика”(параметр 2)

Мета: з'ясувати вміння дитини критися навкруг себе, коли стоїть.

Інструкція до виконання: дорослий піднімає іграшку на рівень очей дитини і спонукає подивитися на неї, підкручуючи її.

Методичний коментар: уміння дитини крутитися навкруг себе фіксується в таблиці.

Дитина повільно крутиться навкруг себе – 1 бал.

Дитина крутиться навкруг себе після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька рухів – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №8 „Подивись на песика” (параметр 21)

Мета: з’ясувати вміння дитини підстрибувати на місці на обох ногах.

Інструкція до виконання: дорослий піднімає іграшку на рівень очей дитини і спонукає підстрибнути до неї.

Методичний коментар: уміння дитини підстрибувати фіксується в таблиці.

Дитина повільно підстрибує обома ногами – 1 бал.

Дитина підстрибує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька рухів – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Гра №9. „Гра на дитячому майданчику”(параметр 3)

Мета: з’ясувати вміння дитини підніматися на 1-2 сходинки дитячої гірки, боком, тримаючись за перила двома руками.

Інструкція до виконання: дитяча гірка у кімнаті або на дитячому майданчику. Дорослий допомагає дитині і весь час примовляє: „Який Вася сильний! Який Вася сміливий! Молодець!”

Методичний коментар: уміння дитини крутитися навкруг себе фіксується в таблиці.

Дитина самостійно піднімається – 1 бал.

Дитина піднімається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька рухів – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Гра №10. „Посади іграшки на стільці й сідай сам”. (параметр 9)

Мета: з’ясувати вміння дитини залізати самостійно на стілець.

Інструкція до виконання: в кімнаті стоять маленькі стільці і один великий. Дитині пропонують розсадити іграшки і сісти самому.

Методичний коментар: уміння дитини збиратися самостійно на стілець фіксується в таблиці.

Дитина самостійно залазить на стілець – 1 бал.

Дитина залазить після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька рухів – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №11. „Дістань книжку з полиці” (параметр 13)

Мета: з’ясувати вміння дитини залізати самостійно по домашній меблі.

Інструкція до виконання: Дитині пропонують дістати книжечку, яка

знаходиться на верхній полиці.

Методичний коментар: уміння дитини залазити самостійно на стілець фіксується в таблиці.

Дитина самостійно залазить по домашній меблі – 1 бал.

Дитина починає залазити після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька рухів – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №12. „Сміливий малюк” (параметр 17)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно підніматися і спускатися з дитячої драбинки.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно підніматися і спускатися з дитячої драбинки фіксується в таблиці.

Дитина самостійно піднімається і спускається – 1 бал.

Дитина піднімається і спускається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить декілька рухів – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №13 „Яка ялинка висока” (параметр 4)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно піднімати руки догори, розводити їх в сторони і ховати за спину.

Інструкція до виконання: дитина роздивляється і показує руками, яка висока ялинка, який великий тато, яка велика машинка. А на запитання: „Де у Васі ручки?” – швидко ховає їх за спину.

Методичний коментар: уміння дитини вільно володіти своїми руками фіксується в таблиці.

Дитина самостійно піднімає і розводить руки в сторони – 1 бал.

Дитина піднімає і розводить руки в сторони після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається підняти руки – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №14 „Коти м’яч-кидай м’яч” (параметри 5, 10)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно покотити, кинути м’яч.

Інструкція до виконання: дитині дають м’яч і просять повторити дії за мамою.

Методичний коментар: уміння дитини вільно володіти своїми руками фіксується в таблиці:

Дитина самостійно котить і кидає м’яч від себе двома руками – 1 бал.

Дитина самостійно котить і кидає м’яч після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається підняти м’яч – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №15 „Кидай м’яч у кошик”(параметр 22, 23)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно покотити, кинути м’яч у кошик, що стоїть на підлозі на відстані 50 см., і кидати м’яч кожною рукою,

намагаючись попасти в ціль, яка знаходиться на висоті його зросту.

Інструкція до виконання: дитині дають м'яч і просять повторити дії за мамою.

Методичний коментар: уміння дитини вільно володіти своїми руками фіксується в таблиці.

Дитина самостійно кидає м'яч і попадає в ціль – 1 бал.

Дитина кидає м'яч і попадає в ціль після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається підняти м'яч – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №16 „Зроби, як мама” (параметр 24)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно скачувати м'яч із дитячої гірки, ловити м'яч внизу дитячої гірки.

Інструкція до виконання: дитині дають м'яч і просять повторити дії за мамою.

Методичний коментар: уміння дитини вільно володіти своїми руками фіксується в таблиці.

Дитина самостійно скачує і ловить м'яч – 1 бал.

Дитина самостійно скачує і ловить м'яч після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається підняти м'яч – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №17 „Переступи струмочок” (параметр 7)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно переступати через невисокі перепони приставним кроком.

Інструкція до виконання: на доріжку перед дитиною покласти блакитну смужку, поставити кубики, цеглинки тощо і запропонувати переступити.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно переступати через невисокі перепони приставним кроком фіксується в таблиці.

Дитина самостійно переступає – 1 бал.

Дитина переступає після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається переступити – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №18 „Збери гриби в корзинку” (параметр 11)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно нахилитися за іграшкою.

Інструкція до виконання: перед дитиною розсипають іграшкові грибочки, дорослий дає корзинку і пропонує грибочки зібрати.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно нахилитися за іграшкою фіксується в таблиці.

Дитина самостійно нахиляється – 1 бал.

Дитина нахиляється після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається нахилитися – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №19 „Дістань ведмедика з полиці” (параметр 25)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно посувати стілець, щоб дістати потрібний предмет.

Інструкція до виконання: ведмедик сидить на верхній полиці шафи, а поруч стоїть стілець. Дорослий пропонує посунути стілець, щоб дістати ведмедика.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно посувати стілець, щоб дістати потрібний предмет, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно посуває стілець – 1 бал.

Дитина присуває стілець після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається посунути стілець – 0,25 бала.

Дитина не рухається – 0 балів.

1.2. Розвиток дрібної моторики

Методика № 2

Дидактична гра №1. „Привітаємось із водичкою”(параметр 1)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно рухати пальцями в воді, коли миє руки.

Інструкція до виконання: дитину підводять до крана і вмикають воду, підставляючи під струмінь руки малюка.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно рухати пальцями в воді, коли миє руки, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно рухає пальцями у воді – 1 бал.

Дитина рухає пальцями після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається порухати пальцями – 0,25 бала.

Дитина держить руку нерухомо – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №2. „Чисте і сухе малятко” (параметр 2, 15)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно витирати руки і обличчя, коли вмивається.

Інструкція до виконання: після вмивання дитині дають до рук рушник і пропонують витертися.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно витирати руки і обличчя, коли вмивається, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно витирає руки і обличчя – 1 бал.

Дитина витирає руки і обличчя після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається витирати руки і обличчя – 0,25 бала.

Дитина тримає рушник і відкидає його – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №3. „Маленький художник”(параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно тримати в кулаку олівець, хаотично черкати по папері, малювати крейдою.

Інструкція до виконання: дитині дають олівець і папір, або крейду і пропонують щось намалювати.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно тримати в кулаку олівець, хаотично черкати по папері, малювати крейдою фіксується в таблиці.

Дитина самостійно тримає олівець в кулаку і хаотично малює – 1 бал.

Дитина тримає олівець в кулаку і малює після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається тримати крейду або олівець, але вони випадають із рук – 0,25 бала.

Дитина бере в руки крейду і відкидає її – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №4. „Маленький читач”(параметр 4, 13)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно перегортати сторінки книги.

Інструкція до виконання: дитині пропонують подивитися книгу з яскравими малюнками.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно перегортати сторінки книг фіксується в таблиці.

Дитина самостійно перегортає сторінки по 2-3, а якщо вони товсті, то по одній сторінці – 1 бал.

Дитина перегортає сторінки книг після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається перегортати сторінки книг – 0,25 бала.

Дитина стукає по книзі, цілує її, дряпає, але перевернути сторінку не може – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №5 „Збери намисто” (параметр 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно збирати дрібні предмети „пінцетним захватом” (між великим і вказівним пальцями).

Інструкція до виконання: дитині на тарілочці кладуть розсіпані намистинки і, щоб вони не загубилися, пропонують перекласти пальчиками в баночку.

Методичний коментар: уміння дитини збирати дрібні предмети фіксується в таблиці.

Дитина самостійно збирає дрібні предмети пальчиками – 1 бал.

Дитина збирає дрібні предмети пальчиками після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається зібрати предмети пальчиками, але вони весь час „розбігаються” – 0,25 бала.

Дитина перевертає тарілочку з дрібними предметами – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №6 „Умілі пальчики” (параметр 6, 18)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно ліпити сніжки, пиріжки, стискати сніг або мокрий пісок, відщипувати шматочки пластиліну.

Інструкція до виконання: на вулиці взимку дитині пропонують ліпити з снігу різні фігурки, стискати його пальчиками, а влітку можна гратися з мокрим піском.

Методичний коментар: уміння дитини ліпить сніжки, пиріжки, стискати сніг або мокрий пісок фіксується в таблиці:

Дитина самостійно ліпить пальчиками – 1 бал.

Дитина самостійно ліпить пальчиками після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається зібрати пісок або сніг пальчиками, але все розсипається – 0,25 бала.

Дитина стукає долонею по піску або снігу – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №7 „Юний дослідник” (параметр 7)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно вивчати різні предмети.

Інструкція до виконання: дати дитині багато іграшок і зафіксувати, як дитина їх роздивляється: пальцем ткне лялькам в очі, рот, хоче лізти в розетку.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно вивчати різні предмети фіксується в таблиці.

Дитина самостійно з інтересом роздивляється предмет, обмацує його, ткне в нього пальцем – 1 бал.

Дитина роздивляється предмет, обмацує його, ткне в нього пальцем після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається поторкати предмет, але швидко відволікається і кидає його – 0,25 бала.

Дитина стукає предметом по столу – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №8 „Маленький художник” (параметр 8)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно малювати на папері риски і ламані лінії.

Інструкція до виконання: дитині дають олівець і папір і пропонують щось намалювати.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно малювати на папері риски і ламані лінії фіксується в таблиці.

Дитина самостійно з інтересом малює на папері риски і ламані лінії – 1 бал.

Дитина малює на папері риски і ламані лінії після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається тримати олівець, але він випадає з рук – 0,25 бала.

Дитина бере в руки олівець і відкидає його – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №9 „Смачний обід” (параметр 9)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно і швидко їсти ложкою напіврідку їжу.

Інструкція до виконання: перед дитиною ставлять тарілку з напівгустою кашею і дають до рук ложку.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно і швидко їсти ложкою напіврідку їжу фіксується в таблиці.

Дитина самостійно і швидко їсть ложкою напіврідку їжу, може зібрати залишки улюбленої їжі з краю тарілки – 1 бал.

Дитина їсть ложкою напіврідку їжу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина їсть без поспіху і часто перевертає кашу на стіл – 0,25 бала.

Дитина намагається брати в руки ложку, але весь час перевертає – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №10 „Умілі пальчики” (параметр 10, 19)

Мета: з’ясувати вміння дитини самостійно розгортати фантики й інші

згортки.

Інструкція до виконання: перед дитиною на столі лежать цукерки, і дорослий пригощає малюка.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно розгортати фантики й інші згортки фіксується в таблиці.

Дитина самостійно і швидко розгортає цукерки – 1 бал.

Дитина розгортає цукерки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить спроби розгортати цукерки і після багаторазових спроб у неї це не виходить – 0,25 бала.

Дитина бере цукерку до рота, не розгорнувши – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №11 „Умілі пальчики” (параметр 11)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно відкручувати пробку на пляшці.

Інструкція до виконання: дитині дати пляшку з закрученою пробкою і запропонувати її відкрити.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно відкручувати пробку з пляшки фіксується в таблиці.

Дитина самостійно і швидко відкручує пробку з пляшки – 1 бал.

Дитина відкручує пробку з пляшки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина робить спроби відкрити пробку з пляшки і після багаторазових спроб у неї це виходить – 0,25 бала.

Дитина починає стукати пляшкою по столу – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №12 „Смачний обід”(параметр 12, 14)

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно їсти ложкою густу кашу і наколювати маленькі шматочки на виделку.

Інструкція до виконання: перед дитиною ставлять тарілку з густою кашею, кладуть шматочок ковбаски і дають до рук ложку, поруч кладуть виделку.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно і швидко їсти ложкою густу їжу і наколювати маленькі шматочки на виделку фіксується в таблиці.

Дитина самостійно і швидко їсть ложкою густу їжу, може наколотися маленькі шматочки на виделку – 1 бал.

Дитина їсть ложкою густу їжу і наколює виделкою маленькі шматочки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина їсть без поспіху і часто перевертає кашу на стіл, виделкою не може користуватися, бо не потрапляє в шматочки – 0,25 бала.

Дитина намагається брати в руки ложку, але весь час перевертає – 0 балів.

Методика № 2

Дидактична гра №13 „Збираємось на прогулянку”

Мета: з'ясувати вміння дитини самостійно натягувати на себе прості деталі одягу й за допомогою дорослого взувати на себе черевики, чоботи.

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть речі, в яких збиралися

йти на прогулянку, і прохають дитину почати одягатися.

Методичний коментар: уміння дитини самостійно натягувати на себе прості деталі одягу і за допомогою дорослого взувати на себе черевики, чоботи фіксується в таблиці.

Дитина самостійно натягує на себе шкарпетки, шапку і за допомогою дорослого надягає черевики – 1 бал.

Дитина одягається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається одягнутися – 0,25 бала.

Дитина дивиться на предмети одяжі, бере їх і відкидає – 0 балів.

II. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за соціально-емоційним розвитком дитини другого року життя

2.1. Контактні відношення

Методика №3

Дидактична гра №1 „Бувай-бувай”(параметр 1)

Мета: з'ясувати прояви сильної прив'язаності дитини до матері.

Інструкція до виконання: мати відчиняє двері і махає дитині рукою „Бувай-бувай”.

Методичний коментар: прояви сильної прив'язаності дитини до матері фіксуються в таблиці.

Дитина тягнеться до матері і не бажає з нею розставатися – 1 бал.

Дитина тягнеться до матері і не бажає з нею розставатися після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина починає пхінкати, але переключається на іншу людину – 0,25 бала.

Дитина не реагує на те, що мати йде – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №2 „До нас гості прийшли” (параметр 2)

Мета: з'ясувати емоційну реакцію на знайомих і незнайомих людей.

Інструкція до виконання: до кімнати приходять знайомі і незнайомі люди і вітаються до дитини.

Методичний коментар: емоційна реакція на знайомих і незнайомих людей фіксується в таблиці.

Дитина відрізняє своїх від чужих – 1 бал.

Дитина відрізняє своїх від чужих після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина починає плакати при появі чужих і ніхто її не може зупинити – 0,25 бала.

Дитина не реагує на прихід чужих людей – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №3 „Де коза рогата”(параметри 3, 10)

Мета: з'ясувати вміння легко переключатися і швидко переходити від сміху до капризів.

Інструкція до виконання: дитина плаче, а дорослий забавляє її весело грою.

Методичний коментар: уміння легко переключатися фіксується в таблиці.

Дитина легко переходить від сміху до сліз і навпаки – 1 бал.
Дитина переходить від сліз до сміху після стимуляції – 0,5 бала.
Дитина починає плакати і сміятися водночас – 0,25 бала.
Дитину важко заспокоїти – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №4 „Не роби цього” (параметр 4, 17)

Мета: з'ясувати вміння дитини виражати протест при обмеженні рухів і прагнення її настояти на своєму.

Інструкція до виконання: Дитина під час гри починає рвати книжку. Мама забороняє це робити, але малюк сердиться і вперто продовжує свої рухи.

Методичний коментар: Уміння висловлювати протест фіксується в таблиці.

Дитина активно виражає свій протест – 1 бал.

Дитина виражає протест після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина на якийсь час прислухається до мами, але потім знову повертається до перерваної дії – 0,25 бала.

Дитина слухається маму і переходить до іншої дії – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №5 „Послухаємо пісеньку і потанцюємо” (параметр 5, 8)

Мета: з'ясувати здатність дитини по-різному реагувати на спокійні й танцювальні мотиви.

Інструкція до виконання: дитині вмикають колискові пісні, народну музику, танцювальні ритми.

Методичний коментар: здатність дитини по-різному реагувати на спокійні й танцювальні мотиви фіксується в таблиці.

Дитина слухає, підспівує і виконує знайомі танцювальні рухи – 1 бал.

Дитина реагує на різну музику після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається прислухатися до мелодії і починає вивчати танцювальні рухи – 0,25 бала.

Дитина не реагує на різні мелодійні інтонації і не підтанцює – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №6 „Мої іграшки” (параметр 6)

Мета: з'ясувати здатність дитини відстоювати свою особистість у взаємодії з однолітками (відбирає свою іграшку, не поступається стільцем).

Інструкція до виконання: дитина виходить на вулицю зі своїми іграшками і підходить до інших дітей.

Методичний коментар: здатність дитини відстоювати свою особистість у взаємодії з однолітками фіксується в таблиці.

Дитина відбирає свою іграшку і нікому нічим не поступається – 1 бал.

Дитина відбирає свою іграшку і нікому нічим не поступається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається забрати чужу іграшку собі – 0,25 балів;

Дитина спокійно віддає свої іграшки, або відкидає їх сама – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №7 „Нічого не чую, нічого не бачу” (параметр 9, 10)

Мета: з’ясувати здатність дитини привертати до себе увагу емоційно забарвленими жестами, звуками, словами і прагнути до емоційного контакту з однолітками (посміхається, заглядає в очі).

Інструкція до виконання: мама гралася з дитиною, а потім відвернулася і почала займатися своєю справою, немов би не помічаючи дитину.

Методичний коментар: здатність дитини привертати до себе увагу емоційно забарвленими жестами, звуками, словами фіксується в таблиці.

Дитина простягає руки, кличе до себе, заглядає в очі – 1 бал.

Дитина привертає до себе увагу дорослих чи однолітків після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається кричати істерично – 0,25 бала.

Дитина спокійно реагує, якщо її покинули – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №8 „Мої іграшки на своїх місцях”(параметр 12)

Мета: з’ясувати здатність дитини знати слова похвали і очікувати їх, якщо вона зробила щось добре.

Інструкція до виконання: мама пропонує малюку прибрати свої іграшки в коробку.

Методичний коментар: здатність дитини знати слова похвали і очікувати їх, якщо вона зробила щось добре, фіксується в таблиці.

Дитина швидко прибирає і з радістю очікує слова похвали від дорослого – 1 бал.

Дитина прибирає в кімнаті і з радістю очікує слова похвали від дорослого після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина частково прибирає, але йде за похвалою до мами – 0,25 бала.

Дитина не прибирає, але просить, щоб її похвалили – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №9 „Прийшла сусідка”(параметр 13, 18)

Мета: з’ясувати незадоволений стан дитини, коли мама звертає увагу на інших людей.

Інструкція до виконання: мама гралася з дитиною на вулиці в пісочку, але відвернулася до іншої дитини або до іншої мами.

Методичний коментар: невдоволений стан фіксується в таблиці.

Дитина капризує і може спеціально зачепити того малюка, якому її мама приділила увагу – 1 бал.

Дитина ревнує маму після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина грається сама по собі – 0,25 бала.

Дитина біжить геть – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №10 „Домашнє свято”(параметри 14, 15)

Мета: з’ясувати здатність дитини проявляти яскраві емоції при спілкуванні з близькими, користуватися при цьому емоційно забарвленою мовою та з натхненням ставитися до розваг (хоровод біля ялинки, поїздка на дитячі атракціони).

Інструкція до виконання: діти і дорослі водять хоровод навкруг ялинки взимку, або їдуть на дитячі атракціони тощо.

Методичний коментар: здатність дитини проявляти яскраві емоції при спілкуванні з близькими фіксується в таблиці.

Дитина емоційно реагує на спілкування з дорослими – 1 бал.

Дитина активно реагує на спілкування з дорослими після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина любить сімейні свята, але швидко втомлюється і починає плакати – 0,25 бала.

Дитина пасивно реагує на сімейні розваги і задоволення проявляє слабкою усмішкою – 0 балів.

Методика №3

Дидактична гра №11 „Нова іграшка”

Мета: з’ясувати вміння дитини цікавитися новою книжкою чи іграшкою.

Інструкція до виконання: тато повернувся з роботи і приніс дитині нову іграшку.

Методичний коментар: здатність дитини проявляти яскраві емоції при появі нової іграшки або книжки фіксується в таблиці.

Дитина емоційно реагує на появу нової іграшки, або книжки – 1 бал.

Дитина активно реагує на появу нової іграшки або книжки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина активно реагує на появу нової іграшки або книжки, але швидко втрачає до неї інтерес – 0,25 бала.

Дитина роздивляється нову іграшку або книжку і відкидає їх – 0 балів.

2.2. Навички самообслуговування

Методика №4

Дидактична гра №1 „Хочу пити”(параметри 1, 6, 10)

Інструкція до виконання: дитині дають чашку з водичкою і пропонують попити.

Мета: з’ясувати здатність дитини пити з чашки.

Методичний коментар: здатність дитини пити з чашки фіксується в таблиці.

Дитина самостійно п’є з чашки – 1 бал.

Дитина самостійно п’є з чашки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина п’є з чашки, але водичка проливається – 0,25 бала.

Дитина широко відкриває рот і висуває язик – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №2 „Смачний обід” (параметр 2, 8)

Мета: з’ясувати здатність дитини тримати ложку в кулачку, набирати трошки густої каші і підносити до рота.

Інструкція до виконання: дитина йде обідати.

Методичний коментар: здатність дитини тримати ложку в кулачку, набирати трошки густої каші і підносити до рота, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно тримає ложку в кулачку, набирає трошки густої каші і підносить до рота. Простягає пусту тарілку, коли хоче добавки – 1 бал.

Дитина самостійно їсть після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина тримає ложку, але вона весь час перевертається – 0,25 бала.

Дитина стукає ложкою по тарілці і розмазує кашу – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №3 Гра „Посади ведмедика на горщик” (параметр 3, 9, 11)

Мета: з’ясувати здатність дитини проситися на горщик.

Інструкція до виконання: мати пропонує дитині сісти на горщик, коли бачить зміну в її поведінці.

Методичний коментар: Здатність дитини проситися на горщик фіксується в таблиці.

Дитина проситься на горщик, або самостійно сідає – 1 бал.

Дитина проситься на горщик після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не проситься на горщик, але нервує у мокрих штанцях – 0,25 бала.

Дитина не реагує на мокрі штанці – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №4 „Повернулись із прогулянки” (параметр 4, 5, 7, 12, 15)

Мета: з’ясувати вміння дитини одягатися і роздягатися: вчитися стягувати шапку, шкарпетки, розстібнути кнопку, застібку на одязі чи взутті.

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть речі, в яких потрібно йти на прогулянку.

Методичний коментар: уміння дитини одягатися і роздягатися фіксується в таблиці.

Дитина самостійно стягує з себе черевички, рукавички, шкарпетки, шапку, розстібає блискавку та кнопки, дотягує колготки з колін на стегна – 1 бал.

Дитина самостійно згідно віку одягається і роздягається, але після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина частково одягається і роздягається – 0,25 бала.

Дитина не прагне одягатися і роздягатися самостійно, чекає, коли це зроблять дорослі – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №5 „Тук-тук” (параметр 13, 14)

Мета: з’ясувати прагнення дитини повернути дверну ручку, щоб потрапити в кімнату, відчиняти дверцята в шафі й викидати з неї речі, щоб дізнатися: „Що там лежить?”

Інструкція до виконання: дитину підводять до зачинених дверей і пропонують їх відкрити.

Методичний коментар: прагнення дитини відчиняти двері та викидати речі фіксується в таблиці.

Дитина самостійно повертає ручку дверей, щоб потрапити до кімнати, відчиняє дверцята шафи і викидає з неї речі, щоб дізнатися: „Що там лежить?” – 1 бал.

Дитина повертає ручку дверей, щоб потрапити до кімнати, відчиняє дверцята шафи і викидає з неї речі, щоб дізнатися: „Що там лежить?”, після

стимуляції – 0,5 бала.

Дитина прагне відчинити двері або відсунути ящики, але нічого не виходить – 0,25 бала.

Дитина не прагне відчинити двері і відсунути ящики, а тільки стукає по них долонею – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №6 „Наведи порядок” (параметри 16, 17)

Мета: з'ясувати здатність дитини знати місце своїх речей і разом з дорослим складати іграшки в пакет та допомагати дорослим у побуті: накривати на стіл, відносити тарілки в раковину.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині допомогти накривати на стіл або прибрати посуд зі столу.

Методичний коментар: прагнення дитини наводити порядок фіксується в таблиці.

Дитина з радістю накриває на стіл, відносить тарілки в раковину, складає свої іграшки – 1 бал.

Дитина допомагає дорослим після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина прагне допомогти, але все валиться з рук – 0,25 бала.

Дитина не прагне допомагати дорослим – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №7 „Привітаємось із водою” (параметр 18)

Мета: з'ясувати інтерес дитини до води.

Інструкція до виконання: дитину підводять до крана з водою і пропонують його відкрити.

Методичний коментар: інтерес дитини до води фіксується в таблиці.

Дитина з радістю відкриває кран і плещеться в воді – 1 бал.

Дитина з радістю відкриває кран і плещеться в воді після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина прагне відкрити кран і з інтересом спостерігає за водою – 0,25 бала.

Дитина не вміє відкрити кран і дивиться на воду без емоцій – 0 балів.

Методика №4

Дидактична гра №8 „Подзвони-ввімкни-відчини” (параметр 19)

Мета: з'ясувати здатність дитини дзвонити в двері, вмикати і вимикати світло, відчиняти і зачиняти двері.

Інструкція до виконання: дитину підносять до кнопочки дзвоника і пропонують подзвонити.

Методичний коментар: здатність дитини дзвонити в двері, вмикати і вимикати світло, відчиняти і зачиняти двері фіксується в таблиці.

Дитина з радістю відчиняє і зачиняє двері – 1 бал.

Дитина з радістю відчиняє і зачиняє двері після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина прагне відчиняти і зачиняти двері, але швидко втрачає інтерес – 0,25 бала.

Дитина виконує функцію одноразово – 0 балів.

2.3. Навички поведінки

Методика №5

Дидактична гра №1 „Я роблю як мама”(параметр 1, 2, 8)

Мета: з'ясувати здатність дитини наслідувати простим рухам дорослого, дивитися на дорослого в нових складних ситуаціях, виконувати просте доручення дорослого і виконувати мовленнєву інструкцію в дві дії з одним предметом.

Інструкція до виконання: дитині пропонують взяти ведмедика і покатати його в машині.

Методичний коментар: здатність дитини наслідувати простим рухам дорослого і виконувати інструкції фіксується в таблиці.

Дитина наслідує дорослим і виконує інструкцію – 1 бал.

Дитина наслідує дорослим і виконує інструкцію після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина прагне виконати інструкцію, але весь час звертається за допомогою до дорослого – 0,25 бала.

Дитина наслідує рухам дорослого одноразово – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №2 „Дивись уважніше” (параметри 3, 13)

Мета: з'ясувати здатність дитини спостерігати за грою інших дітей, емоційними жестами чи словами привертати до себе їх увагу.

Інструкція до виконання: діти граються на дворі у пісочку. Дорослий пропонує дитині подивитися на інших дітей і поспілкуватися з ними.

Методичний коментар: здатність дитини спостерігати за грою інших і привертати до себе їхню увагу фіксується в таблиці.

Дитина спостерігає за грою інших і привертає до себе їхню увагу емоційними жестами чи словами – 1 бал.

Дитина спостерігає за грою інших і привертає до себе їхню увагу емоційними жестами чи словами після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина спостерігає за іграми інших дітей, але не підходить до них – 0,25 бала.

Дитина самостійно грається – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №3 „Послухай і заспівай”(параметри 4, 10)

Мета: з'ясувати інтерес дитини слухати пісні, підспівувати легкі слова.

Інструкція до виконання: дорослий вмикає улюблену музику і починає співати, привертаючи увагу дитини.

Методичний коментар: інтерес дитини слухати пісні і підспівувати фіксується в таблиці.

Дитина уважно слухає пісню і намагається підспівувати легкі короткі слова – 1 бал.

Дитина слухає пісню і намагається підспівувати після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає пісню і радісно підтанцює, але не співає – 0,25 бала.

Дитина під час прослуховування пісні займається своїм ділом – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №4 „Цікава картинка” (параметри 5, 9)

Мета: з'ясувати здатність дитини роздивлятися картинки, про які розповідає дорослий.

Інструкція до виконання: дорослий показує дитині картинку і розповідає, що на ній намальовано.

Методичний коментар: здатність дитини роздивлятися картинку і слухати дорослого фіксується в таблиці.

Дитина уважно слухає дорослого і роздивляється картинку, може погладити її, поцілувати, показати пальчиком на ній предмети – 1 бал.

Дитина слухає дорослого і роздивляється картинку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не довго роздивляється картинку і не уважно слухає дорослого – 0,25 бала.

Дитина бере картинку, потім відкидає її і відходить – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №5 „Підкоти машинку і перевези пісок” (параметр 6, 10)

Мета: з'ясувати здатність дитини проявляти ініціативу в повсякденному житті, самостійно приймати рішення і знаходити вихід із складної ситуації.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині дістати машинку, що закотилася далеко під шафу, і зробити з піску доріжку для машинки.

Методичний коментар: здатність дитини самостійно приймати рішення і знаходити вихід із складної ситуації фіксується в таблиці.

Дитина використовує палицю, щоб дістати машинку, і висипає пісок у потрібне місце – 1 бал.

Дитина використовує палицю, щоб дістати машинку, і висипає пісок у потрібне місце після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається дістати машинку, але без палиці, що лежить поруч, і не знає, куди сипати пісок – 0,25 бала.

Дитина спокійно грається в піску, не намагаючись дістати машинку – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №6 „Причеші волоссячко” (параметр 7)

Мета: з'ясувати здатність дитини діяти з предметами в залежності від їх функціонального призначення.

Інструкція до виконання: дитині дають гребінець і пропонують причесати ляльку.

Методичний коментар: здатність дитини діяти з предметами в залежності від їх функціонального призначення фіксується в таблиці.

Дитина причісує маму, ляльку, кішку – 1 бал.

Дитина причісує маму, ляльку, кішку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається причесати, але гребінець випадає з рук – 0,25 бала.

Дитина держить гребінець, підходить до ляльки, але переключає свою увагу на інші предмети і відкидає гребінець – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №7 „Хто як розмовляє” (параметр 11)

Мета: з'ясувати здатність дитини активно наслідувати звукам оточуючого середовища.

Інструкція до виконання: дорослий показує малюку картинку і пробує повторити з ним, як капає водичка, як дзвенить комар тощо.

Методичний коментар: здатність дитини активно наслідувати звукам оточуючого середовища фіксується в таблиці.

Дитина активно наслідує – 1 бал.

Дитина активно наслідує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається наслідувати, але забуває, хто як каже, і звертається з цим до дорослого – 0,25 бала.

Дитина не намагається наслідувати, а тільки роздивляється картинку і голосно сміється – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №8 „Граємо разом” (параметри 12, 15)

Мета: з'ясувати здатність дитини гратися самостійно, коли є цікаві іграшки, і спілкуватися з дорослим.

Інструкція до виконання: дорослий починає гратися з дитиною і непомітно від неї відходить, залишаючи малюка самого.

Методичний коментар: здатність дитини гратися самостійно, коли є цікаві іграшки, і спілкуватися з дорослим фіксується в таблиці.

Дитина здатна і гратися самостійно з яскравими іграшками, і спілкуватися з дорослим – 1 бал.

Дитина здатна і гратися самостійно, і спілкуватися з дорослим після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не грається самостійно навіть із цікавими іграшками – 0,25 бала.

Дитина довгий час може сидіти сама – 0 балів.

Методика №5

Дидактична гра №9 „Слухай уважніше” (параметр 14)

Мета: з'ясувати здатність дитини уважно дивитися на обличчя дорослого, коли той промовляє слово, повторювати одно-двоскладові слова.

Інструкція до виконання: дорослий каже слова „мак, бик, кіт, лапа, коса ” тощо, дитина уважно на нього дивиться і намагається повторювати.

Методичний коментар: здатність дитини уважно дивитися на обличчя дорослого, коли той промовляє слово, повторювати одно-двоскладові слова фіксується в таблиці.

Дитина здатна повторювати слова за дорослим – 1 бал.

Дитина здатна повторювати слова за дорослим після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не дивиться уважно і не може повторити слова – 0,25 бала.

Дитина не хоче дивитися на дорослого, коли той промовляє слова – 0 балів.

III. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за пізнавальним розвитком дитини другого року життя

3.1. Сенсорний розвиток

Методика №6

Дидактична гра №1 „Побудуй башту” (параметр 1, 8)

Мета: з'ясувати здатність дитини будувати башту з 2-3, а пізніше з 3-4 кубиків.

Інструкція до виконання: дитині дають кубики і пропонують побудувати башту.

Методичний коментар: здатність дитини будувати башту фіксується в таблиці.

Дитина здатна будувати башту з кубиків, відповідно свого віку – 1 бал.

Дитина здатна будувати башту після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається будувати, але промахується і кубики падають – 0,25 бала.

Дитина стукає кубиками одним об одного – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №2 „Збери пірамідку” (параметри 2, 6, 18)

Мета: з'ясувати здатність дитини розбирати і збирати пірамідку, не враховуючи розміру кілець або враховуючі їх розмір.

Інструкція до виконання: перед дитиною ставлять пірамідку і пропонують розібрати і зібрати.

Методичний коментар: здатність дитини збирати пірамідку фіксується в таблиці.

Дитина здатна збирати пірамідку, враховуючи або не враховуючи розмір кілець, згідно свого віку – 1 бал.

Дитина здатна збирати пірамідку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається збирати, але промахується і не попадає кільцями на стрижень – 0,25 бала.

Дитина розбирає пірамідку і розкидає кільця – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №3 „Поклади фігурки у свій будиночок” (параметри 3, 5, 10, 15, 16)

Мета: з'ясувати здатність дитини співвідносити знайомий об'ємний предмет із відповідним отвором у ящику.

Інструкція до виконання: дитині дають ящик із прорізами і об'ємні предмети, які треба опустити в свої дірочки.

Методичний коментар: здатність дитини співвідносити знайомий об'ємний предмет із відповідним отвором у ящику фіксується в таблиці.

Дитина здатна співвідносити знайомий об'ємний предмет з відповідними отворами у ящику – 1 бал.

Дитина здатна співвідносити знайомий об'ємний предмет із відповідними отворами у ящику після стимуляції – 0,5 бала.

Методом проб і помилок співставляє об'ємну фігуру з плоскою – 0,25 бала.

При багаторазовому повторюванні штовхає фігури у прорізи, не враховуючи їх форми – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №4 „Розклади предмети” (параметри 4, 19)

Мета: з'ясувати здатність дитини розкласти різномірні предмети, що відрізняються за однією ознакою (колір, форма, розмір) на дві групи.

Інструкція до виконання: дитині дають по 3 предмети різні за кольором (червоний-жовтий), різні за розміром (великий-малий), різні за формою (круг-трикутник) і пропонують розкласти їх на 2 групи.

Методичний коментар: здатність дитини розкласти різномірні предмети, що відрізняються за однією ознакою (колір, форма, розмір), на дві групи фіксується в таблиці.

Дитина здатна розкласти різномірні предмети – 1 бал.

Дитина здатна розкласти різномірні предмети після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розкладає предмети за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина намагається розкласти предмети, але робить це, не враховуючи їх ознак – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №5 „Збери мотрійку” (параметри 4, 11, 17)

Мета: з'ясувати здатність дитини: самостійно розбирати **двовмісну**, а потім **тривмісну** мотрійку і знаходити предмети „великий, менший, найменший”

Інструкція до виконання: дитині дають мотрійку і пропонують її розібрати, поставити за зростом, зібрати.

Методичний коментар: здатність дитини самостійно розбирати **двовмісну**, а потім **тривмісну** мотрійку і знаходити предмети „великий, менший, найменший” фіксується в таблиці.

Дитина здатна розібрати і зібрати мотрійку – 1 бал.

Дитина здатна розкласти і зібрати мотрійку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розкладає мотрійку, але зібрати самостійно не може – 0,25 бала.

Дитина роздивляється мотрійку, трясє її і відкидає – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №6 „Знайди квіточку потрібного кольору” (параметри 7, 12, 20)

Мета: з'ясувати здатність дитини знаходити іграшку такого ж кольору на прохання дорослого.

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть квіточки різного кольору. Показують червоний (синій, жовтий...) кружечок і пропонують знайти таку ж квіточку.

Методичний коментар: здатність дитини знаходити іграшку такого ж кольору на прохання дорослого фіксується в таблиці.

Дитина здатна знайти іграшку такого ж кольору – 1 бал.

Дитина здатна знайти іграшку такого ж кольору після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розкладає іграшки за кольором, але весь час звертається до дорослого – 0,25 бала.

Дитина розкладає іграшки, не звертаючи уваги на колір – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №7 „Маленький будівельник” (параметр 9, 13)

Мета: з'ясувати здатність дитини створювати нескладні конструкції: місток, стінку, поїзд.

Інструкція до виконання: дорослий кладе перед дитиною кубики і пропонує створити нескладні конструкції.

Методичний коментар: здатність дитини створювати нескладні споруди фіксується в таблиці.

Дитина здатна створити нескладні споруди – 1 бал.

Дитина здатна створити нескладні споруди після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається створювати нескладні споруди, але вони весь час розсипаються – 0,25 бала.

Дитина хаотично пересуває кубики – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №8 „Назви картинку” (параметр 14)

Мета: з'ясувати здатність дитини знаходити і показувати малюнки на прохання.

Інструкція до виконання: дорослий показує дитині картинку і пропонує показати і назвати кожну з них.

Методичний коментар: здатність дитини знаходити і показувати малюнки на прохання фіксується в таблиці.

Дитина здатна показати і назвати малюнки – 1 бал.

Дитина здатна показати і назвати малюнки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається роздивлятися картинку, але допускає помилки при виборі картинки – 0,25 бала.

Дитина роздивляється картинку, але не показує на прохання дорослого – 0 балів.

Методика №6

Дидактична гра №9 „Хто який?” (параметр 21)

Мета: з'ясувати здатність розпізнавати якість предметів при спрямованому навчанні (пухнастий, холодний).

Інструкція до виконання: дитина роздивляється м'які іграшки, гладить їх і визначає їх якість.

Методичний коментар: здатність дитини розпізнавати якість предметів при спрямованому навчанні фіксується в таблиці.

Дитина здатна розпізнавати якість предметів – 1 бал.

Дитина здатна розпізнавати якість предметів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається розпізнавати якість предметів – 0,25 бала.

Дитина не намагається розпізнавати якість предметів – 0 балів.

3.2. Навички гри

Методика №7

Дидактична гра №1 „Давай пограємо” (параметри 1, 2)

Мета: з'ясувати здатність самостійно або за допомогою дорослого знайомитися з різними якостями іграшок у процесі активних дій з ними (трясе, стискає, катає).

Інструкція до виконання: дорослий грається з дитиною, показуючи, що можна робити з предметами, потім тихенько відходить від неї.

Методичний коментар: здатність дитини самостійно або за допомогою дорослого знайомитися з різними якостями іграшок у процесі активних дій із ними фіксується в таблиці.

Дитина здатна самостійно зробити одну ігрову дію (погодувати ляльку) – 1 бал.

Дитина здатна самостійно знайомитися з різними якостями предметів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина виконує дії разом з дорослим – 0,25 бала.

Дитина не намагається самостійно гратися – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра №2 „Нагодуй ляльку” (параметри 3, 4)

Мета: з’ясувати здатність супроводжувати гру промовлянням на „своїй мові”, іноді вставляти висловлювання типу „ах”, „ой”.

Інструкція до виконання: дитині дають іграшки і пропонують виконати дію (наприклад, нагодувати ляльку).

Методичний коментар: здатність дитини супроводжувати гру промовлянням фіксується в таблиці.

Дитина в процесі гри вимовляє різні зрозумілі їй слова – 1 бал.

Дитина в процесі гри висловлюється, але після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина рідко промовляє слова – 0,25 бала.

Дитина грається мовчки – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра №3 „Нагодуй кішечку” (параметри 5)

Мета: з’ясувати вміння використовувати предмети-замінювачі (кружечок замість тарілки, кусок хутра замість кішки).

Інструкція до виконання: дорослий пропонує погратися, але не знає, де взяти предмети, яких не вистачає до гри.

Методичний коментар: вміння дитини використовувати предмети-замінювачі фіксується в таблиці.

Дитина в процесі гри використовує предмети-замінники – 1 бал.

Дитина в процесі гри використовує предмети-замінники, але після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина вибирає необхідні предмети при підказці дорослого – 0,25 бала.

Дитина не розуміє гру з предметами-замінювачами – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра №4 „Будуємо будиночок для песика” (параметри 6, 10)

Мета: з’ясувати здатність дитини разом із дорослим грати в перші сюжетні ігри.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує побудувати хатку для песика і запросити його там жити.

Методичний коментар: здатність дитини разом з дорослим грати в перші сюжетні ігри фіксується в таблиці.

Дитина активно грає з дорослим – 1 бал.

Дитина грає з дорослим, але після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина з інтересом спостерігає, як дорослий грається – 0,25 бала.

Дитина не довго грається з дорослим і переключається на інші забави – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра №5 „Послухай казочку” (параметри 7)

Мета: з’ясувати здатність уважно слухати знайомі пісні, казки, радіти від знайомого сюжету.

Інструкція до виконання: дорослий читає дитині казочку або співає пісеньку.

Методичний коментар: здатність дитини уважно слухати знайомі пісні, казки, радіти від знайомого сюжету фіксується в таблиці.

Дитина уважно слухає – 1 бал.

Дитина слухає після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає, але тільки те, що захоче сама – 0,25 бала.

Дитина не довго і не уважно слухає і відходить до іншої забави – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра №6 „Докажи словечко” (параметри 8)

Мета: з’ясувати здатність дитини грати в перші інсценування.

Інструкція до виконання: розігрування казочки „Колобок” у ролях.

Методичний коментар: здатність дитини грати в перші інсценування фіксується в таблиці.

Дитина добавляє останнє слово, виконує знайомий рух під музику, уважно слухає – 1 бал.

Дитина активно реагує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає, але сама не виконує дії – 0,25 бала.

Дитина не довго і не уважно слухає і відходить до іншої забави – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра №7 „Покатай ляльку” (параметри 9, 12)

Мета: з’ясувати здатність об’єднати в одній грі дві нескладні дії (посадити в коляску і покатати ляльку).

Інструкція до виконання: дорослий пропонує посадити ляльку в коляску і покатати її.

Методичний коментар: здатність дитини об’єднати в одній грі дві нескладні дії фіксується в таблиці.

Дитина правильно виконує завдання – 1 бал.

Дитина виконує завдання після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина виконує тільки одну дію – 0,25 бала.

Дитина чекає, коли дорослий усе зробить сам – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра № 8 „Що ти робиш, розкажи” (параметри 11, 13)

Мета: з’ясувати здатність у грі повторювати за дорослим слова або вимовити фразу з двох слів.

Інструкція до виконання: дитина з дорослим виконують дію і супроводжують її коментарем: „Я іду...я несу...я їм”.

Методичний коментар: здатність дитини у грі повторювати за дорослим слова або вимовити фразу з двох слів фіксується в таблиці.

Дитина повторює за дорослим фразу – 1 бал.

Дитина повторює за дорослим фразу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина повторює слова – 0,25 бала.

Дитина виконує рухи, але не повторює – 0 балів.

Методика №7

Дидактична гра № 9 „Знайди картинку” (параметр 14)

Мета: з'ясувати здатність дитини самостійно підбирати 2-4 картинки з „Дитячого лото”.

Інструкція до виконання: дитині пропонують пограти в „Лото”.

Методичний коментар: здатність дитини самостійно підбирати 2-4 картинки з лото фіксується в таблиці.

Дитина самостійно підбирає картинки – 1 бал.

Дитина підбирає картинки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина підбирає картинки за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина не співвідносить картинки – 0 балів.

IV. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за мовленнєвим розвитком дитини другого року життя

4.1. Мовленнєве розуміння

Методика №8

Дидактична гра № 1 „Покажи, що назву, зроби, що скажу” (параметр 1, 2)

Мета: з'ясувати здатність дитини до розуміння назв оточуючих предметів і розуміння дій.

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть 5 картинок, просять показати одну з них і виконати дію або показати відповідну картинку.

Методичний коментар: здатність дитини до розуміння назв оточуючих предметів і розуміння дій фіксується в таблиці.

Дитина самостійно вибирає картинки і виконує потрібні дії – 1 бал.

Дитина підбирає картинки і виконує потрібні дії після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина підбирає картинки за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина не співвідносить картинки і не виконує дії – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 2 „Покажи, де тварини, де люди” (параметр 3)

Мета: з'ясувати здатність дитини до узагальнення предметів за істотними ознаками в зрозумілій мові.

Інструкція до виконання: дитину просять розкласти картинки на групи людей і тварин.

Методичний коментар: здатність дитини до узагальнення предметів за істотними ознаками в зрозумілій мові фіксується в таблиці.

Дитина самостійно розкладає картинки – 1 бал.

Дитина розкладає картинки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розкладає картинки за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина хаотично розкладає картинки, не враховуючи завдання – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 3 „Покажи, хто як кричить” (параметри 4, 11)

Мета: з'ясувати здатність дитини розрізняти немовленнєві звуки різної висоти.

Інструкція до виконання: дитина роздивляється картинки великих і маленьких тварин і птахів, а також великих і маленьких предметів, і дорослий пропонує згадати, хто як кричить.

Методичний коментар: здатність дитини розрізняти немовленнєві звуки різної висоти фіксується в таблиці.

Дитина розрізняє немовленнєві звуки різної висоти – 1 бал.

Дитина розрізняє немовленнєві звуки різної висоти після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина виконує вправу за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина згадує не всі звуки – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 4 „Подивись малюнок і послухай оповідання”
(параметр 5)

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти нескладне оповідання за сюжетною картинкою і відповідати на питання дорослого.

Інструкція до виконання: дорослий роздивляється з дитиною сюжетну картинку і розказує оповідання.

Методичний коментар: здатність дитини слухати нескладне оповідання за сюжетною картинкою і відповідати на питання дорослого фіксується в таблиці.

Дитина роздивляється картинку, уважно слухає і відповідає на питання – 1 бал.

Дитина роздивляється картинку, слухає і відповідає на питання після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає, але на питання не відповідає – 0,25 бала.

Дитина дивиться на картинку не уважно, не дослухає до кінця оповідання і відкидає картинку – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 5 „Знайди, хто під шафою” (параметр 6)

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти прийменник „під”

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині знайти, що лежить під столом, під шафою тощо.

Методичний коментар: здатність дитини розуміти прийменник „під” фіксується в таблиці.

Дитина розуміє прохання дорослого – 1 бал.

Дитина розуміє прохання дорослого після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розуміє прохання, спираючись на жест дорослого – 0,25 бала.

Дитина не розуміє і не виконує прохання – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 6 „Покажи, де машина, а де машини” (параметр 7, 10)

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти однину і множину іменників і дієслів.

Інструкція до виконання: перед дитиною лежать багато однакових

іграшок (грибочки, солдатики, кубики тощо), дорослий на очах у дитини відділяє один предмет і пропонує показати, де один кубик, а де багато кубиків, де їде, а де їдуть.

Методичний коментар: здатність дитини розуміти однину і множину іменників і дієслів фіксується в таблиці.

Дитина розуміє однину і множину – 1 бал.

Дитина розуміє однину і множину після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не розуміє однину і множину, але вимагає повторити гру – 0,25 бала.

Дитина відкидає іграшки – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 7 „Послухай оповідання” (параметр 8)

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти коротке оповідання без показу картинки.

Інструкція до виконання: дорослий оповідає дитині історію, яка недавно відбулася з **ними**, дитина слухає і відповідає на запитання.

Методичний коментар: Здатність дитини розуміти коротке оповідання без показу картинки фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом слухає і відповідає на запитання – 1 бал.

Дитина слухає і відповідає на запитання після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає не уважно і вимагає показати, як це було – 0,25 бала.

Дитина не хоче слухати – 0 балів.

Методика №8

Дидактична гра № 8 „Куди літає пташка?” (параметр 9)

Мета: з'ясувати здатність дитини розуміти прийменники „у”, „з”.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує подивитися, куди літає пташка.

Методичний коментар: здатність дитини розуміти прийменники „у”, „з” фіксується в таблиці.

Дитина показує, що пташка сіла у гніздо, а потім вилетіла з гнізда – 1 бал.

Дитина показує, де була пташка, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина показує, де була пташка, але плутає прийменники „у”, „з” – 0,25 бала.

Дитина роздивляється тільки пташку – 0 балів.

4.2. Активне мовлення

Методика №9

Дидактична гра № 1 „Пострибай” (параметр 1)

Мета: з'ясувати здатність дитини в момент рухової активності відчувати почуття радості та здивування і використовувати в цей час лепет та окремі короткі слова.

Інструкція до виконання: дорослий грається з дитиною і пропонує пострибати.

Методичний коментар: здатність дитини в момент рухової активності відчувати почуття радості та здивування і використовувати в цей час лепет та окремі короткі слова фіксується в таблиці.

Дитина стрибає, радіє і весело кричить – 1 бал.

Дитина стрибає, радіє і весело кричить після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина стрибає мовчки – 0,25 бала.

Дитина не зразу намагається стрибати і швидко втомлюється – 0 балів.

Методика №9

Дидактична гра № 2 „Назви іграшку” (параметр 2)

Мета: з'ясувати здатність дитини називати предмети і дії в момент сильної зацікавленості легкими словами („бі-бі”, „пі-пі”).

Інструкція до виконання: дорослий катає з дитиною машинку і спонукає маля до промови, повторюючи за ним його слова.

Методичний коментар: здатність дитини в момент сильної зацікавленості називати предмети і дії легкими словами („бі-бі”, „пі-пі”) фіксується в таблиці.

Дитина активно розмовляє – 1 бал.

Дитина розмовляє після стимуляції – 0,5 бала.

У дитини проявляються нечасті окремі слова – 0,25 бала.

Дитина грається мовчки – 0 балів.

Методика №9

Дидактична гра № 3 „Назви картинку” (параметр 3)

Мета: з'ясувати здатність дитини вимовляти двоскладові слова „папа, мама, **часи**, іди”.

Інструкція до виконання: дитині показують картинки і пропонують назвати зображені предмети.

Методичний коментар: здатність дитини вимовляти двоскладові слова „папа, мама, **часи**, іди” фіксується в таблиці.

Дитина активно розмовляє – 1 бал.

Дитина розмовляє після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина повторює не всі пропоновані слова – 0,25 бала.

Дитина роздивляється картинку і мовчить – 0 балів.

Методика №9

Дидактична гра № 4 „Що ти робиш?” (параметр 4)

Мета: з'ясувати здатність дитини при спілкуванні з дорослим використовувати трислівне речення з прикметниками і займенниками.

Інструкція до виконання: дорослий виконує з дитиною побутову вправу і пропонує дитині сказати, що вона робить.

Методичний коментар: здатність дитини при спілкуванні з дорослим використовувати трислівне речення з прикметниками і займенниками фіксується в таблиці.

Дитина активно розмовляє – 1 бал.

Дитина розмовляє після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не використовує прикметники – 0,25 бала.

Дитина мовчить – 0 балів.

Методика №9

Дидактична гра № 5 „Назви картинку” (параметр 5)

Мета: з'ясувати здатність дитини використовувати трискладові слова, типу: машина, малина, собака, молоко .

Інструкція до виконання: дитині показують картинки і пропонують назвати зображені предмети.

Методичний коментар: здатність дитини використовувати трискладові слова, типу: машина, малина, собака, молоко, фіксується в таблиці.

Дитина активно використовує слова – 1 бал.

Дитина використовує слова після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не використовує окремі слова – 0,25 бала.

Дитина сильно змінює слова або мовчить – 0 балів.

V. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за екологічним розвитком дитини другого року життя

Методика №10

Дидактична гра №1 „Послухай і подивись” (параметри 1)

Мета: з'ясувати здатність дитини прислухається до звуків за вікном (гудіння вітру, спів пташок, гуркіт грому).

Інструкція до виконання: дитину підносять до вікна і пропонують послухати, що там шумить.

Методичний коментар: здатність дитини прислухається до звуків за вікном фіксується в таблиці.

Дитина уважно прислухається і розуміє, що шумить – 1 бал.

Дитина уважно прислухається і розуміє, що шумить, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди розуміє, що шумить – 0,25 бала.

Дитина не може уважно прислухатися і відволікається на будь-які подразники – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №2 „Понюхай квіточку, погладь кішечку” (параметр 2)

Мета: з'ясувати здатність дитини посміхатися, радіти контакту з квітами і тваринами

Інструкція до виконання: дорослий підводить дитину до кішечки і пропонує її погладити, підводить до квіточки і пропонує її понюхати.

Методичний коментар: здатність дитини посміхатися, радіти контакту з квітами і тваринами фіксується в таблиці.

Дитина радіє контакту – 1 бал.

Дитина радіє контакту після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина контактує несміливо – 0,25 бала.

Дитина ламає квіточку і штовхає кішечку – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №3 „Уважно придивись” (параметри 3)

Мета: з'ясувати здатність дитини обережно роздивлятися те, що при першому дотику завдало шкоди (вколало, налякало тощо).

Інструкція до виконання: дитину підводять до шипшини і пропонують торкнутися колючки.

Методичний коментар: здатність дитини обережно роздивлятися те, що при першому дотику завдало шкоди, фіксується в таблиці.

Дитина уважно і обережно роздивляється предмет – 1 бал.

Дитина уважно і обережно роздивляється предмет після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина горнеться до дорослого – 0,25 бала.

Дитина кричить – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №4 „Смачний обід” (параметр 4)

Мета: з’ясувати здатність дитини користуватися експериментальним методом спроб і помилок (малюк може розмазати кашу або ягоду не лише по тарілці, але й по скатертині).

Інструкція до виконання: дитині пропонують пообідати.

Методичний коментар: здатність дитини користуватися експериментальним методом спроб і помилок фіксується в таблиці.

Дитина може розмазати кашу або ягоду не лише по тарілці, але й по скатертині – 1 бал.

Дитина експериментує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина виконує прохання дорослого обережно їсти – 0,25 бала.

Дитина перевертає тарілку – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №5 „Уважно придивись і послухай” (параметри 5, 5)

Мета: з’ясувати здатність дитини помічати і розуміти яскраві явища в природному довкіллі (сонце світить, дощ іде, сніг падає, вітер дме), прагнути розрізняти ознаки погоди за словом дорослого (дощик „крап-крап”: не підемо гуляти).

Інструкція до виконання: дорослий роздивляється з дитиною явища в природному довкіллі і коментує їх.

Методичний коментар: здатність дитини помічати і розуміти яскраві явища в природному довкіллі (сонце світить, дощ іде, сніг падає, вітер дме), прагнути розрізняти ознаки погоди за словом дорослого (дощик „крап-крап”: не підемо гуляти) фіксується в таблиці.

Дитина може помічати і розуміти явища – 1 бал.

Дитина помічає і розуміє все навкруги після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина роздивляється явища в природному довкіллі, але не розуміє слів дорослого і хоче гуляти, коли йде дощ – 0,25 бала.

Дитина не звертає увагу на природні явища, а хоче гратися з яскравими іграшками – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №6 „Де кішка, де собака?” (параметри 7)

Мета: з’ясувати здатність дитини на прохання дорослого знаходити рослину, тварину, назву якої дитина запам’ятала.

Інструкція до виконання: на вулиці дорослий просить дитину показати різні рослини, тварин і птахів.

Методичний коментар: здатність дитини на прохання дорослого знаходити рослину, тварину, назву якої дитина запам’ятала, фіксується в таблиці.

Дитина може виконати прохання дорослого і все показати – 1 бал.

Дитина виконує прохання дорослого і все показує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не зразу виконує прохання дорослого і не все пам'ятає – 0,25 бала.

Дитина роздивляється навкруги і швидко втікає – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №7 „Мильні бульбашки”, „Дзеркальце” (параметри 8)

Мета: з'ясувати здатність дитини радіти, спостерігаючи за сонячним зайчиком, мильними бульбашками, які робить дорослий.

Інструкція до виконання: дорослий дзеркальцем робить сонячних зайчаток і показує дитині мильні бульбашки.

Методичний коментар: здатність дитини радіти, спостерігаючи за сонячним зайчиком, мильними бульбашками, які робить дорослий, фіксується в таблиці.

Дитина виражає радість і намагається схопити – 1 бал.

Дитина виражає радість і намагається схопити після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина дивиться із зацікавленням і простягає руку – 0,25 бала.

Дитина дивиться з легкою посмішкою – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №8 „Що з'явилось?” (параметр 9)

Мета: з'ясувати здатність дитини диференціювати зміни в довкіллі.

Інструкція до виконання: дорослий розповідає дитині, що бачить навкруги, і показує те, чого раніше не було: з'явилася нова квітка на підвіконні, квіти у вазі, яскраве сонце і темна хмарка на небі, дме вітер тощо.

Методичний коментар: здатність дитини радіти, диференціювати зміни в довкіллі фіксується в таблиці.

Дитина бурхливо реагує на появу нового – 1 бал.

Дитина бурхливо реагує на появу нового після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина дивиться із зацікавленням на появу нового – 0,25 бала.

Дитина дивиться з легкою посмішкою – 0 балів.

Методика №10

Дидактична гра №9 „Працелюбний малюк” (параметри 10, 11, 12)

Мета: з'ясувати здатність дитини прагнути активно діяти з піском, водою, снігом, камінням.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує зібрати сухе листячко, полити квіточки, викласти на доріжку камінці тощо.

Методичний коментар: здатність дитини прагнути активно діяти з піском, водою, снігом, камінцями фіксується в таблиці.

Дитина активно діє з природним матеріалом – 1 бал.

Дитина діє з природним матеріалом після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина діє з природним матеріалом із допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина кидає камінці, розсипає пісок, мле листя – 0 балів.

VI. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за художньо-естетичним розвитком дитини другого року життя

Методика №11

Дидактична гра №1 „Подивись книжку, подивись картинки” (параметри 1)

Мета: з'ясувати прагнення дитини розглядати ілюстрації, картинки, твори народного декоративного мистецтва.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині подивитися нові картинки.

Методичний коментар: прагнення дитини розглядати ілюстрації, картинки, твори народного декоративного мистецтва фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом роздивляється картинки і книжки – 1 бал.

Дитина роздивляється картинки і книжки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не довго роздивляється картинки і книжки – 0,25 бала.

Дитина дивиться на картинки і відкидає їх – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 2 „Послухай музику” (параметр 2)

Мета: з'ясувати здатність дитини з інтересом сприймати народну музику, колискові, звуки музичних інструментів.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині послухати музику.

Методичний коментар: здатність дитини з інтересом сприймати народну музику, колискові, звуки музичних інструментів фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом слухає музику – 1 бал.

Дитина уважно слухає музику після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не довго слухає музику — 0,25 бала.

Дитина не реагує на музику і продовжує займатися своїм ділом – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 3 „Потримай сопілку” (параметр 3)

Мета: з'ясувати здатність дитини розглядати та обстежувати дотиком пальчиків різні за кольором і фактурою іграшки, випробовувати їх на звучання та міцність.

Інструкція до виконання: дитині пропонують потримати іграшку, яка їй сподобалась.

Методичний коментар: здатність дитини розглядати та обстежувати дотиком пальчиків різні за кольором і фактурою іграшки, випробовувати їх на звучання та міцність фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом розглядає нову іграшку – 1 бал. Дитина уважно розглядає нову іграшку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина починає стукати новою іграшкою – 0,25 бала.

Дитина не реагує на появу нової іграшки – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 4 „Послухай музику і потанцюй” (параметр 4)

Мета: з'ясувати здатність дитини активно рухати кінцівками під час звучання музики, імітувати танцювальні рухи.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині послухати музику і потанцювати.

Методичний коментар: здатність дитини активно рухати кінцівками під

час звучання музики, імітувати танцювальні рухи фіксується в таблиці.

Дитина під музику присідає, пружинить, ритмічно повертається у різні боки – 1 бал.

Дитина танцює після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина починає рухатися за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина активно не реагує на веселу музику – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 5, „Почитаймо книжку” (параметр 5, 6)

Мета: з’ясувати здатність дитини вслухуватися та реагувати на слова, інтонацію голосу дорослого при читанні казок, віршиків, потішок тощо; повторювати звуки і слова; впізнавати знайомих героїв, брати активну участь у сюжетно-рольовій театралізованій грі; самостійно виконувати певні образні рухи, імітувати рухи та дії героїв.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує почитати улюблену книжку малюка.

Методичний коментар: здатність дитини вслухуватися та реагувати на слова, інтонацію голосу дорослого при читанні казок, віршиків, потішок тощо; повторювати звуки і слова; впізнавати знайомих героїв, брати активну участь у сюжетно-рольовій театралізованій грі; самостійно виконувати певні образні рухи, імітувати рухи та дії героїв фіксується в таблиці.

Дитина активно реагує на читання знайомої книжки – 1 бал.

Дитина реагує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає книжку спокійно і не завжди включається в гру – 0,25 бала.

Дитина неуважно слухає і не дослухає до кінця – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 6 „Я все вмю сам” (параметр 7)

Мета: з’ясувати здатність дитини самостійно їсти, лягати спати, сідати за стіл і виходити з-за нього, використовувати основні знаряддя.

Інструкція до виконання: дитині пропонують самостійно виконувати побутові дії, тому що вона вже велика.

Методичний коментар: здатність дитини самостійно їсти, лягати спати, сідати за стіл і виходити з-за нього, використовувати основні знаряддя фіксується в таблиці.

Дитина все виконує самостійно – 1 бал.

Дитина проявляє самостійність після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина звертається за допомогою до дорослого – 0,25 бала.

Дитина чекає, коли дорослий буде з нею все робити – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 7 „Маленький художник” (параметри 8)

Мета: з’ясувати здатність дитини креслити вертикальні та горизонтальні лінії.

Інструкція до виконання: дитині дають олівець і папір, пропонують помалювати.

Методичний коментар: здатність дитини креслити вертикальні та

горизонтальні лінії самостійно фіксується в таблиці.

Дитина креслить самостійно – 1 бал.

Дитина креслить після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина звертається за допомогою до дорослого – 0,25 бала.

Дитина очікує, коли дорослий буде креслити її рукою – 0 балів.

Методика №11

Дидактична гра № 8 „Послухай музику” (параметр 9)

Мета: з’ясувати підвищений інтерес дитини до приймача, телевізора, магнітофона як джерел різноманітної музики.

Інструкція до виконання: дорослий показує, що можна ввімкнути приймач, щоб послухати музику.

Методичний коментар: підвищений інтерес дитини до приймача, телевізора, магнітофона як джерел різноманітної музики фіксується в таблиці.

Дитина проявляє інтерес до магнітофона – 1 бал.

Дитина проявляє інтерес до магнітофона після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина звертається за допомогою до дорослого, щоб ввімкнути телевізор або магнітофон – 0,25 бала.

Дитина бажає вмикати і витмикати кнопки – 0 балів.

Таблиця 3.2.

Результати спостереження й кількісної оцінки фізичного і психічного розвитку дитини другого року життя

№ п/п	Рівні	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Фізичний розвиток	45-40	39-35	33-28	27-22
	<i>загальний моторний</i>	26	23	20	17
	<i>дрібна моторика</i>	19	17	13	10
2.	Емоційно-соціальний розвиток	52-48	49-42	40-36	34-30
	<i>контактні відносини</i>	18	17	14	12
	<i>навички самообслуговування</i>	18	17	14	12
	<i>навички поведінки</i>	16	15	12	10
3.	Пізнавальний розвиток	35-30	29-24	23-18	17-12
	<i>сенсорний розвиток</i>	21	19	17	15
	<i>навички гри</i>	14	12	10	8
4.	Розвиток мовлення	16-15	14-13	12-11	10-9
	<i>розуміння мовлення</i>	11	9	7	5
	<i>активне мовлення</i>	5	4	3	3
5.	Екологічний розвиток	12-11	10-9	8-7	6-5
6.	Художньо-естетичний розвиток	10-9	8-7	6-5	4-3

Усього балів	170-160	150-130	120-100	90-80
--------------	---------	---------	---------	-------

**Узагальнені висновки за результатами спостереження психологів,
педагогів, батьків психологічного і фізичного розвитку
дітей другого року життя**

Високий рівень:

— Психічний і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає з випередженням намісяців, що відповідає віковій нормі.

Достатній рівень:

— Психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає відповідно віковій нормі;

— Психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає у межах вікової норми.

Середній рівень:

— Фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає у межах вікової норми, а психічний розвиток (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) дитини із незначною затримкою на.....місяців;

— Незначна затримка темпів розвитку психічних (мовленнєвих та ін.) і моторних функцій у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів розвитку моторних функцій у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів розвитку психічних і мовленнєвих функцій у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми.

Низький рівень:

— Незначне відставання у психічному, мовленнєвому і фізичному розвитку (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(указується медичний діагноз);

— Значне відставання у психічному, мовленнєвому і моторному розвитку (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(указується медичний діагноз);

— Виражене відставання у психічному, мовленнєвому і моторному розвитку (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(указується медичний діагноз);

— Глибоке відставання у психічному, фізичному і мовленнєвому розвитку (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(указується медичний діагноз).

3.3.2. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини другого року життя

Для проведення обстеження пізнавального розвитку необхідна діагностична скринька „Малятко”, як дидактичний матеріал для діагностичної

роботи, просторе приміщення, оформлене відповідно до гігієнічних і естетичних вимог, два дитячі столики, стільчики, шафа для дидактичних посібників. При відборі методик для психолого-педагогічної діагностики пізнавального розвитку дітей другого року життя виходили із закономірностей нормального розвитку, й для виявлення рівня розвитку пізнавальних процесів дітям пропонувалося 12 завдань (модифіковані методики Л. Венгер, З. Гільбух, Н. Карпенко, О. Кононко, Н. Серебрякова, О. Стребелєва та ін).

Завдання №1

Дидактична гра №1: „Встановлення контакту з дитиною”

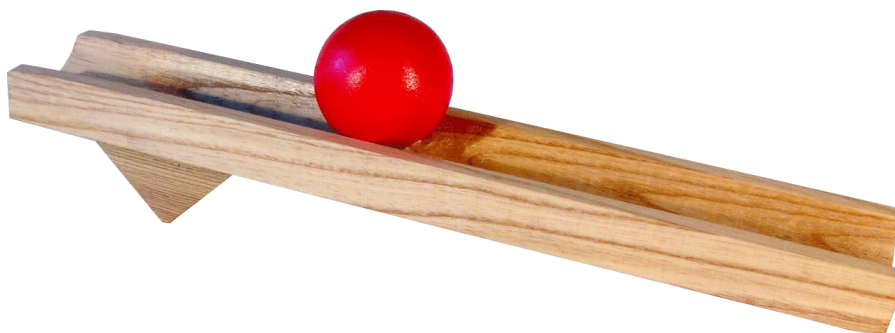
Мета: встановлення контакту з дитиною, взаємодії дитини з дорослим, виявлення розуміння дитиною словесної інструкції „лови”, „коти”, уміння стежити за предметом, що рухається, спіймати його.

Дидактичний матеріал: кулька (червоного чи жовтого, синього, зеленого кольору) і жолобок.

Проведення обстеження: дорослий кладе кульку у жолобок і просить дитину: „Лови кульку”. Потім повертає жолобок і просить прокотити кульку по жолобку: „Коти”. Дорослий ловить кульку. Так повторюється 2-3 рази у повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не ловить кульку, дорослий показує їй 2-3 рази, як це треба робити, тобто навчання йде за показом і наслідуванням дій дорослого.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція на кульку (ловить); бажає гратися з дорослим; ставлення до гри позитивне, емоційне; дитина володіє правою або лівою рукою або активізується тільки права рука й дитина ловить і котить кульку правою рукою – 1 бал; спочатку виникає рух в обох руках, але потім до кульки спрямовується лише одна з них і ловить, котить після стимуляції – 0,5; захоплення кульки двома руками, дії „лови”, „коти” не самостійні – 0,25; намагається взяти кульку руками, але вона випадає, не котить – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №2

Дидактична гра №2: „Поклади кульки в коробки”

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, уміння практичного орієнтування у предметах, наявність відповідних дій із кришками і кульками, **здатність** стимулювати пошукові дії та дії наслідування дорослого.

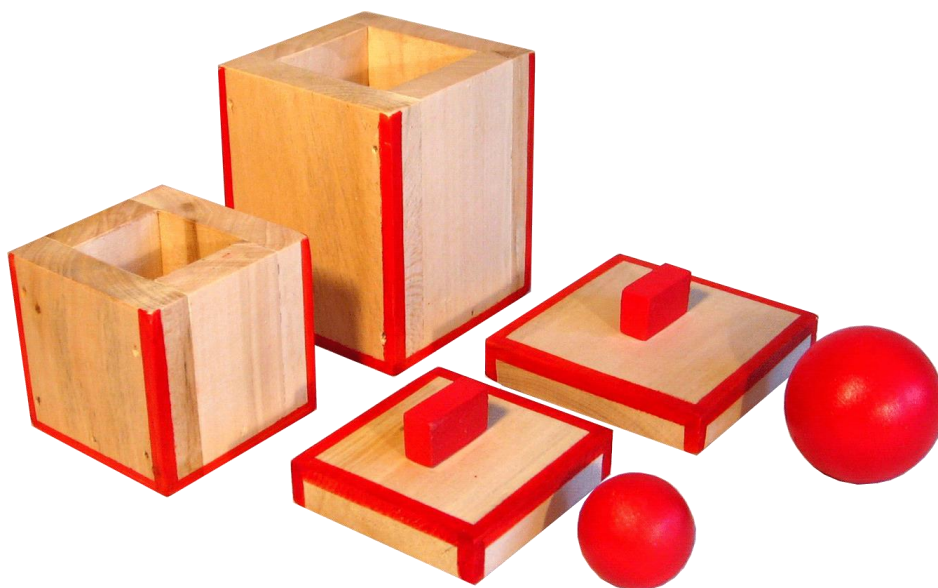
Дидактичний матеріал: дві рівновеликі коробки чотирикутної форми з відповідними кришками; дві рівновеликі кульки червоного кольору.

Проведення обстеження: Перший варіант. Перед дитиною ставлять дві коробки, кришки до них, кульки. Дорослий кладе велику кульку до великої коробки, а малу кульку до малої коробки і просить дитину накрити коробки кришками, заховати кульки. При цьому дитині не пояснюють, якою кришкою і як треба брати та якою рукою. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Другий варіант. Дорослий показує закриті кришками коробки і просить дитину відкрити кришку, дістати кульку. Потім просить скласти все як було. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина (у першому варіанті) не бере кульку, кришку, дорослий показує і пояснює: „Беремо кульку і кладемо у коробку”, „Кришкою закриваємо коробку”; якщо дитина (у другому варіанті) не відкриває коробку, дорослий показує їй 2-3 рази, як це треба робити, тобто навчання йде за показом і наслідуванням дій дорослого. Після навчання дитині пропонують виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою – 1 бал; діє не послідовно, виконує після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №3

Дидактична гра №3: „Збери 3-складову пірамідку”

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, уміння практичного маніпулювання з предметами, наслідувати дії дорослого, наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: пірамідка із трьох різновеликих кілець одного (червоного) кольору.

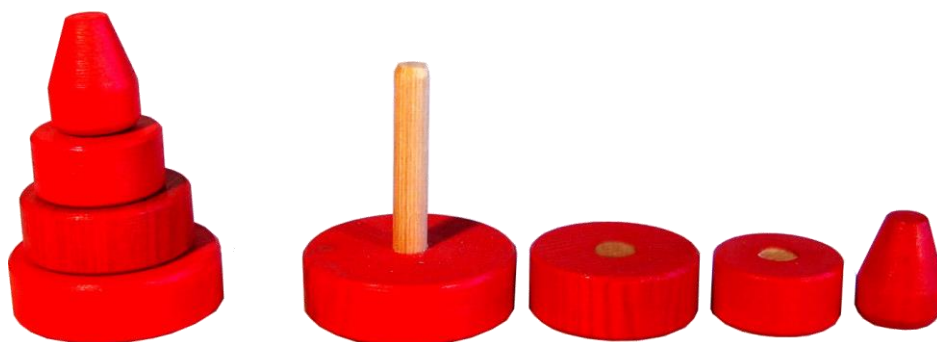
Проведення обстеження: Перший варіант. Перед дитиною ставлять 3-складову пірамідку. Дорослий просить дитину розібрати пірамідку. При цьому дитині не пояснюють, як треба брати і якою рукою. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає піраміду сам. Потім просить дитину скласти все як було. Так повторюється 2-3 рази.

Другий варіант. Дорослий показує пірамідку і просить дитину розібрати. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає і складає піраміду сам,

просить повторити. Так повторюється 2-3 рази у повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам знімає по одному колечку, а потім дає їй по одному колечку, кожного разу вказуючи жестом, що їх потрібно надіти на стрижень. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і наділа на стрижень 1-2 колечка – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №4

Дидактична гра №4: „Кольорові кубики”

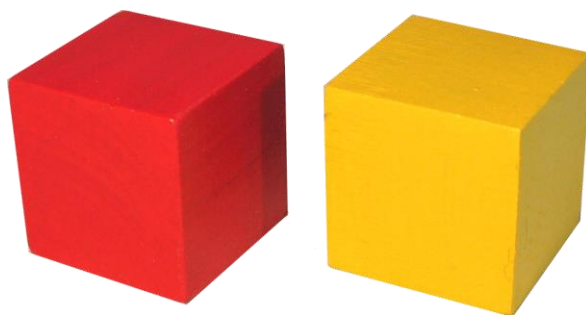
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичні уміння розрізняти і називати два кольори – червоний і жовтий, наслідувати дії дорослого, наявність відповідних інструкції дій.

Дидактичний матеріал: два кубики червоного і жовтого кольору.

Проведення обстеження: перед дитиною ставлять два кубики, один з них дорослий бере в руку і просить дитину „Дай такий, візьми такий, як у мене”. Потім пропонує по черзі показати: де червоний, де жовтий. Далі пропонує дитині по черзі назвати і показати колір кожного кубика. Так повторюється 2-3 рази у повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам укладає кубик у руку, а потім просить: „Дай такий”, і кожного разу жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; здатність розрізняти і називати червоний і жовтий кольори; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і бере кубики відповідного кольору – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №5

Дидактична гра №5: „Збери кільця за кольором”

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння орієнтуватися на колір, розпізнавати й диференціювати кільця за кольором і надівати на стрижень, наслідувати дії дорослого, наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: на загальній опорі по три кільця червоного, жовтого, синього і зеленого кольору на кожному стрижні.

Проведення обстеження: дорослий показує два стрижні, з кільцями червоного й жовтого кольорів, і просить дитину їх зняти, а потім надіти як було. Важливо, щоб дитина надівала на стрижні кільця червоні до червоних, жовті до жовтих. Якщо дитина не діє, то дорослий робить це сам. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Можна ускладнити завдання; якщо дитина швидко впоралася з ним – додати кільця синього чи синього і зеленого кольору.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам розбирає кільця, а потім вкладає по черзі кільця їй у руку і надіває на стрижень, кожного разу жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція розпізнавання за кольором; надіває на стрижень; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою, чи бере в обидві руки і надіває на стрижень – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні, хаотичні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №6

Дидактична гра №6: „Мотрійка”

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичні уміння брати, розкласти і скласти двоскладову мотрійку, наслідувати діям дорослого, наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: дві двоскладові мотрійки.

Проведення обстеження: дорослий показує двоскладову мотрійку і просить дитину її розібрати. Якщо дитина не починає діяти, сам розкладає її й пропонує мотрійку скласти. Якщо дитина не справляється, починає навчати.

Навчання: дорослий бере мотрійку, розкладає її і показує, що усередині є ще одна, просить дитину зробити те ж саме зі своєю мотрійкою. Далі дорослий, кожного разу вказуючи жестом, пропонує дитині скласти мотрійку і захвати маленьку у велику. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Після чого дорослий пропонує виконати завдання дитині самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; розкладає і складає мотрійку; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання самостійно – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №7

Дидактична гра №7: „Возик”

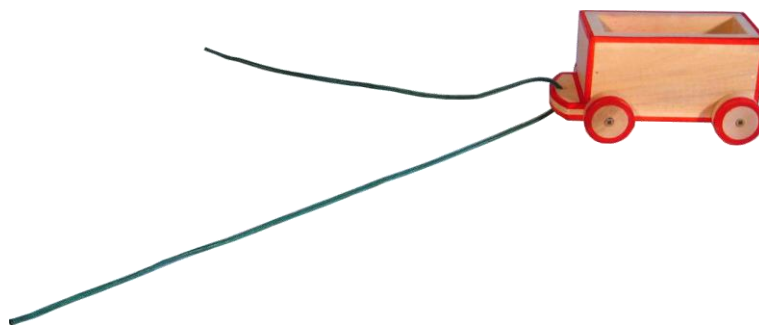
Мета: виявлення рівня розвитку наочно-дійового мислення, розуміння дитиною словесної інструкції, практичні вміння використовувати допоміжний засіб – мотузку, наслідувати діям дорослого, наявність відповідних дій.

Дидактичний матеріал: возик із кільцем, через яке протягнута мотузка.

Проведення обстеження: перед дитиною (на іншому кінці столу) стоїть возик, до якого вона не може дотягнутися рукою, але в зоні її досяжності знаходяться два кінці мотузки, розведені між собою на відстані 50 см. Дитину просять дістати возик. Якщо вона тягне тільки за один кінець мотузки, то візок залишається на місці. Завдання полягає в тому, щоб дитина здогадалася поєднати обидва кінці мотузки і таким чином підтягла візок.

Навчання: дорослий заохочує дитину до практичних спроб. Так повторюється 2-3 рази. Після чого, якщо дитина не діє, дорослий виконує завдання сам.

Оцінка дії дитини: розуміння і виконання завдання – дитина тягне за обидва кінці й виявляє високий рівень виконання – 1 бал; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; діє після стимуляції – 0,5; якщо ж дитина тягне спочатку за один кінець мотузки і спроба невдала, то їй треба дати можливість спробувати ще раз; діє після навчання, дії не самостійні – 0,25; дорослий затуляє мотузку в кільце так, щоб дитина не бачила, і пропонує дитині спробувати ще. Якщо дитина не здогадується використовувати мотузку, то це оцінюється як невиконання завдання – 0; фіксується також ставлення до результату, результат.

Завдання №8

Дидактична гра №8: „Кольорові палички”

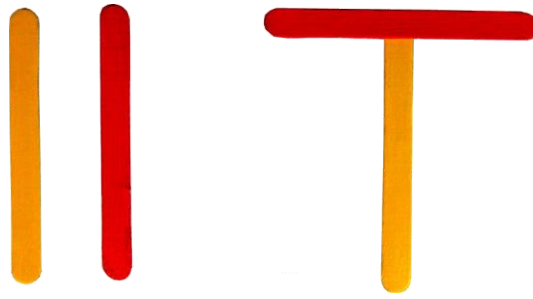
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичні уміння діяти за показом, наслідувати дії дорослого, наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: дві палички червоного чи жовтого кольору.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною будує молоток чи млинок та ін. і просить дитину: „Зроби як у мене”. Якщо дитина не починає діяти, починає навчати.

Навчання: дорослий пропонує дитині: „Дивись і роби як я”, одночасно розкладає свої палички і показує, а дитина будує те ж саме зі своїх паличок. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Після чого дорослий пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дії дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; **за характер діяльності за показом чи наслідування;** емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання самостійно – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє не самостійно – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; научуваність; ставлення дитини до результату.

Завдання №9

Дидактична гра №9: „Парні картинки”

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку зорового сприймання зображеного на предметній картинці, практичних умінь розглядати картинки, наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: дві пари предметних картинок, м'яч і лялька чи інші пари.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною кладе 2 предметні картинки, така ж пара знаходиться у руках дорослого. Дорослий вказівним жестом співвідносить їх між собою, показуючи при цьому, що у нього і у дитини картинки однакові. Потім дорослий закриває свої картинки, дістає одну з них і, показуючи її дитині, просить показати таку ж.

Навчання: якщо дитина не виконує завдання, то їй показують, як треба співвідносити парні картинки: „Така у мене, така ж у тебе”, – й кожного разу дорослий жестом підказує, що потрібно робити. Пропонує виконати завдання дитині самостійно. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; ставлення дитини до результату.

Завдання №10

Дидактична гра №10: „Розрізні картинки”

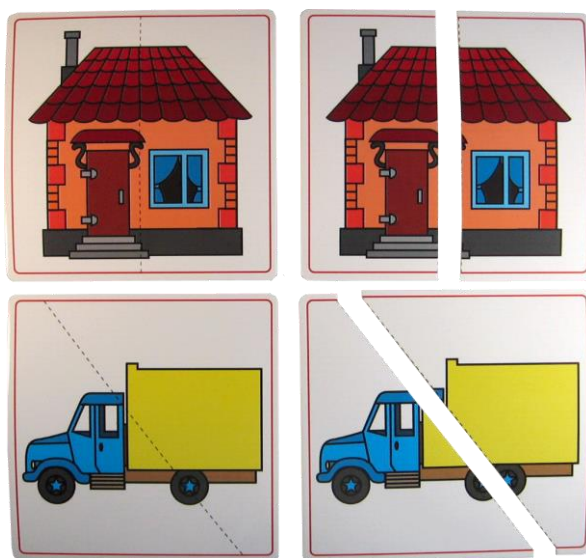
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку цілісного сприймання зображеного на предметній картинці, практичних умінь розглядати картинки, наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: дві однакові предметні картинки, одна з яких розрізана на дві частини – будинок, машина.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною кладе 2 частини розрізаної картинки й пропонує її скласти. Дорослий може вказівним жестом показати, що дитині робити.

Навчання якщо дитина не виконує завдання, то дорослий показує їй цілу картинку і просить зробити із частин таку ж. Якщо дитина не справляється із завданням, то дорослий накладає на цілу картинку одну частину розрізаної і просить накласти другу частину. Пропонує дитині виконати завдання самостійно. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; научуваність; ставлення дитини до результату.

Завдання №11

Дидактична гра №11: „Хто як говорить?“

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку цілісного сприймання зображеного на картинці, практичних умінь розглядати і впізнавати на картинці знайомих тварин (котика, курочку та ін.) й відтворити звуконаслідуванням, як вони говорять.

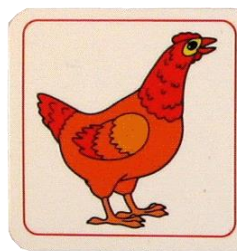
Дидактичний матеріал: предметні картинки котика, курочки та ін.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною кладе 1 предметну картинку – котика й пропонує назвати зображене й відтворити, як котик говорить.

Навчання: якщо дитина не виконує завдання, то дорослий показує їй картинку і сам називає картинку й відтворює звуконаслідування. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно з іншими картинками. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; дії не самостійні –

0,25; Намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; научуваність; ставлення дитини до результату.

Завдання №12

Дидактична гра №12: „Що звучить”

Мета: виявлення розуміння і сприймання дитиною звуків навколишнього середовища, наявності відповідних дій.

Дидактичний матеріал: дзвіночок, брязкальце і гумовий м'ячик.

Проведення обстеження: дорослий почергово створює звуки дзвіночком, брязкальцем і гумовим м'ячиком і просить сказати дитину: „Де звучить? Що звучить?”. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не реагує, то дорослий показує, що звучить, дає у руку й просить: „Слухай, що це?” й кожного разу жестом підказує, що потрібно робити, аби виникав звук. Пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: сприймання звуків; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція на звук; емоційне ставлення до завдання; дитина реагує на звук і показує, де звучить – 1 бал; чує і розрізняє звуки після стимуляції – 0,5; реагує на звук – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Таблиця 3.3.

Результати обстеження й кількісної оцінки пізнавального розвитку дитини другого року життя

№ п/п	Завдання Дидактичні ігри	Рівні розвитку	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	„Встановлення контакту з дитиною”		1 бал	0,5 балів	0,25 бала	29-26
2.	„Поклади кульки в коробки”		1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
3.	„Збери 3-складову пірамідку”		1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
4.	„Кольорові кубики”		1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0

5.	„Збери кільця за кольором”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
6.	„Мотрійка”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
7.	„Возик”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
8.	„Кольорові палички”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
9.	„Парні картинки”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
10.	„Розрізні картинки”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
11.	„Хто як говорить?”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
12.	„Що звучить”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
	Всього балів	12 балів	6 бали	3 бали	0 балів

Узагальнені висновки за результатами обстеження пізнавального розвитку дітей другого року життя

Допустимі висновки за результатами обстеження пізнавального розвитку дітей першого року життя:

Високий рівень:

— Психічний і фізичний розвиток та передумови розвитку усного мовлення у.....(вказати вік) дитини формуються із значним випередженням, що відповідає віковій нормі.

Достатній рівень:

— Психічний і фізичний розвиток та передумови розвитку усного мовлення у.....(вказати вік) дитини відповідають віковій нормі;

— Нерівномірний розвиток психічних і моторних функцій та передумов розвитку усного мовлення у.....(вказати вік) дитини формується у межах вікової норми;

— Нерівномірний пізнавальний розвиток у.....(вказати вік) дитини формується у межах вікової норми.

Середній рівень:

— Незначна затримка темпів фізичного і психічного розвитку у.....(вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових і слухових реакцій та передумов розвитку мовлення у.....(вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— Незначна затримка темпів (окремих складових) пізнавального розвитку у.....(вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми.

Низький рівень:

— Незначне відставання у розвитку орієнтовно-пізнавальних, зорових, слухових реакцій та розвитку усного мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлене..... (вказати клінічний діагноз);

— Значне відставання психічного розвитку та усного мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлене..... (вказати клінічний діагноз);

— Виражене відставання пізнавального розвитку та усного мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлене..... (вказати клінічний діагноз);

— Глибоке відставання психофізичного розвитку та усного мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлене..... (вказати клінічний діагноз).

3.4. Комплексна абілітаційна програма розвитку дитини другого року життя

3.4. 1. Індивідуальна комплексна абілітаційна програма розвитку дитини другого року життя (1 рік–1 рік 6 міс.)

Вимоги до умов виховання. Дитина рухлива, протягом тривалого часу спокійно грається або чимось займається. Вдень потрібно двічі спати протягом 3,5-4 годин. Продовжуйте виконувати загартовуючі процедури й фізичні вправи.

Дитина знає, що потрібно їсти чистими руками з чистого посуду. Пробоє користуватися серветкою. Розуміє, що не можна смоктати пальці, брати до рота предмети та іграшки. Охоче грається з водою, купається, вмивається, радіє обтиранню та обмиванню. Самостійно використовує горщик для малої потреби. Коли мочиться в штанці, просить дорослого перевдягти.

Організуйте діяльність дитини таким чином, щоб вона інтенсивно пізнавала довколишній предметний, природний та соціальний світ. У дитини має бути куточок з іграшками різного розміру, різноманітних форм, колірної гами та фактури. В куточку мають бути дитячі музичні інструменти (бубон, барабан, дзвоник, гітара тощо) та образотворчі матеріали (аркуші, крейда, пензлики, олівці). Дитина повинна мати свою маленьку дитячу бібліотеку та фонотеку. Тривалість ігор-занять не має бути вищою, ніж 7-8 хвилин.

I. Фізичний розвиток

1. М'яч (великий, маленький, зовсім маленький, для настільного тенісу) – дуже корисна іграшка для розвитку **дрібною, дрібною моторики** і соціальної взаємодії. Ігри: котить по черзі; кидайте, а дитина буде приносити; штовхайте ногами; тримайте рівновагу, сидячи на м'ячі; гойдайтеся на животі (і на спині) на великому м'ячі; кидайте великий м'яч об стінку, коли буде відскакувати – намагайтеся зловити двома руками (разом з дитиною).

2. Грайте з дитиною в гру „наздожени”. Нічого, що малюк ще не дуже добре ходить – притримайте його, а потім відпустіть, щоб він трохи від вас відірвався, потім „наздоженіть” його, і тут почнеться весела метушня.

3. Якщо дитина почала щось їсти сама – заохочуйте це незалежно від того, руками вона їсть чи ложкою. Головне, щоб одержувала задоволення від їжі.

4. Годуйте дитину за сімейним столом. Якщо сім'я не може зібратися за сніданком або обідом – запросіть пообідати з малюком улюбленого ведмедика. Хай малюк погодує вас, ведмедика, а разом і себе.

5. У ванні познайомте малюка з усіма предметами: „Здрастуй, мене звать Мильце, я помию твої ручки”, „Будь здоров, мене звать Рушник. Я витираю твоє личко. От так. От так”. Малюку буде легше змиритися з не дуже-то приємними процедурами.

6. Якщо ви бачите, що дитина щось почала на себе надягати (черевики, шкарпетки або шапку), радісно приєднуйтеся до цього заняття. Не важливо, потрібно це чи ні – поставтеся до цього заняття, як до гри. Заразом одягніть і ведмедика, і маму. Тренування допоможе малюкові краще справлятися з цією непростю справою, а радість гри з мамою може запобігти таким звичайним

для цього віку втіканням малюка від сердитої мами, що намагається його одягнути.

7. Якщо мама вирішила, що малюка вже пора привчати до горщика, хай це спочатку буде веселою грою з лялькою або нашим старим знайомим ведмедиком. Мама садить на горщик друзів свого малюка і дуже радіє. Хай це ж робить і сама дитина. Дуже швидко малюк і сам схоче, щоб мама пораділа і його власним успіхам.

8. Коли малюк сидить на горщику, не квапте його, хай сидить, дивиться книжки або маже кремом голі коліна. Головне для однорічного малюка – відчувати себе комфортно на горщику. Голосно радійте, коли горщик вдалося використати за призначенням.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Виробляйте ритуал укладання спати на ніч. Виберіть м'яку іграшку (ведмедика, зайчика або собачку), яку ви укладатимете спати разом з дитиною. Побажайте „на добраніч” іграшці, а потім своєму малюку, укрийте їх і йдіть з дитячої кімнати. Можна ввести в ритуал і читання книжки (книжку, йдучи, теж можна залишити в ліжечку), і чашку теплого молока або чаю. Важливо, щоб ритуал відходу до сну був постійною і очікуваною дитиною, тоді вона не капризуватиме і не плакатиме, коли мама або тато йдуть від її ліжечка.

2. Окрім виробленого ритуалу, важливо дотримувати і час, коли дитина лягає спати. Для малюка навіть одна година – дуже великий термін. І якщо дорослі „спізнюються” з укладанням або намагаються зробити це ранісінько, малюк перестає „розуміти”, що відбувається, і, як наслідок, може гірше спати, стати неспокійним і капризним. Особливе важливим дотримання режиму сну і процедури укладання спати виявляється для дітей із схильністю до судомних нападів.

3. Якщо дитині треба від чогось відірватися і піти (з ванни, від гри, від вас – на ніч), грайте в „Бувай-бувай”: „Бувай-бувай, телевізор!”, „Бувай-бувай, рушник!”, „Бувай-бувай, тарілочка!”, „Бувай-бувай, машинка!”, „Бувай-бувай, тату!”. Хай дитина прощається зі всіма, а потім, знову зустрівши (наприклад, уранці), знову зі всіма вітається.

2. Будь-який різновид хованок – дуже корисне тренування уміння прощатися і зустрічатися знов. Але важливо, щоб виявлялося не дуже важко знайти того, хто сховався, або те, що заховане. Ховайте цукерочки в кишеньки, тата за крісло, кубики в каструльки! Діти, які вміють весело грати в хованки, легше розлучаються з мамою, якщо їй потрібно кудись вийти, і сміливіше заводять нові знайомства.

3. Зробіть трубу з картону і покажіть малюкові, як у неї можна шепотіти і кричати, видаючи різноманітні звуки. Хай спочатку він послухає ваші, притуливши вушко з іншого боку труби, а потім ви – його, точно так само притуливши вухо. Буде така „комунікативна труба”.

4. Починайте пробувати „виводити до людей” малюка. Для однорічного малюка і жахливо, і цікаво, і корисно іноді бувати, наприклад, у магазині або в кафе. Це не просто для батьків: адже малюк може з незвички не дуже „добре поводитися”. Але хорошу послугу може надати представлення ситуації у

вигляді гри. Наприклад, на прогулянці: „Ведмедик (іграшка, яку ви взяли на прогулянку) зголоднів, підемо погодуємо його в кафе або у великому магазині”; „Давай підкотимося на візку, я кластиму у візок речі, а ти – будеш рулювати і везти їх”. Можливо, малюк схоче чіпати і розглядати продукти, які ви купуєте. А удома, можливо, він схоче брати участь у розкладанні пакетиків і банок на кухні. Дозвольте йому це, пояснюючи, як називаються різні речі: „Це булочка”, „Ось ковбаска”, „Де ж наша морквина?”. Однорічний малюк не зможе довго знаходитися в публічних місцях, але декілька хвилин “суспільного життя” в день будуть дуже корисні для розвитку його комунікативних здібностей.

5. Якщо у вашого малюка є можливість поспілкуватися зі своїм однолітком – ніколи не відмовляйте йому в цьому. Дорослим, які спостерігають за однорічними малюками, здається, що вони зовсім не хочуть гратися один з одним. Вони ходять, не звертаючи один на одного увагу, або штовхають один одного, або відбирають іграшки, або смикають один одного за волосся. Але вони хочуть спілкуватися. Просто не вміють. Дозвольте їм трохи погратися самим, а потім покажіть, як ще можна. Качати один одному м'ячик або машинку; будувати башту, по черзі ставлячи кубик на кубик; разом стрибати, взявшись за руки з мамою; мінятися іграшками; а потім – випити чашку чаю з печивом за одним столом.

6. Дозвольте малюку і його друзям гратися з великим картонним ящиком (як з-під телевізора). В цей ящик, що лежить на боку, можна покласти декілька іграшок і показати дитині, як до нього ховатися. У малюка буде будиночок. Коли він до нього залізе, говоріть: „До побачення! Бувай-бувай!”. І питайте: „Хто-хто в будиночку живе?”. І голосно дивуйтеся і радійте, коли малюк з'являється з будиночка. Ця гра допоможе йому зрозуміти, що він може залишати маму, а потім до неї повертатися. Про це відчуття він пригадає, коли почне вранці йти в садок і чекати повернення додому.

III. Пізнавальний розвиток

1. Дайте дитині декілька порожніх коробок з-під соку, покажіть, як поставити коробки одна на одну. Те ж саме виконайте з кубиками, із закритими стаканчиками з-під сметани, з книгами. Одні башти будуть більш стійкими, інші – менш. Не турбуйтеся, якщо на перших порах дитині більше сподобається руйнувати їх, а не будувати.

2. Так само, як і башти, будуйте потяги. Один за одним можна вибудовувати в ряд не тільки кубики, але й машинки, і лялечок – у чергу, і мамині-батькові туфлі, і журнали, і гральні карти. Дитина будує потяги або дороги, а мама може підказати, як далі використовувати дорогу з журналів або куди поїде потяг із туфель.

3. Гра в машинки стає голоснішою і різноманітнішою. Машинки можуть ховатися, ганятися одна за одною, їздити по татові, мамі, самому малюку, меблям. Коли машинки ховаються – радіємо, як у звичайних схованках, коли ганяються – голосно гарчать моторами „др-др-ррр!” або „дж-ж-ж!”, а також стикаються і падають „ба-бах!”. А коли машинки їздять по меблях і частинах тіла, повідомляємо малюку, як усе це називається „Ура, ми заїхали на стіл!”, „А зараз – по серванту...”, „Це – батькова спина, це – батькова нога...”.

4. Гратися з лялькою або м'якою іграшкою потрібно починати мамі. Малюк дуже полюбить цю гру, але почати він її поки не може. Мама гойдає ляльку, показує, як вона її жаліє, укладає спати, говорить її голосом: „Привіт! Давай мити руки (і т.п.)...”, а потім пропонує малюку зробити те ж саме, допомагає йому. Скоро малюк навчиться бути мамою своєму ведмедю, а ведмедик стане для нього утішником, коли мами немає поряд.

5. Починаючи навчати малюка чомусь новому, пропонуючи нову їжу або новий одяг, програвайте нові обставини за допомогою улюбленої ляльки, умовляючи її і відповідаючи її голосом. Дитині буде набагато легше приєднатися до друга, ніж проходити новий шлях самому.

6. Серед іграшок однорічного малюка можуть з'явитися найпростіші головоломки – це так звані ящики Монтессорі або дошки форм. Але можна їх зробити і самим:

а. У кришці великої банки з-під розчинної кави прорізається отвір, у який якраз проходить кубик або тенісна кулька (а до кінця року – можна і обидва отвори в одній кришці). Мама показує малюку, як повернути кубик, щоб він впав у банку. Хай він тренується і збирає кубики і кульки в таке відерце з кришкою.

б. У кришці маленької кавової банки зробіть декілька отворів, у які малюк зможе вставляти олівці. Витягувати і знову вставляти. Ця головоломка не така проста для малюка. Радійте і хваліть його, коли у нього вийде! І, звичайно, допомагайте, направляючи його руку.

в. Візьміть дві пляшки з отворами різного діаметру й різного розміру гудзики, лялечки з „кіндер-сюрпризу” або інші маленькі предмети, такі, щоб одні входили в одну пляшку, а інші – в іншу. Покажіть малюку, як цікаво і весело розкласти їх по пляшках. Починайте сортувати.

IV. Розвиток мовлення

1. Розкажіть малюку короткі віршички-потішки із звуками, які він уже активно використовує. Дуже багато існує потішок, примовок і дитячих віршів. Можна використовувати ті, які ви чули від своїх мам і бабусь, можна вигадувати свої. Головне – створювати для малюка ситуацію, коли він вимовлятиме останні склади ритмічного вірша разом із вами.

2. Окрім виразного і чіткого рідного мовлення, використовуйте в іграх дитячі „слова”, які озвучують те, що відбувається навколо. Покажіть, що машинка їде „бр-р-р”, м'ячик скаче „оп, оп!”, кубик упав „бух!”, малюк їде „туп, туп, туп!”, паровозик „ту-ту-ту!”, трактор „др-др-др!”, пістолет стріляє „бах!”, зайчик упав „ой!” та ін. Навчіть малюка озвучувати всі свої ігри.

3. Співайте дитячі прості пісеньки, мелодійні настільки, щоб дитина могла приєднатися до вас і говорити співучо „а-а-а!” в такт вашій пісеньці.

4. Не приставайте часто до дитини з вимогами типу: „Скажи мама”, „Скажи дай”. Щоб малюк більше говорив, спробуйте не „розуміти” його. Наприклад: дитина промовляє: „Бі-бі“. Мама знає, що „бі-бі” – це машинка на полиці з іграшками. Але вона не „знає”, що малюк хоче пограти з машинкою або поговорити про неї. І мама говорить: „Так, бі-бі, машинка на полиці” – і

дивиться на малюка. Той починає соватися і хникати: „У, у!”. Мама: „А, ти хочеш, щоб я дала тобі машинку бі-бі! Дай-дай?” Малюк, погоджуючись, говорить: „Бі-бі!”. Ось яка довга розмова, яка б не вийшла, якби мама відразу все зрозуміла.

5. Просіть дитину про допомогу, наприклад, щось принести з іншого кінця кімнати, а потім і з сусідньої кімнати. Звичайно, це повинен бути предмет, який дитина бачила, чіпала і чула про нього раніше. Простіше всього почати з іграшок, але поступово розширюйте діапазон своїх прохань.

6. Грайте в ігри з вибором: покладіть перед дитиною дві (а потім три) речі (іграшки, одяг, предмети для малювання, посуд та ін.) і попросіть малюка дати вам одну з них, назвавши її. Таким чином він вчитиметься і новим словам, і вирішенню проблем вибору.

V. Екологічний розвиток

1. Звертайте увагу дитини на звуки за вікном (гудіння вітру, спів пташок, гуркіт грому, гавкіт собак, нявчання кішки), прислухайтеся до них уважно.

2. Звертайте увагу дитини на яскраве сонечко, на хмарку на небі, на зелену травичку. Нехай дитина уважно все це розгляне.

3. Підійдіть до шипшини і торкніться пальчиком її колючки. Роз'ясніть дитині, що можна наколотися і буде боляче.

4. Пропонуйте назвати навіть скороченими словами знайомих тварин (бака – собака, зяка – заєць), або дії („на-на-на” – мама кликала собаку, „крап-крап-крап” – дощик крапав, „льо-льо-льо” – дівчинка йшла по калюжі).

5. Нагрібайте совочком сніг або пісок у відерце, переносьте його в інше місце і висипайте.

6. Поливайте поливальною квіточка разом з дитиною, дайте їй потримати пусту поливальницю самотійно.

7. Пропонуйте дати кісточку собаці, крихітки хліба пташкам, шматочок ковбаски кошеняті.

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Розглядайте ілюстрації, картинки, твори народного декоративного мистецтва. Дайте змогу дитині розглядати та обстежувати дотиком пальчиків різні за кольором та фактурою іграшки, випробувати їх на звучання та міцність.

2. Слухайте народну музику та пісні, співанки, колискові, звуки музичних інструментів. Пропонуйте згадати, який інструмент звучить (гітара, барабан, піаніно чи сопілочка).

3. Танцюйте разом із дитиною під час звучання музики.

4. Читайте книжки і підтримуйте бажання повторювати звуки і слова, розрізняйте характерну тональність голосу під час читання. Спонукайте дитину до охайного поводження з книжкою.

5. Малюйте разом з дитиною олівцями, фарбами, крейдою. Ознайомте її з прийомами роботи з олівцем, пензликом, крейдою.

3.4.2. Індивідуальна комплексна абілітаційна програма розвитку дитини другого року життя (1 рік 6 міс.–2 роки)

Вимоги до умов виховання. Пропонуйте дитині їсти різноманітні страви, обирати серед них улюблені. Вдосконалюйте вміння дитини сідати на стілець, пити з чашки, тримати її обома руками, охайно їсти ложкою. Знаходьтеся у прибраному приміщенні з чистим повітрям. Виконуйте гігієнічні та загартовуючі процедури: повітряні ванни, сон на свіжому повітрі, обтирання та обливання водою, купання, ходьба босоніж та оголеною. Звертайте увагу на чистоту предметів, іграшок, одягу. Зразу усувайте ознаки забруднення тіла, одягу, речей, з якими дитина діє. Своєчасно змінюйте мокрі штанці.

Визначте для дитини безпечне, цікаве, розвивальне предметно-ігрове середовище. Організуйте діяльність таким чином, щоб вона інтенсивно пізнавала довколишній предметний, природний та соціальний світ. У дитини має бути куточок з іграшками різного розміру, різноманітних форм, колірної гами та фактури. В куточку мають бути дитячі музичні інструменти (барабан, бубон, дзвіночок, сопілка, дудочка) та образотворчі матеріали (аркуші, крейда, пензлики, олівці, фломастери, пластилін, глина). Дитина повинна мати свою маленьку дитячу бібліотеку та фонотеку. Тривалість ігор-занять не має бути довшою за 7-8 хвилин.

I. Фізичний розвиток

1. Виходьте на вулицю і шукайте собі предмети, через які треба перейти (струмочок, паличка, камінь). Пропонуйте дитині уявити, що вона чапля, яка ходить по болоту. Слідкуйте, щоб дитина піднімала високо коліна. Можна перелічити предмети, які вона переступає.

2. Проповзть із дитиною по кімнаті в іншу кімнату, куди пішла кішечка. Уявіть при цьому себе кішкою або собачкою.

3. Пропонуйте малюку кинути м'ячик двома руками спочатку в пластмасову велику миску, що знаходиться на відстані близько одного метра, потім у кошик, потім у коробку з-під торта або татових черевиків.

4. Пограйтеся з малюком у мильні бульбашки. Дитина дме на мильні бульбашки, піднімає руки догори, стрибає і кричить „Ура”; коли бульбашки зникають, ховає руки за спину і каже: „Нема”.

5. Складіть у сумку різні старі речі, закрийте її і передайте малюку. Дитині потрібно відкрити на сумці заціпку, витягти з неї по одній речі і передати дорослому, який стоїть справа. Потім повторіть гру, але дорослий нехай стане зліва.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Частіше роздивляйтеся в альбомі фотографії, показуючи, де мама, де тато, де бабуся, де дідусь.

2. Щодня виходьте на прогулянку в парк і пропонуйте малюку погратися в піску з іншими дітьми, а коли збираєтесь додому, не забудьте зібрати свої речі в сумочку.

3. Попросіть дитину підмести підлогу та витерти пилію, постукати молоточком по гвіздочку (гра „Маленький будівельник”, у якій всі деталі дерев'яні).

4. Малюку буде дуже цікаво корчити різні гримаси перед дзеркалом (висунути язика, покривитися, підняти брови) та змінювати вираз обличчя (веселе, сердите, сумне).

5. Під час походу в ляльковий театр уважно дивіться виставу і разом із малюком радісно ляскайте долонями, коли це буде потрібно.

III. Пізнавальний розвиток

1. Складайте разом картинки, розрізані на 2 частини, і відкладайте їх за функціональними ознаками (меблі, продукти, люди...).

2. Нехай дитина виконує низку послідовних дій: візьме пластиковий стаканчик, покладе до нього гудзик і закриє іншим стаканчиком, до якого теж покладе гудзик, й т.п. до 5-6 стаканчиків.

3. Запропонуйте дитині розікласти великі й маленькі кульки до великих і маленьких баночок і закрити їх кришками такого ж розміру. Всі предмети при цьому повинні бути одного кольору.

4. Збирайте трискладові мотрійки.

5. Збирайте пірамідку з 5 кілець, ураховуючи їх розмір.

6. Розкладайте різні геометричні фігури в дошку з потрібними прорізами.

7. Побудуйте будиночок з 5-ти кубиків.

8. Покатайте іграшку на возку, в який протягнута мотузка.

IV. Розвиток мовлення

1. Відкрийте кран із водою і зверніть увагу дитини на те, як тече з крана вода [с-с-с]. Потім покажіть картинку із зображенням дітей, що умиваються, і розкажіть потішку. Повторіть разом із дитиною потішку 3-4 рази і запропонуйте їй „заспівати” пісеньку води. Дитина співає „довгу пісеньку”, тобто вимовляє звук [с] протяжно.

2. Нахиливши голову вниз, подмухайте в долоньки, складені „трубочкою” (одна на одній). При кожному роздуванні робіть крок назад, випрямляйтеся, набирайте повітря, потім знову нахилийтеся і вимовляйте [ф-ф-ф-ф], видуваючи повітря в свою „трубочку”. Так повторюйте 3-4 рази. Потім візьміться за руки і, рухаючись назад, розширюйте коло і приказуйте: „Роздувайся, пухир, роздувайся великий, Залишайся таким, та не лопайся! ” Утворюється велике розтягнуте коло. Роз’єднайте руки і скажіть: „Повітря, виходь!”. Вимовляйте в цей час звук [т-с-с-с-с], зображаючи повітря, що виходить. Повторіть гру кілька разів.

3. Покажіть дитині паровозик або картинку, нагадайте, як паровоз гуде (протяжно вимовляє звук [у]), і запропонуйте так само протяжно і голосно повторити цей звук. Стежте, щоб при відтворенні звуку [у] дитина складала губи „трубочкою”. В кінці гри крокуйте з дитиною по кімнаті „вагончиком” і голосно відтворюйте гудки паровоза. Прочитайте вірш:

Загудів паровоз і вагончики повіз.

— Чох-чих, чу-чууу! Я далеко докочу-ууу!

4. На маленькому столі поставте ємкість з водою, де плаває паперовий кораблик. Посадіть дитину на стільчик і подміть разом із нею на кораблик,

вимовляючи звук [ф], або запропонуйте дитині „поплавати на кораблику” з одного міста в інше, позначивши міста значками на краях таза. Поясніть дитині, що для того, щоб кораблик рухався, потрібно дути на нього не поспішаючи, склавши губи, як для вимовляння звуку [ф], але не надуваючи щоки. Кораблик при рівному „вітрі” рухається плавно і упевнено пливе до мети. Раптом налітає поривчастий вітер – він дме нерівно [п-п-п]. Дитина повторюватиме і прагнутиме приганяти кораблик до певного місця. Стежте за тим, щоб при вимовлянні звуку [ф] дитина не надувала щоки, а звук [п] вимовляла на одному видиху 2-3 рази і теж не надувала при цьому щоки. Закінчуючи гру, разом заспівайте.

5. Прочитайте казку своєму малюку. Виберіть серед домашніх іграшок персонажів із цієї казки. Покажіть дитині іграшки-персонажі; чітко вимовляйте звуконаслідування і добивайтеся цього від дитини при відповідях на питання до казки. Потім задайте дитині питання: „Як співає кішечка? Як співає ведмедик?” та ін.

6. У цю гру можна грати на повітрі: в саду, біля ставка, де є кульбаби. Запропонуйте дитині зірвати відцвілу кульбабу і подути на неї так, щоб злетіли всі пушинки. Дитина може зробити це, дмухаючи на квітку 3-4 рази.

7. Покажіть дитині шматочок вати і промовляйте: „На вулиці сьогодні чудова погода. Сніжок падає! Оля одягнулася і пішла гуляти. Велика і красива сніжинка опустилася на Оленьчину рукавичку. Оля дмухнула на неї (*дмухає на шматочок вати*) — і сніжинка полетіла. А ти хочеш подути на сніжинку?”

Дайте дитині невеликі рихлі шматочки вати і покажіть, як треба дути. Вправа виконується 2-3 рази.

8. Лунає писк „пі-пі-пі”, поясніть малюку, що прибігла мишка, запропонуйте її пошукати. Дитина заглядає під стілець. З’являється іграшкова мишка, питає: „Васю, кіт пішов? – і просить –Ви його не кличте, я kota боюся!”.

Запропонуйте попищати, як мишка, дитина з радістю повторить писк. Скажіть дитині, що мишеня любить грати в хованки. Заховайте його в долоньці і запитайте: „Де мишеня?” А малюк відповість: „Пі-пі-пі”. Потім мишеня пригостить крихтами сиру, а воно подякує: „Спасибі, дуже смачний був сир. Я сир дуже люблю. А ви що любите їсти? Ви, напевно, дуже любите суп? Давайте скажемо: „Уп-уп-уп – ми любимо суп!”.

9. Покажіть, як барабан барабанить, супроводжуючи свої дії словами: „Бам, бам, бам! Так співає барабан”. Потім запитайте в дитини: „Як співає барабан?” Дитина спочатку разом з вами, а потім самостійно повторить потрібні звукосполучення. Спочатку з довільною гучністю, потім, на ваше прохання, гучно або тихо.

10. Покажіть іграшку-корову (або картинку) і запропонуйте пригадати, як вона мукає. Дитина вимовить звукосполучення. Для продовження гри можна використовувати будь-які іграшки: козу, мишку, жабу і т.п. Запропонуйте їй понявчати, як котенята, попищати, як мишенята, пригадати, як гуде машина, як

стукає барабан. Стежте, щоб дитина чітко і правильно вимовляла звуки, виразно, правильно і достатньо голосно промовляла звуконаслідування. Далі запропонуйте дитині відгадувати за звуконаслідуваннями тварин і предмети:

- Му-у-у, му-у-у... Хто це мукає?
- Няв-няв... Хто це до нас прийшов?
- Хто підійшов до Каті і сказав: „Ме-е-е, ме-е-е”?
- А хто це сховався від Кота і пищить: „Пі-пі-пі”?
- Ко-ко-ко... Хто це зупинився поряд з Катрусєю?
- Ква-ква-ква... А це хто?
- Ку-ку, ку-ку!.. А це чий голос?
- Тік-так, тік-так... Що це?

V. Екологічний розвиток

1. Грайтеся не лише реальними предметами, але й використовуйте предмети-замінники: робіть вигляд, що годуєте бабусю реальним яблучком, або використовуйте для цього ляльковий посуд.
2. Пропонуйте дитині понюхати квіточку, провести долонею по травичці, знайти комаху на дереві, пошукати тваринку, яка заховалася.
3. Покажіть дитині сонячного зайчика, порадійте разом з нею.
4. Навчіть дитину гратися мильними бульбашками.
5. Робіть будівлі з піску, снігу, викладайте навкруги камінцями, каштанами, шишками.
6. Використовуйте для роботи з піском різнокольорові формочки.
7. Запустіть у миску з водою іграшкових рибок, гумових качечок; годуйте їх, купайте.

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Розглядайте з дитиною ілюстрації, картинки, дитячі книжки. Обережно перегортайте сторінки, щоб вони не м'ялися і не відривалися.
2. Показуйте дитині твори народного декоративного мистецтва (керамічні, дерев'яні, плетені іграшки, національна вишивка, писанка, витинанка). Привертайте увагу малюка до різноманітних форм, колірної гами та фактури візерунків.
3. Малюйте каракулі олівцем або фломастером, ставте цятки і кольорові плями на листі пальчиком, змоченим у фарбу, або пензликом.
4. Допмагайте дитині грати на дитячих музичних інструментах (гітара, сопілка, піаніно, барабан, бубон, брязкальце).
5. Водіть дитину до лялькового театру і повторюйте з нею всю виставу дома.
6. Зробіть свій домашній, настільний або тіньовий театр і пропонуйте дитині брати участь у цих театралізованих іграх (обов'язково приготуйте для цього театралізовані костюми).

Розділ IV. Методичне забезпечення психолого-педагогічної діагностики розвитку дітей третього року життя

4.1. Загальна характеристика психофізичного розвитку дитини третього року життя

На третьому році життя зміцнюється організм, удосконалюється моторна сфера, багато часу дитина проводить у рухових діях. Вона інтенсивно опановує стрибки, метання, у неї розвивається рівновага, орієнтація в просторі. Дитина вільно бігає, стрибає, самостійно піднімається і спускається по сходах. Діяльність тонких рухів пальців рук забезпечує адаптацію дитини до умов зовнішнього середовища. Малюк починає пишатися тим, що може певний час пройти пішки, не проситися на руки, зачекати, поки йому дадуть їсти чи пити.

У цьому віці дитина починає гойдатися на гойдалці, скочуватися з гірки на санчатах, робить спробу ходити на лижах, оволодіває їздою на триколісному велосипеді, освоює рухи у воді. Дитина рухлива, оптимістична, готова освоювати все ширший простір, характеризується високою потребою у нових враженнях та зрислою самостійністю.

Дитина усвідомлює різницю між живими і неживими істотами, диференціює рідних, близьких, знайомих і незнайомих людей, по - різному до них ставиться. Усвідомлює себе як окрему людину, яка не змінюється зі зміною ситуації і має своє бажання. Наслідком цього є вияви впертості, негативізму, протестів проти намагань дорослого обмежити її самостійність (капризує, вередує, плаче, кричить, наполягаючи на своєму, демонструючи іншим своє „Я”) та прагнення досягти результатів власними силами. Дитина здатна чинити опір тому, хто її ображає і відбирає іграшку, утверджується у відчутті своєї власності. Охоче грається не лише з дорослими, але й з однолітками, ділиться з ними іграшками за власним бажанням.

Дитина чутлива до схвалень, ніжності, заборони й покарань дорослих; може переживати почуття сорому у випадках, коли її дії не виправдовують очікувань дорослого або не схвалюються ним. Діє під впливом почуттів і бажань, що визначає характер поведінки. Її увагу легко привернути і відвернути. Урізноманітнюються емоції та форми їх прояву: малюк дивується, радіє захоплюється, ображається, боїться, заздрить, ревнує, жаліє тощо. Емоційне життя стає змістовнішим: ускладнюються почуття і бажання, пов'язані з предметною діяльністю. Дитина прагне діяти з предметами найближчого оточення: конструювати, знайомитися з розміром, формою, кольором, особливостями матеріалу тощо. Розвиток цілеспрямованих рухів забезпечує можливість гратися з моторними іграшками: перевозити вантажі, будувати споруди з будівельного матеріалу, орудувати лопаткою та пасочками у пісочнику, координовано працювати двома руками, складаючи кубики, пірамідку, мозаїку. Відбувається активне формування предметних дій: дитина навчається їсти ложкою і виделкою, розчісуватися, вмиватися, користуватися рушником, мити себе губкою; вправляється у самообслуговуванні: поступово розстібає і застібає гудзики, шнурує черевики, самостійно одягається і роздягається, виконує посильні доручення дорослого: поставити стілець,

скласти іграшки та речі, прибрати зі столу. Розвиток дрібної моторики дає можливість дитині працювати з ножицями, глиною, пластиліном, малювати олівцем, пензлем.

Ознайомлення з оточуючим набуває яскраво вираженого пізнавального характеру. Дитина використовує дії за призначенням: знайомиться з властивостями води, піску, глини; відповідно використовує їх (перемішує, ліпить, переливає, насипає). Наслідуючи діям дорослого, вона бере участь в елементарній праці (мете, копає, переливає, збирає врожай ягід, овочів, фруктів, насіння), у грі використовує іграшки за призначенням, користується заміниками (аркуш – тарілочка, паличка – виделка), бере на себе виконання простих ролей. Дитина встановлює зв'язок між предметом та його заміником, під час читання дорослим казок та розглядання картинок починає уявляти певні предмети, об'єкти, явища, дії. При цьому малюк відтворює бачене ним раніше у пам'яті, під впливом конкретної ситуації та своїх емоцій збагачує його. Дитина починає вигадувати власні оповідання і коротенькі казочки, засновані на тому, що їй читали та розповідали дорослі. Пам'ять малюка повністю мимовільна, переважно рухова та емоційна: легше запам'ятати те, що пов'язується з його активними діями, зацікавило його, кілька разів повторювалося. Дитина здатна запам'ятати досить довгі вірші й казки (водить пальчиком по сторінках знайомої книжки і читає напам'ять віршик, запам'ятовує, якій сторінці які вірші відповідають).

Словник трирічної дитини складає більше 1000 слів. Мовлення стає для неї способом зв'язку з іншими та способом вираження життєвих вражень, повідомлення іншим певної інформації. Малюк будує розповіді в 4-5 речень. Його мовлення стає складнішим і грамотнішим. Формується узагальнення, завдяки яким дитина по-іншому сприймає довколишній світ. Це веде до початку нової складної логічної перебудови нею інформаційного матеріалу.

Таблиця 3.1.

**Показники фізичного розвитку дитини на кінець третього року життя
(за Програмою розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”)**

Середні показники довжини, маси тіла, об'єму грудної клітини дітей третього року						
Вік	Стать					
	Хлопчики			Дівчатка		
	Об'єм грудної клітини(см)	Довжина тіла (см)	Маса тіла (г)	Об'єм грудної клітини(см)	Довжина тіла (см)	Маса тіла (см)
3 роки.	50,3-54,7	92-99	13,7-16,1	49,8-53,9	91-99	13,1-16,7

4.2. Показники психічного і фізичного розвитку дитини третього року життя

(за Програмою розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”)

4.2.1. Показники фізичного розвитку дитини третього року життя

Перше півріччя третього року життя:

- виявляє інтерес до здорового способу життя дорослих; помічає його прояви у житті, на екрані телевізора;
- перебуває переважно в доброму гуморі; рідко плаче, капризує, нервує; може займати себе протягом значного часу;
- орієнтується в ознаках нездоров'я; може повідомити дорослому про нездужання, показати місце локалізації болю;
- спокійно засинає, спить та просинається (вдень та вночі);
- позитивно ставиться до загартувальних та більшості гігієнічних процедур; усвідомлює їх значущість для здоров'я;
- культурно поводить себе під час споживання їжі; намагається бути самостійним і акуратним; чекає визнання дорослими цих чеснот;
- володіє основними рухами (ходьбою, бігом, умінням тримати рівновагу, повзанням, лазінням, коченням, киданням, стрибками);
- орієнтується в елементарних правилах безпечної поведінки; час від часу виявляє найпростіші форми обачливості; пишається своєю умілістю.

Друге півріччя третього року життя:

- має уявлення про здоровий спосіб життя; спостерігає за його проявами у найближчому та віддаленому оточенні; відчуває радість від власного м'язового напруження, своєї рухливості, вправності, доброго самопочуття;
- володіє руховими уміннями та навичками, має оптимальний для трирічного віку досвід м'язово-моторної діяльності, виконання загальнорозвиваючих вправ, шиккування та перешикування, участі в ігрових вправах та іграх, виконанні елементарних спортивних дій;
- орієнтується у можливостях власного організму; знає свою статеву належність, називає її; має уявлення про відповідні їй особливості поведінки та правила догляду за тілом, волоссям, одягом;
- володіє основними навичками культурної поведінки під час споживання їжі, догляду за своїм тілом, зовнішністю, одягом, ігровим куточком житла;
- свідомо наслідує дорослих у рухових діях та імітаційних вправах; ініціює експериментальні дії у подоланні перешкод, переміщенні у просторі; намагається поліпшити результати своїх досягнень; пишається ними;
- періодично виявляє елементи зваженої поведінки; пам'ятає минулий досвід негативної взаємодії з небезпечними предметами, об'єктами природи, людьми; використовує його як орієнтовний у виборі способів дії; починає орієнтуватися у поняттях „корисний” – „шкідливий”, „безпечний” – „небезпечний”;

– намагається дотримуватися норм товариських та доброзичливих взаємовідносин із дітьми та дорослими в руховій діяльності.

4.2.2. Показники емоційно-соціального розвитку дитини третього року життя

Перше півріччя третього року життя:

— виявляє інтерес до життя та діяльності людей; диференціює їх за ознаками спорідненості, віком, статевою належністю;

— диференціює „своїх” та „чужих”; поводить розкуто у присутності перших, стримано – серед останніх;

— орієнтується у стані іншої людини; може співчувати, пожаліти, поділитися, допомогти;

— знає елементарні правила, які регулюють відносини людей; орієнтується на найпростіші моральні норми поведінки; проявляє свідому слухняність; може відмовитися від чогось на прохання дорослого;

— пізнає себе на фотографії та у фільмі як „себе другого”; розглядає себе у дзеркалі в різних життєвих ситуаціях; вивчає реакції значущих дорослих на свою поведінку;

— знає свою статевою належність, порівнює себе з представниками своєї і протилежної статі; має уявлення про найпростіші форми статево-рольової поведінки;

— заявляє про себе оточуючим („Я сам”!), домагається розширення ступеня своєї свободи; пробує елементарно самовизначитися, робити самостійні вибори; виявляє елементарні самостійність, цілеспрямованість, наполегливість;

— робить спроби чинити опір кривднику;

— володіє найпростішими формами культурного звернення до оточуючих людей; знає, як підтримати спілкування та спільну діяльність із приємними дорослими та однолітками.

Друге півріччя третього року життя

— уявляє, що люди відрізняються різними характеристиками (зростом, вагою, віком, статевою належністю, якостями, уподобаннями); робить перші узагальнення; орієнтується у поняттях „своє” та „чуже”;

— ініціює контакти з приємними та знайомими їй дорослими та дітьми; вносить корективи до своєї поведінки залежно від того, спілкується зі „своїми” чи „чужими”;

— оперує займенниками „я”, „моє”, „ти”, „ми”; привертає до себе увагу, самостверджується; відстоює незалежність із допомогою вислову: „Я сам!”;

— сформований елементарний образ-Я; володіє самооцінними судженнями; робить спроби відстояти свою гідність, не погодитися з поганою думкою про себе;

— орієнтується в поняттях „добре” і „погано”; знає основні правила і норми моральної поведінки; усвідомлює, що деякі речі не дозволяються; дитині

можна довести необхідність відмовитися від чогось; здатна зачекати протягом певного часу;

— там, де можливо, обходиться власними силами; поводить самостійно; звертається за допомогою у разі об'єктивної необхідності; робить елементарний вибір, приймає найпростіші рішення, пробує самовизначатися;

— емоційно сприйнятлива; намагається співчувати, жаліти, допомогти; переживає успіх – неуспіх діяльності; стримується від проявів негативної поведінки в присутності сторонніх, здійснює елементарний контроль;

— з'являється нова форма комунікативних дій: дитина в ході спільної предметної діяльності та гри виявляє своє ставлення до дорослих та однолітків, демонструє свої уміння, спонукає до відповідних дій.

4.2.3. Показники пізнавального розвитку дитини третього року життя

Перше півріччя третього року життя:

— з інтересом спостерігає за предметами, об'єктами природи, людьми, за собою у дзеркалі; порівнює їх між собою;

— сприймаючи об'єкти довкілля, краще, ніж раніше, їх диференціює: розпізнає за формою, розміром, кольором, фактурою, кількісним складом, місцем знаходження у просторі;

— розмірковуючи подумки, фіксує увагу на одиничній властивості об'єкта довкілля; ігнорує інші як неважливі (егоцентричне мислення);

— орієнтується у часі (теперішньому, минулому);

— використовує за призначенням знайомі предмети, речі, знаряддя, матеріали; використовує їх як замітники інших;

— охоче займається предметною, ігровою, конструктивною, образотворчою, музичною діяльністю;

— володіє розвиненою руховою та емоційною пам'яттю;

— копіює, відтворює бачене і чує раніше; розрізняє реальне та зображене на ілюстрації; складає власні казки та оповідання.

Друге півріччя третього року життя

— ознайомлення з довкіллям має яскраво виражений пізнавальний характер;

— включає колір до складу комплексної характеристики об'єкта пізнання;

— сприймає стає все більш диференційованим: розрізняє відтінки кольорів; тихі звуки, дрібні деталі; співає різними голосами – від високого до низького;

— розрізняє предмети за формою, розміром, кольором, фактурою, кількісними характеристиками, місцем знаходження у просторі;

— на відстані правильно розпізнає величину предметів;

— одночасно бачить, чує, сприймає дотиком, називає предмет (об'єкт, річ; людину);

— порівнюючи предмети за величиною, використовує еталон, мірку;

— запам'ятовує те, з чим активно діє; що сподобалося (не сподобалося); що багаторазово повторювалося;

- дитина краще, ніж раніше, орієнтується в часі (теперішньому, минулому, майбутньому); може пригадати дещо з того, що з нею трапалося „давно”;
- фантазує, складає власні оповідання, займається словотворчістю;
- з’являється велика кількість запитань, на які дитина прагне одержати відповідь.

4.2.4. Показники мовленнєвого розвитку дитини третього року життя

Перше півріччя третього року життя:

- звуковимова стає чистішою; володіє більшістю звуків рідної мови; мовлення характеризується пом’якшеністю;
- дитина починає усвідомлювати недоліки своєї звуковимови;
- пасивний словник, як і раніше, переважає активний; інтенсивність використання слів у діалогічному мовленні зростає;
- розуміє інструктивне мовлення; діє згідно з ним;
- узагальнює родові поняття, використовує об’єднуючі слова;
- з’являються перші запитання („Що це?”, „Де?”);
- мовлення набуває зв’язності; структура мовлення наближається до мовлення дорослого; дитина ще неточно використовує правила граматики, замінює їх власними;
- зростає чутливість до соціального змісту мовлення;
- робить спроби встановити елементарні причинно-наслідкові зв’язки між предметами та діями з ними;
- звернення до партнера-однолітка ситуативні, проте різноманітні за змістом, формою, мотивами.

Друге півріччя третього року життя:

- вимовляє складні за артикуляцією звуки; правильна звуковимова поєднується у мовленні із спотвореною;
- мовлення зв’язне; виступає способом зв’язку та вираження життєвих вражень;
- задає дорослим багато різноманітних запитань;
- основна форма мовлення – діалогічна; пробує себе в монологічному мовленні;
- мовлення виконує планувальну функцію;
- словник поповнюється словами-узагальненнями та словами, пов’язаними з новими видами діяльності (грою образотворчою, конструктивною, музичною, літературною, театральною);
- самостійно вносить корективи у неточне використання правил граматики, будову речень;
- мовлення супроводжується ритмічними рухами, жестами, ходою, мімікою;
- міра культури поведінки у спілкуванні визначається прихильністю дитини до партнера.

4.2.5. Показники екологічного розвитку дитини третього року життя

Перше півріччя третього року життя

Природні умови:

- знає контрастні властивості води піску, каміння ґрунту;
- розуміє елементарні причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи та іграми.

Рослинний світ:

- розпізнає дерева за стовбуром (ялина, береза), квіти – за кольором, фрукти і овочі – за кольором, формою, на дотик, на смак;
- розрізняє частини рослини (стовбур, листя, квіти), знає, що рослинам потрібна вода, їх поливають; під наглядом дорослого самостійно поливає кімнатні квіти;
- радіє яскравим змінам у житті квітів – цвітінню; знає, що до рослин лагідно звертаються, обережно обстежують і без дозволу дорослих не торкаються незнайомих.

Тваринний світ:

- знає характерні ознаки тварин, особливості їх будови; розрізняє і правильно називає дорослих тварин та їхніх дитинчат; звуконаслідує та імітує виразні рухи тварин; знає, що тварин потрібно годувати, напувати;
- радіє зустрічі з твариною, спокійно поводить поруч з нею, лагідно звертається до неї; допомагає дорослому годувати тварин;
- знає, що іграшкова тварина не їсть, не п'є, її можна брати на руки, гратися, а живою не можна.

Друге півріччя третього року життя

Природні умови:

- знає яскраві зовнішні ознаки й характерні властивості компонентів природи, з якими активно діє (піску, води, ґрунту снігу, каміння);
- розрізняє чотири контрастні стани погоди: світить сонце, хмари на небі закрили сонце, йде дощ (падає сніг), дме вітер; співвідносить стан погоди з малюнком у календарі-іграшці „Яка сьогодні погода”; розуміє елементарні причинно-наслідкові зв'язки між станом погоди й поведінкою людей, іграми дітей.

Рослинний світ:

- визначає і називає характерні зовнішні ознаки дерев, кімнатних, декоративних і дикорослих квітів, контрастних за кольором, формою, розміром, поверхнею листя, стовбура; овочі та фрукти – за кольором, формою, розміром, на дотик, на смак;
- визначає наземні частини рослин: стовбур (стебло), листя, квітка;
- знає, що рослини ростуть у ґрунті, їх потрібно поливати; уміє самостійно полити кімнатну квітку під наглядом дорослого; знає, що квіти прикрашають кімнату; радіє їм, приязно ставиться;
- дотримується правил безпечного спілкування з рослинами.

Тваринний світ:

— знає свійських і диких тварин (собака, кішка, коза, корова, кінь, гуска, качка, півник, курка, рибка; заєць, лисиця, вовк, грак, синиця, метелик, жук), їх характерні зовнішні ознаки, дії, місце проживання;

— знаходить спільне у зовнішній будові тварин (у грака, синички є дзьоб, крила; у кози і корови – роги); у рухах і діях (собака, кішка хлебчуть воду, молоко; бігають, ходять, граються; гуска й качка плавають по воді); знає і правильно називає дитинчат свійських тварин;

— звуконаслідує тварин та імітує їхні рухи (стрибає, клює, літає, плаває);

— відрізняє живу тварину від іграшкової; знає, що гратися, брати до рук можна лише іграшкову тварину;

— знає, що торкатися тварин можна лише з дозволу дорослого.

4.2.6. Показники художньо-естетичного розвитку дитини третього року життя

Перше півріччя третього року життя

В образотворчому мистецтві:

— знає та називає основні кольори палітри, вибирає їх відповідно до задуму, вподобань; впізнає, емоційно реагує на предметні та асоціативні образи; має елементарні навички ліплення пластичними матеріалами; передає на елементарному рівні схожість із конкретним предметом; сприймає та емоційно відгукується на мистецькі твори, контрастні кольори, форми, фактури, отримує задоволення від спілкування з ними; володіє навичками пальчикового малювання, мистецькими інструментами й матеріалами; самостійно шукає способи застосування мистецького матеріалу та інструментів; використовує знання про форму, розмір, колір у процесі конструювання; має уявлення про аплікаційні прийоми роботи.

У музичному:

— отримує емоційне задоволення від слухання та звучання музичних творів, позитивно реагує на них, розуміє їх зміст, настрій; відрізняє контрастне звучання музичних творів; знає декілька пісень, наспівує за дорослим; імпровізує з танцювальними рухами під музичний супровід самостійно та в гурті дітей; прагне до ознайомлення з музичними інструментами та самостійної гри на них.

У літературному:

— емоційно сприймає та слухає інтонацію голосу, слова, розповіді та висловлює власне ставлення до літературних творів, їх персонажів; декламує коротенькі вірші, приказки, потішки, загадки; уважно розглядає ілюстрації, впізнає та порівнює героїв літературних творів; прагне до колективного розглядання картинок – із задоволенням показує їх оточуючим; повторює за дорослим слова, розрізняє характерну тональність голосу під час читання; самостійно коментує події у творах, „читає” казки; висловлює на елементарному рівні власне судження про зміст літературного твору.

У театральному:

— активно сприймає та емоційно відгукується на театральну виставу; виконує образні танцювальні рухи та впізнає мелодії; наслідує інтонації, жести, міміку персонажів театральних вистав; певним чином ставиться до персонажів театральної вистави; має свої вподобання: намагається взяти посильну участь у театральних діях.

Друге півріччя третього року життя

В образотворчому мистецтві:

— малює, ліпить, конструює, викладає аплікаційні форми за задумом; доводить розпочате до кінця, радіє результату, висловлює з приводу нього свою думку; розрізняє, називає та доцільно використовує основні кольори та їх відтінки; вміє розміщувати форми на площині, чергувати їх за кольором та величиною; може зображувати, орієнтуючись на зразок дорослого; зображення стає все більше схожим на реальний об'єкт; із повагою ставиться до власних та чужих мистецьких робіт; готує мистецькі подарунки своїм рідним, близьким; прикрашає оселю творами мистецтва (народна іграшка, малюнок, серветка тощо) та **своїми власними** (віночок, намисто, пояс, штучні квіти тощо).

У музичному:

— охоче слухає музичні твори у виконанні дорослих та дітей; сприймає різноманітні за жанром, характером, ритмом твори; дитина чутлива до мелодійної музики; здатна до репродукції та елементарної імпровізації; починає співати, добре рухається під музику (використовує різноманітні танцювальні рухи), знає і відрізняє звучання деяких дитячих музичних інструментів.

У літературному:

— позитивно реагує на читання знайомих та нових дитячих книжок; домагається точності відтворення тексту твору дорослим; виражає своє ставлення до персонажів казок, віршів, оповідань; коментує події, зображені на ілюстраціях до знайомих творів; адекватно реагує на зміни в голосності, тональності, тембрі голосу дорослого при читанні різних епізодів твору; складає власні невеличкі казки, віршики, оповідання; розуміє гумор, намагається смішити інших, вдаючись до „словесної плутанини”; знає, декламує декілька віршів, слів пісень.

У театральному:

— радо реагує на театральне видовище; розрізняє різні види театру, має серед них улюблені; адекватно реагує на вчинки різних персонажів, супроводжує їх відповідними словами, рухами, жестами, діями; висловлює власну думку про персонажів театральної вистави; дає відповіді на поставлені запитання, коментує їх та імпровізує у театральних діях; самостійно та з однолітками грає у настільному театрі.

4.3. Комплексна методика спостереження й обстеження розвитку дитини третього року життя за лініями розвитку й критерії його оцінки

Таблиця 3.2.

Комплекс методик для спостереження і обстеження та визначення якості фізичного і психічного розвитку дитини третього року життя

№ п/п	Лінії розвитку	Завдання	Термін проведення
1.	Фізичний розвиток	Спостереження і завдання відповідності фізичного розвитку дитини загальноприйнятим показникам. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.</i>	Протягом року. У 3 роки
	<i>загальний моторний</i>	<i>Спостереження за моторними уміннями і навичками: ходить, повзає, лазить, котить, кидає у буденному житті.</i>	
	<i>дрібна моторика</i>	<i>Спостереження за рухами рук, правої руки, кисті ру, у буденному житті.</i>	
2.	Емоційно-соціальний розвиток	Спостереження за соціальною поведінкою, спілкуванням, почуттями, їх становленням. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.</i>	Протягом року. У 3 роки
	<i>контактні відносини</i>	<i>Розширюється коло спілкування з дорослими й однолітками, емоції різноманітні.</i>	
	<i>навички самообслуговування</i>	<i>Прагне мати охайний зовнішній вигляд, частково самостійна у буденному житті.</i>	
	<i>навички поведінки</i>	<i>Активна, рухлива, намагається поводитися самостійно, оволодіває навичками культурної поведінки.</i>	
3.	Пізнавальний розвиток	Спостереження за предметною діяльністю, сприйманням оточуючого та властивостей предметів, проявами наочно-дійового мислення та грою. Розвивається уява і пам'ять. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.</i>	Протягом року. У 3 роки
	<i>сенсорний розвиток</i>	<i>Спостереження за предметною діяльністю: знає форму, розмір, колір, диференціює їх, діє з ними.</i>	

	<i>навички гри</i>	<i>Гра має наслідувальний характер щодо дій дорослого.</i>	
4.	Розвиток мовлення	Спостереження за комунікативною активністю, формуванням власного усного мовлення. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.</i>	Протягом року. У 3 роки
	<i>розуміння мовлення</i>	<i>Спостерігати за вдосконаленням розуміння мовлення дорослих.</i>	
	<i>активне мовлення</i>	<i>Спостерігати за розвитком словника, граматичної будови, вимовою звуків, що не досконали.</i>	
5.	Екологічний розвиток	Спостереження за сприйманням об'єктів природи, їх властивостями, маніпулюванням компонентами природи у ході дослідницької діяльності та гри. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.</i>	Протягом року. У 3 роки
6.	Художньо-естетичний розвиток	Спостереження за сприйманням творів мистецтва, їх фактурою, реакцією на них, проявами елементарної дитячої творчості. <i>Завдання для обстеження: № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.</i>	Протягом року. У 3 роки

Окрім дидактичних посібників, у ігровій діяльності з дитиною можна використовувати додаткові предмети вторинної сировини: ємкості (пляшечки, стаканчики, баночки та ін.) різного розміру, з різних матеріалів; дрібні предмети, різні за формою і на дотик (каштани, жолуді, боби та ін.); стрічки, шнурочки різного кольору; різноманітні (гучні, м'які та ін.) іграшки, які зручно брати у руки; різнокольорові олівці, папір, дитяча художня література, що урізноманітнить гру, сприятиме елементарному прояву дитячої творчості.

4.3.1. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за психофізичним розвитком дитини третього року життя

Результати спостереження психологів, педагогів, батьків та їх педагогічна оцінка проявів дитини заносяться у „Щоденник психолого-педагогічного спостереження і обстеження психофізичного розвитку дітей раннього віку”.

І. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за фізичним розвитком дитини третього року життя

1.1. Загальний моторний розвиток

Методика № 1

Дидактична гра №1. „Гуси-гуси” (параметри 1)

Мета: з'ясувати вміння дитини гарно бігати.

Матеріал:

Інструкція до виконання: дорослий читає вірш і наприкінці розставляє руки та спонукає дитину бігти до нього, щоб врятуватися від вовка. Якщо дитина не розуміє, що потрібно робити, дорослий повторює гру і трішки підштовхує дитину.

Методичний коментар: уміння дитини гарно бігати фіксується в таблиці.

Дитина з задоволенням бігає і не падає – 1 бал.

Дитина виконує вправу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина бігає, але часто падає – 0,25 бала.

Дитина швидко переступає за ручку – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №2 „Пройди по місточку”(параметр 2)

Мета: з'ясувати вміння дитини тримати рівновагу при ходьбі по дошці, що лежить на підлозі.

Інструкція до виконання: дитині пропонують пройти по місточку, щоб не впасти в річку.

Методичний коментар: уміння дитини тримати рівновагу при ходьбі по дошці, що лежить на підлозі, фіксується в таблиці.

Дитина утримує рівновагу і не падає – 1 бал.

Дитина виконує вправу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина утримує рівновагу, але часто падає – 0,25 бала.

Дитина іде за ручку – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №3 „Спустися вниз” (параметр 3, 12)

Мета: з'ясувати вміння дитини спускатися по похилій дошці самостійно.

Інструкція до виконання: дитині пропонують спуститися вниз по похилій дошці.

Методичний коментар: уміння дитини спускатися по похилій дошці самостійно фіксується в таблиці.

Дитина самостійно спускається і не падає – 1 бал.

Дитина самостійно спускається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається самостійно спуститися, але часто падає – 0,25 бала.

Дитина спускається за ручку – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №4 „Стрибай!”(параметри 4)

Мета: з'ясувати вміння дитини стрибати з предмета висотою 10-15 см., приземляючись на обидві ноги.

Інструкція до виконання: дорослий ставить дитину на невисоку поверхню і пропонує стрибнути.

Методичний коментар: Уміння дитини стрибати з предмета висотою 10-15 см., приземляючись на обидві ноги, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно стрибає з предмета висотою 10-15 см., приземляючись на обидві ноги – 1 бал.

Дитина самостійно стрибає з предмета висотою 10-15 см., приземляючись на обидві ноги після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається стрибати, держачись при цьому за руку дорослого – 0,25 бала.

Дитина сповзає з підставки – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №5 „Драбинка” (параметри 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини підніматися і спускатися з драбини.

Інструкція до виконання: дорослий підводить дитину до драбини і пропонує їй піднятися і спуститися.

Методичний коментар: уміння дитини підніматися і спускатися з драбини фіксується в таблиці.

Дитина самостійно піднімається і спускається з драбини – 1 бал.

Дитина самостійно піднімається і спускається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається піднятися, але спускається за допомогою дорослого – 0,25 бала.

Дитина виконує вправу, коли її тримає дорослий – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №6 „**Чапля ходить по болоту**” (параметри 6)

Мета: з'ясувати вміння дитини переступати через невеликі перепони (висотою 20 см) приставним кроком.

Інструкція до виконання: перед дитиною викладають брусочки і пропонують їх переступити, начебто чапля ходить по болоту.

Методичний коментар: уміння дитини переступати невеликі перепони (висотою 20 см) приставним кроком фіксується в таблиці.

Дитина самостійно переступає – 1 бал.

Дитина переступає після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається переступити, але весь час зачіпається – 0,25 бала.

Дитина виконує вправу, коли її тримає дорослий за руку – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №7 „Кидай м'яч” (параметри 7)

Мета: з'ясувати вміння дитини добре кидати м'яч однією і двома руками в різних напрямках, намагаючись влучити в горизонтальну ціль.

Інструкція до виконання: перед дитиною на відстані тримають корзинку і пропонують укинути в неї м'яч.

Методичний коментар: уміння дитини добре кидати м'яч однією і двома руками в різних напрямках, намагаючись влучити у горизонтальну ціль, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно кидає м'яч однією і двома руками в різних напрямках, намагаючись влучити у горизонтальну ціль – 1 бал.

Дитина самостійно кидає м'яч однією і двома руками в різних напрямках, намагаючись влучити у горизонтальну ціль після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається кидати м'яч, але тільки двома руками – 0,25 бала.

Дитина відпускає м'яч із рук – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №8 „Маленький футболіст” (параметри 8, 17)

Мета: з'ясувати вміння дитини штовхати м'яч ногою, ловити його з близької відстані.

Інструкція до виконання: дитині пропонують пограти в футбол.

Методичний коментар: уміння дитини штовхати м'яч ногою, ловити його з близької відстані фіксується в таблиці.

Дитина самостійно штовхає м'яч і може зловити його з близької відстані – 1 бал.

Дитина самостійно штовхає м'яч і може зловити його з близької відстані після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається штовхати м'яч, але зловити його не може – 0,25 бала.

Дитина намагається штовхати м'яч, але весь час промахується – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №9 „Зірви яблучко з гілочки” (параметр 9, 13)

Мета: з'ясувати вміння дитини підніматися на носочки, ходити на носочках.

Інструкція до виконання: дитині пропонують піднятися на носочки і зірвати яблучко з гілочки.

Методичний коментар: уміння дитини підніматися на носочки, ходити на носочках фіксується в таблиці.

Дитина самостійно може підніматися на носочки, ходить на носочках – 1 бал.

Дитина самостійно піднімається на носочки і ходить на носочках після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається піднятися на носочки, але ходити на носочках не може – 0,25 бала.

Дитина намагається піднятися на носочки за допомогою дорослого – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №10 „Маленький водій” (параметр 10)

Мета: з'ясувати вміння дитини кататися на триколісному велосипеді, перебираючи по підлозі ногами.

Інструкція до виконання: дитині пропонують покататися на велосипеді.

Методичний коментар: уміння дитини кататися на триколісному велосипеді, перебираючи по підлозі ногами, фіксується в таблиці:

Дитина самостійно може кататися на велосипеді – 1 бал.

Дитина самостійно катається на велосипеді після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається котитися, але не може відштовхнутися – 0,25 бала.

Дитина чекає на допомогу дорослого – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №11 „Потанцюй” (параметр 11)

Мета: з'ясувати вміння дитини змінювати темп, напрямок і характер рухів під час ходьби і бігу, **одноразово** виконувати два різних рухи (тупати і плескати в долоні).

Інструкція до виконання: дорослий вмикає музику і пропонує дитині потанцювати.

Методичний коментар: уміння дитини змінювати темп, напрямок і характер рухів під час ходьби і бігу, **одноразово** виконувати два різних рухи (тупати і плескати в долоні) фіксується в таблиці.

Дитина може змінювати темп, напрямок і характер рухів під час ходьби і бігу, вміє **одноразово** виконувати два різних рухи (тупати і плескати в долоні) – 1 бал.

Дитина може активно рухатися після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається робити різні активні рухи, але весь час падає – 0,25 бала.

Дитина рухається за руку з дорослим – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №12 „Збий шишку з ялинки” (параметр 14)

Мета: з’ясувати вміння дитини підстрибувати на двох ногах.

Інструкція до виконання: дитині пропонують підстрибнути і збити шишку з ялинки.

Методичний коментар: уміння дитини підстрибувати на двох ногах фіксується в таблиці.

Дитина може підстрибувати на двох ногах – 1 бал.

Дитина може підстрибувати на двох ногах після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається підстрибнути на двох ногах, але весь час падає – 0,25 бала.

Дитина намагається підстрибувати, піднімаючи по одній нозі – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №13 „**Чапля ходить по болоту**” (параметр 15)

Мета: з’ясувати вміння дитини якусь мить утримувати рівновагу, коли стоїть на одній нозі.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує підняти ногу і постояти, наче чапля.

Методичний коментар: уміння дитини якусь мить утримувати рівновагу, коли стоїть на одній нозі, фіксується в таблиці.

Дитина може утримувати рівновагу – 1 бал.

Дитина може утримувати рівновагу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається утримувати рівновагу, але весь час падає – 0,25 бала.

Дитина намагається піднімати ногу, але за допомогою дорослого – 0 балів.

Методика № 1

Дидактична гра №14 „Зайчик прискакав” (параметр 16)

Мета: з’ясувати вміння дитини перестрибувати невисокі перепони до (10-15см).

Інструкція до виконання: дитині пропонують стрибати, як зайчик.

Методичний коментар: уміння дитини перестрибувати невисокі перепони до (10-15см) фіксується в таблиці.

Дитина може перестрибувати – 1 бал.

Дитина перестрибує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається перестрибувати, але весь час падає – 0,25 бала.

Дитина намагається підняти ногу, але за допомогою дорослого – 0 балів.

1.2. Розвиток дрібної моторики

Методика 2

Дидактична гра №1 „Ліпимо піріжечки” (параметр 1, 7)

Мета: з'ясувати вміння дитини працювати з пластиліном, глиною, мокрим піском: ліпити прості форми (щипковими рухами); пізніше самостійно розкачувати ковбаски й кульки з пластиліну, ліпити примітивні фігурки за своїм задумом.

Інструкція до виконання: дитині пропонують зліпити піріжечки з глини або пластиліну.

Методичний коментар: уміння дитини працювати з пластиліном, глиною, мокрим піском, ліпити прості форми (щипковими рухами) фіксується в таблиці.

Дитина може працювати з пластиліном, глиною і піском – 1 бал.

Дитина може працювати з пластиліном, глиною і піском після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається ліпити, але у неї все давиться; щипкові рухи не відтворює – 0,25 бала.

Дитина стукає долонею по піску, глині, пластиліну – 0 балів.

Методика 2

Дидактична гра №2 „Маленький художник” (параметр 2, 6)

Мета: з'ясувати вміння дитини малювати пальчиками фарбою, тримати пензлик і олівець трьома пальцями, малювати криву і заокруглену лінію, скопіювати „хрест”, малювати „головонога”.

Інструкція до виконання: дитині дають олівець або фарби і пропонують помалювати.

Методичний коментар: уміння дитини малювати пальчиками фарбою, тримати пензлик і олівець трьома пальцями, намалювати криву і заокруглену лінію, скопіювати „хрест” фіксується в таблиці.

Дитина може малювати пальчиками фарбою, тримати пензлик і олівець трьома пальцями, намалювати криву і заокруглену лінію, скопіювати „хрест”, намалювати „головонога” – 1 бал.

Дитина може малювати пальчиками фарбою, тримати пензлик і олівець трьома пальцями, намалювати криву і заокруглену лінію, скопіювати «хрест», намалювати „головонога” після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається малювати – 0,25 бала.

Дитина тримає олівець або пензлик долонним захватом і стукає ними по столу – 0 балів.

Методика 2

Дидактична гра №3 „Пташка клює зернятко” (параметри 3, 8)

Мета: з'ясувати вміння дитини гратися дрібними предметами, намистинами, перебирати гудзики, при захваті користуватися великим, вказівним і середнім пальцями.

Інструкція до виконання: дитині пропонують погратися різними дрібними

предметами, що лежать у банці.

Методичний коментар: уміння дитини гратися дрібними предметами, намистинами, перебирати гудзики, при захваті користуватися великим, вказівним і середнім пальцями фіксується в таблиці.

Дитина може гратися дрібними предметами, намистинами, перебирати гудзики, при захваті користуватися великим, вказівним і середнім пальцями – 1 бал;

Дитина може гратися дрібними предметами після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається витягати дрібні предмети, але не пальчиками, а долонею – 0,25 бала.

Дитина перевертає банку з дрібними предметами – 0 балів.

Методика 2

Дидактична гра №4 „Смачний обід” (параметр 4)

Мета: з’ясувати вміння дитини добре тримати ложку і їсти нею рідку їжу.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині пообідати.

Методичний коментар: уміння дитини добре тримати ложку і їсти нею рідку їжу фіксується в таблиці.

Дитина добре тримає ложку і їсть нею рідку їжу – 1 бал.

Дитина тримає ложку і їсть нею рідку їжу після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається тримати ложку, але їжа весь час виливається – 0,25 бала.

Дитина стукає ложкою по столу – 0 балів.

Методика 2

Дидактична гра №5 „Чисті руки, чисте обличчя” (параметр 5)

Мета: з’ясувати вміння дитини намилювати руки милом, терти обличчя долонями.

Інструкція до виконання: дитині пропонують намити руки милом і умитися.

Методичний коментар: уміння дитини намилювати руки милом, терти обличчя долонями фіксується в таблиці.

Дитина самостійно умивається – 1 бал.

Дитина самостійно вмивається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається тримати мило, але воно весь час вистрибує з рук – 0,25 бала.

Дитина чекає, коли її помиють – 0 балів.

Методика 2

Дидактична гра №6 „Збери баночки” (параметр 9)

Мета: з’ясувати вміння дитини складати 4-6 формочок, вкладати меншу в більшу.

Інструкція до виконання: дитині пропонують зібрати баночки та коробочки різного розміру одна в одну.

Методичний коментар: уміння дитини складати 4-6 формочок, вкладати меншу в більшу фіксується в таблиці.

Дитина самостійно складає баночки – 1 бал.

Дитина самостійно складає баночки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається скласти баночки, але допускає помилки – 0,25 бала.
Дитина стукає однією баночкою об іншу – 0 балів.

Методика 2

Дидактична гра №7 „Відріжемо смужку” (параметр 10)

Мета: з’ясувати вміння дитини користуватися ножицями.

Інструкція до виконання: дитині дають ножиці, аркуші паперу і пропонують відрізати смужку.

Методичний коментар: уміння дитини користуватися ножицями фіксується в таблиці.

Дитина самостійно відрізає смужку – 1 бал.

Дитина самостійно відрізає смужку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається відрізати смужку, але нічого не виходить – 0,25 бала.

Дитина бере ножиці і відкидає їх, а папір жмакає – 0 балів.

II. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за соціально-емоційним розвитком дитини третього року життя

2.1. Контактні відносини

Методика 3

Дидактична гра №1 „Погодуй зайчика і покатай на машині” (параметр 1, 6)

Мета: з’ясувати вміння дитини гратися самостійно, проявляти фантазію; виконувати декілька послідовних ігрових дій, пов’язаних між собою одним простим сюжетом (починається „сюжетна гра”).

Інструкція до виконання: дитині пропонують нагодувати зайчика і покатати його на машині.

Методичний коментар: уміння дитини гратися самостійно, проявляти фантазію; виконувати декілька послідовних ігрових дій, пов’язаних між собою одним простим сюжетом, фіксується в таблиці.

Дитина самостійно грається і фантазує – 1 бал.

Дитина самостійно грається і фантазує після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається самостійно гратися, але звертається за допомогою до дорослого – 0,25 бала.

Дитина самостійно не грається – 0 балів.

Методика 3

Дидактична гра №2 „Мені потрібна така сама іграшка” (параметр 2, 4)

Мета: з’ясувати вміння дитини вибирати для гри поруч із однолітками аналогічні іграшки.

Інструкція до виконання: дорослий виходить із дитиною на прогулянку, підводить до інших дітей і пропонує погратися.

Методичний коментар: уміння дитини наслідувати одноліткам і вибирати для гри поруч із однолітками аналогічні іграшки фіксується в таблиці.

Дитина наслідує одноліткам і вибирає іграшки, як у інших дітей – 1 бал.

Дитина наслідує одноліткам і вибирає іграшки, як у інших дітей, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається самостійно вибрати іграшки, як у інших дітей – 0,25 бала.

Дитина самостійно грається, не дивлячись на інших – 0 балів.

Методика 3

Дидактична гра №3 „Ввімкни світло-вимкни світло” (параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини любити здійснювати дії, що спричиняють зміни в оточуючому середовищі (вмикає та вимикає світло).

Інструкція до виконання: дитині пропонують увімкнути світло, або його вимкнути.

Методичний коментар: уміння дитини здійснювати дії, що спричиняють зміни в оточуючому середовищі, фіксується в таблиці.

Дитина вмикає та вимикає світло, відчиняє і зачиняє двері – 1 бал.

Дитина вмикає та вимикає світло, відчиняє і зачиняє двері тощо після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається самостійно здійснювати дії, але швидко втомлюється і відволікається на інші подразники – 0,25 бала.

Дитина виконує дію одноразово і відходить убік – 0 балів.

Методика 3

Дидактична гра №4 „Доньки-матері” (параметр 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини грати в сюжетно-рольові ігри, брати на себе роль „мами” і „лікаря”; проявляти ініціативу в грі.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує погратися в „Доньки-матері” з дитиною.

Методичний коментар: уміння дитини грати в сюжетно-рольові ігри, брати на себе роль „мами” і „лікаря”; проявляти ініціативу в грі фіксується в таблиці.

Дитина грається з інтересом і проявляє ініціативність – 1 бал.

Дитина грає з інтересом і проявляє ініціативність після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається грати, але швидко втомлюється і відволікається на інші подразники – 0,25 бала.

Дитина спостерігає за дорослим, але не грається. – 0 балів.

Методика 3

Дидактична гра №5 „Допоможи мамі” (параметр 6)

Мета: з'ясувати вміння дитини наслідувати діям дорослих із предметами побуту.

Інструкція до виконання: дорослий просить дитину допомогти мамі.

Методичний коментар: уміння дитини наслідувати діям дорослих із предметами побуту фіксується в таблиці.

Дитина з радістю допомагає мамі і проявляє ініціативність – 1 бал.

Дитина допомагає мамі і проявляє ініціативність після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається допомогти, але швидко втомлюється і відволікається на інші подразники – 0,25 бала.

Дитина спостерігає за дорослим, але не намагається виконати прохання – 0 балів.

2.2. Навички самообслуговування

Методика 4

Дидактична гра №1 „Смачний обід” (параметр 1)

Мета: з'ясувати вміння дитини добре тримати ложку в долоні і їсти акуратно, не обливаючись.

Інструкція до виконання: дитині пропонують пообідати.

Методичний коментар: уміння дитини добре тримати ложку в долоні і їсти акуратно, не обливаючись, фіксується в таблиці.

Дитина тримає ложку в долоні і їсть акуратно, не обливаючись – 1 бал.

Дитина тримає ложку в долоні і їсть акуратно, не обливаючись, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається їсти ложкою, але проливає їжу – 0,25 бала.

Дитина стукає ложкою по столу і жде, коли її почнуть годувати – 0 балів.

Методика 4

Дидактична гра №2 „Збираємося на прогулянку-повертаємося з прогулянки” (параметр 2, 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини частково одягатися і роздягатися. Самостійно надягати шкарпетки, шапочку, за допомогою дорослого – взуття (без шнурків). Знімати розстебнутий одяг.

Інструкція до виконання: дитині пропонують зібратися на прогулянку; роздягнутися після прогулянки.

Методичний коментар: уміння дитини частково одягатися і роздягатися; самостійно надягати шкарпетки, шапочку, за допомогою дорослого – взуття (без шнурків); знімати розстебнутий одяг фіксується в таблиці.

Дитина самостійно вміє частково одягатися і роздягатися – 1 бал.

Дитина частково одягається і роздягається після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається виконувати самостійні дії, але звертається за допомогою до дорослого – 0,25 бала.

Дитина чекає, коли її одягнуть або роздягнуть – 0 балів.

Методика 4

Дидактична гра №3 „Чудовий горщик” (параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини проситися в туалет.

Інструкція до виконання: дорослий спостерігає за змінами поведінки дитини і пропонує сходити в туалет.

Методичний коментар: уміння дитини проситися в туалет фіксується в таблиці.

Дитина самостійно проситься в туалет – 1 бал.

Дитина проситься в туалет після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина інколи проситься в туалет і нервує, коли у неї мокрі штанці – 0,25 бала.

Дитина не проситься в туалет і не реагує на мокрі штанці – 0 балів.

Методика 4

Дидактична гра №4 „Допоможи мамі”(параметр 4)

Мета: з'ясувати вміння дитини наслідувати елементам побутових дій близьких людей: знімати крихітки зі столу, витирати мокре місце на столі.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує допомогти мамі.

Методичний коментар: уміння дитини наслідувати елементам побутових дій близьких людей: змитати крихітки зі столу, витирати мокре місце на столі – фіксується в таблиці.

Дитина самостійно допомагає мамі – 1 бал.

Дитина допомагає мамі після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина інколи може виконати прохання допомоги – 0,25 бала.

Дитина спостерігає за діями дорослого, але сама їх не виконує – 0 балів.

Методика 4

Дидактична гра №5 „Поклади на своє місце” (параметри 6, 7)

Мета: з’ясувати вміння дитини знати, де лежить одяг і взуття, відносити все на місце за проханням дорослого.

Інструкція до виконання: запропонувати дитині скласти свої речі на місце.

Методичний коментар: спроможність дитини знати, де лежить одяг і взуття, відносити все на місце за проханням дорослого фіксується в таблиці.

Дитина самостійно складає свої речі – 1 бал.

Дитина складає свої речі після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина інколи може виконати прохання допомоги – 0,25 бала.

Дитина спостерігає за діями дорослого, але сама їх не виконує – 0 балів.

2.3. Навички поведінки

Методика 5

Дидактична гра №1 „Катрусин кінозал” (параметр 1, 2)

Мета: з’ясувати вміння дитини з інтересом слухати короткі вірші й оповідання, дивитися мультфільми і дитячі передачі й виявляти своє ставлення активними рухами.

Інструкція до виконання: дорослий читає дитині книжку або пропонує подивитися телевізор.

Методичний коментар: уміння дитини з інтересом слухати короткі вірші й оповідання, дивитися мультфільми і дитячі передачі, виявляти своє ставлення активними рухами фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом слухає оповідання або дивиться мультфільми, виявляє своє ставлення активними рухами – 1 бал.

Дитина з інтересом слухає оповідання або дивиться мультфільми, виявляти своє ставлення рухами після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина слухає оповідання або дивиться мультфільми, але швидко відволікається – 0,25 бала.

Дитина не дивиться телевізор і не любить слухати вірші – 0 балів.

Методика 5

Дидактична гра №2 „Не буду!” (параметр 3)

Мета: з’ясувати вміння дитини висловлювати свою незгоду з дорослим.

Інструкція до виконання: дорослий прохає дитину йти додому з прогулянки.

Методичний коментар: уміння дитини висловлювати свою незгоду з дорослим фіксується в таблиці.

Дитина активно криком виражає свою незгоду – 1 бал.

Дитина виражає свою незгоду після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина з невдоволенням іде додому – 0,25 бала.

Дитина спокійно йде за дорослим – 0 балів.

Методика 5

Дидактична гра №3 „Вихована дитина” (параметр 4, 6)

Мета: з'ясувати вміння дитини привітатися, розуміти слова „добре”, „погано”, давати собі оцінку „гарна”, „красива”,

Інструкція до виконання: дорослий розповідає дитині, що таке погано, а що таке добре, і вони разом роздивляються відповідні картинки.

Методичний коментар: уміння дитини привітатися, розуміти слова „добре”, „погано”, давати собі оцінку „гарна”, „красива” фіксується в таблиці.

Дитина розуміє гарну поведінку – 1 бал.

Дитина розуміє гарну поведінку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди може дати оцінку скоєному – 0,25 бала.

Дитина діє, як їй подобається – 0 балів.

Методика 5

Дидактична гра №4 „Накрій стіл для обіду” (параметр 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини використовувати побутові речі за призначенням, знати їх назви і називати самостійно.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує допомогти прибрати в кімнаті.

Методичний коментар: уміння дитини використовувати побутові речі за призначенням, знати їх назви і називати самостійно фіксується в таблиці.

Дитина прибирає, використовуючи речі за призначенням, і називає їх – 1 бал.

Дитина прибирає і називає всі речі після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди використовує речі за призначенням – 0,25 бала.

Дитина діє, як їй подобається, і не використовує речі за призначенням – 0 балів.

Методика 5

Дидактична гра №5 „Похід у магазин” (параметри 7, 8)

Мета: з'ясувати вміння дитини виконувати правила поведінки у дворі, в дитсадку, вдома, проявляти терпіння, виконувати вказівку „почекай”.

Інструкція до виконання: дорослий збирається з дитиною в магазин і нагадує, як треба поводитися в громадських місцях.

Методичний коментар: уміння дитини виконувати правила поведінки у дворі, в дитсадку, вдома, проявляти терпіння, виконувати вказівку „почекай” фіксується в таблиці.

Дитина виконує правила поведінки – 1 бал.

Дитина виконує правила поведінки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди виконує правила поведінки і веде себе нетерпляче – 0,25 бала.

Дитина не розуміє правил поведінки і поводить, як схоче – 0 балів.

Методика 5

Дидактична гра №6 „Хто це зробив?”(параметр 9)

Мета: з'ясувати вміння дитини казати про себе „Я”.

Інструкція до виконання: дорослий питає дитину „Хто це?”

Методичний коментар: уміння дитини казати про себе „Я” фіксується в таблиці.

Дитина каже про себе „Я” – 1 бал.

Дитина каже про себе „Я” після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина називає себе по імені – 0,25 бала.

Дитина показує на себе – 0 балів.

III. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за пізнавальним розвитком дитини третього року життя

3.1. Сенсорний розвиток

Методика 6

Дидактична гра №1 „Побудуй вежу” (параметри 1, 7)

Мета: з'ясувати вміння дитини будувати вежу з 6-8 або 10 кубиків.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині побудувати вежу.

Методичний коментар: уміння дитини будувати вежу з 6-8 або 10 кубиків фіксується в таблиці.

Дитина будує вежу з 6-8 або 10 кубиків – 1 бал.

Дитина будує вежу з 6-8 або 10 кубиків після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина будує вежу з 4 кубиків – 0,25 бала.

Дитина не може побудувати вежу, тому що кубики зразу падають – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №2 „Збери по розміру” (параметр 2, 12)

Мета: з'ясувати вміння дитини орієнтуватися в контрастних величинах по збільшенню-зменшенню в межах 3-4 предметів (кубики, кільця пірамідки), співвідносити їх за розміром „більше-менше”.

Інструкція до виконання: дитині пропонують поставити іграшки за розміром, зібрати пірамідку, скласти коробочки одна в одну.

Методичний коментар: уміння дитини орієнтуватися в контрастних величинах фіксується в таблиці.

Дитина може поставити іграшки за розміром, зібрати пірамідку, скласти коробочки одна в одну – 1 бал.

Дитина може поставити іграшки за розміром, зібрати пірамідку, скласти коробочки одна в одну після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина припускається помилок при виконанні дій і використовує методом проб і помилок – 0,25 бала.

Дитина хаотично розставляє предмети – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №3 „Поштовий ящик” (параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини співвідносити конфігурацію об'ємних геометричних предметів із їх площинним зображенням („Поштовий ящик”, підбір кришечок до коробок).

Інструкція до виконання: дитині пропонують скласти фігури в ящик на своє місце.

Методичний коментар: уміння дитини співвідносити конфігурацію об'ємних геометричних предметів із їх площинним зображенням фіксується в таблиці.

Дитина може співвідносити конфігурацію об'ємних геометричних предметів із їх площинним зображенням („Поштовий ящик”, підбір кришечок до коробок) – 1 бал.

Дитина співвідносить фігури після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина припускається помилок при виконанні дій і використовує метод спроб і помилок – 0,25 бала.

Дитина хаотично тикає предмети в прорізи – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №4 „Підбери шарфики, шапочки і рукавички для дівчаток”
(параметр 4, 11)

Мета: з'ясувати вміння дитини орієнтуватися в 4 основних кольорах і деяких відтінках, підбирати за зразком і здатність назвати 1-2 кольори.

Інструкція до виконання: дитині пропонують підібрати речі за кольором.

Методичний коментар: уміння дитини орієнтуватися в 4 основних кольорах і деяких відтінках, підбирати за зразком і здатність назвати 1-2 кольори фіксується в таблиці.

Дитина орієнтується в кольорах і відтінках – 1 бал.

Дитина орієнтується в кольорах і відтінках після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина припускається помилок при співвідношенні кольору і користується методом спроб і помилок – 0,25 бала.

Дитина відрізняє тільки червоний колір – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №5 „Маленький майстер” (параметр 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини використовувати один предмет для дії з другим (б'є молоточком по дошці, по стрижню, як дорослий майстер).

Інструкція до виконання: дитині пропонують відремонтувати іграшки.

Методичний коментар: уміння дитини використовувати один предмет для дії з іншим фіксується в таблиці.

Дитина б'є молоточком по дошці, по стрижню, як дорослий майстер – 1 бал.

Дитина б'є молоточком по дошці, по стрижню, як дорослий майстер, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається виконувати дію, але іграшки весь час випадають із рук і дитина промахується – 0,25 бала.

Дитина діє тільки з одним предметом – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №6 „Знайди одну квіточку серед листячка” (параметр 6, 13)

Мета: з'ясувати вміння дитини відрізняти поняття „один-багато”, „два” - „пара”, мати уявлення про число 1, 2, 3.

Інструкція до виконання: дитині пропонують знайти один предмет серед

багатьох, вибрати пару або два предмети.

Методичний коментар: уміння дитини відрізнити поняття „один-багато”, „два” - „пара” фіксується в таблиці.

Дитина відрізняє поняття „один-багато”, „два” - „пара”, 1, 2, 3 – 1 бал.

Дитина відрізняє поняття „один-багато”, „два” - „пара”, 1, 2, 3 після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина відрізняє тільки поняття один – багато – 0,25 бала.

Дитина не розуміє прохання – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №7 „Знайди однакові картинки” (параметр 6, 14)

Мета: з'ясувати вміння дитини підбирати парні картинки, називати картинки за темами („тварини”, „одяг”, „посуд”, „меблі”).

Інструкція до виконання: попросити дитину знайти парні картинки і розкласти їх за темами.

Методичний коментар: уміння дитини підбирати парні картинки, називати картинки за темами („тварини”, „одяг”, „посуд”, „меблі”) фіксується в таблиці.

Дитина викладає парні картинки – 1 бал.

Дитина викладає парні картинки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не виділяє картинки за темами – 0,25 бала).

Дитина дивиться на картинки і починає їх кусати – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №8 „Збери картинку” (параметр 9)

Мета: з'ясувати вміння дитини разом з дорослим гратися з розрізними картинками з двох частин.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині зібрати картинку, що складається з двох частин.

Методичний коментар: уміння дитини разом з дорослим гратися з розрізними картинками з двох частин фіксується в таблиці.

Дитина складає розрізні картинки – 1 бал.

Дитина складає розрізні картинки після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина складає розрізні картинки не завжди правильно – 0,25 бала.

Дитина не розуміє завдання і хаотично стуляє картинки – 0 балів.

Методика 6

Дидактична гра №9 „Впіймай рибку” (параметр 10)

Мета: з'ясувати вміння дитини виловлювати магнітною вудочкою рибок.

Інструкція до виконання: дитині пропонують магнітною вудочкою впіймати рибок.

Методичний коментар: уміння дитини виловлювати магнітною вудочкою рибок фіксується в таблиці.

Дитина самостійно ловить рибок – 1 бал.

Дитина самостійно ловить рибок після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина ловить рибок, але промахується – 0,25 бала.

Дитина достає рибок рукою – 0 балів.

3.2. Формування ігрової діяльності

Методика 7

Дидактична гра №1 „Чому сердита мама? — Чому сміється тато?”

(параметр 1, 2)

Мета: з'ясувати вміння дитини розпізнавати емоційний стан близьких людей, реагувати на нього, проявляти **почуття жалю**.

Інструкція до виконання: дорослий разом із дитиною розглядає картинки з зображенням різних емоційних ситуацій і з'ясовує, чому люди сміються, чому плачуть, а чому сердиті.

Методичний коментар: уміння дитини розпізнавати емоційний стан близьких людей, реагувати на них фіксується в таблиці.

Дитина розуміє емоційний стан дорослих – 1 бал.

Дитина розуміє емоційний стан дорослих після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди реагує на емоції дорослих – 0,25 бала.

Дитина не реагує на емоції дорослих – 0 балів.

Методика 7

Дидактична гра №2 „Розбита чашка” (параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини передбачати результати знайомих дій, уникати неприємних подій, ситуацій.

Інструкція до виконання: дорослий роздивляється малюнок „Розбита чашка” (на малюнку хлопчик грався м'ячем і влучив у чашку, що стояла на столі) і з'ясовує з дитиною, чому чашка розбилася.

Методичний коментар: Уміння дитини передбачувати результати знайомих дій, уникати неприємних подій, ситуацій фіксується в таблиці.

Дитина вміє уникати неприємних ситуацій – 1 бал.

Дитина уникає неприємних ситуацій після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди реагує на те, що може статися – 0,25 бала.

Дитина не реагує на те, що може статися, і поводить себе, як хоче – 0 балів.

Методика 7

Дидактична гра №3 „Не роби цього!” (параметр 4, 7)

Мета: з'ясувати вміння дитини сердитися при обмеженні свободи руху.

Інструкція до виконання: дитині пропонують не витягувати речі з шафи.

Методичний коментар: уміння дитини сердитися при обмеженні свободи руху фіксується в таблиці.

Дитина дуже сердиться і кричить – 1 бал.

Дитина дуже сердиться і кричить після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина неохоче припиняє свої дії – 0,25 бала.

Дитина не реагує на прохання дорослого – 0 балів.

Методика 7

Дидактична гра №4 „Давай гратися разом” (параметр 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини утримувати увагу дорослого або іншої дитини жестами, посмішкою, загляданням в очі.

Інструкція до виконання: дорослий грається з дитиною, а потім потихеньку відвертається і починає читати свою газету.

Методичний коментар: уміння дитини утримувати увагу дорослого або іншої дитини жестами, посмішкою, загляданням в очі фіксується в таблиці.

Дитина активно утримує увагу до себе – 1 бал.

Дитина активно утримує увагу до себе після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається утримати увагу дорослого і починає плакати – 0,25 бала.

Дитина кричить – 0 балів.

Методика 7

Дидактична гра №5 „Дівчатка і хлопчики йдуть у дитсадок” (параметр 6)

Мета: з’ясувати вміння дитини розпізнавати свою статеву приналежність.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує на картинках розкласти окремо дівчаток і хлопчиків.

Методичний коментар: уміння дитини розпізнавати свою статеву приналежність фіксується в таблиці.

Дитина розпізнає свою статеву приналежність – 1 бал.

Дитина розпізнає свою статеву приналежність після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається розрізнити статеву приналежність – 0,25 бала.

Дитина не цікавиться цим питанням – 0 балів.

Методика 7

Дидактична гра №6 „Похід у зоопарк” (параметр 8, 10)

Мета: з’ясувати вміння дитини переживати яскраві емоції в іграх з дітьми і при перегляді телевізора, відвідуванні зоопарку тощо.

Інструкція до виконання: дорослий із дитиною йде в зоопарк.

Методичний коментар: уміння дитини переживати яскраві емоції в іграх з дітьми і при перегляді телевізора, відвідуванні зоопарку тощо фіксується в таблиці.

Дитина емоційно реагує на події – 1 бал.

Дитина емоційно реагує на події після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина реагує емоційно на події, але швидко втомлюється – 0,25 бала.

Дитина спокійно реагує на події – 0 балів.

Методика 7

Дидактична гра №7 „Захворіла лялька” (параметр 9)

Мета: з’ясувати вміння дитини сприймати через власні емоції поняття „біль”, „холодно”, „добре”.

Інструкція до виконання: дорослий роздивляється з дитиною картинку (хлопчик ударив по пальчику молотком; хлопчик тепло вдягнутий, бо на вулиці зима; дівчинка підмітає віником і мама її хвалить) і просить дитину згадати, чи було таке з нею.

Методичний коментар: уміння дитини сприймати через власні емоції поняття „біль”, „холодно”, „добре” фіксується в таблиці.

Дитина з розумінням реагує на події – 1 бал.

Дитина з розумінням реагує на події після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди розуміє, що сталося – 0,25 бала.

Дитина спокійно роздивляється картинку – 0 балів.

IV. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за мовленнєвим розвитком дитини третього року життя

4.1. Мовленнєве розуміння

Методика 8

Дидактична гра №1 „Лото” (параметр 1)

Мета: з'ясувати вміння дитини розуміти слова, що означають предмети, дії і ознаки.

Інструкція до виконання: гра в лото з картинками – предметами різного кольору і картинками – діями.

Методичний коментар: уміння дитини розуміти слова, що означають предмети, дії і ознаки, фіксується в таблиці.

Дитина розуміє слова, що означають предмети, дії і ознаки – 1 бал.

Дитина розуміє слова, що означають предмети, дії і ознаки, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розуміє не всі ознаки, дії і предмети – 0,25 бала.

Дитина спокійно роздивляється картинку і іноді підбирає схожі – 0 балів.

Методика 8

Дидактична гра №2 „Пограйся з метеликом” (параметри 2, 6)

Мета: з'ясувати вміння дитини розуміти прийменники „за”, „по”, „до”, „над”, „через”, „коло”, „перед”.

Інструкція до виконання: перед дитиною кладуть картинку з зображенням літнього лісу, на картинку кладуть окремо паперові фігурки метеликів і пропонують показати метелика, який летить перед деревом.

Методичний коментар: уміння дитини розуміти прийменники „за”, „по”, „до”, „над”, „через”, „коло”, „перед” фіксується в таблиці.

Дитина розуміє прийменники – 1 бал.

Дитина розуміє прийменники після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розуміє не всі прийменники – 0,25 бала.

Дитина просто роздивляється картинку і метеликів – 0 балів.

Методика 8

Дидактична гра №3 „Знайди квіточку на галявині” (параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини розуміти однину і множину прикметників.

Інструкція до виконання: дитині пропонують знайти на галявині (показують картинку) велику червону квіточку, маленькі жовті квіточки, маленьку синю квіточку, великі помаранчеві квіточки.

Методичний коментар: уміння дитини розуміти однину і множину прикметників фіксується в таблиці.

Дитина розуміє однину і множину прикметників – 1 бал.

Дитина розуміє однину і множину прикметників після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розуміє не всі прикметники – 0,25 бала.

Дитина спокійно роздивляється картинку і показує пальчиком хаотично – 0 балів.

Методика 8

Дидактична гра №4 „Що робив дідусь і що буде робити?” (параметр 4)

Мета: з'ясувати вміння дитини розуміти теперішній час і минулий час дієслів.

Інструкція до виконання: роздивляються картинки і розподіляють на групи: де діти щось роблять, а де вже зробили; де дідусь щось робить, а де вже зробив.

Методичний коментар: уміння дитини розуміти теперішній час і минулий час дієслів фіксується в таблиці.

Дитина розуміє теперішній час і минулий час дієслів – 1 бал.

Дитина зрозуміє теперішній час і минулий час дієслів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина помиляється при розкладанні картинок – 0,25 бала.

Дитина спокійно роздивляється картинки і хаотично розкладає їх на групи – 0 балів.

Методика 8

Дидактична гра №5 „Покажи козу-косу, балку-палку”(параметр 5)

Мета: з'ясувати вміння дитини розрізняти слова, близькі за звучанням.

Інструкція до виконання: дорослий кладе перед дитиною картинки і просить показати потрібну.

Методичний коментар: уміння дитини розрізняти слова, близькі за звучанням, фіксується в таблиці.

Дитина розрізняє слова, близькі за звучанням – 1 бал.

Дитина розрізняє слова, близькі за звучанням, після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди розрізняє слова, близькі за звучанням – 0,25 бала.

Дитина спокійно роздивляється картинки і показує пальчиком на кожному картинку підряд – 0 балів.

Методика 8

Дидактична гра №6 „Назви великі і дуже великі предмети” (параметр 7)

Мета: з'ясувати вміння дитини розуміти слова з суфіксом збільшення.

Інструкція до виконання: перед дитиною лежать однакові іграшки різного розміру. Дорослий пропонує показати великі і дуже великі іграшки: великі – величезні.

Методичний коментар: уміння дитини розуміти слова з суфіксом збільшення фіксується в таблиці.

Дитина розрізняє слова з суфіксом збільшення – 1 бал.

Дитина розрізняє слова з суфіксом збільшення після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина не завжди розрізняє з суфіксом збільшення – 0,25 бала.

Дитина спокійно роздивляється іграшки і показує пальчиком на будь-яку з них – 0.

4.2. Активне мовлення

Методика 9

Дидактична гра №1 „Розкажи казку, яку прочитали” (параметр 1)

Мета: з'ясувати вміння дитини розмовляти багатослівними реченнями (більше 3 слів).

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині розказати казку, яку

тільки-но прочитали.

Методичний коментар: уміння дитини розмовляти багатослівними реченнями (більше 3 слів) фіксується в таблиці.

Дитина розмовляє багатослівними реченнями – 1 бал.

Дитина розмовляє багатослівними реченнями після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розмовляє однослівно – 0,25 бала.

Дитина розмовляє своєю мовою – 0 балів.

Методика 9

Дидактична гра №2 „Бабуся прийшла додому – бабуся виходить із дому”
(параметр 2, 5)

Мета: з’ясувати вміння питати: „де?” „куди?” „чому?” „коли?”

Інструкція до виконання: дорослий разом із дитиною проводить і зустрічає бабуся і питає малюка „Де була бабуся?”, „Куди йде бабуся”.

Методичний коментар: уміння дитини ставити питання фіксується в таблиці.

Дитина самостійно ставить запитання – 1 бал.

Дитина самостійно ставить запитання після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина запитує, але не чекає відповіді – 0,25 бала.

Дитина не запитує нічого – 0 балів.

Методика 9

Дидактична гра №3 „Назви картинку” (параметр 3, 6)

Мета: з’ясувати вміння вживати двоскладові слова типу „лимон, батон” і вживати слова зі збігом приголосних типу: „виделка, чашка, ложка, майка, мишка”.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині назвати картинку, які він показує.

Методичний коментар: уміння дитини вживати двоскладові слова типу „лимон, батон” і вживати слова зі збігом приголосних типу: „виделка, чашка, ложка, майка, мишка” фіксується в таблиці.

Дитина правильно називає пропонувані картинку – 1 бал.

Дитина правильно називає пропонувані картинку після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина намагається повторити назву картинок – 0,25 бала.

Дитина називає картинку своєю мовою – 0 балів.

Методика 9

Дидактична гра №4 „Розкажи казку, яку прочитали”

Мета: з’ясувати вміння дитини вживати підрядні речення.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині розказати казку, яку тільки-но прочитали.

Методичний коментар: уміння дитини вживати підрядні речення фіксується в таблиці.

Дитина при переказі вживає підрядні речення – 1 бал.

Дитина при переказі вживає підрядні речення після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина розмовляє простими реченнями – 0,25 бала.

Дитина розмовляє своєю мовою – 0 балів.

V. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за екологічним розвитком дитини третього року життя

Методика 10

Дидактична гра №1 „Прогулянки до парку, зоопарку, в ліс” (параметр 1, 2)

Мета: з'ясувати вміння дитини радіти від спілкування з рослинами, тваринами, притулятися до дорослого, коли почує грім чи побачить блискавку.

Інструкція до виконання: пропонувати дитині прогулянку до парку, зоопарку або в ліс.

Методичний коментар: уміння дитини радіти від спілкування з рослинами, тваринами і реагувати на незнайомі явища фіксується в таблиці.

Дитина радіє від спілкування з рослинами, тваринами і реагує на незнайомі явища – 1 бал.

Дитина радіє від спілкування з рослинами, тваринами і реагує на незнайомі явища після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до навколишнього – 0,25 бала.

Дитина не реагує, що діється навкруги – 0 балів.

Методика 10

Дидактична гра №2 „Спостереження за явищами природи” (параметр 3)

Мета: з'ясувати вміння дитини знати основні властивості об'єктів природи (вода тепла-холодна, ллється-капає; пісок сухий-мокрый, теплий-холодний, сиплеться-формується; ґрунт твердий-м'який, сухий-мокрый; каміння тверде, сухе-мокре, тепле-холодне; сніг холодний, у руці тане.

Інструкція до виконання: дорослий разом із дитиною грається з піском, водою камінцями влітку, зі снігом – зимою і вивчає з нею основні властивості об'єктів.

Методичний коментар: **уміння дитини знати** основні властивості об'єктів фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом грається з природним матеріалом і вивчає основні особливості об'єктів – 1 бал.

Дитина з інтересом грається з природним матеріалом і вивчає основні особливості об'єктів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до навколишнього – 0,25 бала.

Дитина самостійно не грається – 0 балів.

Методика 10

Дидактична гра №3 „Полий квіти, погодуй тварин, птахів, прибери листя з землі” (параметр 4, 7)

Мета: з'ясувати інтерес і вміння дитини виконувати елементарні трудові дії з догляду за рослинами, тваринами.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині виконати елементарні трудові дії.

Методичний коментар: уміння дитини виконувати елементарні трудові дії з догляду за рослинами, тваринами фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом виконує елементарні трудові дії з догляду за

рослинами, тваринами – 1 бал.

Дитина з інтересом виконує елементарні трудові дії з догляду за рослинами, тваринами після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до навколишнього – 0,25 бала.

Дитина самостійно не виконує прохання дорослого – 0 балів.

Методика 10

Дидактична гра №4 „Прогулянки і спостереження за явищами природи”
(параметр 5)

Мета: з’ясувати вміння дитини набувати особистого чуттєвого досвіду (дощ – мокро, калюжі; сонечко – сухо; вітер – дерева гнуться).

Інструкція до виконання: дорослий іде з дитиною на прогулянку в будь-яку погоду.

Методичний коментар: уміння дитини набувати особистого чуттєвого досвіду (дощ – мокро, калюжі; сонечко – сухо; вітер – дерева гнуться) фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом спостерігає за явищами природи – 1 бал.

Дитина з інтересом спостерігає за явищами природи після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до навколишнього – 0,25 бала.

Дитина самостійно не спостерігає за явищами природи – 0 балів.

Методика 10

Дидактична гра №5 „Робота на городі” (параметр 6)

Мета: з’ясувати вміння дитини оволодіти прийомами садіння овочів та квітів із великим насінням (цибуля, горох, квасоля).

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині вийти на город.

Методичний коментар: уміння дитини оволодіти прийомами садіння овочів та квітів із великим насінням (цибуля, горох, квасоля) фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом оволодіває прийомами садіння овочів та квітів – 1 бал.

Дитина з інтересом оволодіває прийомами садіння овочів та квітів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до навколишнього – 0,25 бала.

Дитина не хоче самостійно працювати – 0 балів.

VI. Комплекс методик для спостереження і поточного контролю за художньо-естетичним розвитком дитини третього року життя

Методика 11

Дидактична гра №1 „Відвідування театру і створення домашнього настільного театру” (параметр 1)

Мета: з'ясувати вміння дитини емоційно сприймати лялькові вистави у театрі, розпізнавати тіньовий та настільний театр.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині відвідати ляльковий театр і потім дома зробити свій тіньовий театр.

Методичний коментар: уміння дитини емоційно сприймати лялькові вистави у театрі, розпізнавати тіньовий та настільний театр фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом реагує на театральні дії – 1 бал.

Дитина з інтересом реагує на театральні дії після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до навколишнього – 0,25 бала.

Дитина без емоцій дивиться виставу – 0 балів.

Методика 11

Дидактична гра №2 „Маленький художник” (параметр 2, 5)

Мета: з'ясувати бажання дитини малювати олівцями та фарбами, ліпити з глини, тіста, виконувати найпростіші аплікації з готових форм, емоційно відгукуватись на результат власної творчості.

Інструкція до виконання: дорослий пропонує дитині помалювати або зробити аплікацію.

Методичний коментар: уміння дитини малювати олівцями та фарбами, ліпити з глини, тіста, виконувати найпростіші аплікації з готових форм, емоційно відгукуватись на результат власної творчості фіксується в таблиці.

Дитина з інтересом виконує завдання – 1 бал.

Дитина з інтересом реагує на завдання дії після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до творчої діяльності – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до творчої діяльності – 0 балів.

Методика 11

Дидактична гра №3 „Почитаємо книжку”(параметр 3)

Мета: з'ясувати бажання дитини удосконалювати вміння сприймати різні за жанром літературні твори, проявляти інтерес до читання книжок і бажання створювати власні казки, віршики, оповідання.

Інструкція до виконання: читайте малюку не тільки казки, але й оповідання і віршики.

Методичний коментар: уміння дитини удосконалювати сприйняття різних за жанром літературних творів, проявляти інтерес до читання книжок і бажання створювати власні казки, віршики, оповідання фіксується в таблиці.

Дитина цікавиться різними жанрами – 1 бал.

Дитина проявляє інтерес до різних жанрів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до творчої діяльності – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до творчої діяльності – 0 балів.

Методика 11

Дидактична гра №4 „Маленький співак”(параметр 4)

Мета: з'ясувати інтерес дитини до занять музикою, до оволодіння елементарним інтонаційно-слуховим досвідом для визначення характеру та жанру музичного твору (марш, танець, пісня); реакцію дитини на контрастні за настроєм музичні мелодії.

Інструкція до виконання: дитині пропонують послухати різножанрову музику.

Методичний коментар: інтерес дитини до занять музикою, до оволодіння елементарним інтонаційно-слуховим досвідом для визначення характеру та жанру музичного твору (марш, танець, пісня); реакція дитини на контрастні за настроєм музичні мелодії фіксується в таблиці.

Дитина цікавиться різними музичними жанрами – 1 бал.

Дитина проявляє інтерес до різних музичних жанрів після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до творчої діяльності – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до творчої діяльності – 0 балів.

Методика 11

Дидактична гра №5 „Маленький будівельник” (параметр 6)

Мета: з'ясувати інтерес дитини до експериментування з деталями конструктора.

Інструкція до виконання: дитині пропонують побудувати конструкцію з конструктора.

Методичний коментар: інтерес дитини до експериментування з деталями конструктора фіксується в таблиці.

Дитина цікавиться грою з конструктором – 1 бал.

Дитина проявляє інтерес до конструктора після стимуляції – 0,5 бала.

Дитина короткочасно проявляє інтерес до конструктора – 0,25 бала.

Дитина не проявляє інтересу до конструктора і розкидає його – 0 балів.

Таблиця 3.2.

Результати спостереження й кількісної оцінки фізичного і психічного розвитку дитини третього року життя

	Рівні	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Фізичний розвиток	21-20	19-18	17-16	15-14
	<i>загальний моторний</i>	<i>14</i>	<i>12</i>	<i>11</i>	<i>10</i>
	<i>дрібна моторика</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>4</i>
2.	Емоційно-соціальний розвиток	16-15	14-13	12-11	10-9
	<i>контактні відносини</i>	<i>5</i>	<i>17</i>	<i>14</i>	<i>12</i>
	<i>навички самообслуговування</i>	<i>5</i>	<i>17</i>	<i>14</i>	<i>12</i>

	<i>навички поведінки</i>	6	15	12	10
3.	Пізнавальний розвиток	16-15	14-13	12-11	10-9
	<i>сенсорний розвиток</i>	9	8	7	6
	<i>навички гри</i>	7	6	5	4
4.	Розвиток мовлення	10-9	8-7	6-5	4-3
	<i>розуміння мовлення</i>	6	5	4	3
	<i>активне мовлення</i>	4	3	2	1
5.	Екологічний розвиток	5-4	3	2	1
6.	Художньо-естетичний розвиток	5-4	3	2	1
	Усього балів	70-73	61-60	51-50	40-41

**Узагальнені висновки за результатами спостереження психологів,
педагогів, батьків психологічного і фізичного розвитку
дітей третього року життя**

Високий рівень:

— Психічний і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає з випередженням намісяців, що відповідає віковій нормі.

Достатній рівень:

— психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає відповідно віковій нормі;

— психічний (пізнавальний, мовленнєвий та ін.) і фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає у межах вікової норми.

Середній рівень:

— фізичний розвиток (вказати вік) дитини у природних умовах протікає у межах вікової норми, а психічний розвиток (пізнавальний, мовленнєвий (ЗНМ I-II, заїкання) та ін.) дитини із незначною затримкою на.....місяців.

— незначна затримка темпів психічного і фізичного розвитку у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— незначна затримка темпів фізичного розвитку у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— незначна затримка темпів психічного і мовленнєвого розвитку у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми;

— незначна затримка темпів психічного і мовленнєвого розвитку та комунікативних навичок у (вказати вік) дитини на.....місяців, що у межах вікової норми.

Низький рівень:

— незначне відставання у психічному і мовленнєвому (ЗНМ I-II, заїкання) рівня) розвитку та розвитку сенсорних або комунікативних функцій (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(указується медичний діагноз);

— значне відставання у психічному (ЗПР) і мовленнєвому розвитку та розвитку сенсорних функцій (вказати вік) дитини у природних умовах

зумовлено(вказується медичний діагноз);

— виражене відставання у психічному, мовленнєвому і фізичному розвитку (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(вказується медичний діагноз);

— глибоке відставання у психічному, мовленнєвому і фізичному розвитку (вказати вік) дитини у природних умовах зумовлено(вказується медичний діагноз).

4.3.2. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини третього року життя

Для проведення обстеження і виявлення рівня пізнавального розвитку дітям раннього віку пропонується 15 завдань (за модифікованими методиками Л. Венгер, З. Гільбух, Н. Карпенко, О. Кононко, Н. Серебрякова, О. Стребелева та ін), що забезпечуються дидактичним матеріалом діагностичної скриньки „Малюшко”.

Завдання №1

Дидактична гра №1: „Встановлення контакту з дитиною”.

Мета: встановлення контакту з дитиною, взаємодії дитини з дорослим, виявлення розуміння дитиною словесної інструкції „лови”, „коти”, уміння стежити за предметом, що рухається, спіймати його.

Дидактичний матеріал: кулька (червоного чи жовтого, синього, зеленого кольору) і жолобок.

Проведення обстеження: дорослий кладе кульку в жолобок і просить дитину: „Лови кульку”. Потім повертає жолобок і просить прокотити кульку по жолобку: „Коти”. Дорослий ловить кульку. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не ловить кульку, дорослий показує їй 2-3 рази, як це треба робити, тобто навчання йде за показом і наслідуванням дій дорослого.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція на кульку (ловить); бажає гратися з дорослим; ставлення до гри позитивне, емоційне; дитина володіє правою або лівою рукою або активізується тільки права рука й дитина ловить і котить кульку правою рукою – 1 бал; спочатку виникає рух в обох руках, але потім до кульки спрямовується лише одна з них і ловить, котить після стимуляції – 0,5; захоплення кульки двома руками, дії „лови”, „коти” не самостійні – 0,25; намагається взяти кульку руками, але вона випадає, не котить – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №2

Дидактична гра №2: „Поклади кульки в коробки”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного уміння орієнтуватися у предметах: формі, величині, кольорі, наявності відповідних дій з кришками і кульками, стимулювати пошукові дії та дії наслідування дорослого.

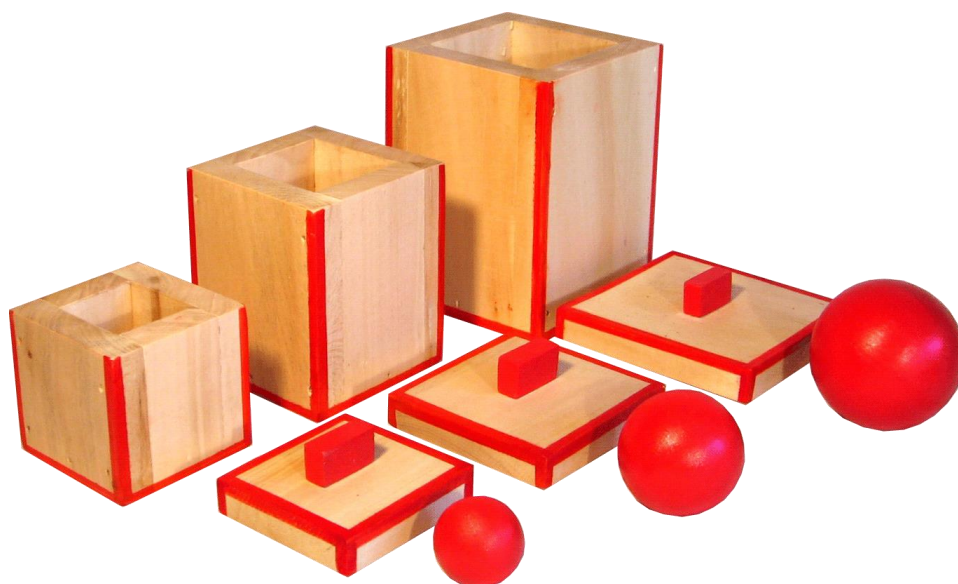
Дидактичний матеріал: 3 різновеликі коробки чотирикутної форми, з відповідними кришками; 3 різновеликі кульки червоного кольору.

Проведення обстеження. Перший варіант: перед дитиною ставлять дві коробки, кладуть кришки до них, кульки. Дорослий кладе велику кульку у велику коробку, а малу кульку в малу коробку і просить дитину накрити коробки кришками, заховати кульки. При цьому дитині не пояснюють, якою кришкою і як треба брати та якою рукою. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Другий варіант: дорослий показує закриті кришками коробки і просить дитину відкрити кришку, дістати кульку. Потім просить скласти все як було. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина (у першому варіанті) не бере кульку, кришку, дорослий показує і пояснює: „Беремо кульку і кладемо у коробку”, „Кришкою закриваємо коробку”; якщо дитина (у другому варіанті) не відкриває коробку, дорослий показує їй 2-3 рази, як це треба робити, тобто навчання йде за показом і наслідуванням дій дорослого. Після навчання дитині пропонують виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою – 1 бал; діє не послідовно, виконує після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №3

Дидактична гра №3: „Збери 3-4-складову пірамідку”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння диференціювати кільця піраміди за величиною, наслідувати дії дорослого, з'ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

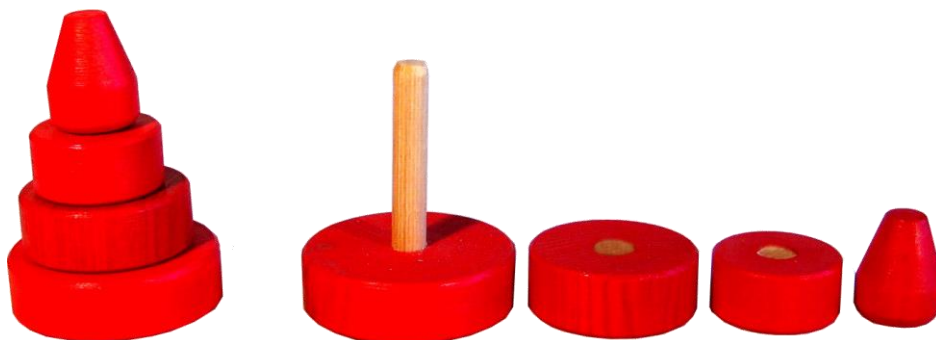
Дидактичний матеріал: пірамідка з 3-4-х різновеликих кілець одного (червоного) кольору.

Проведення обстеження. Перший варіант: перед дитиною ставлять 4-складову пірамідку. Дорослий просить дитину розібрати пірамідку. При цьому дитині не пояснюють, як треба брати і якою рукою. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає пірамідку сам. Потім просить дитину скласти все як було. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Другий варіант: дорослий показує пірамідку і просить дитину розібрати. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає і складає пірамідку сам, просить повторити. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам знімає по одному колечку, а потім дає їй по одному колечку, кожного разу вказуючи жестом, що їх потрібно надіти на стрижень. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і наділа на стрижень 1-2 колечка – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №4

Дидактична гра №4: „Збери 5-складову пірамідку”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння диференціювати кільця піраміди за величиною, наслідувати дії дорослого, з'ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: пірамідка з 5-ти різновеликих кілець одного (червоного) кольору, можливі також інші варіанти.

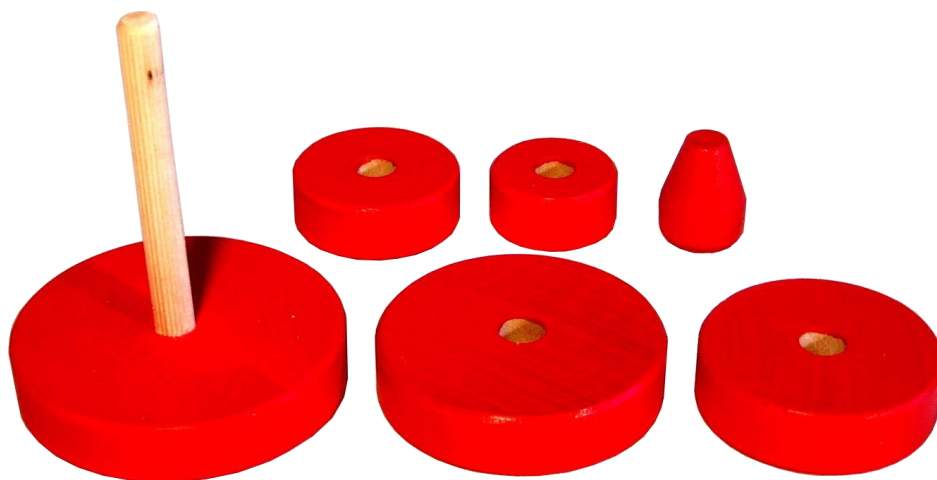
Проведення обстеження. Перший варіант: перед дитиною ставлять 4-5-складову пірамідку. Дорослий просить дитину розібрати пірамідку. При цьому

дитині не пояснюють, як треба брати і якою рукою. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає піраміду сам. Потім просить дитину скласти все як було. Так повторюється 2-3 рази.

Другий варіант: дорослий показує пірамідку і просить дитину розібрати. Якщо дитина не починає діяти, то дорослий розбирає і складає пірамідку сам, просить повторити. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам знімає по одному колечку, а потім дає їй по одному колечку, кожного разу вказуючи жестом, що їх потрібно надіти на стрижень. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; активність; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і наділа на стрижень 1-2 колечка – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №5

Дидактична гра №5: „Кольорові кубики”.

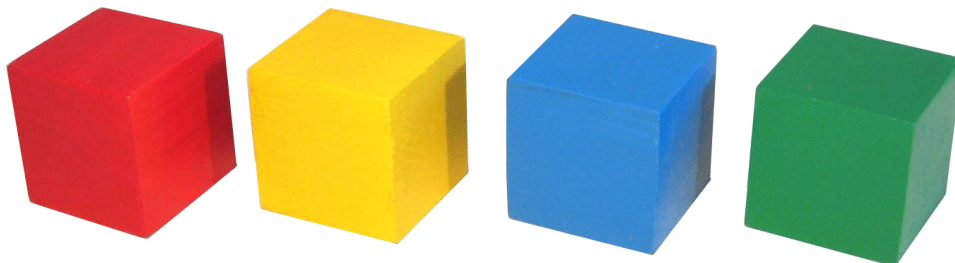
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння розрізняти, диференціювати і називати за кольорами – червоний, жовтий, синій і зелений та за величиною – однакові, наслідувати дії дорослого, з’ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: 4 кубики червоного, жовтого, синього і зеленого кольору для дитини і дорослого.

Проведення обстеження: перед дитиною ставлять чотири кубики, один з них дорослий бере у руку і просять дитину: „Дай такий, візьми такий, як у мене”. Потім пропонує по черзі показати: де червоний, де жовтий та ін. Далі пропонує дитині по черзі назвати і показати колір кожного кубика. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам вкладає кубик їй у руку, а потім просить: „Дай такий” і кожного разу жестом укажує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; здатність розрізняти і називати червоний і жовтий кольори; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою і бере кубики відповідного кольору – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №6

Дидактична гра №6: „Збери кільця за кольором”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичного вміння орієнтуватися у кольорах: червоний, жовтий, синій і зелений, формі і величині, розпізнавати й диференціювати кільця за кольором і надівати на стрижень, наслідувати дії дорослого, з'ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: на загальній опорі по чотири кільця червоного, жовтого, синього і зеленого кольору на кожному стрижні.

Проведення обстеження: Дорослий показує чотири стрижні з кільцями червоного, жовтого синього і зеленого кольору й просить дитину їх зняти, а потім надіти як було. Важливо щоб дитина надівала на стрижні кільця червоні до червоних, жовті до жовтих та ін. Якщо дитина не діє, то дорослий робить це сам. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Можна ускладнити завдання, якщо дитина швидко впоралася з ним: попросити скласти за зразком дорослого – надівати кільця по черзі синього чи синього і зеленого кольору на один стрижень.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам розбирає кільця, а потім вкладає по черзі кільця їй у руку і надіває на стрижень, кожного разу жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція розпізнавання за кольором; надіває на стрижень; ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою, чи бере в обидві руки і надіває на стрижень – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні, хаотичні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №7

Дидактична гра №7: „Збери кільця на мотузку”.

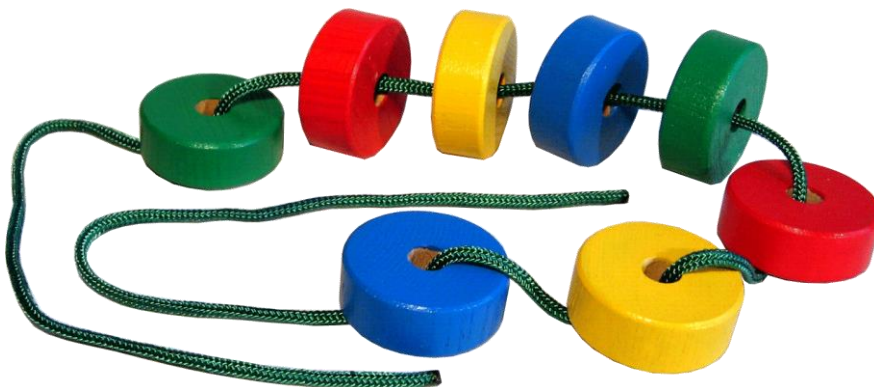
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку дрібної моторики, практичних умінь розпізнавати та диференціювати кільця за кольором, формою і величиною й нанизувати кільця на мотузочку, наслідувати дії дорослого, з’ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: кільця червоного, жовтого, синього і зеленого кольору, розсіпані на столі; червона мотузочка.

Проведення обстеження: дорослий показує кільця червоного, жовтого синього і зеленого кольору й просить дитину їх нанизати на мотузочку, як намисто. Важливо, щоб дитина кільця нанизувала на мотузочку самостійно й чергуючи, за вказівкою дорослого, кольори. Якщо дитина не діє, то дорослий робить це сам. Так повторюється 2-3 рази у повільному темпі. Можна ускладнити завдання, якщо дитина швидко упоралася з ним: попросити нанизати кільця за своїм бажанням чи для мами, для мотрійки.

Навчання: якщо дитина не починає діяти, то дорослий сам нанизує кільця, а потім вкладає по черзі кільця дитині в руку й протягує мотузочку разом із нею, далі кожного разу жестом указує, що потрібно робити. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; розпізнавання за кольором, формою, величиною; нанизує самостійно; адекватне ставлення до завдання; дитина виконує правою або лівою рукою або тільки правою рукою – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; дії не самостійні, хаотичні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №8

Дидактична гра №8: „Мотрійка”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичних умінь брати, розкласти і скласти трискладову мотрійку, наслідувати діям дорослого; з'ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: дві трискладові мотрійки.

Проведення обстеження: Дорослий показує трискладову мотрійку і просить дитину її розібрати і скласти. Якщо дитина не починає діяти, сам розкладає її й пропонує мотрійку скласти. Якщо дитина не справляється, починає навчати. Можна запропонувати дитині погратися: поставити мотрійки за зростом, назвати їх величину (велика, менша, маленька; маленька, більша, велика), покатати мотрійку у возику та ін.

Навчання: Дорослий бере мотрійку, розкладає її й показує, що всередині є ще одна і ще одна, просить дитину зробити те ж саме зі своєю мотрійкою. Далі дорослий, кожного разу вказуючи жестом, пропонує дитині скласти мотрійку і заховати маленьку у велику. Так повторюється 2-3 рази у повільному темпі. Після чого пропонує виконати завдання дитині самостійно.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; розкладає і складає мотрійку; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання самостійно – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №9

Дидактична гра №9: „Возик”.

Мета: виявлення рівня розвитку наочно-дійового мислення, розуміння дитиною словесної інструкції, практичних умінь використовувати допоміжний засіб – мотузку, наслідувати діям дорослого; з'ясування наявності відповідних щодо інструкції дій.

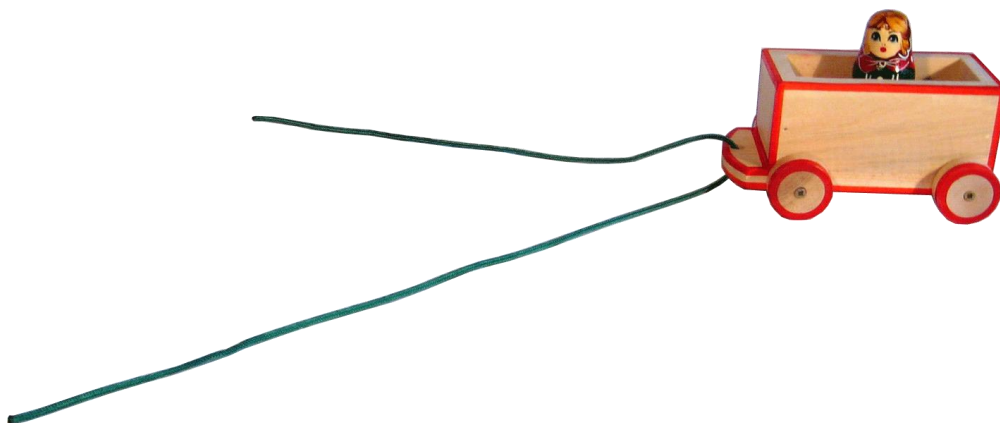
Дидактичний матеріал: возик із кільцем, через яке протягнута мотузка.

Проведення обстеження: перед дитиною (на іншому кінці столу) стоїть возик, до якого вона не може дотягнутися рукою, але в зоні її досяжності

знаходяться два кінці мотузки, розведені між собою на відстані 50 см. Дитину просять дістати возик і покатати мотрійку чи перевезти кубики. Якщо вона тягне тільки за один кінець мотузки, то візок залишається на місці. Завдання полягає в тому, щоб дитина здогадалася поєднати обидва кінці мотузки й таким чином підтягла візок і практично використала здобутий досвід.

Навчання: дорослий заохочує дитину до практичних проб. Так повторюється 2-3 рази. Після чого, якщо дитина не діє, виконує сам.

Оцінка дії дитини: розуміння і виконання завдання – дитина тягне за обидва кінці й самостійно вибирає предмети (мотрійку, кубики та ін.) для перевезення – 1 бал; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; діє після стимуляції – 0,5; якщо ж дитина тягне спочатку за один кінець мотузки і спроба невдала, то їй треба дати можливість спробувати ще раз; діє після навчання, дії не самостійні – 0,25; дорослий затягає мотузку в кільце так, щоб дитина не бачила, і пропонує дитині спробувати ще. Якщо дитина не здогадується використовувати мотузку, то це оцінюється як невиконання завдання – 0; фіксується також ставлення до результату, результат.

Завдання №10

Дидактична гра №10: „Кольорові палички”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, практичних умінь діяти за показом, наслідувати дії дорослого; з’ясування наявності відповідних щодо інструкції дій.

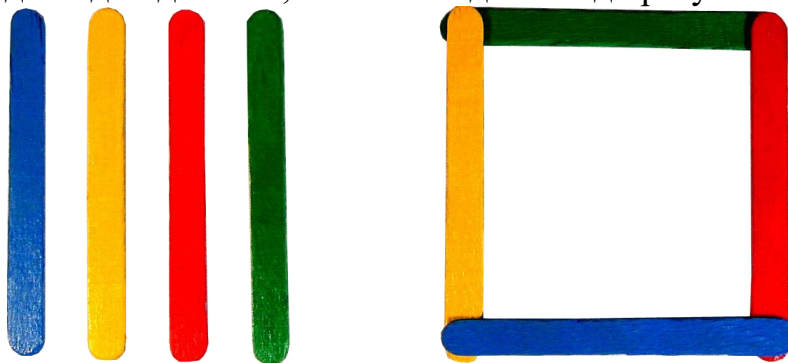
Дидактичний матеріал: 3-4 палички червоного, жовтого синього і зеленого кольору в дитини і дорослого.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною будує будиночок, складає ялинку, ліжечко та ін. і просить дитину: „Зроби як у мене”. Якщо дитина не починає діяти, дорослий починає її навчати.

Навчання: дорослий пропонує дитині: „Дивись і роби як я”, одночасно розкладає свої палички і показує, а дитина будує те ж саме зі своїх паличок. Так повторюється 2-3 рази в повільному темпі. Після чого дорослий пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дії дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; характер діяльності за показом чи наслідування; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання самостійно – 1 бал;

діє після стимуляції – 0,5; діє не самостійно – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Завдання №11

Дидактична гра №11: „Парні картинки”.

Мета: виявити розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку зорового сприймання зображеного на предметній картинці, практичне вміння розглядати картинки; з'ясувати наявність відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: 4 пари предметних картинок (котик, собачка, м'яч, лялька чи інші пари) у дитини і дорослого.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною кладе 4 предметні картинки, така ж пара знаходиться у руках дорослого. Дорослий вказивним жестом співвідносить їх між собою, показуючи при цьому, що у нього і у дитини картинки однакові. Потім дорослий закриває свої картинки й дістає одну з них і, показуючи її дитині, просить показати таку саму.

Навчання: якщо дитина не виконує завдання, то їй показують, як треба співвідносити парні картинки: „Така у мене, така сама в тебе”, й кожного разу жестом підказують, що потрібно робити. Дитині пропонується виконати завдання самостійно. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; діє обома руками, дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; ставлення дитини до результату.

Завдання №12

Дидактична гра №12: „Розрізні картинки”.

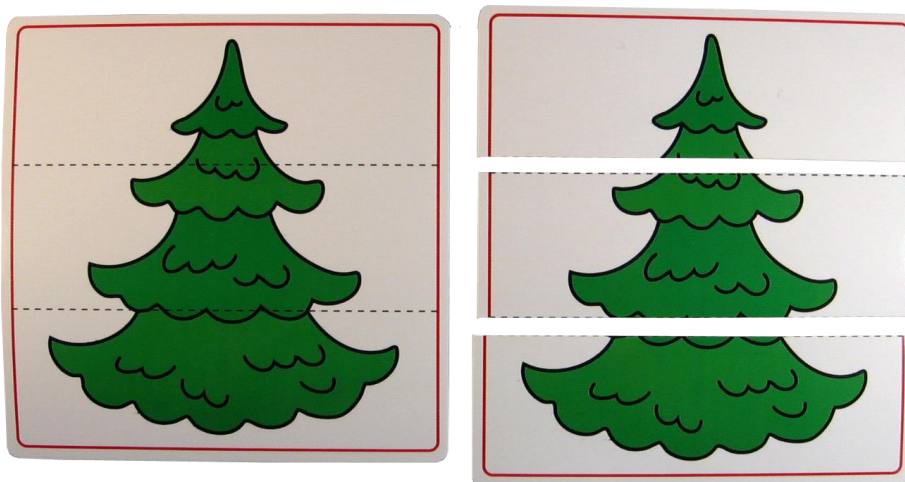
Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку цілісного сприймання зображеного на предметній картинці, практичних умінь розглядати картинки, наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: однакові предметні картинки, одна з яких – із яблуком – розрізана на 2 частини, з ялинкою – на три частини.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною кладе 2 частини розрізаної картинки з яблуком й пропонує її скласти. Дорослий може вказівним жестом показати, що дитині робити. Далі пропонує це зробити з картинкою, де зображено ялинку, та з іншими. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не виконує завдання, то дорослий показує їй цілу і просить зробити із частин таку саму. Якщо дитина не справляється із завданням, то дорослий накладає на цілу картинку одну частину розрізаної і просить накласти другу частину. Пропонує дитині виконати завдання самостійно. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; наочуваність; ставлення дитини до результату.

Завдання №13

Дидактична гра №13: „Картинки з відсутніми елементами”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку цілісного сприймання зображеного на предметній картинці, практичних умінь розглядати і виявляти недоречності у зображенні на картинці – відсутній один елемент предмета; наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: зображення на предметних картинках: машина, стільчик, плаття, гребінець та ін. з одним відсутнім елементом.

Проведення обстеження: Дорослий перед дитиною кладе 1 предметну картинку й пропонує назвати зображене, показати, якої частини чи якого

елемента не вистачає. Дорослий може вказівним жестом показати, що відсутнє.

Навчання: якщо дитина не виконує завдання, то дорослий показує їй ціле зображення і просить показати ту частину, яка відсутня. Якщо дитина не справляється із завданням, то дорослий показує сам. Потім пропонує дитині виконати завдання самостійно. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція; емоційне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; дії не самостійні – 0,25; Намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; научуваність; ставлення дитини до результату.

Завдання №14

Дидактична гра №14: „Нагодуй тварин”.

Мета: виявлення розуміння дитиною словесної інструкції, рівня розвитку цілісного сприймання зображеного на предметній картинці, практичних умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; наявності відповідних щодо інструкції дій.

Дидактичний матеріал: однакові 8-10 предметних картинок, на 5-ти з яких зображені собачка, зайчик, мавпочка, ведмедик, курочка, на інших – те, що вони їдять.

Проведення обстеження: дорослий перед дитиною кладе 1 картинку із зображенням тварини й пропонує її назвати, відтворити, як говорить, що вона їсть, де живе та ін. Далі пропонує дитині вибрати картинку із зображенням їжі й покласти поряд. Дорослий може вказівним жестом показати, що дитині вибрати. Далі пропонує це зробити з іншими картинками. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не виконує завдання, то дорослий показує їй картинку і просить назвати. Якщо дитина не справляється із завданням, то

дорослий робить це сам. Пропонує дитині виконати завдання самостійно. Так повторюється 2-3 рази.

Оцінка дій дитини: розуміння і сприймання завдання; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватне ставлення до завдання; дитина виконує завдання – 1 бал; діє після стимуляції – 0,5; дії не самостійні – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; результат навчання; наочуваність; ставлення дитини до результату.

Завдання №15

Дидактична гра №12: „Що звучить”.

Мета: виявлення розуміння і сприймання дитиною звуків навколишнього середовища, наявності відповідних дій.

Дидактичний матеріал: дзвіночок, брязкальце і гумовий м'ячик та ін.

Проведення обстеження: дорослий почергово створює звуки дзвіночком, брязкальцем і гумовим м'ячиком і просить сказати дитину „Де звучить?, Що звучить?” та відтворити ці звуки. Так повторюється 2-3 рази.

Навчання: якщо дитина не реагує, то дорослий показує, що звучить, дає у руку й просить: „Слухай, що це?”– й кожного разу жестом підказує, що потрібно робити, щоб виникав звук. Пропонує дитині виконати завдання самостійно.

Оцінка дій дитини: сприймання звуків; розуміння мовленнєвої інструкції; адекватна реакція на звук; емоційне ставлення до завдання; дитина реагує на звук і показує, де звучить – 1 бал; чує і розрізняє звуки після стимуляції – 0,5; реагує на звук – 0,25; намагається діяти – 0; підсумок гри відповідно до мети; ставлення дитини до результату.

Таблиця 3.3.

**Результати обстеження й кількісної оцінки пізнавального розвитку
дитини третього року життя**

№ п/п	Рівні розвитку Завдання Дидактичні ігри	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	„Встановлення контакту з дитиною”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	29-26
2.	„Поклади кульки в коробки”.	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
3.	„Збери 3-4-складову пірамідку”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
4.	Збери 5-складову пірамідку”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
5.	„Кольорові кубики”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
6.	„Збери кільця за кольором”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
7.	„Збери кільця на мотузку”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
8.	„Мотрійка”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
9.	„Возик”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
10.	„Кольорові палички”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
11.	„Парні картинки”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
12.	„Розрізні картинки”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
13.	„Картинки з відсутніми елементами”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
14.	„Нагодуй тварин”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
15.	„Що звучить”	1 бал	0,5 балів	0,25 бала	0
	Усього балів	15 балів	7,5 бали	3, 75 бали	0 балів

**Узагальнені висновки за результатами обстеження пізнавального
розвитку дітей третього року життя**

Високий рівень:

— психічний і фізичний розвиток та передумови розвитку наочно-образного мислення у.....(вказати вік) дитини формуються із значним випередженням, що відповідає віковій нормі;

— психічний і фізичний розвиток та передумови розвитку усного мовлення у.....(вказати вік) дитини формуються із значним випередженням, що відповідає віковій нормі.

Достатній рівень:

— психічний і фізичний розвиток та передумови розвитку усного мовлення у.....(вказати вік) дитини відповідають віковій нормі;

— психічний і фізичний розвиток та передумови розвитку наочно-образного мислення у.....(вказати вік) дитини відповідають віковій нормі;

— нерівномірний розвиток психічних функцій та усного мовлення у.....(вказати вік) дитини у межах вікової норми;

— нерівномірний пізнавальний розвиток у.....(вказати вік) дитини у межах вікової норми.

Середній рівень:

— затримка темпів психічного і фізичного розвитку у.....(вказати вік) дитини на.....місяців у межах вікової норми;

— затримка темпів психічного розвитку у.....(вказати вік) дитини на.....місяців у межах вікової норми;

— затримка темпів мовленнєвого розвитку у.....(вказати вік) дитини на.....місяців у межах вікової норми;

— затримка темпів (окремих складових) пізнавального розвитку у.....(вказати вік) дитини на.....місяців у межах вікової норми.

Низький рівень:

— незначне відставання у психічному і фізичному розвитку у.....(вказати вік) дитини зумовлена..... (вказати клінічний діагноз);

— значне відставання у психічному і мовленнєвому розвитку та сенсорних функцій у.....(вказати вік) дитини зумовлена..... (вказати клінічний діагноз);

— значна затримка пізнавального розвитку і мовленнєвого розвитку у.....(вказати вік) дитини зумовлена..... (вказати клінічний діагноз);

— виражене відставання у мовленнєвому розвитку у.....(вказати вік) дитини зумовлена..... (вказати клінічний діагноз).

— глибоке відставання у психофізичному розвитку та розвитку мовлення у.....(вказати вік) дитини зумовлена..... (вказати клінічний діагноз).

4.4. Комплексна абілітаційна програма розвитку дитини третього року життя

4.4.1. Індивідуальна комплексна програма розвитку дитини третього року життя

(від 2 років до 2,6 міс.)

Вимоги до умов виховання. Формуйте культурно-гігієнічні дії: пропонуйте самостійно мити руки й обличчя, не розбризкуючи воду, користуватися милом, насухо витирати руки та обличчя рушником; користуватися носовичком, розчісуватися, щоденно чистити зуби. Намагайтеся, щоб дитина самостійно одягалася-роздягалася і самостійно їла.

Організуйте діяльність таким чином, щоб вона інтенсивно пізнавала навколишній предметний, природний та соціальний світ. У дитини має бути куточок з іграшками різного розміру, різноманітних форм, колірної гами та фактури. В куточку мають бути дитячі музичні інструменти (барабан, бубон, дзвіночок, сопілка, дудочка) та образотворчі матеріали (аркуші, крейда, пензлики, олівці, фломастери, пластилін, глина). Дитина повинна мати свою маленьку дитячу бібліотеку та фонотеку. Тривалість ігор-занять не має бути довшою, ніж 10-15 хвилин.

I. Фізичний розвиток

1. Якщо дитина капризує, коли їй потрібно сідати за стіл, але любить „тягати шматки” і випрошувати різні ласощі в не відповідний час, можна грати з нею в приготування “закуски”. Коли малюк говорить: „Хочу їсти”, мама

відповідає: „Дуже добре! Ось тобі шматочок хліба. Поріж його. Ось тобі миска з маслом. Намаж”. Звичайно, ніж пропонується не гострий, краще пластиковий, хліб і масло – м’які. Дитина, по-перше, може відчутти себе умілою і значущою, по-друге, потренувати свої руки (дрібну моторику), по-третє, дійсно перекусити, якщо вона голодна. Або – одержати гарну гру, якщо вимога їжі була способом залучення уваги мами. Всі ці досягнення важливі, тому кожній мамі варто придумувати нові і нові „рецепти” закусок, які в змозі приготувати сама дитина.

2. Привчаючи дитину мити руки і чистити зуби – не квапте її. Спілкування з водою для неї поки – гра, а не гігієнічна процедура. Якщо вона так розігралася, що мамі важко умовити її вийти з ванної кімнати, можна використовувати „зовнішні обмежувачі”: пісочний годинник („коли пісочок закінчиться – треба виходити”), звук чайника, що закипів („чайник уже кличе снідати”), інших членів сім’ї („ти вмивався – тепер черга тата”), а якщо мама з дитиною вдома самі, то чергу цілком може зайняти і ведмедик, якому теж потрібно вимити і витерти щічки.

3. Зробити їжу насолодою можна, перетворивши її з „приймання їжі” на зустріч з добрими друзями. Грайте в „застільні” розмови: „Здрастуй, стільчику! Можна на тебе сісти? Спасибі. А хто у нас сьогодні в гостях? О, це подружка-кашка і дружок-пиріжок! Кашко, кашко, ти яку собі хочеш ложечку? А тарілочку? Який у тебе сьогодні настрій, кашко?...” та ін. У цій веселій розмові дитина може освоїти і назви страв, і назви столових приладів, і майстерність вести застільні бесіди, і вміння відчувати смак кожної страви й одержувати від неї задоволення.

4. Приносячи продукти з магазину, прохайте малюка витягати їх із сумки і розкладати на столі або прибирати в холодильник. Називайте всі речі, які малюк тримає в руках, розкажуйте, що ви будете з них готувати і коли подасте до столу.

5. Якщо малюк розлив, розсипав або впустив – не поспішайте прибирати, як і не поспішайте сердитися на нього. Попросіть його принести ганчірку, віник, совок і прибрати. Допоможіть йому в цьому. Звичайно, неприємно, коли щось розбито і на підлозі – бруд, але, раз уже так трапилося, розгляньте ситуацію як „навчально-тренувальну” і використайте її для навчання дитини навичкам охайності, моторики і вмінню не тільки червоніти за свої помилки, але й виправляти їх.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Основне нове переживання дворічного – поняття „моє”. Дитина стає великим власником, вона дуже прив’язується до своїх речей, вони стають частиною її самої. Це потрібно враховувати мамі й татові, коли вони вирішують придбати дитині нові черевички або замінити ліжечко. Діти часто капризують і віддають перевагу старій, але звичній речі перед новою, навіть якщо вона краща. Допомагає гра в „нові речі для плюшевого ведмедика”. Не варто сильно наполягати при переодяганні дитини, але, звертаючись до ведмедика, мама може і говорити строгим голосом, і наполягати, і пояснювати, і вимагати слухняності. І, звичайно, ведмедик „погодиться” поміряти нові черевички. І,

можливо, це дозволить зробити те ж саме і малюку, не втративши своєї гідності.

2. Щоб малюку було легше віддавати якісь речі, учить його мінятися. „Дай мені подивитися на твій (свій) м'ячик, ось тобі поки мій записник”, „Ось подивися, яка в мене хустка, а мені дай подивитися на свою ляльку”. Тільки, тренуючись таким чином, не забувайте, що дитина не піде на обмін, якщо іграшка, яку вона тримає в руках, ще не досліджена нею, ще дуже бажана. Тут потрібно дати малюкові час погратися з нею самому, а потім запропонувати обмін.

III. Пізнавальний розвиток

1. На підлозі розкидайте квіточки, зроблені з паперу, та грибочки, взяті зі шкільного матеріалу для рахунку. Запропонуйте дитині з кошиком „сходити в ліс” і зібрати спочатку гриби, а потім квіточки.

2. Запропонуйте дитині посадити метеликів на свої квіточки, враховуючи їх колір і розмір. Квіточки і метеликів намалюйте з дитиною раніше і виріжте їх ножицями.

3. Спробуйте витягти різні дрібні предмети з банки ложечкою або сачком.

4. Розкладіть перед дитиною листочки різного кольору, назвіть їх і розкладайте на них зверху **безкольорові картинки**, відповідно до кольору, яким вони можуть бути забарвлені (сонечко буває жовтим, річка – синя, дерево – зелене тощо).

5. Побудуйте з паличок будинок і на очах дитини приберіть одну паличку. Дитина повинна покласти паличку на місце. Потім знову приберіть одну паличку, заклавши малюку очі.

6. Покладіть перед дитиною картинки літа і зими і накладайте зверху предметні картини, які відносяться або до літа, або до зими (ялинка, санчата, шуба, шапка – до зими, а трусики, майка, сачок – до літа).

7. На малюнках, які ви дасте дитині, намальовані: хлопчик із перебинтованою рукою; на столі банка з розлитим молоком, а поруч сидить кішка; хлопчик не дає дівчинці іграшку, і вона плаче. Зверніться до дитини і запитайте: „Що трапилось? Розкажи.” Зверніть увагу на те, чи зрозуміла дитина, що трапилось на малюнку.

IV. Розвиток мовлення

1. Уміння слухати – важлива функція в розвитку мовлення Візьміть іграшковий барабан, дзвоник, дудочку, брязкальце, гумову іграшку, що пищить, ложки і все, з чого можна видобути звук. Дайте дитині розглянути ці предмети і послухати їх. А потім попросіть малюка заплющити очі (повернутися спиною, сховатися за ширму) і запитайте „Що звучить?”, ударяючи в барабан або видобуваючи звук з інших іграшок. Голосно радійте, хваліть малюка, коли він вгадує. З часом ускладнюйте завдання: додайте звуки більш тихі й незрозумілі (шелестіння паперу, наприклад, або скрип дверей...). Грайте в „Послухай і вгадай” на вулиці, прислухаючись до шуму дерев або машин, голосів птахів, людей, тварин.

2. Щоб навчити малюка виконувати мовленнєві інструкції, грайте з ним у „Плутанку”. Розкладіть по кімнаті іграшки і скажіть, що зараз ви промовлятимете, що потрібно робити, аби він „заплутався” і помилився – програв. Наприклад, „Підійди до ляльки, віднеси ляльку до ведмедика, погладь ведмедика, йди до машинки, покотити машину до зайця, посадити зайця в машинку...”. Говоріть усі інструкції весело, то прискорюючи, то уповільнюючи темп, створюючи голосом веселу ігрову атмосферу. Достатньо 5-6 інструкцій у турі гри. Голосно радійте, якщо у малюка все вийшло. Якщо малюк схоче – поміняйтеся ролями.

3. Схожі одна на одну за технікою ігри „Істівне-неїстівне”, „Хто спить – хто не спить”, „Хто говорить – хто не говорить”, „Можна на цьому їздити чи ні”. Малюку завжди весело бачити дорослого, який чогось не розуміє. Наприклад, у грі „Істівне – неїстівне” мама говорить: „А можна з’їсти булочку?” – малюк: „Можна!”, мама: „А можна з’їсти ковбаску?” – малюк: „Можна!”, мама (з хитрим виглядом): „А можна з’їсти стільчик?”, – малюк кричить: „Ні!” – і радіє, що врятував маму від нетравлення шлунку. Той самий принцип у грі, наприклад, „Говорить – не говорить”: „Як говорить кішечка?”, „Як говорить собачка?”, „А як говорить ліжечко?” та ін.

4. Для розвитку здатності управляти голосовими зв’язками можна грати в ігри, в яких треба говорити і слухати шепіт, і крик, і швидке мовлення, і повільне. Наприклад: „Ось іде великий ведмідь, – говорить мама грубим голосом. – Туп-туп-туп!” – і просить малюка теж сказати грубим голосом „Туп-туп-туп”. „А зараз пробіг зайчик: туп-туп-туп” (тоненьким голосом). І малюк хай повторить тоненько „Туп-туп-туп”. А ось кішечка йде зовсім тихо, – пошепки „Туп-туп-туп”, а конячка – дзвінко „Туп-туп-туп”... Ще можна говорити „Тук-тук-тук”, як маленький або сильний дощ, говорити „Стриб-стриб-стриб”, як маленька і велика жаба, та ін.

5. Щоб зміцнювати м’язи обличчя, від яких залежить якість вимови, грайте в „беззвучну розмову”. Скажіть малюку гучно-гучно: „У-у-у!”, попросіть його голосно „поукати” разом із вами, а потім скажіть: „Кричатимемо У-У-У!, щоб ніхто не чув,” – і, дивлячись одне на одного, зробіть губи так, як ніби ви кричите „У-У-У!”. Так само тренуйте „А-А-А” і „О-О-О” і решту голосних, сильно розтягуючи губи і широко відкриваючи рот.

6. Ще для розвитку артикуляції: ігри - „повторялки”: „Як кошеня хлебче молочко”, „Як виє дзига „у-у-у”, „Як надувається повітряна кулька”, „Як цокають копитця конячки”. Покажіть малюку ці рухи, а він повторить за вами.

7. Хороший спосіб допомогти розвитку артикуляції і комунікабельності дитини – дати їй можливість якомога більше говорити з різними людьми. Не збентежуйтеся, коли ваш малюк вступає в розмови із знайомими і незнайомими. І не поспішаєте „перекладати” його незрозуміле для сторонніх мовлення. Хай він постарається, „поки хотітиме”, поговорить „як іноземець” і порадіє, коли його нарешті зрозуміють.

8. Дитина, можливо, вже знає, як „говорять” кішечка собачка, коза, вівця, корова. Тепер у цю гру можна грати „навпаки”. Візьміть іграшкові фігурки тварин. Нагадайте малюку, хто як говорить, а потім скажіть: „Ме-е.

Хто так говорить? ” Хай малюк знайде серед іграшок овечку і дасть вам. Потім скажіть „Му-у”. А дитина вгадає, хто це, і дасть вам іграшку. Щоб вашому партнеру по грі було цікавіше, відгадуйте по черзі. По мірі освоєння різних звуків додайте нові, складніші (наприклад, дитині не так просто відрізнити „ме-е” – вівці й „бе-е” – кози).

9. Не примушуйте дитину говорити, але затівайте більше діалогів, і якщо дитина не відповідає словами – відповідайте за неї. Наприклад: „Дивися! Хто це прилетів до нас на віконце?” Малюк говорить: „У?”, а мама додає: „Так! Це пташка прилетіла! Тобі подобається?” Малюк відповідає: „А-а!”, мама: „Подобається! І мені подобається! Ой! Куди полетіла?” І малюк щось відповість...

V. Екологічний розвиток

1. Відправтеся з дитиною на прогулянку в ліс або парк. Зверніть увагу дитини на яскравого метелика, запашну квіточку, веселу пташку, чудову блискавку. Поясніть дитині свої спостереження.

2. Пропонуйте назвати квіти, дерева, тварин, які дитина бачить; розказати особливості їх будови, назвати діточок різних тварин.

3. Показуйте і разом з дитиною вивчайте, що можна робити з піском, водою, глиною; якою може бути вода, пісок, глина, ґрунт.

4. Доглядайте разом із дитиною за тваринами та рослинами (годуйте, напувайте, поливайте, підстригайте, розпушуйте землю, збирайте врожай).

5. Зробіть разом із малюком огорож на підвіконні, посадіть цибулю, квасолю, огірки тощо і доглядайте за ним.

6. У спільній діяльності активізуйте дотримання дитиною правил безпечної поведінки з рослинами і тваринами.

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Роздивляйтеся з дитиною картинки й ілюстрації, коментуючи їх словами і діями.

2. Вмикайте дитині знайомі пісні й улюблену музику.

3. Кожен день читайте дитині її улюблені та нові книжки, повторюйте їх.

4. Показуйте дитині твори народного декоративного мистецтва (керамічні, дерев'яні, плетені іграшки, національна вишивка, писанка, витинанка). Привертайте увагу малюка до різноманітних форм, колірної гами та фактури візерунків.

5. Малюйте каракулі олівцем або фломастером, ставте цятки і кольорові плями на листі пальчиком, змоченим у фарбу, або пензликом.

6. Допомагайте дитині грати на дитячих музичних інструментах (гітара, сопілка, піаніно, барабан, бубон, дзвіночок).

7. Водіть дитину до лялькового театру і повторюйте з нею всю виставу дома.

4.4.2. Індивідуальна комплексна програма розвитку дитини 3-го року життя (від 2,6 міс до 3 років)

Вимоги до умов виховання. Допоможіть малюку, наслідуючи дії дорослих, брати участь у загартовуючих процедурах (ходити босоніж по килиму, вологій доріжці, обтирати ноги та тіло сухим та вологим рушником, тупцювати у ванночці з морською водою, температуру якої дорослі знижують із 30 до 16 градусів, та з водою контрастних температур; купатися у відкритих водоймах та басейні).

Дотримуйтеся прийому їжі в один і той же час. Дитина повинна знати, що їсти треба обережно, не поспішаючи, ретельно пережовувати продукти. Не допускайте, щоб після вживання їжі малюк стрибав і бігав. Запропонуйте йому в цей час спокійно погратися і зайнятися улюбленою справою.

Організуйте діяльність таким чином, щоб дитина інтенсивно пізнавала довколишній предметний, природний та соціальний світ. У дитини має бути куточок з іграшками різного розміру, різноманітних форм, колірної гами та фактури. В куточку мають бути дитячі музичні інструменти (барабан, бубон, дзвіночок, сопілка, дудочка) та образотворчі матеріали (аркуші, крейда, пензлики, олівці, фломастери, пластилін, глина). Бажано ліпити з тіста різноманітні знайомі дитині формочки (кільце, доріжка, ліжко тощо). Тривалість ігор-занять не має бути вищою, ніж 10-15 хвилин. Дитина повинна мати свою маленьку дитячу бібліотеку, фонотеку та відеотеку, яку слід переглядати та поповнювати. Треба хвалити дитину за бережне поводження з книгами, вправляти в умінні ставити їх на відведене на полиці місце.

I. Фізичний розвиток

1. Повісьте на гілочку дитячу шапочку і запропонуйте дитині підстрибнути і її достати.

2. Запропонуйте малюку збити шапочку з гілочки м'ячем.

3. Надіньте на малюка шапочку зайчика, складіть йому руки перед грудьми, немов лапки зайчика, і запропонуйте пострибати під веселу музику; після цього пострибайте ще раз, але руки держіть на поясі.

4. Попросіть дитину дістати з-під столу різні речі (дитина буде намагатися проповзти по підлозі вперед-назад).

5. Разом із дитиною ходіть на носках, піднімайте руки догори: „Ми жирафи, ми дуже великі жирафи – ось такі”.

6. Ходіть із дитиною по колу і високо піднімайте коліна (темп енергійний, рахувати треба – раз, два, три, чотири). Можна в цей час цокати язиком, імітуючи ходу коника.

7. Кидати двома руками у ціль надувний м'яч, спочатку великий, потім середнього розміру, а потім маленький.

II. Емоційно-соціальний розвиток

1. Слово „ні” стає дуже важливим. Дитина говорить „ні” з будь-якого приводу. Це нормальний дитячий шлях самоствердження. Він називається „негативізм дворічних”. Даючи вказівки дитині, придумуйте для неї вибір: „Ти їстимеш зараз, а чи через п'ять хвилин?”, „Ти підеш мити руки сама чи з

мамою?”. Якщо малюку ще важко робити вибір, тоді, щоб не провокувати негативізм, говоріть свої прохання не питальним, а спокійним, ствердним тоном. Наприклад, не „Підемо зі мною в магазин?..” (якщо ви точно знаєте, що йти треба удвох), а „Прийшов час іти в магазин, ми йдемо в магазин”. Це дозволить дитині, не „принижуючи своєї гідності”, робити те, що потрібно, і підкорятися не вам, а обставинам. Побудова прохання таким чином, що вимога виходить не від дорослих, а з життєвої необхідності, дає можливість дитині і виконувати вимогу, і відчувати себе незалежним одночасно.

2. Дитина відчуває себе і великою, і маленькою одночасно. Вона їсть ложкою, як велика, але просить, щоб її погодували, як маленьку. Малюк сам засинає в ліжечку, як великий, але проситься в мамине ліжечко, як маленький. Він грається в пісочниці у „великих”, а вдома поводить, як немовля, вимагаючи, щоб його носили на ручках і навіть давали пляшку з соскою. Цей стан дитина повинна перерости. Мама може вдома погратися з малюком „у маленького”. Саме погратися. Це означає, що коли вона його годує або на ручках відносить у ліжечко, вона говорить не „Ну ось, як маленького годує” або „Як не соромно, щоб це було востаннє”, а жартівливим, грайливим голосом: „Лю-лі, лю-лі, поколишу мою лялечку! Моя ляля підросте, сама ніжками піде”. Або: „Літачок-літачок залетить синочку в рот, мій синочок має яскраво-червоний, з’їж шматочок смачненький”.

III. Пізнавальний розвиток

1. Покладіть до мішечка декілька маленьких предметів (іграшку, ложечку, кубик, м’ячик, цукерочку...). Запропонуйте малюку спочатку роздивитися на ці речі, потримати їх, а потім заховайте в мішечок і попросіть: „Дістань мені кубик (або м’ячик, або ложечку)”. Малюк повинен не дивлячись, напомацки знайти потрібний предмет. А потім – хай він попросить вас і побачить, що вам теж непросто знайти в мішку заховану дрібницю. Так само можна гратися з кишенькою замість мішечка або з сумочкою.

2. Для того, щоб малюк одержував уявлення про дні тижня, повісьте на стіну картонний круг, розділений на сім різнокольорових секторів, із стрілкою (типу годинної) посередині. Щодня переводьте стрілку з сектора в сектор, називаючи дні.

3. Щоб пояснити малюку, скільки днів залишилося до якоїсь події (Дня народження, або Нового року, або приїзду бабусі, або походу в цирк...), зробіть із паперу ромашку і щодня разом із малюком відривайте по пелюсточці.

4. Використовуйте пісочний годинник, щоб дати малюку зрозуміти, скільки часу в нього на ту або іншу справу. Наприклад: „Коли пісочок пересипеться, пройде п’ять хвилин, і ми підемо їсти”, „Ти можеш погратися ще три хвилини, поки пересипається пісочок”, „Поклич мене, коли пройде десять хвилин: коли пересиплеться пісочок, ми підемо гуляти”...

5. Освоювати вміння рахувати допомагає гра „Знайди стільки ж”. Наприклад, на столі стоять дві вази – з родзинками і з печивом. Мама кладе малюку в тарілочку три родзинки (дві, чотири) і говорить малюку: „Поклади мені стільки ж печива”. Або мама бере собі декілька маленьких машинок і говорить: „Візьми собі стільки ж кубиків” та ін.

6. Застібаючи і розстібаючи гудзики, говоріть: „Один гудзичок розстібнули”, „Два гудзички розстібнули”, „Три...”. Розставляючи тарілки для сімейної вечері, рахуйте їх теж. Ще рахувати можна кількість людей у кімнаті, кількість ніг у малюка і лап у собаки або кішки...

7. Придумуйте ігри з парними визначеннями: високий-низький, холодний-гарячий, швидкий-повільний та ін. На днях народження не забувайте водити з малюками хоровод і співати про „Коровай ось такої ширини, ось такої висоти...”, супроводжуючи пісню відповідними жестами. Влаштовуйте гонки іграшкових машинок, у яких одні їздять поволі, а інші – швидко. Покажіть малюку, як говорити гучно, а як – тихо. Запропонуйте йому порівняти його і батькові черевки (великий-маленький), його і батьків стільчик (високий-низький) та ін. Освоєння дитиною парних визначень і вміння порівнювати багато в чому залежить від її життєвого й ігрового досвіду.

IV. Розвиток мовлення

1. Для розвитку слухової уваги можна використовувати такі ігри: Під звуки веселої музики дитина танцює або кружляє. Але як тільки чується стук дощу (дорослий стукає паличками по барабану або по столу) – дитині треба ховатися під парасольку.

2. Показуйте зображення свійських тварин, пропонуючи дитині імітувати їх рухи і „мовлення”.

3. Грайте на музичному інструменті, який не видно за ширмою, і пропонуйте дитині відгадати цей інструмент.

4. Для розвитку сили голосу використовуйте такі ігри: Дитячі іграшки знаходяться на стільцях, і дитині пропонують запросити їх на прогулянку. Дитина голосно каже: „Зайчику, йди! Песику, йди!” й т.п. Слідкуйте, щоб дитина говорила голосно, але не кричала. Дитина тримає барабан із паличками, а дорослий показує їй картинки. Якщо малюнок малий, дитина стукає тихо, а якщо малюнок великий, дитина стукає голосно.

5. Для правильної звуковимови пропонують такі ігри-діалоги, або ігри-повторювання:

Каже курка: ко-ко-ко,

У гаю пасуться ко...

Коні?

Ні, не коні.

Каже курка: ко-ко-ко,

У гаю пасуться ко...

Кози?

Ні, не кози.

Каже курка: ко-ко-ко,

У гаю пасуться ко...

Корови?

Так! Корови рябенькі.

Пийте, дітки, молочко – будьте здоровенькі.

Киця упала – лапа болить,

Киця не плаче – киця сидить.

6. (Замість киці можна називати інших тварин, або імена дітей – собака, лялька, Катруся...; замість лапи можна називати інші частини тіла – голівка, ніжка ...; слово „сидить” можна замінити іншими дієсловами – стоїть, лежить, біжить...)

V. Екологічний розвиток

1. Під час прогулянки пропонуйте дитині роздивитися самостійно все навкруги.
2. Привчайте дитину роздивлятися, чи не потрібна комусь її допомога (поламана гілочка, пташка зі зламанним крилом, хвора лапка в собачки).
3. Пропонуйте дитині розповідати, яка сьогодні погода.
4. Використовуйте в ігровій діяльності природний матеріал (пісок, камінці, каштани, шишки).
5. Висаджуйте на городі разом з дитиною овочі і квіти з крупним насінням.
6. Зробіть обов'язком дитини годувати рибок в акваріумі та папугу в клітці.
7. Розповідайте дитині, що вона не повинна нав'язувати своїх ігор тваринам.

VI. Художньо-естетичний розвиток

1. Показуйте дитині ілюстрації різних художників, на яких зображені діти, тварини, рослини.
2. Вмикайте контрастні за настроєм музичні мелодії (веселі-сумні). Співайте і танцюйте під музику разом.
3. Запропонуйте співвіднести реальні предмети та зображені малюнки за формою, розміром, кольором (можна поставити маленьку синю машинку на картинку з зображенням маленької синьої машинки тощо).
4. Малюйте разом із дитиною різні картинки, робіть аплікацію, ліпіть із глини та пластиліну знайомі предмети; ознайомте дитину з різноманітними властивостями будівельних конструкторів.
5. Читайте з дитиною казки, вірші, оповідання та створюйте власні казки. Вивчайте вірші і створюйте власні рими.
6. Зробіть домашній оркестр та грайте на різних музичних інструментах, підспівуючи та підтанцювуючи.
7. Регулярно відвідуйте ляльковий театр, дивіться з дитиною дитячі фільми або мультфільми.

Використана література

1. Ветрова В.В., Смирнова Е.О. Ребенок учится говорить. – М.: Знание, 1988.
2. Венгер Л.А., Пилюгина Э.Г. Воспитание сенсорной культуры ребенка. – М.: Просвещение, 1988.
3. Воспитание и обучение детей раннего возраста /Под ред. Л.Н. Павловой. – М.: Просвещение, 1986.
4. Галанова А.С. Психическое и физическое развитие ребенка от одного года до трех лет. – М., 2003.
5. Гарбер Е. Ребенок от рождения до школы. – М.: Школьная Пресса, 2001.
6. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навч. пос.– К.: Центр учбової літератури, 2007. – 392 с.
7. Дмитриева В. Развитие интеллекта ребенка в раннем возрасте. – СПб: Учитель и ученик: КОРОНА принт, 2003.
8. Закон про дошкільну освіту. – К., 2001.
9. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя): Навч. посібник. – К.: Каравела, 2008. – 192 с.
10. Конвенція про права дитини // Інформаційний зб. Мін. освіти України. – 1995. – № 9. – С. 3-25.
11. Кононко Е.Л. Чтобы личность состоялась. – К.: Рад. школа, 1991. – 221 с.
12. Кочерга О. Психофізіологія раннього дитинства. – К.: Вид. дім „Шкіл. світ”: Вид. Л. Галіцина. – 2006. – 120 с. (Б-ка „Шкіл. світу”)
13. Крутій К.Л. Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект, здібності. – Запоріжжя, 1999.
14. Лямина Г.М. Развитие речи детей в раннем возрасте. – М.: Просвещение, 1964.
15. Макарова Е.Г. Вначале было детство: Записки педагога. – М.: Педагогика, 1990. – 256 с.
16. Масару Икуба. После трех уже поздно. – М., 1992.
17. Матеріали Всеукраїнського узагальнюючого семінару по програмі МФВ „Перші кроки”. – Одеса, 19-27 липня 1995 р.
18. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку „Малютко”/ Відповід. ред. З.П. Плохій. – К.: Вид-во СП „Свенас”, 1993. – 254 с.
19. Методичні рекомендації та матеріали до програми “Дитина”. – К.: „Освіта”, 1994. – 224 с.
20. Методичні рекомендації до програми розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”/ За ред. О.Л. Кононко. – К., Кобза, 2004. – 188 с.
21. Програма розвитку та виховання дитини раннього віку „Зернятко”/ За ред. О.Л. Кононко. – К., Кобза, 2004. – 192 с.
22. Развитие личности ребенка от года до трех /Сост. В.Н. Ильина. – Екатеринбург: У-Фактория, 2003.